Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HARALD JØRGENSEN

C. N. DAVID

EN BIOGRAFI

I

GYLDENDAL

HARALD JØRGENSEN

C. N. DAVID

I

København 1950

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

COPYRIGHT 1950 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG · COPENHAGEN

—

OPLAG: 750 EKSEMPLARER

—

PRINTED IN DENMARK
KROHNS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

FORORD

Tanken om at gøre C. N. Davids mangesidige livsgerning til genstand for en samlet fremstilling og historisk vurdering blev først fremsat af Edvard Brandes. I 1914 havde professor Aage Friis i Historisk Tidsskrift offentliggjort og kommenteret nogle optegnelser, som David havde efterladt sig, og som i det væsentlige omhandlede begivenhederne umiddelbart efter Frederik VII's død. En del år efter (1928) fremkom professor Arup i tidsskriftet Scandia med en udlægning af disse optegnelser — en udlægning, der bar vidne om en sjælden, men kritikløs fantasi, og som med udgangspunkt i nogle uoverensstemmelser mellem Davids optegnelser, skrevne med 10 års mellemrum og uafhængige af hinanden, byggede en hel kriminalroman op. Prof. Arups udlægning blev efter en tilintetgørende imødegåelse af professor Friis gjort end mere fantasifuld i en senere artikel i Scandia (1930). Kort efter fremkomsten af denne sidste artikel, skrev Edvard Brandes til en fælles ven, kammeradvokat Vagn Aagesen bl. a. følgende: — — Der blev gjort den »gamle« David megen Uret i hans Liv og nu skal denne Mishandling fortsættes efter hans Død. Jeg synes, at Deres Ven — og jeg tør maaske sige min gode bekendt Højesteretssagføreren — skulde sørge for, at en ung Historiker satte hans ligesaa fremragende i Intelligens som i Karakter Bedstefader et Æresminde i Litteraturen.« Allerede i en kronik i Politiken fra august 1929 havde Edvard Brandes iøvrigt givet udtryk for, at der burde fremkomme en samlet skildring af

C. N. Davids livsgerning. Der skulde imidlertid komme til at gå en række af år, inden den således fremsatte tanke blev ført ud i livet. Med professor Aage Friis drøftede jeg, til hvem af de yngre historikere jeg burde henvende mig; han foreslog arkivar Harald Jørgensen, der straks erklærede, at han gerne ville påtage sig opgaven, men foreløbig ikke så sig i stand dertil som følge af andet arbejde. I 1943 kunne arbejdet påbegyndes.

Idet bogen om C. N. Davids livsgerning nu forelægges offentligheden, bringer jeg arkivar, dr. Harald Jørgensen en varm tak for det indgående arbejde, han har udført, og for den store interesse, han har vist opgaven.

København, august 1950.

C. L. David.

I

BARNDOMSHJEMMET — UNGDOMSÅR

Omkring nytår 1782 kom en ung foretagsom jødisk forretningsmand til København. Hans navn var Joseph Nathan David, og han var født i Altona, rigets grænseby mod syd. Hans formål var at skabe sig en fremtid i hovedstaden. 22. januar 1782 indgav han følgende andragende til kommercekollegiet: »Da mein Vatter, welcher in Altona wohnhaft und für einen fürnehmen Kaufmann bekannt ist, mir aller möglichen assistence versprochen hat, wenn ich mich in Copenhagen etabliren wolte, in deme er äusser mich noch Söhne habe, welche den Handel in Altona nach seinem Tode betreiben können; so habe ich mich nun hieher begeben und wünsche mir daselbst ein solches Gewerb dass ich am besten und vollkommensten verstehe. Meine unterthänigste Ansuchung ist also, dass mir das Privilegium ein Goldzieher Fabrique hier in der Stadt anlegen zu dürfen, möchte vergönnet werden, welche ich innerhalb einer gewissen Zeit imstande zu haben verspreche, auch übrigens al meinen Pflichten genau zu beobachten durch glaübwürdigen Bürge mich verbinden will. Ich zweifele gar nicht, dass die Obrigkeit in Altona beym vorfragen die vortheilhafteste Bezeügnisse wegen dem Berufe und Umständen so wohl meines eigenes als meines Vatters und übriger Famillens ablegen werden«.[1]) Den unge mands ansøgning var ledsaget af en varm anbefaling fra købmand Bolte, der hævdede, at ansøgeren var »et honnet Menneske« og hans fader en velhavende og anset købmand i Altona, med hvem han havde haft handelsforbindelse i 18 år.

Man kan ikke sige, at den »velvise« magistrat så med venlighed på den unge jøde, der bankede på byens port. I en erklæring af 8. april 1782 gjorde byens øvrighed opmærksom på, at ansøgeren tidligere havde forsøgt at skaffe sig opholdstilladelse, men var blevet afvist. Et privilegium på et guldtrækkeri måtte man fraråde, da byen var mættet med sådanne. Man udtalte rent ud, at ansøgningen var et påskud for at opnå kgl. lejde. Kommercekollegiet så ikke så kritisk på den unge mand som magistraten. Endnu i Guldbergs tid var man ivrig efter at åbne døren for alle fremmede »industrielle«. Følgelig erhvervede Joseph David 23. august 1782 opholdstilladelse i København på betingelse af, at det af ham planlagte guldtrækkeri var begyndt inden et år.[2]) Samtidig udstedtes det fornødne privilegium gennem kommercekollegiet. Vejen var hermed åbnet for den unge mand, som 17. januar 1783 — ikke uden en vis stolthed — meddelte magistraten, at guldtrækker-fabrikken var i fuldt sving med 5 arbejdere og »endogsaa er temmeligen avanceret«. Under 20. januar 1783 erhvervede David derefter borgerskab »at handle med de Sorter Varer, som Jøderne her udi Staden i Alm. ere tilladt at handle med«. 12. august 1795 forandredes dette borgerskab til et almindeligt borgerskab som »Grosshandler«.[3])

Joseph Nathan David var født i Altona 5. marts 1758 som søn af købmand Nathan David af samme by og Gitel Cohen, hvis forfædre kom dels fra Frankfurt a. Main, dels fra Hamborg.[4]) Efter at Joseph David havde fået fast grund under fødderne i København, ægtede han i 1790 i Leipzig Debora Levy (1764-1835) datter af den i København fødte og sammesteds i 1783 afdøde Bendix Moses Levy.[5])

Det unge par flyttede ind i Gl. Strand nr. 11, hvor deres ældste søn blev født året efter. Om hjemmet haves få oplysninger. Joseph David var en driftig købmand, der forstod at udnytte de gunstige konjunkturer under revolutions- og napoleonskrigene. Inden tiderne vendte i 1807, havde han skabt sig en betydelig formue.

De nærmere enkeltheder i denne udvikling har vi ingen muligheder for at følge. I de københavnske vejvisere opførtes Joseph David i årene 1790-1807 som vekselhandler. I folketællingen 1801 kaldte han sig selv grosserer. Formodentlig havde han på den tid begyndt den handel på Vestindien, som dannede grundlaget for hans formue. Af sønnen Benny David får vi at vide, at faderen havde egne skibe, der førte danske varer til Vestindien og tog sukker og rom med tilbage.[6]) Allerede i 1801 må David være nået til en vis grad af velstand, idet folketællingslisten oplyser, at familien holdt tjener og husjomfru, gårdskarl og to piger.[7]) Også en informator, Hans Brinch, findes opført på listen.

Fra 1817 indtrådte en stilstand og senere en alvorlig tilbagegang. Den københavnske storhandel havde lidt et knæk under søkrigen 1807-14, og da freden indtrådte, havde konkurrenter erobret de tidligere markeder. Der kom en række vanskelige år for den københavnske handelsstand, også fordi betydelige kapitaler forsvandt som følge af statsbankerotten i 1813 og fejlslagne pengespekulationer. Adskillige af de store handelshuse måtte standse betalingerne, og de store rev de små med sig i dybet. Også David måtte kæmpe med mange vanskeligheder, men han klarede alle skær, også betalingsstandsningen hos firmaet Trier og Nathanson, med hvilket han havde været nært allieret. Ved faderens død i 1830 anslog Benny David faderens formue til ca. ⅙ af, hvad den havde været i 1807. De største aktiver i boet var ejendommen Kronprinsessegade nr. 30, landejendommen Søholm ved Emdrupsø, skibet Aurora og et stort indbo.[8]) Boet oplyser ikke pengeformuens størrelse.

Om grosserer David og hustru er ikke bevaret mange personlige efterretninger. Som en fremmed var David kommet til hovedstaden, og hans nærmeste omgang har sandsynligvis været hans jødiske trosfæller. Som de fleste andre steder i Europa levede de københavnske jøder som en stat i staten.[9]) Ganske vist fandtes der ingen ghetto, men der var visse gader, hvor jøderne holdt til, f. eks. Læderstræde, hvor synagogen lå indtil

1795, og de tilstødende gader. De danske myndigheder havde aldrig forlangt, at jøderne skulle bære særlig dragt eller kendetegn, men deres ophold var afhængigt af en speciel tilladelse, og mange næringsveje stod dem ikke åbne. Fra midten af 1780'erne bankede dog en ny tid på døren. I adskillige af Europas førende lande ændrede man holdning over for jøderne, og navnlig bidrog den franske revolution til at åbne jøderne adgang til de kristne samfund. Også inden for de jødiske menigheder var man klar over, at man måtte bryde med den gamle tids afsondrethed, at man måtte lære det folks sprog, i hvis midte man levede, og arbejde for, at den kulturelle standard blandt jøderne blev hævet. Disse tanker fandtes også hos den københavnske menighed, men her som overalt gav den nye tid anledning til svære brydninger. Ofte stod den ældre generation den yngre hårdt imod. Blandt de fremskridtsvenlige københavnske jøder stod Moses Fürst, W. L. Wallich, David Amsel Meyer og M. L. Nathanson i forreste række. I samarbejde med danske myndigheder, blandt hvilke danske kancelli under Chr. Colbjørnsens ledelse stillede sig venligt til tanken om jødernes borgerlige frigørelse, blev de tidligere skranker nedbrudt. Det jødiske skifte- og fattigvæsen blev reorganiseret, og der blev grundlagt skoler for fattige jødiske børn. Den jødiske menigheds forhold blev reformeret, og dens medlemmer begyndte at anvende dansk sprog. Denne udvikling forløb ikke uden indre brydninger, men reformbevægelsen sejrede. 29. marts 1814 sattes kronen på værket ved udstedelse af en kgl. anordning, der tilsikrede jøder, der var født i landet eller havde fået opholdstilladelse, fri adgang til at ernære sig på enhver lovlig måde på linie med landets øvrige borgere. Samtidig skulle de i alle borgerlige forhold være underkastet landets almindelige love.

Om grosserer Davids forhold til den jødiske reformbevægelse haves ingen sikre oplysninger. På grund af sin forretningsdygtighed og sin rigdom havde han skabt sig en agtet borgerlig stilling. Alligevel undgik han ikke at blive mindet om, at man i visse kredse betragtede ham som en fremmed. Således op-

nåede han aldrig at blive medlem af den fornemme københavnske klub »Harmonien«, der ikke ønskede jødiske medlemmer.[10]) Dette måtte dog betragtes som de mindre skuffelser. Alt tyder på, at den driftige jødiske købmand kom og gik i Københavns bedste huse. I Benny Davids erindringer kan man læse, at familien David førte stort hus i Kronprinsessegade og holdt faste ugentlige soiréer, hvor man modtog husets venner og bekendte. Navnlig i århundredets første år formede livet sig lyst og lykkeligt hos den velhavende københavnske handelsstand. Benny David skildrede de strålende selskaber hos familierne Constantin Brun og de Coninck med så levende træk, at der er grund til at formode, at også grosserer David med familie har taget del i denne selskabelighed, navnlig efter at man i 1811 var flyttet ind i den herskabelige lejlighed i Kronprinsessegade nr. 30.

I religiøs henseende holdt grosserer David fast ved sine fædres tro, og han modsatte sig sin families ønsker om at gå over til den kristne kirke. De religiøse brydninger inden for den jødiske menighed i årene efter 1814 var stærke. Et reformparti ville have den jødiske gudstjeneste reformeret, medens en anden gruppe holdt fast ved de gamle ceremonier. I midten af 20'erne fik tilhængerne af den gamle retning overtaget, og dette tilskyndede en del af reformvennerne til at overveje at lade sig døbe. Visse forhold tyder på, at også den Davidske familie var grebet af denne bevægelse. I 1827 kunne den sachsiske chargé d'affaires i København meddele sin gode ven diplomaten Irgens-Bergh, at den davidske familie med moderen i spidsen havde tanker om at vende det mosaiske trossamfund ryggen, når faderen var død.[11]) Det fremgår af Joseph Davids testamente, at han for sit vedkommende til det sidste holdt fast ved den mosaiske tro. Ikke blot blev menigheden betænkt med forskellige gaver, men der blev også udsat en pengesum, således at et passende antal mænd daglig i 12 måneder kunne læse den jødiske Bøn Kadisch over den afdøde. Endvidere bestemte Joseph David, at kun de af hans børn, der indgik ægteskab med jødiske trosfæller, måtte få deres fædrenearv udbetalt.

Valgte de en ægtefælle udenfor trossamfundet, skulle kapitalen forvaltes af overformynderiet.

Benny Davids erindringer indeholder ingen karakteristik af faderen. Derimod omtaltes moderen et sted som »den ædle, fortræffelige Kone, hvem vi Sødskende skylde Alt«.[12]) Selv om denne karakteristik ikke siger meget, tyder den dog på, at børnene følte sig stærkt knyttet til moderen. Det samme indtryk får man af C. N. Davids breve til kabinetssekretær J. G. Adler i anledning af moderens død.[13])

I ægteskabet mellem Joseph David og Debora Levy fødtes 5 børn, 3 sønner og 2 døtre. Sønnen Benny var den ældste. Han fødtes i 1791 og oplærtes efter endt skolegang i det Schouboeske Institut til handelen dels på faderens kontor, dels hos familien i Hamborg. Ved faderens død i 1830 foreslog han at ophæve handelshuset, og de følgende år tilbragte han i udlandet, bl. a. i Paris og le Havre, hvor han grundlagde et speditørfirma. I 1848 brød han op fra Frankrig og vendte tilbage til København, hvor han døde ugift i 1884, 93 år gammel. I sin høje alder forfattede han sine livserindringer, der giver et billede af en velmenende og godhjertet mand, der forstod at gøre sig livet behageligt. Han havde en levende interesse for mennesker og dyrkede ivrigt teater og musik. Hans bekendtskabskreds var stor, og han bevægede sig med lethed blandt folk.

Den næste i søskendeflokken var C. N. David, der blev født i 1793. Derefter fulgte sønnen Aron Anton David, født 3. september 1794. Også han gik i det Schouboeske Institut og blev senere landmand. Han uddannedes hos grev Ahlefeldt på Tranekjær og bestyrede siden faderens gård »Bjerregaarden«. 1821 erhvervede han Folehavegaard, hvortil han senere lagde Rungstedlund med det dertil hørende store brændevinsbrænderi Rungstedgaard, Sømandshvile og Flakkehuset.[14]) Proprietær David blev en dygtig landmand, der spillede en betydelig rolle inden for Frederiksborg amt både i Landboforeningen, Spare- og Laanekassen samt Sjællands Stifts Brandassuranceforening.[15]) Han blev gift med Henriette Drewsen, en af de 3

døtre fra Strandmøllen i ægteskabet mellem J. C. Drewsen og den store skuespiller Michael Rosings datter Johanne Ophelia. Han blev herigennem svoger til geologen dr. Pingel og oliemøller, kaptajn S. N. Beutner på Springforbi. Henriette Drewsen døde 36 år gammel i 1838. Aron David, der en kort tid var rigsdagsmand, døde i 1868.

Af døtrene var Adelaide født 24. juni 1796. Hun blev i 1824 gift med den unge handelsmand George Gerson, ansat i handelshuset C. J. Hambro og Søn.[16]) Den unge mand, der var skolekammerat med brødrene David, var et merkantilt geni, af hvem man ventede sig en betydelig fremtid. Han var desuden udøvende musiker og komponist. Gerson kom ofte på Sophienholm hos Friederike Brun og deltog i de musikalske underholdninger, der blev arrangeret af G. Siboni.[17]) Han var endvidere en nær ven af C. E. F. Weyse og F. Kuhlau. Efter kun 4 måneders ægteskab døde han pludselig, kun 35 år gammel. »Als Kaufmann war er ein Finanzminister; als Dilettant ein vollendeter Künstler« var dommen over ham. Et par år efter hans død indgik den unge enke nyt ægteskab. I 1823 var den italienske prins Antonio Pignatelli-Ruffo kommet til København som chargé d'affaires for kongen af Begge Sicilier. Han friede til Adelaide Gerson, og efter en del modstand fra familiens side gav denne sin tilladelse til forbindelsen.[18]) Medens prins Pignatelli var på tjenesterejse i Stockholm, gik Adelaide Gerson over til den katolske kirke, og derefter fandt brylluppet sted i København i 1826. Kort tid efter forlod parret København og tog ophold først i Firenze, derefter i Lissabon og til sidst i Rom. Med stor gæstfrihed åbnede prinsesse Pignatelli sit hus for alle landsmænd, og i overensstemmelse med landets skik arrangerede hun små musikalske soiréer i sit hjem.[19]) Komponisten Rud. Bay har givet en malende skildring af en sådan musikalsk underholdning, hvori han selv måtte optræde. Prinsessen var med årene blevet en fyldig dame. »Hun strotzede af en velsignet Embonpoint som Sundhedens Billede,« fortæller Rud. Bay. Karakteristisk for prinsessens aftensam-

menkomster var det fornemme traktement med »The, Smørrebrød, meer Kage, Brioscher, Jordbær og syltede Frugter m. m. i stor Overflødighed«.[20]) Det var åbenbart de solide borgerlige traditioner fra Kronprinsessegade, der var blevet omplantet under sydens sol. Ved de musikalske aftenunderholdninger optrådte ligeledes prinsessens eneste barn, datteren Nini, med »Papegøjenæsen« som Rud. Bay noget respektløst udtrykte sig, faderens udtrykte billede. Prinsesse Pignatelli døde først i 1891, 96 år gammel.

Den yngste datter, Augusta, der var født 24. november 1803, blev i 1827 i København viet til bankier Benedict Homberg fra Frankfurt.[21]) Denne tilhørte bankhuset Rothschild og var kommet til Danmark i 1826 for at føre de afsluttende forhandlinger om det store 3 pct. dansk-engelske statslån. Efter brylluppet drog parret tilbage til Frankfurt, hvor det boede i mange år. Da grosserer David var død i 1830, rejste enken til Frankfurt, hvor hun levede sine sidste år hos datteren, kun afbrudt af et kort besøg i Danmark i 1833. Senere bosatte familien Homberg sig i Wien, hvor Augusta Homberg døde i 1866 og hendes mand i 1870. C. N. David besøgte ofte og gerne sin søster i Frankfurt, og han kom gennem svogeren i forbindelse med indflydelsesrige internationale finanskredse. Også Benny Davids bekendtskaber i Paris åbnede mange døre for C. N. David under hans talrige besøg i Seinestaden.

C. N. David, eller som han oprindelig hed: David Albrecht Joseph Nathan David, blev født i København 16. januar 1793. Familien boede på det tidspunkt i Brolæggerstræde 106. Under den store ildebrand i dagene 5.-7. juni 1795 måtte familien flygte fra hjemmet, der blev totalt ødelagt.[22]) Et par år boede man i Store Købmagergade nr. 19, og herfra flyttede man i 1797 til Klareboderne nr. 9, altså til den del af byen, der var blevet skånet. Også her boede man kun få år, idet man derefter flyttede ind i den store nybyggede ejendom Badstuestræde nr. 76-77. I denne bolig oplevede familien en ny, rædselsfuld begivenhed, nemlig Københavns bombardement i 1807. Om

denne begivenhed fortæller Benny David: »Vi boede i Badstuestræde; det begyndte 2. Sept. Kl. 7 og efter et Qvarteer havde vi vel ikke en hel Rude i vor Etage, thi den Gaard, som vi beboede, var en af de første, i hvis tilstødende Pakhus Ilden opstod. Flere Folk dræbtes og saaredes i samme. Det var et Vidunder, at en elsket Broder og jeg ikke saaredes af en Bombe, der sprang i en Lejlighed lige over for det Værelse, hvori vi befandt os, og fandtes nogle Stykker af den, der havde knust en Piges Ben, i vort Værelse ... Den næste Dag flyttede min Familie til Christianshavn, thi vor Bolig var ubeboelig«.[23])

Familien vendte åbenbart ikke tilbage til Badstuestræde. I 1808 finder vi den installeret i Stormgade nr. 187, og herfra flyttede man i 1811 til den nyanlagte, fornemme Kronprinsessegade, hvor Grosserer David havde købt ejendommen nr. 30 af generaladjudant Krieger. Her blev familien boende indtil 1830. Ejendommen solgtes derefter til kasserer Hyllested.[24])

Baggrunden for Davids drengeår var det gamle København bag voldene, nærmere bestemt kvarteret mellem Gammeltorv og Kongens Nytorv med de smalle stræder og de dybe købmandsgårde. Her lå også det Schouboeske Institut, hvor de 3 brødre David fra 1802 fik undervisning.[25]) Denne skole var oprettet i 1794 af kopist i hof- og stadsretten F. C. Schouboe, og den nød på det tidspunkt megen anseelse. Den lå i Niels Hemmingsensgade lige over for det nuværende hovedsæde for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn. Omkring århundredskiftet udvidedes den med et par etager i den tilstødende gård i Store Helliggejststræde (den nuværende Valkendorfsgade). Elevernes antal var ca. 400, og der var flere kostelever på skolen, såkaldte pensionærer, der var kendelige på deres grå uniform med grønne kanter og kraver. Pensionærerne stod under særligt opsyn af fru Schouboe. Det Schouboeske Institut var en meget moderne skole, der ved siden af de klassiske fag underviste i levende sprog og bogholderi. Det var lykkedes Schouboe at få knyttet betydelige lærerkræfter til skolen. I historie underviste bl. a. indtil 1805 historikeren Laurids Engels-

toft og i årene 1808—10 N. F. S. Grundtvig. Da David først forlod skolen i november 1809, kan han have haft Grundtvig til lærer i historie.

David gik i skolen fra 1802-09 og var en kort tid sammen med brødrene om sommeren tillige pensionær. Dette ophørte imidlertid, da faderen havde erhvervet lystejendommen Søholm, smukt beliggende ved den nordlige bred af Emdrup sø ved landevejen til Lyngby.[26]) Ejendommen blev erhvervet i 1802 af isenkræmmer Stemard og i 1803 og 1804 udvidet ved tilkøb af nogle parceller af Havsgaarden. Bygningerne blev revet ned, og i stedet for opførtes den nuværende hovedbygning af tidens førende arkitekt C. F. Hansen. Den smukke hovedbygning bestod af to etager med teglhængt tag. Desuden hørte der en stråtækt staldbygning til ejendommen. Også haveanlægget var meget smukt. De frie og skønne omgivelser dannede fra ca. 1803 rammen om familien Davids sommerliv. I 1831 solgte boet ejendommen til traktør Alphonse Casadaban for 10.000 rbd. De 10.000 rbd. svarede dog ingenlunde til de bekostninger, som Grosserer David havde ofret på sin sommerbolig. Foruden Søholm ejede grosserer David en årrække Bjerregaarden, 1 km nord for Søholm, men den blev atter solgt i 1820.

I november 1809 dimitteredes David sammen med 8 andre elever fra det Schouboeske Institut til universitetet. Blandt de mest kendte var den senere højesteretsjustitiarius C. M. Rottbøll, der i skoletiden havde været en lystig spilopmager, og den senere amtmand og personalhistoriker Vilh. Benzon.[27]) David var den yngste på holdet og måtte ansøge universitetsdirektionen om tilladelse til at indstille sig til examen artium, da han manglede 3 måneder i at være fyldt 17 år.[28]) Af skolelederens indberetning til universitetet fremgår det, at David dels på grund af sygdom, dels af andre årsager ikke havde fulgt undervisningen regelmæssigt, og at han havde nydt undervisning af private lærere. Om hans evner udtalte Schouboe ved samme lejlighed, at han fattede temmelig hurtigt og havde en »tro Hukommelse«. Hans dømmekraft var om just ikke skarp, så

dog for det meste rigtig. Hans opførsel i skolen karakteriseredes som »beskeden og human« og hans tænkemåde som »liberal«. Eksamensresultatet blev ikke fremragende. Han eksamineredes af professorerne C. Hornemann, Wolf, K. L. Rahbek og Thorlacius. I de matematiske fag hjemførte han gode points, i de filologiske var resultaterne ringere. Et halvt år efter examen artium tog David den filosofiske eksamen med 1. karakter.[29]) Også her tog han de fleste points hjem i de matematiske fag, medens karaktererne i de filosofiske fag var svagere.

Fra foråret 1810 til sommeren 1815 findes meget få sikre data om Davids liv og færden. Han kastede sig over det juridiske studium og læste under selveste Chr. Colbjørnsens vejledning, men han tog aldrig eksamen. Om årsagen hertil vides intet. Allerede i de unge år tænkte han på en livsbane som embedsmand, og så tidligt som i 1814 forsøgte han — kun 21 år gammel — at blive ansat under prins Christian Frederik i Norge. Det udtaltes da, at han havde færdighed i flere levende sprog og muligvis kunne anvendes i diplomatisk tjeneste. »Han skriver vel for sig og er ikke uheldig Digter,« skriver W. Harbou til Christian Frederik.[30]) »Jeg kender ham selv kun lidt, men Flere give ham et fordelagtigt Vidnesbyrd. Ifald Deres Høihed troede at kunne blive tjent med ham, saa vilde det dog vist være nødvendigt, at han maatte lade sig døbe, forinden han kom til Norge.« Davids interesse for det norske folk var utvivlsomt blevet vakt ved hans forbindelse med Chr. Colbjørnsen. Der kom dog ikke noget ud af denne plan.

Et årstid forinden havde David debuteret med et lille skrift på 22 sider: Et Par Ord i Anledning af Forerindringen til Moses og Jesus. Skriftet er dateret 6. juni 1813. Denne lille pjece var fremkaldt af digteren Thomas Thaarups oversættelse af den preussiske skribent Friedrich Buchholtz' bog »Moses und Jesus« fra 1803.[31]) I denne bog havde forfatteren fremsat den anskuelse, at det var Moses, der havde gjort jøderne til det, de var, og at det var den »dyriske« moselov, der gjorde jøderne

ligegyldige for sandhed og moral. Den blev stadig hævet højt og gjorde jøderne ligeglade med enhver form for oplysning. Dette havde atter medført, at kun handel stod åben for jøderne. Denne ensidighed havde igen fremkaldt en betydelig dygtighed i dette specielle fag, således at jøderne overalt og til alle tider havde udsuget de nationer, blandt hvilke de levede. Skriftet havde vakt stor opsigt i Tyskland. Thaarup udsendte det nu med en lang indledning, hvori han gav forfatteren ret i hans anskuelser. Jøderne i København, der netop på det tidspunkt var ifærd med at slutte sig nærmere til de kristne, tog den tilkastede handske op. Blandt disse var også den unge David, eller som han dengang kaldte sig Nathandavid. Hans lille skrift er holdt i en rolig og behersket tone, og fremstillingen bærer præg af modenhed. David vender ikke sit skyts mod selve bogens indhold, som han formoder vil blive gendrevet af mere sagkyndige, hvilket også skete, men mod Thaarups indledning. Davids lille skrift er formet som et brev til en nær ven, hvem han vil oplyse om det udkomne skrift. Hans fornemste formål er at fremkalde tvivl om Thaarups motivering for at oversætte den tyske bog. David tvivler på, at det virkelig har været Thaarups hensigt at fremsætte sandheden, og han finder det ejendommeligt, at spørgsmål er udeladt, der taler til fordel for jøderne. Efter Davids mening bunder Thaarups motiver i fordomme og religionshad og i den menneskelige svaghed at tro alt det onde, som forebringes om den, man hader. »Vi leve i en Tid, da alle trykkes, da alle, saa at sige, trænge sig paa hverandre; enhver vil skyde Skylden fra sig, hvad Under, at han skyder den over paa den, som han hader«.[32]) Med styrke vender David sig mod Thaarups tilbøjelighed til at ville dømme hele jødemenigheden ud fra en enkelt forfatters opfattelse. Således forkaster han udtalelsen om, at jøderne tænker sig Gud som en nationalgud for jøderne. David aflægger den personlige bekendelse, »at den jødiske Religion saaledes som den nu læres og foredrages, ikke kan opvække denne Idé om en National-Gud. Jeg har ikke fundet den nogensteds; tvertimod jeg anseer

Kjærlighed til mine Medmennesker som min Religions første Bud«.[33]) »Naar et Træe bærer gode Frugter,« fortsætter David, »erklærer jeg det for godt, uden at spørge, af hvad Art det er, eller hvilken Gartner, der har opelsket det. Og skulde jeg da, naar jeg saae et Menneske i sit hele Liv handle ædelt og godt, først spørge: til hvilken Religion han bekjender sig, og hvad troer han ikke paa, for at bestemme, om han har handlet efter gode Grundsætninger?«[34]) Efter Davids opfattelse er der ingen tvivl om, at den modvilje, som de lavere klasser nærer mod jøderne, skyldes »merkantilsk Avind«. Den sande, oplyste mand bør dog ikke afsige sin dom i denne sag, førend den er belyst fra begge sider. »Jeg har ikke villet forsvare Jøderne mod enhver Beskyldning, som giøres imod dem,« slutter skriftet, »jeg vil ikke paastaae, at de Rustpletter, som et Aartusindes Forfølgelser har sat paa deres Characteer, trods Enkeltes ivrige Bestræbelser, nu ere gandske afpolerede, men jeg har villet gjøre Dig opmærksom paa Grunden til disse Beskyldninger, og om det er i Mosaismens Grundsætninger, i hvilke de bør søges«.

Det lille hæfte var kun et enkelt i den lange række af skrifter fra jødiske og ikke-jødiske forfattere, som så dagens lys i sommeren 1813, og som indledte den såkaldte litterære jødefejde. Ved assessor J. H. Bärens indlæg i debatten forandrede denne karakter, idet man forlod den almindelige debat om jødedommen og kastede sig over problemet om de hjemlige jøders forhold. Både forsvarere og angribere af det jødiske element i Danmark rykkede frem på arenaen. På baggrund af de voldsomme udfald, som flere af de senere skrifter vrimler af, tager Davids indlæg sig mærkværdigt roligt og ligevægtigt ud. Det blev da også godt omtalt i professor P. E. Müllers »Dansk Litteratur-Tidende«.[35])

Samme år som David tog del i den litterære jødefejde, debuterede han som skønlitterær forfatter. I universitetsbibliotekets samling af småtryk findes et anonymt digt »Nytaarsnat« uden titelblad med følgende påskrift: »Dette lille Digt, det første af hans Aandsfostre der betroedes Pressen, skjænkede David

Nathandavid sin Ven Ernst Clausen d. 4/8 1813«. Digtet, der formodentlig er skrevet omkring nytår 1813, er inspireret af de napoleonske hæres hærgen i Europa, hvis blodige spor følges overalt. Det munder ud i en bøn til den almægtige om, at det nye år må bringe folkene fred. Som prøve på digtet gengives følgende strofer:

De Stjerner skimte saa mat
Paa Himmelens Bue
Ei lyser i mørken Nat
Den hellige Lue
Dødbleg staar Maanen i Nord.

Men lyset bryder frem. Hvad vil det nye år bringe? Det menneskelige øje formår ikke at gennemtrænge mørket. Pludselig flammer himmelen rød, og det nye år synes at ville ligne det bortgangne.

Krigen vildt sin Fakkel svinger
Brat den hærger hver et Land
Død og Skræk den med sig bringer.
Ingen den undflye kan!
Herrens Tempel ei forskaanes,
Morbrands Pil det styrted ned.
Dyd og Uskyld selv forhaanes,
trædes vildt i Støvet ned.

Derefter afmales i mørke farver den faderløses og den efterladte kvindes sørgelige lod. Men digteren sætter sin lid til Herren, som i sin algodhed vil lade krigen slutte, når timen er inde.

Fra 1814 findes en kantate, skrevet af David til musik af L. Zinck til brug ved Carolineskolens stiftelsesdag 28. oktober 1814. Carolineskolen var oprettet af fremtrædende medlemmer inden for den jødiske menighed og var bestemt for fattige jødiske pigebørn.[36]) Den havde til huse i Pilestræde. Davids digt er holdt i højtidelig kantatestil, teknisk vel formet og stærkt præget af det 18. århundredes ideer. Carolineskolen var opkaldt efter Frederik VI's ældste datter, og kantaten giver i

det hele udtryk for undersåtlig hyldest. Karakteristisk er det endvidere, at digtet, hvor det anslår religiøse toner, ligesom det foregående, er meget lidt jødisk. Nogle brudstykker angiver digtets karakter:

Oplysning! Mulmet du adspreder,
Du skiænker os et Glimt af Fryd!
Din klare Fakkel trygt os leder
Til gavnlig Iid, til Borgerdyd!!!

Alfader! du som i det Høie
Beskytter Uskylds spæde Fied
Du som med naadigt Faderøie
Seer til Din mindste Skabning ned;
O! led os giennem Nattens Skygge,
Til Sandheds evigt klare Lys
Saa vandre vi i Livet trygge.
Saa skrækker os ei Dødens Gys.

Alfader! lad din Naade vaage
Ustyrret over alle dem,
Som jage Kummers mørke Taage
Fra Armod, Sorgers vante Hjem;
Du skienke Jordens bedste Lykke
Til dem, som til vort Nordens Held
Selv foretrak for Kronens Smykke
Den Fryd: at grunde Andres Vel!!!

De sidste linier indeholder en særlig hilsen og hyldest til Prins Christian Frederik, der just i de samme dage var vendt tilbage fra Norge, efter at have nedlagt sin kongeværdighed i det norske folks hænder. David sværmede i denne periode for Norge, hvilket et digt fra samme år: Gamle Norges Skaal bærer vidnesbyrd om.

De meget tidlige ungdomsdigte vidner om en digterisk trang, der også i de følgende år skulle søge sig forskelligt udløb. De åbner ikke dybe indblik i den unge mands sjæleliv, men de afslører umiskendelige formelle evner og røber ligeledes, i hvilken retning den unge mands interesser gik. Det er ikke tilfældigt, at aktuelle begivenheder ude og hjemme har inspi-

reret ham til hans digteriske forsøg. Derimod synes samtidens romantiske dyrkelse af oldtid og middelalder ikke at have udøvet nogen særlig tiltrækning på ham.

Det var den litterære jødefejde, der først kaldte David frem på forfatterbanen. Episoden skulle ikke ende, uden at David blev genstand for et groft litterært overfald på grund af sin jødiske herkomst. Anledningen var en nu ukendt kantate, som han havde skrevet i anledning af sin gamle lærer Chr. Colbjørnsens død, og som direktionen for selskabet »Harmonien« lod opføre uden at indhente forfatterens samtykke. David protesterede i J. K. Høst's ugeblad »Den nordiske Tilskuer«.[37]) Selskabets direktion svarede temmelig affærdigende. Dette ordskifte gav anledning til, at en anonym skribent i det noget anløbne ugeblad »Adrastea. Et Oppositionsblad, Litteraturen, Politiet og Theatret helliget« foretog et overfald på David, der svarede med et vittigt og skarpt indlæg i »Den nordiske Tilskuer«. Ordskiftet viser både, at man uden indgreb fra det offentlige kunne tillade sig ret vidtgående personlige angreb på navngivne personer, og at den unge David ikke lod sig gå på af en grov æreskænder, men frejdigt og værdigt tog til genmæle.

II

VANDRE- OG STUDIEÅR

Efter kejser Napoleons tilbagevenden fra Elba i marts 1815 besluttede de forenede nationer at udruste en fælles hær for at nedkæmpe Europas fredsforstyrrer. Også Frederik VI fik opfordring til at deltage. I sommeren 1815 organiseredes et hærkontingent på 15.000 mand under prinsen af Hessens ledelse og hertugen af Wellingtons overkommando.[1]) Omkring 1. august rykkede styrken over Elben og drog videre mod Bremen. I september kom der ordre om, at korpset skulle drage tilbage til Holsten. For mange officerer var dette en dyb skuffelse, men uventet åbnede der sig en ny chance. Ved Pariserfreden af 20. november 1815 blev det bestemt, at et hærkorps på 150.000 mand skulle holde Nordfrankrig besat. Til dette korps skulle Danmark stille 5000 mand. Man udtog nu en del af de tropper, der havde udgjort sommerens auxiliærkorps, og prinsen af Hessen blev atter øverstbefalende. I november 1815 brød man op fra Holsten, og i løbet af et par måneder nåede man over Bremen, Nordtyskland, Holland og Belgien til det hjørne af Nordfrankrig nord for Arras, Cambray og Valenciennes, hvor man havde fået anvist kvarter.[2]) Marchen var yderst ubehagelig og gik gennem egne, der var udplyndret af frem- og tilbage marcherende franske tropper. De danske afdelinger blev lagt i kvarter i egnen syd og øst for Lille. Egnen var trist, og humøret ikke altid højt. Det bødede lidt på forholdene, at de danske officerer og underofficerer fra sommeren 1816 fik tilladelse til at modtage deres hustruer og børn i kantonnementerne. Af og til var der lejlighed for enkelte officerer til at aflægge Paris et besøg.

Dette livede vældigt op i det ensformige garnisonsliv. Opholdet varede indtil december 1818, hvorefter hjemmarchen fandt sted.

Ved disse hærkorps fik David i sommeren 1815 ansættelse, og han gjorde tjeneste som sekretær ved det såkalde ordonnatoriat. Som sådan påhvilede det ham at føre den udenlandske korrespondance og underhandle med de forskellige regeringers udsendinge om troppernes forlægning og forplejning. Ved auxiliærkorpsets frem- og tilbagemarch i sommeren og efteråret 1815 bød tjenesten på mange besværlige forretninger, idet de danske tropper var genstand for mange chikanerier fra flere nordtyske byers side. Også ved det mindre troppekorps' march til Frankrig og tilbage havde sekretæren begge hænder fulde. Derimod er David ikke blevet overanstrengt under opholdet i Frankrig. Fra hans militære foresatte foreligger der en enstemmig erklæring om hans punktlighed og duelighed i tjenesten. På given foranledning udtalte hans nærmeste overordnede, overkrigskommissær Lawaetz i marts 1819, at David »stedse ved Flid, Orden og Tjeneste-Iver har udmærket sig, ligesom hans Duelighed og Sprogfærdighed har givet ham Leilighed til at være særdeles nyttig under flere Omstændigheder«. Det tilføjedes endvidere, »at han ved Udførelsen af de ham som fungerende Commissair paa Contingentets Hiemmarch overdragne Forretninger, hvilke udfordrede særdeles Punktlighed og Activitet, paa det Bedste har varetaget Contingentets og den kgl. Casses Interesse og derved endmere vundet billig Fordring paa den roesværdigste Anbefalning«.[3])

For David har denne flerårige garnisonstjeneste i en afsides liggende egn sikkert været en hård tålmodighedsprøve.[4]) Han havde fast kvarter i den lille by Douay, hvor han førte stort hus. Han inviterede de stedlige franske embedsmænd sammen med danske officerer og bidrog på denne måde til, at forholdet mellem begge parter udviklede sig i venskabelig ånd. Adspredelserne var ellers ikke mange, og omgangen indskrænket til de ved hærkorpset ansatte officerer. Blandt disse sluttede David sig især til den unge artilleriløjtnant A. F. Tscherning, der

havde givet sig ud på denne ekspedition med en vældig appetit på livet, ivrig efter at besøge fremmede lande og dyrke sine vidtstrakte videnskabelige, praktiske og æstetiske interesser. At dømme efter de breve, som David skrev til Tscherning, medens denne opholdt sig i Paris i årene 1817-18, har der hersket en frisk og munter omgangstone mellem de to, der siden skulle få en så afgørende indflydelse i dansk politik. Brevene er fyldt med småhistorier fra garnisonslivet i Nordfrankrig, serveret med lune og elskværdighed, og de bærer tydelige vidnesbyrd om de skønlitterære interesser, som begge lidenskabeligt dyrkede. Skal man slutte fra brevene, har politiske spørgsmål kun i mindre grad optaget vennerne. Et vist sværmeri for frihedens sag er dog umiskendeligt. I det hele taget syder og gærer det i disse breve af et ungdommeligt kraftoverskud. For Tscherning var opholdet i Nordfrankrig i længden uudholdeligt. Med kongens tilladelse fortsatte han fra sommeren 1817 sine studier i Paris, og det er fra denne periode, at der findes breve til ham fra David. David savnede i høj grad sin tidligere muntre fælle. En enkelt rejse foretog han dog over Paris til Schweiz, men påny vendte han tilbage til Nordfrankrig, hvor han blev indtil udgangen af året 1818. Derefter gik rejsen tilbage til København.

Fra 1819-22 opholdt David sig atter i København, og formodentlig har han boet hjemme hos forældrene. Tiderne var dog ikke som tidligere. De vanskelige økonomiske konjunkturer kastede en slagskygge over hjemmet i Kronprinsessegade. Dette forhold har utvivlsomt bevirket, at David for alvor begyndte at beskæftige sig med sin fremtid. Det var givet, at han ønskede at gå embedsvejen. For at nå dette mål gav han sig i kast med det statsøkonomiske studium. Allerede under opholdet i Frankrig havde han begyndt at læse de store nationaløkonomers værker. Han nævner selv englænderen David Ricardo og franskmanden J. B. Say.[5]) Efter sin hjemkomst fortsatte han med disse studier og søgte bl. a. professor Frederik Thaarup i efteråret 1819. Fra dennes hånd findes en udtalelse om David, i

hvilken det hedder, at han havde befundet David »vel bevandret i dette Fag af Videnskaberne [Nationaløkonomien], som jeg fremdeles har fundet ham med Talent og Flid at dyrke, og i dets eminente Skribenteres, en Smiths og A. B. Says o. fl. Værker at være vel hjemme«.[6]) I januar 1820 indgav David en ansøgning til fonden ad usus publicos om et rejsestipendium for at kunne begive sig til de steder, hvor statsøkonomien »dyrkes i dens hele Udstrækning, og hvorfra de allerede i længere Tid reiste Lærestole Sandheder og Frugterne af en Says og Ricardos dybsindige Speculationer forkyndes« og herved »søge at opnaae de Indsigter og den Færdighed, hvis nyttige Anvendelse for Fædrelandet er min stolteste Tanke«. Ansøgningen blev pure afvist af de to direktører Ernst Schimmelmann og J. S. Møsting, der i deres betænkning til kongen gjorde gældende, at de hjemlige biblioteker gav »overflødig Leilighed til for den meest videbegjerlige Dyrker af Statsoeconomien at skaffe sig ligesaa udstrakte, baade theoretiske og practiske Kundskaber deri, som kunne erhverves paa fremmede Universiteters Høresale«. Desuden var Davids fader så velhavende, at sønnen ikke kunne gøre sig håb om noget stipendium.

David kom ikke ud at rejse denne gang, og formodentlig har han fortsat sine studier hjemme. Det er endvidere sandsynligt, at han ligeledes har påbegyndt indsamlingen af det materiale, som han siden skulle anvende til sin doktorafhandling.

Ved siden af de nationaløkonomiske studier fik David stunder til at dyrke sine litterære interesser. I Rasmus Nyerups Magazin for Rejseiagttagelser[7]) offentliggjorde han i 1820 et rejsebrev fra Schweiz, som han havde skrevet nogle år tidligere. Brevet skildrer en vandring ad den kendte vej fra hospitset ved foden af St. Gotthard langs Reussfloden over Djævlebroen til Altdorf med et besøg i Wilhelm Tells hus. Det lille prosastykke er først og fremmest et naturmaleri med kraftige lys- og skyggevirkninger, og det munder ud i en begejstret versifikatorisk hyldest til frihedens sag og til Tell:

Her bo'de altsaa Wilhelm Tell!!!
Saa det var Schweizes skiønne Friheds-Vugge!
Vær hilset Hytte med dit lave Tag
Mig kjærere end Kongers stolte Borge!
Stenfjeldet smuldrer under Tidens Haand
Men skjærmende bedækker Tiden selv
Din skjøre Væg med eviggrønne Krandse,
At som et Frihedstræ du stolt maa stande
Paa den frigjorte Jord!

Mindet om besøget i Tells hytte levede videre i et følsomt og stærkt bevæget sind. Digtet saa dagens lys under det hårde reaktionære regimente i Europa i 1820 og er et vidnesbyrd om, at drømmen om den politiske frihed ikke var uddød. Gennem digtet til Tell får vi et glimt af den unge Davids stemninger på den tid.

Fra samme periode stammer ligeledes Davids første aktive møde med Det kgl. Teater. Barndomshjemmet havde været meget teaterinteresseret, således som det københavnske borgerskab var i denne periode. Brevvekslingen mellem Tscherning og David vidner også om, at vennerne har syslet med forskellige dramatiske planer. I 1819 udarbejdede David en oversættelse af det franske lystspil »Le ci-devant jeune homme« (Det unge menneske på de 60 år) af Merle, som han indsendte til teatret 28. september 1819 til brug ved en beneficeforestilling for skuespilleren J. P. Frydendahl.[8]) Samtidig meddelte han, at han havde forskellige andre oversættelser under arbejde. Det franske skuespil blev antaget og opført 4. december 1819. Allerede inden opførelsen kom det direktionen for øre, at publikum ville pibe stykket ud, da oversætteren var jøde. Dønningerne gik endnu stærkt i København efter jødeuolighederne i september måned samme år. Direktionen henvendte sig derfor til kancelliet med anmodning om, at det ved en politiplakat måtte blive forbudt publikum at tilkendegive mishag eller sympati med et stykke mere end 5 minutter efter, at tæppet var faldet. Kancelliet indstillede til kongen, at de 5 minutter blev forandret til 10. Samme dag som Frydendahls beneficeforestilling skulle løbe af

stabelen, blev de nye bestemmelser offentliggjort.[9]) Bekendtgørelsen virkede som en direkte opfordring til at gøre larm. Stykket blev hilst med en voldsom pibekoncert, der først standsede, da teatrets store gongong lød, efter at de 10 minutter var forløbet.[10]) David var dog ikke mere forknyt, end at han påny indleverede en oversættelse. Direktionen havde imidlertid fået nok. Stykket blev forkastet af censorerne.

Til trods for det negative udfald af ansøgningen til fonden ad usus publicos havde David ikke opgivet håbet om en studierejse. Betingelserne for videregående studier over nationaløkonomien ved Københavns universitet fandt han såre ringe, og efter 2½ års ophold i hjemmet drog David udenlands. I efteråret 1822 gik turen til Göttingen, hvor David 4. oktober 1822 lod sig indskrive ved det ærværdige Georgia Augusta universitet. Matriklen oplyser, at det var cameralia, der var hans studieøjemed.[11]) Hvor længe han opholdt sig i Göttingen, ved vi ikke. Formodentlig har han forladt byen en gang i løbet af sommeren 1823 efter at have erhvervet den filosofiske doktorgrad.

Universitetet i Göttingen hørte på det tidspunkt til Tysklands berømteste lærdomssæder. [12]) Det var oprettet i 1734 af den engelske kong Georg II i hans egenskab af hertug af Hannover. Hovedmassen af studenterne kom fra Hannover og de tilgrænsende nordtyske lande. Der var dog stedse et stærkt fremmed indslag. Fra Østersøprovinserne, Ungarn og Siebenbürgen kom mange studenter, ligeledes fra Schweiz. Fra Sønderjylland og fra Holsten strømmede i begyndelsen af det 19. årh. adskillige akademikere til Göttingen, og der fandtes til stadighed engelske og amerikanske studenter i dets høresale.

Fra kongeriget kom der i årene 1814-25 kun ganske få. I 1818 lod Davids studenterkammerat, H. N. Clausen, sig optage i matriklen, og to år tidligere havde botanikeren J. F. Schouw gæstet Göttingen. Et par andre botanikere kom ligeledes til den hannoveranske universitetsby i disse år, nemlig Chr. Lehmann

og J. H. Bredsdorff. Desuden opholdt den senere kendte skolemand N. B. Krarup sig i Göttingen i 1821, astronomen G. F. Ursin i 1818, samt filologen Carl Baggesen i 1816. Såvidt man kan se, var David den eneste københavnske akademiker, der opholdt sig i Göttingen i vinteren 1822-23. I det 18. årh. var det navnlig de matematisk-naturvidenskabelige discipliner, der blomstrede i Göttingen. Senere kom de filologiske studier i højsædet, og navnet Chr. Gottlob Heyne, grundlæggeren af den moderne klassiske filologi på historisk grundlag, strålede over dem alle. Heyne døde i 1812 i sit 83. år og efterlod foreløbig en tom plads. Først i 1830'erne med brødrene Grimms ansættelse blev Göttingen atter et af brændpunkterne for filologiske studier i Tyskland.

På det tidspunkt, da David opholdt sig i den hannoveranske universitetsstad, var de to store navne inden for lærerforsamlingen historikeren A. Heeren og retshistorikeren Carl Friedrich Eichhorn. Muligvis har disse to navne været medbestemmende for Davids valg af universitet. Mere sandsynligt er det dog, at det var den modtagelse, som Adam Smiths epokegørende nationaløkonomiske værk havde fået i Göttingen, som drog ham til denne by.[13]) I Göttingen sad Adam Smiths begejstrede elev, Georg Sartorius, der i 1814 havde overtaget professoratet i politik, og som navnlig docerede økonomi og historie.[14]) Sartorius hørte ikke til de mest fremtrædende lærere, men hans blik for den praktiske værdi af det historiske og nationaløkomiske studium kan have påvirket David på afgørende måde. Som bilag til en af Davids ansøgninger om en stilling ved Københavns universitet findes en afskrift af en erklæring fra Sartorius, der viser, at David med megen flid har fulgt denne professors forelæsninger og øvelser. Iøvrigt har vel Göttingens almindelige ry som en frisindet tysk højskole virket dragende på David, ligesom dens internationale præg har tiltalt ham. Da David drog af sted til Tyskland, hvilede den politiske reaktion tungt over de tyske universiteter. Professorer og studenter var under skarpt tilsyn af det årvågne statspoliti. Man slog hårdt

ned, når man fandt spor af en frisindet bevægelse. Göttingen indtog på flere måder en særstilling. Burschenschaftbevægelsen havde kun ringe tag i studenterverdenen i Göttingen, og der havde kun været få studenter med ved festen på Wartburg. Muligvis skyldes det indflydelse fra de mange udenlandske studenter. I politisk henseende hørte Hannover endvidere til de mere fremskredne tyske stater. Staten Hannover havde i 1816 fået en ny stænderforfatning. Selv om den må karakteriseres som konservativ, gav den dog anledning til udfoldelse af et vist begrænset offentligt liv.

Da David lod sig indskrive ved universitetet, gik han i sit 30. år, og man kan vanskeligt tænke sig, at han med større interesse har deltaget i det egentlige studenterliv. Hans første mål var at følge nogle af forelæsningerne på universitetet og dernæst så hurtigt som muligt at erhverve en eftertragtet akademisk titel. Da David ikke havde taget nogen embedseksamen hjemme, kunne han kun med vanskelighed erhverve doktorgraden ved Københavns universitet. Han drog derfor udenlands — måske medbringende manuskriptet til sin doktorafhandling — lod sig indskrive ved universitetet i Göttingen og erhvervede herved retten til at disputere i sommeren 1823.

Den fulde titel på Davids doktorafhandling var »Commentationes de principiis, e quibus redituum Daniæ per posteriorem seculi 18. partem administratio fluxit, specimen primum« (Studier over grundsætningerne for bestyrelsen af Danmarks indtægter i slutningen af det 18. århundrede). Det lille skrift, som kun omfatter 103 små sider, indeholder ingen begrundelse, hvorfor netop dette emne er valgt og heller ingen tak til nogen lærer. Materialet er udelukkende af trykt karakter og består hovedsagelig af udstedte love og forordninger, sammenholdt med den foreliggende litteratur. Fremstillingen behandler perioden 1766-84 og giver en redegørelse for statens indtægter, f. eks. kopskatten, konsumtionsafgifterne og indtægterne ved det store domænesalg. Med særlig interesse behandles statens industri- og handelspolitik. David kritisererer skarpt de kun-

stigt støttede industrielle foretagender. De var alt for kostbare, hævder han, og vanskeligheden ved at skabe respekt om de gældende toldlove, gjorde deres tilværelse endnu usikrere. Også statens indgreb i den internationale handel fordømtes. David fastslog, at den danske handels- og industrihistorie viste, at disse erhvervs blomstring ene var afhængig af, om regeringen fjernede hindringer — opstået af naturen eller ved offentlig foranstaltning — og iøvrigt overlod dem til sig selv. Ved statens indgriben havde enkeltpersoner skabt sig visse fordele, men nationen som sådan var ikke blevet rigere. Staten bliver ikke mere rig, hævdede David, end en offentlig vej, ad hvilken man fører en vogn belæsset med penge. Bogen blev præsenteret af Davids lærer, Georg Sartorius, i Göttingische gelehrte Anzeigen.[15]) Anmelderen gav tilslutning til de af forfatteren fremsatte liberalistiske anskuelser, og han fremhævede endvidere det mådehold, der var vist i bogen, også når der kritiseredes. Endelig meddeltes det, at disputatsen var et forarbejde til en større historisk fremstilling af samme emne. Mens David endnu opholdt sig i Göttingen, rettede han 13. juli 1823 en direkte henvendelse til tronfølgeren, prins Christian Frederik, hvori han i meget underdanige vendinger anmodede om at måtte blive ansat som lærer i nationaløkonomi for prins Frederik (VII).[16]) Det var anden gang i sit liv, at David forsøgte at komme i tronfølgerens tjeneste, men heller ikke denne gang lykkedes det. Andragendet viser imidlertid, at Davids tanker nu gik i retning af den videnskabelige lærergerning. Det var på denne front, at han optog en energisk kamp efter hjemkomsten fra Göttingen i efteråret 1823.

III

NATIONALØKONOMISK FORFATTER OG SKØNÅND

Der er ingen tvivl om, at dansk nationaløkonomisk forskning i 1820'erne befandt sig i en bølgedal, navnlig set på baggrund af den blomstring, der havde hersket i sidste halvdel af det 18. århundrede. De store navne havde dengang været Chr. Martfelt og brødrene Otto og Frederik Lütken.[1]) Martfelt havde navnlig interesseret sig for handelspolitikken, specielt kornhandelen med Norge, som han skarpt kritiserede, ligesom han tog til orde for en mere liberal handelspolitik. De to højtbegavede brødre Lütken favnede videre. Uden større kendskab til datidens fremmede litteratur udarbejdede Otto Lütken et stort nationaløkonomisk værk i to bind »Undersøgninger angaaende Statens almindelige Økonomi« (1760), der er et hovedværk i det 18. århundredes danske nationaløkonomiske litteratur. Til dette svarer Frederik Lütkens »Økonomiske Tanker til højere Eftertanke I-X«, der udkom i årene 1755-61. Begge brødre interesserede sig desuden for befolkningsspørgsmålet og fremsatte udtalelser herom, der på en mærkelig måde foregriber T. R. Malthus' teorier fra det 19. århundrede.

Ved århundredskiftet var den mest fremtrædende danske nationaløkonom Chr. Olufsen, der gennem sine »Oeconomiske Annaler« 1797-1810 og 1812-20 udfoldede et alsidigt forfatterskab. Oprindelig var det landøkonomi, der interessere ham. Siden udvidede han sine interesser og udgav i 1815 et større skrift »Grundtræk af den praktiske Statsoekonomi« og »Bidrag til en Oversigt af National-Industrien i Danmark«. I disse bøger mærkes en umiskendelig indflydelse fra Adam Smith og

de førende tyske nationaløkonomer. På grund af sygdom standsede hans forfatterskab omkring 1820.

Også den rastløse skribent Frederik Thaarup bør nævnes i denne sammenhæng. Fra 1793-97 havde han beklædt embedet som professor i statistik ved Københavns universitet. Fra hans hånd foreligger en række statistiske arbejder, der, selv om de er af højst forskellig værdi, dog indeholder et betydeligt stof. Også ældre danske handels- og fabriksforhold var genstand for hans studium. Taget som helhed når hans forfatterskab dog ikke på højde med Olufsens.

Foruden de impulser til nationaløkonomisk forskning, som disse selvstændige værker måtte give, havde det betydning, at de førende udenlandske forskeres hovedværker i denne tid blev oversat til dansk. Således oversatte Dræby Adam Smith, Fr. Cortsen J. B. Say og Fallesen Ricardo.

Først i 1815 var der ved Københavns universitet blevet oprettet et særligt professorat i statsøkonomi. Man havde tidligere gjort visse tilløb, men i den daværende lærer ved det Classenske Agerdyrkningsinstitut, Chr. Olufsen, mente man endelig, at man havde fundet den rette.[2]) Det var også først nu muligt at stille de fornødne midler til rådighed. Formålet med den nye lærepost var at skaffe den studerende ungdom, »som bestemmer sig for Statens Tjeneste i Cameral- og Finantsfaget« grundig undervisning i de statsøkonomiske teorier. På grund af professor Olufsens håbløse sygdom gik universitetets forhåbninger om den nye lærestols gavnlige virkning ikke i opfyldelse, og fra 1818 blev der ikke mere holdt forelæsninger i faget. Professor Olufsen døde først i 1827. Der blev imidlertid ikke tale om straks at besætte den ledige plads. Man manglede de fornødne midler. En mager erstatning havde man i de forelæsninger over statistik, som professoren i historie og geografi, Laurids Engelstoft, havde forpligtet sig til at holde siden 1810. De kunne dog umuligt opveje tabet af egentlige statsøkonomiske forelæsninger. Det måtte derfor erkendes, at der var brug for en ung foretagsom nationaløkonom, der ville gøre en indsats. David

var dog ikke ene på banen. Indtil videre måtte han regne med konkurrence fra landøkonomen Gregers Begtrup. I det lange løb viste det sig, at Begtrup ikke var nogen farlig konkurrent. Han var betydelig ældre end David, og han havde fra sin ungdom først og fremmest interesseret sig for landøkonomi, i hvilket fag han havde opnået et professorat i 1801. Han var begejstret for engelske forhold og udgav i årene 1817-22 »Den oeconomiske Correspondent, et Blad til Landboeres Nytte«. Efter Olufsens død i 1827 meldte han sig som ansøger til det ledige professorat, men kom ikke i betragtning, hverken i 1827 eller i 1830, da han påny søgte.[3]) Han var også på det tidspunkt meget svækket, pirrelig og sær, og hans landøkonomiske forelæsninger nød kun ringe anseelse.

Da David kom hjem fra Göttingen, var det utvivlsomt hans hensigt at søge at opnå en lærestol i nationaløkonomi ved Københavns universitet. Vejen til det attråede mål blev imidlertid lang og besværlig. David måtte forsøge ikke mindre end 3 gange, førend det lykkedes, og han mødte både mistillid til sine faglige kvalifikationer og religiøse fordomme på grund af sin jødiske herkomst. For at overvinde indvendingerne mod hans faglige dygtighed gik han med stor energi igang med videregående nationaløkonomiske studier og forsøgte på forskellig måde at frugtbargøre disse for en større offentlighed.

Straks efter sin hjemkomst fra Göttingen forberedte David sig til at træde offentligt frem som lærer i nationaløkonomi. I vinteren 1823-24 forelæste han over nationaløkonomiske emner i studenterforeningen, og blandt sine tilhørere havde han historikeren Engelstoft, der fik et ganske godt indtryk af den unge videnskabsmand.[4]) Forelæsningerne vakte en vis interesse omkring hans person, og opmuntret af sine tilhørere besluttede han at vove et nyt slag. I sommeren 1824 ansøgte han universitetsdirektionen om ret til at holde offentlige forelæsninger ved universitetet, idet han henviste til sine studier i Göttingen, sin disputats og de forelæsninger, han havde holdt i den forløbne vinter. Direktionen sendte ansøgningen til udtalelse i det filo-

sofiske fakultet. Da David underhånden fik at vide, hvorledes stemningen var, foretrak han 25. november 1824 at trække ansøgningen tilbage.

Det filosofiske fakultets stilling overfor Davids andragende kaster et interessant lys over universitetets principielle holdning over for akademikere, der tilhørte en fremmed trosbekendelse. Episoden er et betydningsfuldt led i jødernes kamp for fuld borgerlig ligestillethed. Den viser, at der trods anordningen af 1814 endnu var en lang vej at gå, førend målet var nået, og at der i de højeste akademiske kredse endnu var adskillige fordomme, der skulle udryddes.

I forhandlingerne om Davids andragende deltog 19 af det filosofiske fakultets 25 medlemmer, og af disse tog 17 principielt stilling til spørgsmålet om jøders adgang til universitetskatedret.[5]) Fakultetet delte sig i forskellige grupper. Til de liberale må henregnes Rahbek og Engelstoft. Rahbek — Davids personlige ven — udtalte rent ud, at det var hans »inderlige Ønske«, at Davids trosbekendelse ikke måtte lægge ham hindringer i vejen for at opnå jus docendi, og han tilføjede, at han nærede en fast tillid til kollegernes liberale sindelag, direktionens »humane Tænkemaade og den Aand, der i saa lang en Række af Aar har hæderlig udmærket den danske Regiering«. Også Engelstofts principielle stilling var klar. Udvortes religionsbekendelse burde aldeles ikke komme i betragtning ved besættelse af videnskabelige poster. Han sluttede med i almindelighed at udtale, at det var ønskeligt, »at Forskjel i udvortes Religionsbekjendelse ingen Forskiel gjorde med Hensyn til borgerlige Rettigheder«. På den modsatte fløj stod en gruppe videnskabsmænd, der hævdede, at jøder ikke kunne få adgang til et universitetskateder. Man henviste til den gældende universitetsfundats af 7. maj 1788, der indeholdt en bestemmelse om, at en professor med sin hånds underskrift og sin ed skulle afgive et løfte om at ville bekende sig til den augsburgske konfession. Dette måtte også gælde privatdocenter. Chr. Olufsen var en energisk forkæmper for dette synspunkt. Han støttedes

af fakultetets ældste medlemmer G. Wad, Børge Thorlacius og N. I. Schouw. Mellem disse yderfløje fandtes et parti, der hældede til den anskuelse, at man nok kunne tillade en person, der ikke tilhørte statskirken, at bestige et kateder — enten med eller uden dispensation —, men professoraterne måtte forbeholdes tilhængere af den lutherske kirke. Som talsmand for denne opfattelse optrådte H. C. Ørsted, der bl. a. udtalte: »Hvad Religionen angaaer, da er jeg aldeles af den Mening, at man aldrig deraf bør tage Anledning til at lægge Andre Hindringer i Veien for den lovlige Brug af deres Evner. Jeg troer derfor, at det ikke skulde komme Dr. Nathan David til Hinder, at han er af den Mosaiske Troesbekjendelse, dersom han vilde søge Cancelliet om Tilladelse til at holde Forelæsninger over Statsoeconomien, men naar han vil optages som Lærer ved Landets høieste Læreanstalt, saa attraaer han enten blot en Ære, der ingen Fordeel bringer ham, eller han vil derved bane sig Vei til en Professur, hvortil man vist nok ikke maa ønske nogen Mosait antagen, med mindre han maatte vise en ualmindelig Dygtighed«. Ørsted ville således ikke slå døren helt i lås for jødiske videnskabsmænd. Der var dog efter hans opfattelse forskel på mennesker. Skulle universitetet anerkende en jøde, måtte han have vist ganske særlige evner. Til kravet om den særlige dygtighed sluttede sig matematikeren C. F. Degen. Ørsted fik desuden følgeskab af Adam Oehlenschläger, J. L. Rasmussen, Begtrup, J. Reinhardt og W. Chr. Zeise. Også så fremtrædende mænd som F. C. Sibbern og J. F. Schouw stod i det væsentlige på samme standpunkt. Man mente ikke, at David behøvede dispensation for at optræde som privatdocent, da det stod åbent for alle at tage en universitetseksamen og herved erhverve de pågældende rettigheder. Med hensyn til at erhverve en akademisk lærestol forholdt det sig anderledes. Schouw fandt et forsvar for det gamle krav om, at professorer skulle tilhøre statskirken, i »den større Tillid den Studerende skal have til den beskikkede Lærer, den Indflydelse denne har ved Examina, den Deel han tager i halvreligiøse Handlinger, f. Eks. Reformationsfesten«. Til midter-

gruppen hørte endelig dekanen J. W. Hornemann, der sluttede sig nær til Schouw, og Chr. Werlauff.

Det principielle spørgsmål om jøders ret til at optræde som privatdocenter, som det filosofiske fakultets medlemmer således var ret uenige om, blev ikke afgjort i denne omgang, fordi David trak sin ansøgning tilbage. En snes år senere blev spørgsmålet atter aktuelt, og det lykkedes Engelstoft at få udvirket en kgl. resolution, der åbnede jøder adgang til samtlige universitetsstillinger. Dog fik de ikke ret til at indtræde i konsistorium.[6])

Når Davids sag kom til at stå dårligt i fakultetet, skyldtes det ikke blot visse medlemmers religiøse betænkeligheder, men også skepsis overfor hans faglige kvalifikationer. Fra Davids hånd forelå der på det tidspunkt af skriftlige arbejder kun disputatsen, og fakultetets eneste virkelige fagkyndige medlem underkastede den en sønderflængende kritik. Professor Olufsens lange votum bærer et umiskendeligt præg af surhed overfor David. Denne uvilje bunder muligvis i nogle bemærkninger i Davids andragende om, at man må søge udenlands for at studere nationaløkonomi. Om disputatsen udtalte Olufsen, at han tvivlede på, at den ville være blevet antaget i København, og den var kun blevet godkendt i Göttingen, fordi man der »ikke kunde have de specielle Hjælpemidler til at indsee dens Ubetydelighed«. Efter Olufsens opfattelse var Davids arbejde mere en historisk-statistisk skildring af Danmarks finanstilstand end en grundig statsøkonomisk bedømmelse deraf. Forfatteren havde kun kendt »de alleralmindeligste« statistiske kilder, ligesom man overalt savnede »et dybere statsoeconomisk Blik«. Man burde derfor ikke vise »en fremmed Docent som kom tilløbende fra et eller andet Verdenshiørne med en Lomme fuld Attester af høflige Mænd« nogen særlig tillid.

Professor Engelstoft, der delvis også var sagkyndig, var mindre bidsk end sin kollega. Han mente nok, at afhandlingen var blevet antaget, selv om man ville have anmodet David om at rette noget på sproget. David havde imidlertid ikke taget sin

grad herhjemme. Da hans kvalifikationer heller ikke var så betydelige, at man kunne anbefale en dispensation fra de for nylig fastlagte betingelser for erhvervelse af forelæsningsret, konkluderede Engelstoft som Olufsen.

Universitetsvejen var foreløbig lukket for David, men derfor gav han ikke op. Allerede 24. november 1824 indgav han en ansøgning til kancelliet om at måtte holde offentlige forelæsninger i København. Ansøgningen begrundede han med, at en tilladelse ville give ham lejlighed til »at søge at udvide mine Kundskaber og til nøiere og strængere at drøfte mine Anskuelser om Videnskaben, deels bidrage til at giøre mig i Tiden mere skikket til at forestaae et egentligt Læreembede«. Efter at universitetsdirektionen var hørt, blev den fornødne tilladelse givet.[7])

Om Davids private offentlige forelæsningsvirksomhed uden for universitetet i vinteren 1824-25 foreligger kun få oplysninger. Man tør formode, at de emner, som blev behandlet, var de samme, som toges op til drøftelse i Davids »Statsoeconomisk Archiv«, der begyndte at udkomme i 1826 i hæfter. Forelæsningerne trak publikum, og medlem af universitetsdirektionen, kancellideputeret A. B. Rothe, udtalte i 1826, at disse forelæsninger var blevet søgt af »et meget talrigt Auditorium. Blandt hans Tilhørere har været Mænd som staae i anseelige Embedsposter, og flere blandt disse have yttret, at de med Nytte og Interesse have hørt disse Forelæsninger. Ogsaa jeg har bivaanet hans Forelæsninger og har derved havt Leilighed at erfare, at denne unge Mand forener med Kyndighed i sit Fag en roesværdig Flid og et behageligt lyst Foredrag«.[8])

De offentlige forelæsningers sukces opmuntrede David til endnu en gang at forsøge sin lykke ved universitetet. 25. september 1826 indgav han et andragende til kongen om at måtte ansættes som lektor i statsøkonomi ved universitetet.[9]) Også denne gang slog han på de strenge, at kendskab til økonomiens grundsætninger var nødvendig for mange embedsmænd. Da professoren i statsøkonomi stadig var syg, var der længe ikke

holdt forelæsninger. David ville derfor gerne overtage en lektorpost og var villig til foreløbig at tjene uden løn, indtil de fornødne midler var skaffet til veje. Andragendet blev behandlet af universitetsdirektionen, der bestod af Ove Malling, professor Engelstoft og kancellideputeret Rothe. Man var enig om at afslå andragendet, da David ellers ville erhverve en vis ret til at komme i betragtning ved indtrædende vakance, og man derved bandt hænderne på sig selv. Rothe var stemt for at give David dispensation, således at han kunne optræde som privatdocent, men det ville de to andre medlemmer ikke gå med til af hensyn til det filosofiske fakultets tidligere votering. Ved kgl. resolution 28. november 1826 blev andragendet afslået. Dog skulle David, hvis han ønskede at disputere for doktorgraden, være fritaget for at tage magistergraden i filosofi. David gjorde ikke brug af det fremsatte tilbud. I stedet for fortsatte han sit nationaløkonomiske forfatterskab, idet han ad den vej håbede at nå det vinkende mål.

I 1826 påbegyndte David udsendelsen af tidsskriftet »Statsoeconomisk Archiv«. Det udkom i hæfter og udgjorde ved sin afslutning i 1829 to bind på ialt ca. 1000 sider. Det var tilegnet tronfølgeren, hvis interesser for de statsvidenskabelige studier fremhævedes. I fortalen fastslog David fagets betydning for borgersamfundet. »Ved dette kunne vi allene haabe«, hed det her, »ledede af Historiens Fakkel, at finde de Midler, der ved paany at oplive og udvide Statsborgernes Industri, kunne læge de i en lang Krig Almenvelstanden slagne Saar, og der, ved at ordne Forholdene i Staten paa Retfærdigheds uomstødelige Grundvold, i Fremtiden kunne forebygge de Udbrud af Misfornøjelse og Uenighed, der have rystet Statens Indre«.

»Statsoeconomisk Archiv« er Davids nationaløkonomiske hovedværk, og det er bortset fra enkelte mindre bidrag skrevet af ham selv. Det indeholdt foruden et mindre antal artikler omhandlende teoretiske spørgsmål adskillige afhandlinger om konkrete økonomiske og sociale problemer fra datidens danske samfund. En væsentlig del af tidsskriftet var endvidere helliget

præsentation og kritik af udenlandsk, nationaløkonomisk litteratur. David viste sig herigennem som den udprægede formidler. Tidsskriftet indledtes med en programartikel om det nationaløkonomiske studium, der i sit anlæg bærer tydeligt præg af at være blevet til som foredragsmanuskript. Navnlig den direkte spørgeform, der anvendes i vid udstrækning, er karakteristisk. Afhandlingen er et historisk tilbageblik på den nationaløkonomiske forskning og formet som et forsvar for nationaløkonomien som videnskab og dens betydning for statsmanden. Merkantilismen angribes, hvorimod fysiokraterne skildres med sympati. Dog kritiseres deres ensidige fastholden ved jorden som den eneste rigdomskilde og grundskatten som den eneste statsafgift. Med stor udførlighed dvæles ved Adam Smith og hans nærmeste elevers arbejder, og David bekender sig selv til hans lære. Dog er han ikke blind for, at Smiths elever har bygget videre på mesterens grundvold og fuldstændiggjort hans lære, bl. a. om rigdomskilderne. Efter Davids opfattelse ser Smith for materialistisk på spørgsmålet. Mennesket behøver lige så vel tjenester som ting til sine fornødenheders tilfredsstillelse, og hine er lige så eftertragtede som disse. »Rigdommens Theorie kan altsaa ikke blive staaende ved det blot Materielle, den maa omfatte Alt, hvad der har en Bytteværdi: Tjenester og Ting, Kræfter og Producter. Det er paa denne Bane, hvorpaa Smiths Efterfølger maae vandre selvstændigen frem, men det bliver altid hans Fortjeneste, at han har ført dem til det Standpunct, hvorfra det blev dem mueligt at gjøre det Skridt, der sætter dem ind i Middelpunctet af Productionens store Kjæde, som Aand og Legeme, Natur og Menneske fuldende«.[10]) En gennemlæsning af denne afhandling viser bredden i Davids nationaløkonomiske læsning. Et betydeligt antal værker citeres i selve afhandlingen, og i noterne optegnes endnu flere. Efter at have afsluttet den store parade af fordums og nulevende nationaløkonomiske teoretikere fastslår David til slut den eksisterende disharmoni mellem den rige nationaløkonomiske litteratur og den praktiske statsmandskunst. Kun i ringe udstræk-

ning har tidens statsmænd taget lære af teoretikernes arbejde. Resultatet er, at merkantilsystemet lever videre, at forholdsregler gennemføres imod nationaløkonomiens grundsætninger, at den menneskelige virksomhed hemmes i stedet for at tilstås den største frihed og hermed bliver mindre frugtbringende for den enkelte og for staten. Man må derfor ønske kendskabet til nationaløkonomien udbredt, ikke blot blandt statens ledere, men også i de brede lag. »Kun hvor Folket er oplyst, er Regjeringen stærk. National-Oeconomien oplyser Folket om dets vigtigste timelige Anliggende. Dens Grundsætningers almindelige Udbredelse og denne Videnskabs Studium, langt fra at være farlig i Staten, vil derfor bidrage til at skabe den indvortes Kraft, hvorved Staterne blive sande store«.[11])

Allerede denne første artikel viser tydeligt, at det ikke var de nationaløkonomiske teorier, der interesserede David, men i højere grad teoriernes anvendelse i praksis. Det er ikke den rene nationaløkonomi, David ønsker at studere, men anvendt nationaløkonomi. Davids forfatterskab får herigennem visse lighedspunkter med A. S. Ørsteds. Hvad der beskæftigede Ørsted i første række, var netop de konkrete juridiske problemer og deres anvendelse på de foreliggende tilfælde og ikke almindelige retsfilosofiske problemer.

Som en karakteristisk prøve på Davids nationaløkonomiske forfatterskab kan fremdrages hans undersøgelse af, om handelsvindskibeligheden kan siges at være umiddelbar produktiv.[12]) Efter nogle indledende kritiske bemærkninger om Smiths sondring mellem produktivt og uproduktivt arbejde, udvikler David, at ethvert arbejde er produktivt, set fra arbejderens synspunkt, når dets frembringelse giver ham lige så meget tilbage til hans egne fornødenheders tilfredsstillelse, som han har anvendt på arbejdet. Kun de personer er uproduktive, som enten ikke kan arbejde, fordi de er syge eller svækkede, eller som ikke vil arbejde. For at et arbejde skal være produktivt må man på den ene side kræve »en Kraftanstrængelse, thi uden den gives der intet Arbeide, og paa den anden Side Tilveie-

bringelsen af Noget, paa hvilket andre Mennesker ifølge dets Brugbarhed sætte en Priis, thi uden dette gives der ingen Production«.[13]) Fordi en arbejder udfører et arbejde, der er produktivt for ham selv, er hermed ikke sagt, at arbejdet tilvejebringer en brugbarhed, der er til fordel for alle eller staten. I så fald kalder David arbejdet for umiddelbar-produktivt. Hvis der derimod ved arbejdernes indsats tilvejebringes en ny brugsværdi ved det forarbejdede, har arbejdet været umiddelbar-produktivt. Anvendes disse betragtninger på handelen, kommer David til den opfattelse, at handelen må karakteriseres som umiddelbar-produktiv, idet den gør varerne »Lokale«, hvorved der tilføres dem forøget brugsværdi. For at denne kan blive så stor som mulig, må alle hindrende bånd på det frie samkvem inden for det enkelte lands provinser og nationerne imellem hæves, thi først da kan handelen virkelig tjene det almene. Efter Davids opfattelse er et lands indre handel af stor betydning, thi »intet har bidraget mere til at gjøre Nationerne rige end en levende fri indenlandsk Handel; det er en Sandhed, som Nutid og Fortid bekræfte, og som er uomstødelig, fordi den er grundet i Tingenes Natur«.[14]) Den her refererede artikel må betragtes som et forsøg på at klargøre handelens væsen og herved at forsvare den overfor de angreb, som handelsstanden af og til udsættes for. Under dette forsvar inddrages også den egentlige spekulationshandel, som David ligeledes anser gavnlig for det almene produktionsliv, når blot de store gevinster, som denne specielle handel ofte giver, ikke »svækker Lysten til al anden Industrie«.[15])

I fortsættelse af de her udviklede ideer rejste David i en senere artikel det spørgsmål, om man kunne sige, at den indenlandske handel i vidtudstrakte statsterritorier havde fortrin for den udenlandske handel.[16]) Udgangspunktet var atter Adam Smith, denne »skarpsindige Britte«, som David kalder ham, og nogle kritiske betragtninger, som Ricardo havde fremsat i tilslutning til Smith. Medens Ricardo var meget skeptisk overfor den stærke fremhævelse af den indenrigske handels betydning

på den udenlandske handels bekostning, udviklede David i tilslutning til Adam Smith de store fordele, der var knyttet til den indre handel, nemlig dens større sikkerhed og mindre bekostelighed. Enhver fornuftig patriot må derfor ønske den fremmet, og han vil indse, at denne handel »tjener til at vedligeholde de Productionsmaader, der i Overeensstemmelse med Folkeindividualiteten og med Landets Productionscaracteer drage den høist muelige Nytte af, og mest tjene til at udvikle alle de Kræfter, som Naturen har nedlagt i Landet og hos Folket. Han vil da indsee, hvorledes den indenlandske Handel bidrager til at føre hine ad den af Naturen betegnede Bane deres Forædling og fuldkomne Udvikling imøde. Han vil da erkjende, at den Drivtighed og Vindskibelighed, som udfordres til at frembringe hvad Folkets Omdømme til enhver Tid lærer det at ansee som fornødent, her sikkrere er vedligeholdt end alle Kunster til en udenlandsk Handels Fremme formaae at gjøre det. Han vil da sande, at den Kraft, som den indenlandske Handel skaber, fra Roden af Folket udbreder sig igjennem det hele Statslegeme, en Kraft, der som Blodet i det menneskelige Legeme, gjør Folket sundt og Staten stærk«.[17]) Denne stærke lovprisning af den indenlandske handel, der formodentlig er inspireret af det daværende danske monarkis betydelige udstrækning, må ikke fremkalde det indtryk, at David ensidigt hæftede sig ved denne handels betydning. Han forstod udmærket at vurdere også den udenlandske handel, og det måtte være den sande statsmands opgave at befordre dem begge.

I direkte forlængelse af artiklerne om handelens natur ligger en undersøgelse af spørgsmålet, om lav told er i statskassens interesse.[18]) Også i denne afhandling gik David ud fra Adam Smith og desuden forskellige værker om engelsk finans- og toldstyre. I det hele taget interesserede engelske økonomiske forhold ham levende, og han betragtede England som det store foregangsland med hensyn til indretning af en fornuftig samfundsøkonomi. Toldafhandlingen indeholdt først en række teoretiske betragtninger over toldafgifternes indflydelse på pro-

duktionen og konsumtionen, hvorefter David viste, at øgede toldafgifter ofte betød formindskede statsindtægter, idet forbruget faldt, og udbyttet ved smugling tiltog, samtidig med at udgifterne til toldopkrævningen øgedes. Omvendt fik statskassen ofte højere indtægter ved at nedsætte toldafgifterne. En hovedopgave ved undersøgelsen var at vise, at statskassen og forbrugerne ikke havde modsatte interesser, men at de for begge parter gik i retning af lave toldsatser. Også i denne afhandling tog David til orde for friere vilkår for det økonomiske liv.

Det ville give et ufuldstændigt billede af Davids nationaløkonomiske forfatterskab, hvis man blot omtalte de afhandlinger, hvori han med udgangspunkt i den foreliggende litteratur, anstillede selvstændige betragtninger over økonomiske forhold. Lige så vigtigt er det at gøre opmærksom på Davids omfattende virksomhed med hensyn til at referere udenlandsk litteratur for den danske læseverden. Ovenfor er allerede omtalt Davids interesse for engelsk nationaløkonomisk litteratur. Han fulgte også med i, hvad der udkom i Frankrig, Italien og Schweiz. Den tyske litteratur indtager ligeledes en fremtrædende plads, men står afgjort tilbage for den engelske, der omtales hyppigst.

David stod i størst taknemmelighedsgæld til Adam Smith, hvis »udødelige« værk citeres ustandselig. Desuden forekommer de to andre store englændere Malthus og Ricardo ofte i hans skrifter, mindst den sidste, hvis hovedværk Principles of political economy and taxation (1817) vakte nogen modstand hos Adam Smiths mest trofaste elever.[19]) Af franske nationaløkonomer dyrkede David navnlig J. B. Say den ældre, grundlæggeren af frihandelslæren i Frankrig. Han kunne følge ham i den udvidelse, han gav Smiths lære, at også naturkræfterne og kapitalen var lige så vigtige produktionsfaktorer som arbejdet. Blandt de yngre franske økonomer må fremdrages den doktrinært liberale Charles Dunoyer, hvis hovedværk, L'industrie et la morale considerées dans leurs rapports avec la liberté (1825), David gav en udførlig omtale. I modsætning til Benjamin Constant — »en af Frihedens ypperste Talsmænd« — der

så kritisk på Dunoyers teorier, gav David fuld tilslutning til det af Dunoyer forfægtede standpunkt, at en almindelig frihed ikke er mulig uden en almindelig civilisation. Han kunne ligeledes følge Dunoyer i hans angreb på slaveriet og kunne med ham istemme en lovsang over det industrielle systems fortræffelighed: »kun naar det industrielle System bliver almindeligen antaget og befulgt, da vil Friehed og Civilisation blive Folkenes fælleds Lod, og da skulle hine, betryggede for Tidens Storme ved deres indre Kraft, gaae i Arv fra Slægt til Slægt«.[20]) Også i en senere artikel citerer David med tydelig tilslutning: »Det industrielle System sætter Europa paa en Bane, hvorpaa det i bestandig Higen efter at befordre sin Velstand og at forstørre sin Civilisation, hverken i sit Indre eller udenfor sine Grændser er nødt til at skabe sig Fjender af denne. Resultatet heraf vil i Tidens Længde være en almindelig Civilisation og en almindelig Friehed«.[21]) I ingen anden artikel kommer Davids grundmurede tro på, at den liberale økonomis sejr i praksis vil betyde lyksalighedens opståen, stærkere frem end i denne.

Af schweiziske nationaløkonomer indførte David Christoph Bernouilli, hvis bog om laugstvangens skadelige indflydelse på industrien (1822) blev udførligt omtalt. David gav tilslutning til de i værket udviklede anskuelser, og uden at undervurdere vanskelighederne ved en fuldstændig ophævelse af laugene fastslog David, at målet, hvortil denne reform ville føre, var »saa vigtigt for Statssamfundet, for Nationalvelstanden og Culturen, at alle Vanskeligheder og Hindringer ikkun bør anspore os til større Iver for den gode Sag, til dybere og grundigere Efterforskning efter det ene Passende og Gavnlige, til større Frimodighed, og til en sikkrere og fastere Gang i Planens Udførelse«.[22])

David tog også stilling til den debat, som en anden kendt schweizisk historiker og nationaløkonom satte igang ved begyndelsen af 1820'erne om følgerne af den liberale økonomis ideer for den arbejdende klasse. Talen er om genferen J. C. de Sismondi (1773-1842), der i værket Nouveau précis d'économie

politique (1819) udtalte tvivl om muligheden af at afsætte den moderne industriproduktion. Desuden mente han, at en overproduktion ville undergrave de arbejdende klassers velstand. Han forudså, at det offentlige måtte gribe ind for at beskytte de svage mod et hensynsløst kapitalvælde. Han bliver herved forløberen for en senere tids socialpolitikere. Hans bog blev stærkt angrebet af J. B. Say, og David gav i sit tidsskrift plads for hovedpunkterne af denne debat. Selv tog han i et kort forord stilling til de to modstandere og bekendte sig i det væsentlige til Say og den rene liberale økonomi. Selv om han nok ville indrømme, at alle ulykker ikke ville blive fjernet ved den moderne fabriksindustris sejrrige gennembrud i alle lande, var det dog en kendsgerning, at menneskeslægtens kår mærkbart var blevet forbedret fra det ene århundrede til det andet. Man måtte derfor ikke »undlade at benytte Videnskabernes og Konsternes Fremskridt til Rigdommens Formerelse af Frygt for, at Nogle til en Tid til Andres Skade kunde gjøre Brug af disse«.[23])

Af alle tyske nationaløkonomer stod David i særlig taknemmelighedsgæld til Georg Sartorius, der havde været hans lærer i Göttingen. Sartorius var en stor, men noget kritikløs beundrer af Adam Smith, og han har ikke ført den nationaløkonomiske videnskab mange skridt fremad.[24]) Sartorius citeres ofte i Davids tidsskrift, og han har utvivlsomt lært noget af Sartorius' systematik. Af andre tyske forskere, der oftere citeres i hans artikler, må nævnes Julius v. Soden (1754-1831) og den noget oversete L. H. v. Jakob (1759-1827), der begge var ivrige tilhængere af Adam Smith og Malthus. Også den senere store encyclopædist inden for tysk nationaløkonomisk litteratur, K. H. Rau (1792-1878), indføres af David for det danske publikum.

Denne oversigt over en række kendte navne inden for datidens nationaløkonomiske litteratur viser, at David ingenlunde var blevet hængende ved tysk forskning, men at han var alsidig orienteret i den foreliggende videnskabelige litteratur. Det virker derfor noget besynderligt, at han ikke med et ord omtaler

grev Saint Simons omfattende forfatterskab eller hans elevers. Der var dog i dette forfatterskab adskilligt, der havde berøring med de af schweizeren Sismondi udviklede tanker. Da man ikke kan tænke sig, at David har været uvidende om dette forfatterskab, må man nærmest få den opfattelse, at han har ønsket at tie det ihjel. Det er endelig overmåde karakteristisk, at dansk nationaløkonomisk litteratur indtager en meget beskeden plads i Davids forfatterskab. Olufsens arbejder nævnes nu og da, men det 18. århundredes forfattere lades ganske uomtalt. Der er således ingen forbindelse mellem de to århundreders nationaløkonomiske forfattere. Det nye århundrede begynder nationalt set på bar bund.

Det »Statsoeconomiske Archiv« gav først og fremmest sin udgiver et forum, hvor han i fuld frihed kunne dyrke sin videnskab, og en platform, hvorfra han i omfangsrige anmeldelser kunne fremføre de store navne inden for den nationaløkonomiske videnskab. Tidsskriftet blev desuden et talerør for Davids anskuelser om aktuelle økonomiske problemer, og som sådant blev det flittigt benyttet. Således underkastede han i en afhandling grundlaget for skatteudskrivningen en undersøgelse, og i en anden angreb han tallotteriet som indtægtskilde for staten. For »enhver, der har sit Fædrelands Tarv for Øie«, måtte det være en vigtig opgave at oplyse om tallotteriets skadelige følger og at tilråde dets afskaffelse. Efter Davids mening havde tallotteriet meget skadelige moralske virkninger på befolkningen, og betragtet som skat opfyldte afgiften ikke de krav, som man med god grund måtte stille. Lotteriet drager ikke »sin Fordeel af de Riges Overflod og Evne til at nyde, men af de Fattiges Elendighed, af deres Lettroenhed og blinde Tillid til hvad de kalde Skjæbnen, i Haabet om at den engang vil forunde dem Evne til Nydelser, hvortil de under Spillet faae Lyst«.[25]) Afhandlingen munder ud i en kraftig opfordring til regeringen om at lade det skadelige tallotteri ophøre og erstatte den manglende indtægt med en direkte skat.

Der var også andre forhold i staten, som David ønskede refor-

meret. I sommeren 1827 foretog han en rejse på Fyn, hvor han besøgte de forskellige købstæder og undersøgte deres sociale tilstand, navnlig fængsels- og fattigvæsenet. Sine erfaringer fra denne rejse nedlagde han i en serie artikler i sit tidsskrift, hvori han som en dansk John Howard søgte at vække den offentlige samvittighed over fængselsvæsenets usle tilstand. Med udgangspunkt i et tysk værk af dr. N. H. Julius rejste han fængselssagen på et bredere grundlag. Skildringen af det fynske fattigvæsen gav ligeledes anledning til kritik og opfordring til at arbejde videre på en større fuldkommengørelse af systemet. I en særlig artikel »Er den private eller den offentlige Godgjørenhed meest hensigtssvarende?« underkastede han — med udgangspunkt i et fransk værk — det vanskelige spørgsmål om pauperismen en undersøgelse. Efter hans opfattelse havde det offentlige pligt til at træde hjælpende til, men staten alene formåede ikke at standse armoden. Den private velgørenhed måtte træde i funktion, og en skare frivillige fattigforstandere måtte skaffe det offentlige de fornødne oplysninger, således at den rette understøttelse kunne blive givet de rette trængende. I denne forbindelse kritiserede David, at det københavnske fattigvæsen havde forladt dette grundlæggende princip i fattigordningen af 1799, men han oplyste ikke noget om årsagen hertil, nemlig af det havde været umuligt at interessere et tilstrækkeligt antal borgere for dette brydsomme hverv. I forbindelse med fattigvæsenets reform rejste David krav om oprettelse af opholdssteder for fattige børn, når forældrene var på arbejde, og han åbnede gæstfrit sit tidsskrifts spalter for drøftelsen af en Magdalenestiftelses oprettelse.

I 1829 standsede David foreløbig udsendelsen af det »Statsoeconomiske Archiv«, formodentlig fordi et nyt tidsskrift samme år så dagens lys, som David var meget interesseret i. Det var »Maanedsskrift for Litteratur«, udsendt af et selskab stiftet i 1828 og hovedsagelig bestående af universitetsprofessorer.[26]) Et snævrere udvalg på 14 personer, hvoriblandt David, udgjorde redaktionsudvalget, medens professor F. C. Petersen

virkede som redaktionens sekretær. Ved en særlig bevilling havde tidsskriftet, der havde til formål at vurdere den nyudkommende litteratur, fået tilladelse til at bringe anonyme artikler, og dette vanskeliggør i nogen udstrækning identifikationen af de forskellige forfattere. Det er dog overvejende sandsynligt, at anmeldelsen af nogle skrifter omhandlende fængselsvæsenet af N. H. Gude og C. H. Visby i 1. bind er skrevet af David, og det samme turde være tilfældet med en anmeldelse af C. Dirckinck-Holmfelds bog om Englands og Nordamerikas nyere handelspolitik i 2. bind. Disse artiklers indhold ligger ganske i forlængelse af tanker, der var udviklet i Davids eget tidsskrift. Man kan ligeledes have en vis formodning om, at det er David, der har skrevet den lange omtale af I. F. W. Schlegels værk om Danmarks og Hertugdømmernes statsret i 1. bind, anmeldelsen af J. A. Stenfeldts skrift om de danske købstæder og deres bestyrelsesmåde i 2. bind, men fuld sikkerhed kan ikke opnås. Derimod ved vi, at det var David, der havde skrevet den sønderlemmende kritik af pastor St. St. Blichers lille skrift om Danmarks nuværende tilstand, der stod i 1. bind.[27]) I modsætning til Blichers rosenrøde skildring af det danske næringslivs blomstrende tilstand, hævdede David, at industrien endnu stod på et lavt trin, at handel og agerbrug led under kapitalmangel, og at den sædelige tilstand lod meget tilbage at ønske. Landets første fornødenhed var at udvikle landets kræfter, produktivitet og arbejdsdriftighed og at sætte arbejde over nydelse.

Det er i sig selv et interessant tidens træk, at det havde været muligt for David at gennemføre et tidsskrift som det »Statsoeconomiske Archiv«. Sammen med Ørsteds talrige juridiske tidsskriftsartikler vidner det om, at interessen for de statsborgerlige forhold ikke helt var uddød i Danmark i perioden fra 1814-30. Det er også interessant at iagttage, at begge forfattere, uden at blive forulempet af politimyndighederne, kunne tillade sig mange kritiske bemærkninger om rådende tilstande i landet og fremsætte forslag til vidtgående ændringer. Ved hele denne virksomhed kvalificerede David sig til den stilling, som i disse

år stadig lå i hans tanker. I 1830 var øjeblikket endelig inde, da hans ønsker skulle gå i opfyldelse.

Professor Olufsen var død i 1827, men universitetsdirektionen havde — som tidligere nævnt — foreløbig ladet pladsen stå ledig. I efteråret 1830 fandt man imidlertid tidspunktet inde, da den ledige lærestol atter skulle besættes, og under 7. oktober 1830 nedlagde man forestilling i sagen. Grunden til den 3-årige vakance, udtalte man, var ikke blot universitetets vanskelige økonomiske stilling, men også at man ikke mente at have nogen egnet kandidat. Nu var denne sidste mangel afhjulpet. I dr. David havde man fået en videnskabsmand, som man med fuld tillid turde betro det ledige embede. Forud for denne indstilling var gået en ansøgning fra David af 13. maj 1830, hvori han anmodede om at måtte blive ansat som docent i statsøkonomi.[28]) 14 dage senere indgav også professor Begtrup ansøgning om det samme embede. Medens ansøgningerne lå i universitetsdirektionen, besluttede David at forlade den mosaiske tro og lade sig døbe. Det er ikke usandsynligt, at han tidligere har haft lyst til at foretage dette skridt, men hensynet til den strengt ortodokse fader holdt ham tilbage. I sommeren 1830 døde imidlertid faderen, og David traf kort efter sin beslutning og drog, ledsaget af et par nære venner, nemlig kontubernalen dr. N. C. Møhl, overretsprokurator L. Ring og kaptajn N. S. Beutner på Springforbi til Slagslunde kirke, hvor han 1. september 1830 lod sig døbe. I dåben fik han navnene Christian Georg Nathan David. Samtiden var stærkt optaget af denne begivenhed, og man diskuterede ivrigt Davids bevæggrunde for dette skridt.[29])

Under 7. oktober 1830 indstillede universitetsdirektionen David til den ledige post som professor i statsøkonomi ved universitetet, idet man om Begtrup udtalte, at han allerede var professor, og at han af flere årsager måtte anses for mindre kvalificeret til denne post. Allerede 12. oktober faldt kongens resolution, og fra 1. november 1830 var David beskikket som professor extraordinarius i statsøkonomi med en årlig gage af

800 rbd. sølv. Målet for mange års ihærdigt arbejde var hermed nået. David var da fyldt 37 år.

I de år, da David så ihærdigt rustede sig til kampen om professoratet, forsømte han ingenlunde sine skønlitterære interesser. Spredt omkring i tidsskrifter og blade finder man adskillige digteriske bidrag fra hans hånd. På dette punkt fortsatte han således traditionen fra det foregående slægtled af nationaløkonomiske forfattere, der ivrigt havde dyrket poesien. Vi behøver blot at nævne hans nærmeste forgænger, Olufsen, »Gulddaasen«s yndede forfatter. Hans nærmeste personlige omgang i disse år var også forfattere og kunstnere. David boede ikke længere i hjemmet i Kronprinsessegade. I 1829 finder vi ham i en lejlighed på Nørrevold nr. 167, og året efter er han flyttet hen i Amaliegade nr. 120, hvor han boede, indtil han blev gift i 1831. Broderen Benny har i sine erindringer bevaret mindet om hyggelige aftener i broderens ungkarlehjem sammen med flere af tidens unge litterære storheder. Han skriver herom: »Endel Aar førend min Faders Død i 1830 boede min Broder ikke hjemme, men i Byen, og det er hos ham, at jeg har truffen mange af hans aandrige Venner og Bekjendtere som J. L. Heiberg, med hvem han var meget lieret; og forekommer det mig, at de som Ungkarle boede en Tid sammen. Fremdeles Poul Møller, Boye, Chr. Winther, Fr. Jürgensen, Abrahams, Møhl (der døde i 1830) og andre, og er det overflødigt at anføre, hvor behagelig Aftenen gled hen iblandt disse opvakte vittige Hoveder, hvor Skjemt og den fine Satire vare à l'ordre de jour, og hvor Conversationen var langt behageligere og lettere end senere, da man næsten udelukkende hengav sig til Politikken, der forstyrrede tidligere venskabelige Forhold. Flere af de anførte havde senere forandret deres Pebersvende-Existence, og min Broder var i 1831 iblandt disse«.[30])

Årene efter 1824 var en rig åndelig blomstringstid. En række fremragende poetiske værker, der stedse vil bevare deres plads i dansk litteratur, så dagens lys. Det kgl. Teater fik herigennem

rige impulser, og det førtes til en højde, hvorom mindet endnu stråler. I 1824 skrev Grundtvig sit betagende digt »Nyaarsmorgen«, der indvarslede et nyt betydningsfuldt afsnit af hans liv. Omtrent samtidig begyndte Ingemann at skrive sine historiske romaner, og St. St. Blicher forfattede sine virkelighedsprægede jydske noveller. Chr. Winther fulgte efter med sine sjællandske idyller og Heiberg med sine vaudeviller med emner fra hverdagslivet. Hertil kan føjes fru Gyllembourgs københavnske hverdagshistorier. På teatret foldede C. N. Rosenkilde og Carl Winsløw sig for alvor ud, og Ludvig Phister og Johanne Luise Pätges sluttede sig til. Teatret beherskede i disse år suverænt hele repertoiret fra de gamle mestre Holberg og Shakespeare til Oehlenschlägers nordiske tragedier og Heibergs lette og muntre vaudeviller. Det kgl. Teater drog som en magnet hovedstadens litterære og akademiske elite til sig og æggede til en grundig vurdering af teatrets kunst. J. L. Heiberg gik i spidsen, og man blev atter vidne til en hidsig debat om Oehlenschlägers dramatiske kunst. Heibergs kritik skilte de åndeligt interesserede i to lejre og tvang til personlig partitagen for og imod.

I disse år var David og Heiberg nært forbundne. De var studenterkammerater fra 1809, men fik først nærmere forbindelse med hinanden i 1820'erne. Om de har boet sammen, således som Benny David meddeler, har ikke kunnet konstateres, derimod er deres samarbejde i slutningen af 20'erne vel dokumenteret. De mødtes bl. a. i skuespillerinden Madam Anna Wexschalls glade og gæstfrie hjem og har vel kappedes om at gøre indtryk på hendes omsværmede plejedatter, den 16-årige jomfru Johanne Luise Pätges.[31]) Med H. C. Andersen som kilde fortæller Nic. Bøgh, at Heiberg og David i fællesskab aflagde jomfru Pätges en visit på hendes konfirmationsdag den 5. oktober 1828 i hjemmet i Pilestræde nr. 124.[32]) Ved læsning af fru Heibergs erindringsværk får man ikke så stærkt et indtryk af venskabet mellem David og Heiberg, men dette skyldes sandsynligvis Davids kritik af den unge dames sceniske præstatio-

ner, og det er ganske øjensynligt, at forbindelsen mellem Heiberg og David ophørte efter Heibergs ægteskab. Derimod herskede der længe et hjerteligt forhold mellem fru Gyllembourg og David. Hun omtaler ikke så sjældent i sine breve til svigerdatteren David og »vor gode Møhl« og fremhæver hans konversationstalent.[33]) Han har ikke den slemme vane at være kedsommelig, skriver hun, og jeg morer mig altid ved at tale med ham. Det var også fru Gyllembourg, der kunne bringe det ferierende Heibergske par den store nyhed, at David havde forlovet sig. »Han er salig smilende. Jeg var et Øieblik i Forgaarsaftes hos Petersens. Der kom han og erklærede sin Forlovelse og bad mig lade Eder det vide«.[34]) Ved Davids ægteskab i 1831 ophører enhver omtale af ham i de Heibergske familiepapirer, og meget tyder på, at den tidligere nære forbindelse er opløst. Det kan skyldes personlige grunde (det kølige forhold til fru Heiberg), men også, at David mere og mere foretrak de politiske interesser.

En nær ven af David og Heiberg var lægen N. C. Møhl, der som så mange andre nærede en ulykkelig kærlighed til jomfru Pätges og teatret. Møhl og David boede sammen i Amaliegade, og det var David, der en efterårsmorgen i 1830 gjorde den triste opdagelse, at vennen i nattens løb havde taget livet af sig.[35]) I selskab med Møhl kom David også på Bakkehuset og blev en intim ven af ægteparret Rahbek. Han leverede bidrag til Rahbeks månedsskrift »Tritogenia«, og sammen med Oehlenschläger, Ingemann o. a. flettede han en poetisk mindekrans om Bakkehusets beboere. Heiberg oplyser ligeledes i et brev til faderen, at Rahbek døde i »Dr. Davids, Dr. Møhls og et Par andre af sine Venners Arme«.[36]) Hos Rahbeks har David ikke kunnet undgå at træffe Ophelia Drewsen, Bakkehusets datter, der styrede hus for Rahbek efter hustruens død. Hun blev senere gift med geologen Pingel. Hendes ældre søster Jette var 8. december 1825 blevet gift med Davids broder Aron. En yngre søster var gift med en anden af Davids nære venner, kaptajn Beutner på Springforbi.[37])

Et andet hjem fandt David i disse år i Studenterforeningen. Han blev aldrig medlem af senioratet, men i en årrække færdedes han omtrent daglig i lokalerne, indtog sine måltider der og var altid rede med en vise, en prolog eller et foredrag.[38]) Her holdt han også sine første offentlige nationaløkonomiske forelæsninger. Den første række blev holdt i foreningens ældste lokale på Købmagergade nr. 52. Senere fandt det sted i den gamle gård på hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade, hvortil man flyttede i 1824. På 1. sal i denne bygning lå ud mod Admiralgade »salen«, et lavloftet rum, der ved festlige lejligheder næppe kunne rumme den tilstedeværende mængde, men som for datidens akademikere stod ombølget med særlig glans. I 1825 oplæste David i disse omgivelser en skildring af den græske by Pargas indtagelse af den grumme Ali Pasha. Overalt i Europa sværmede man i disse år for grækerne og deres heroiske kamp mod de tyrkiske undertrykkere. Denne bevægelse nåede også Frederik VI's lande. David lod senere stykket trykke i A. P. Liunges månedsskrift »Hertha«, og ingen kunne tvivle om, på hvis side forfatterens sympati var.[39]) Nogle år senere — i 1828 — foredrog David sammesteds den opsats om civilisationens indflydelse på den tiltagende mængde af forbrydelser, som senere blev offentliggjort i »Statsoeconomisk Archiv«, og som danner indledningen til Davids omfattende forfatterskab om fængselsproblemer.

I 1820'erne udfoldede David — på dansk og på tysk — et vist poetisk forfatterskab, der så lyset i Rahbeks månedsskrift »Tritogenia«, Elisa Beyers »Gefion« og fl. a. steder. David anslog i disse arbejder både muntre og alvorlige strenge. Selv om de ikke alle kan stå for den strengeste kritik, vidner de om et følsomt gemyt og en sikker formsans. Stillet overfor datidens to store skikkelser på det danske parnas, Oehlenschläger og Baggesen, valgte David den sidste, og i 1826 aflagde han ham et besøg, da han lå syg i Karlsbad.[40])

David var først og fremmest lejlighedsdigter og synes med lige stor oplagthed at have grebet pennen, hvad enten det var en

familiebegivenhed eller en kær vens bortdragen fra Studenterforeningen, der skulle fejres.

Til Davids betydeligste lejlighedsdigte hører mindedigtet i anledning af Rahbeks død i 1830 og den vemodige afskedstagen med de gamle stuer, der havde været vidne til så megen åndrig tale.[41])

Hvor det er stille her og øde.
Kun Gienlyd af mit eget bange Trin
Mig toner skrækkende imøde,
Og ei det vanlige: Kom Du kun ind!
Og Kammeret er tomt — og flyttet
Med sine Blades Skat det gamle Bord,
Hvor tidt en yngre Slægt har lyttet
Til Gubbens Venskabs Raad og Viisdoms Ord.
Og lukt er Døren ud til Haven,
Hvor Cammas Blomster spire huldt i Vaar;
Og hist i Krogen Vandringsstaven
Forladt, med Støv bedækket, urørt staaer.

Saa er du gaaet, gamle Vandrer,
Didhen, hvor ei Du Støtte har behov,
Hvor ei det Gamle sig forandrer,
Hvor Alt er evigt som Naturens Lov.
Saa har Din underfulde Leden
Da fundet nu det Svundnes Fædreland,
Hvor Du i Dine Længslers Eden
Forenet er med den, som gik foran.
Saa er den gamle Haand da visnet
Hvis stærke Tryk var Venskabs sikkre Pant;
Saa er det gamle Hierte isnet,
Hvor Blodet endnu ungdomsfyrigt randt.
Saa er det Øie da udslukket
Som skued' giennem Tidens Spil dens Gang;
Og evig er den Læbe lukket,
Som hylded' Sandhed, og som Glæden sang.

Men mindes skal Dit ædle Hierte
Saalænge ogsaa Een kun lever end
Af alle dem, hvis Fryd og Smerte
Du paa Din Vandring deelte som en Ven ...

Davids lyriske poduktion afdækker sider af hans væsen som hans senere politiske virksomhed ganske har udslettet af den offentlige bevidsthed, og den tillader udsigter ind mod ukendte egne af hans væsen. Man må dog ikke overvurdere denne virksomheds betydning. Det karakteristiske for Davids gerning er hverken det kunstnerisk skabende eller det videnskabeligt produktive, men en formidlende og kritisk indsats. Netop i disse år fik han rig lejlighed til at optræde som litterær kritiker, og inden for dansk teaterkritik gjorde han en banebrydende indsats.

Hans litterære kritiske bidrag blev offentliggjort i »Maanedsskrift for Litteratur«. Den vittige og nedsablende kritik af H. C. Andersens heroiske vaudeville »Kjærlighed paa Nicolai-Taarn eller hvad siger Parterret« i tidsskriftets 1. bind skyldes således David, og det er overvejende sandsynligt, at han ligeledes har forfattet artiklen om Heibergs »Elverhøj« i samme bind. På grund af det anonymitetens mørke, der ruger over artiklerne i »Maanedsskrift for Litteratur« er det ikke muligt at give en fuldstændig vurdering af Davids almindelige litterærkritiske indsats. Derimod ligger hans teaterkritiske virksomhed klarere i dagen.[42])

David debuterede allerede i 1827 i A. P. Liunges tidsskrift »Hertha« som teateranmelder, fortsatte senere i »Kjøbenhavns Morgenblad« og »Theaterbladet« for at afslutte sin meteorfart som teaterkritiker i Heibergs »Flyvende Post« i 1830.[43]) Hans virksomhed her varede kun et halvt års tid og blev afbrudt, da et nyt virkeområde åbnede sig for ham. Davids virksomhed som teateranmelder ligger på linie med Heibergs kritiske forfatterskab, men han er på afgørende punkter langt betydeligere som teateranmelder end Heiberg, der ikke kunne gøre sig helt fri i sit forhold til teatret. Ligesom Heiberg forfægtede David den dannede smag i Scribesk forstand og desuden den gode tone, således som den fandt udtryk i datidens dannede cirkler. Det er »Tact« og »Delicatesse« hos en Madam Wexschall, der fremhæves, medens der tages afstand fra al grovere virkelig-

hedsfremstilling. »Han ønsker nok Virkelighedsskildringer (Natur og Sandhed) paa Theatret, men kun en Skildring af det »skjønne virkelige««.[44]) På disse områder følger han Heiberg, medens han i sin sans for et skuespils helhedsvirkning og navnlig for den enkelte skuespillers plads inden for stykkets helhed har et langt klarere begreb end sin kritiske mester. Hans anmeldelser rummer adskillige værdifulde skuespillerkritiske bemærkninger, således både om den unge Phister og skuespilscenens forgudede yndling, Johanne Luise Pätges. David tog sin virksomhed som teateranmelder med den største alvor og forfægtede med iver kritikkens betydning, ikke blot for kunstneren, men også for publikum. Han hævdede tillige med styrke kritikkens plads ved siden af kunsten. »Critikken er ligesaavel Kunst som Poesien, og den er saa langt fra at staa i Opposition mod denne og mod enhver anden Konst, at disses højst mulige Udvikling meget mere nøie er forbunden med Critikkens Fremskridt«. Det er også værd at notere, at han ved sin omtale af skuespillet »Karl den Store« videreførte den kritik af Oehlenschlägers dramatiske forfatterskab, som Heiberg havde indvarslet med sin anmeldelse af »Væringerne i Miklagaard«.[45]) Nogle kritiske bemærkninger fra Davids side overfor teaterdirektionens dispositioner medførte, at Heiberg — meget mod sin vilje — måtte lade David falde som teaterrecensent.[46])

I årene 1824-30 havde David med stor oplagthed dyrket både sine videnskabelige og sine litterære interesser. Perioden skulle ikke slutte, førend han havde forsøgt sig i en helt ny genre, hvor begge disse interesser gik op i en højere enhed, nemlig den politiske journalistik. I første halvdel af året 1829 havde David under redaktør Malthe Møllers fraværelse redigeret den af brødrene Berling udgivne »Danske Statstidende«.[47]) Hovedindholdet af denne avis var de udenlandske postefterretninger, og bladet var under stadig kontrol af udenrigsdepartementet. I Davids redaktørtid indføres ved siden af de sædvanlige »Udenlandske Efterretninger« en ny rubrik »Udsigt over Aviserne«, der gav et sammendrag af de seneste udenrigspolitiske nyheder,

en beskeden forløber for de moderne avisers udenrigspolitiske ledere. Da Davids navn atter forsvandt fra bladet, ophørte denne rubrik. Det er derfor sandsynligt, at disse »udsigter« var en opfindelse af David for at lette publikum tilegnelsen af det udenrigspolitiske stof.

Ved julirevolutionens udbrud i 1830 greb David pány med begærlighed lejligheden til at optræde som udenrigspolitisk lederskribent. Det samme tidsskrift, der havde optaget hans teateranmeldelser, offentliggjorde nu en række »Breve til en Politicus paa Landet«, hvori de store udenrigspolitiske omvæltninger blev gjort til genstand for selvstændige og frejdige betragtninger. Det første brev offentliggjordes allerede 16. august, altså godt 14 dage, efter at julirevolutionen var brudt ud, og meddelelsen var nået til København. Derefter fulgte nye breve 18., 20. og 23. august samt 10. september 1830. Artiklerne fremkom anonymt — undertegnet —v—, men i breve til faderen afslører Heiberg forfatteren.[48]) P. V. Jacobsen, der altid var meget kritisk over for David, kaldte brevene »utilbørligt kedsommelige«. Det er ikke utænkeligt, at Heiberg underhånden har fået besked om, at »Kjøbenhavns flyvende Post« ikke måtte bringe udenrigspolitiske meddelelser. I hvert fald hørte de politiske breve op lige så brat, som de var begyndt.

Til belysning af Davids politiske opfattelse ved dette vendepunkt i vor politiske historie har det sin store interesse at fordybe sig et øjeblik i de politiske breves indhold.

Davids artikler ånder en ubetinget sympati for julirevolutionens udbrud og forløb. »At ogsaa den er bleven besmittet ved enkelte Voldsgjerninger og Udsvævelser, kan ikke nægtes, men paa den anden Side vil det heller ikke kunne nægtes, at den er ligesaa forbausende ved den Energie og Selvopofrelse, hvormed den er bleven ledet og udført, som ved det Maadehold og den Lovformelighed, hvormed den er bleven iværksat, naar man først har indrømmet, at et Folk er berettiget til Modstand for at forsvare og vindicere de det indrømmede og octroierede Rettigheder«.[49]) På den anden side fremgår det lige så klart, at

David ikke var nogen ukritisk tilskuer, og at han på et vist tidspunkt nærede bekymring for, at de yderliggående partier til højre og venstre skulle række hinanden hånden og fremkalde et kaos. David var nok begejstret for frihedens sag, men denne begejstring havde sin faste begrænsning. Atter og atter tager han ordet mod »Exaltation« og »Overilelse« og lægger afstand mellem det mådeholdne parti og »den uvidende og raae Folkemasse«. Derfor må det revolutionære mellemstadium hurtigt bringes til afslutning. »At tænke sig denne Tilstand forlænget, vedligeholdt, ja endog bragt til Permanenz, det kan Ingen, som elsker Fred og Orden, Rolighed og Sikkerhed, uden Rædsel og ængstelig Frygt for Fremtiden«.[50]) Af samme grund forsvarer David ligeledes, at de nødvendige grundlovsændringer gennemføres i hast. »Et Riges Grundlov, der skal være Grundvolden for en varig Orden, maatte, saa synes det, fremfor alt være Frugten af den i Erfaringens Skole langtsom modnede Viisdom og udgaae som Resultatet af en rolig, sindig, altoverveiende Deliberation. Men Nødvendigheden var her en bydende Lov; man maatte derfor fremfor Alt søge at komme ud af den provisoriske Tilstand, der er Republikens og Contrarevolutionens sande Element«.[51]) Den ængstelse, som David på et vist tidspunkt nærede med hensyn til begivenhedernes forløb, fortog sig efterhånden, og med synlig tilfredshed konstaterede han de toneangivende kredses mådehold. Han afsluttede derfor denne lille udflugt ind på den politiske journalistiks område med optimistisk at fastslå det umandige i altid at frygte for fremtiden, »som om ikke enhver nok saa høit priset Fortid selv engang havde været en med bange Anelser imødeseet Fremtid, der dog har bragt Verden og Menneskeslægten et Skridt videre«.[52])

Både i landets historie og i Davids liv var årene 1830 et vendepunkt. 1820'erne havde været en forberedelsernes tid. Ved sit omfattende statsborgerlige forfatterskab havde David dels erhvervet sig professoratet i statsøkonomi, dels forberedt sig til at tjene den nye tid, der nu stundede til, og som ikke alene ville

være helliget de litterære og åndelige interesser, sådan som det havde været tilfældet i 1820'erne, men nok så meget samfundslivets problemer og det politiske liv. Selv om han ingenlunde var den eneste, der meldte sig til denne tjeneste, var han dog ved sine omfattende kundskaber og sine mange interesser forudbestemt til at indtage en fremtrædende plads. Havde 1820'erne været forberedelsernes tid, blev 1830'erne den periode, hvor han for alvor foldede sig ud.

IV

UNIVERSITETSPROFESSOR — BEGYNDENDE POLITISK VIRKSOMHED

Davids virksomhed som universitetsprofessor blev kun kortvarig. Han udnævntes i efteråret 1830, og han ophørte at fungere, da han ved kgl. resolution 18. december 1834 suspenderedes fra sit embede. Årsagen var den retssag, som det offentlige anlagde imod ham i anledning af forskellige artikler i det af ham redigerede ugeblad »Fædrelandet«.

Da David holdt sit indtog på Frue Plads, henlå denne endnu i en sørgelig forfatning. Bombardementet i 1807 havde omtrent udslettet hele det akademiske kvarter, og endnu var universitetets hovedbygning ikke rejst. Pladsforholdene var meget indskrænkede, og man måtte klare sig med de lokaler, storbranden havde levnet. Selv om de ydre forhold var indskrænkede og fattige, stod der dog glans omkring Københavns universitet, og dens lærerforsamling talte navne, der stadig har bevaret deres plads i dansk videnskabs og åndslivs historie. Der var ikke blot en guldalder inden for litteraturen, men også inden for videnskaben.

Det siger sig selv, at de fire år, hvor David virkede som universitetslærer, umulig kunne få nogen større betydning for det nationaløkonomiske studium. Da der ved hans afsked ikke udnævntes nogen efterfølger, betød det, at en regelmæssig undervisning i nationaløkonomi blev udskudt på ubestemt tid. Ved hjælp af de årlige lektionskataloger sammenholdt med de til universitetsdirektionen indsendte lister over tilhørere ved forelæsningerne, kan man se, hvilke emner David behandlede

fra sit universitetskateder.[1]) Han lagde for med en forelæsningsrække 3 timer ugentlig om den praktiske økonomis principper og fortsatte det følgende semester med forelæsninger over finansvidenskaben. Disse emner behandledes ligeledes i 1832, medens han i 1833 påbegyndte forelæsningerne over de indirekte afgifter. Samtidig holdt han offentlige forelæsninger over statsforfatningen i de vigtigste europæiske lande. Til denne forelæsningsrække meldte der sig ikke mindre end 49 tilhørere, medens de mere specielle nationaløkonomiske forelæsninger kun blev fulgt af 7-8 personer.

Davids udnævnelse til professor inspirerede ham ikke til større videnskabelige arbejder. Han optog ikke nye emner for sine forelæsninger og arbejdede videre med de problemer, der havde beskæftiget ham i 1820'erne. Hans litterære hovedværk fra professortiden var de i »Maanedsskrift for Litteratur« offentliggjorte anmeldelser af M. L. Nathansons skrifter om den økonomiske udvikling i Danmark i perioden 1730-1830. Når David i 1833 blev optaget i det kgl. danske Videnskabernes Selskab, er det formodentlig en honnør, der er vist ham i hans egenskab af universitetslærer og ikke en anerkendelse for særlig videnskabelig indsats.

Den kendte jødiske grosserer M. L. Nathanson, der indtil 1820 havde indtaget en fremtrædende plads inden for den københavnske handelsverden, havde siden den katastrofe, der i 1820 havde ramt det handelshus, hvori han indtog en ledende stilling, kastet sig over studiet af Danmarks økonomiske historie siden Frederik IV's tid. Gennem sine gamle forbindelser i centraladministrationen havde han fået adgang til at benytte finanskollegiernes righoldige arkivalier, og det billede, han kunne give af den økonomiske udvikling, var mere omfattende og dybtgående end nogen tidligere forfatters. I 1832 udsendtes 1. bind under titlen »Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finansvæsen fra 1730 til 1830«, omfattende 408 sider, og samme år fulgte et mindre skrift på 148 sider, omhandlende »Udførlige Oplysninger om Handels- og Finantsvæsenet i Christian den

Syvendes og Frederik den Sjettes Regjeringstid«. Endelig udkom i 1833 2. del af det førstnævnte værk på ialt 386 sider. Det var naturligt, at David følte trang til at tage stilling til dette omfattende forfatterskab. Allerede i sin disputats havde han været inde på de samme problemer, og i flere artikler i »Statsoeconomisk Archiv« havde han taget spørgsmål inden for det samme område op til behandling. Det var tydeligt, at han selv havde i sinde at dyrke det samme emne. Nathanson var nu kommet ham i forkøbet. Anmeldelsen offentliggjordes i »Maanedsskrift for Litteratur« og optog ikke mindre end 300 sider.[2])

David sparede ikke på ros over det betydelige arbejde, der var udført af en praktiker uden videnskabelig skoling. Han fremhævede endvidere den flid, der var udvist ved indsamling af nyt materiale, og han karakteriserede de oplysninger, der var fremdraget om den ældre kurantbank, som meget lærerige. Samtidig opponerede han kraftigt både mod detailler og mod de frejdige og kategoriske slutninger, som forfatteren drog af sit sammenbunkede materiale. David fik adgang til Nathansons utrykte kilder, og han inddrog endvidere de Bülowske samlinger i Sorø akademis bibliotek under sine undersøgelser.[2a]) Han fik endelig forskellige medarbejdere til at behandle bevarede toldbøger. Hans hovedanke var den kritikløshed, hvormed Nathanson havde sammenbunket sit stof, og den vold, han gjorde imod det. Materialet skulle absolut vise, hvad han ønskede det skulle fortælle. Nathanson søgte at rense Christian VI for de anklager, som Riegels og Jens Møller havde rettet mod ham for ødselt finansstyre, og borttage ansvaret for den kortsynede finanspolitik, som den ældre Schimmelmann havde drevet. Endvidere var det forfatteren meget om at gøre at fremstille den økonomiske udvikling efter 1814 i et rosenrødt skær. Ved opstilling af tabeller over opkrævede toldafgifter og klarerede skibe søgte han at dokumentere, at den danske handel og søfart forlængst havde overvundet krigens tab, og at den i 1830 stod på et stade, der ikke var meget forskelligt fra den florisante handelsperiode. Mod disse og andre løst underbyggede påstande

drog David i leding og sparede ingen møje for at fremdrage det bedst mulige materiale, således at man kritisk kunne vurdere tallenes tale. Nathanson forsøgte at værge for sig, men hans stædige fastholden ved een gang forfægtede anskuelser gav kun David anledning til nye, fældende angreb. Davids udførlige anmeldelser udgør et værdifuldt korrigerende supplement til Nathansons store bøger. Man må blot beklage, at David ikke fik tid til at skrive den store danske finanshistorie, som han på det tidspunkt havde planlagt og samlet et betydeligt materiale til.[3])

Til Davids nationaløkonomiske forfatterskab fra denne periode må endvidere henregnes hans oversættelse af den engelske samfundsreformator Harriet Martineaus nationaløkonomiske noveller. Disse udkom i ikke mindre end 9 bind i årene 1832-34 og vakte stor opsigt. Tanken med dem var i en let tilgængelig fortællende form at anskueliggøre de vigtigste nationaløkonomiske grundsætninger eller at skrive nationaløkonomi for læge læsere. Fra sin litterære udsigtspost havde David fået øje på dette nye værk, og i 1834 udsendte han et fyldigt udvalg af disse noveller på dansk.[4])

Når Davids nationaløkonomiske forfatterskab ikke blev større efter hans udnævnelse til professor, hænger det utvivlsomt sammen med, at ydre begivenheder drejede ham ind i et nyt spor, der med tiden førte ham langt bort fra den bane, som han med stor interesse havde fulgt gennem 1820'erne. I november 1830 rejste den unge friser Uwe Jens Lornsen i Kiel kravet om en forfatning for Slesvig-Holsten. Kravet fremsattes i et lille skrift, der udkom med censors tilladelse. Der krævedes heri en fælles forfatning for Slesvig og Holsten efter norsk forbillede og personalunion mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Lornsens skrift vakte opstandelse i regeringskredse, og man sikrede sig omgående hans person. Samtidig fik alle politimyndigheder besked om at undertrykke skriftet og hindre meningstilkendegivelser til fordel for Lornsen. Medens denne førtes i sikkerhed i Rendsborg fæstning, diskuterede kongen

sammen med sine mest betroede medarbejdere forfatningsspørgsmålet, og efter nytår 1831 besluttede man at indføre rådgivende provinsialstænder i samtlige rigets provinser. Kongens afgørelse meddeltes i form af et reskript til de to kancellier, der blev trykt i »Statstidende« 11. februar 1831.

Meddelelsen slog ned som et lyn i akademiske kredse, der siden julirevolutionens udbrud havde været levende politisk interesseret. En skare unge studenter drog samme aften til Amalienborg for at hylde Frederik VI. Dagen efter fejrede man i Studenterforeningen en animeret fest, til hvilken lejlighed David i løbet af dagen havde skrevet en ny fædrelandssang, der også indeholdt et aktuelt vers med tak til kongen[5]):

Dig har ej Bøn, ej Nød, ej Savn
men Fadersind forpligtet
Hurra i kærlig Broderfavn
For Kongen og Reskriptet.

David var straks klar over, hvad dette tilsagn betød. Han satte sig øjeblikkelig til skrivebordet og kastede i løbet af kort tid en afhandling på papiret, der udkom inden februar måneds udløb. Dens titel var »Om de preussiske Provindsialstænders Væsen«. I modsætning til Lornsens skrift var Davids pjece gennemsyret af dyb undersåtlig hengivenhed over for den enevældige konge. Den nye forfatning »vil blive et nyt Baand, der vil forene sig med dem, der binde Folkets Hjerte fast til Ham, hvis eneste Tanke er Danmarks Lykke, hvis eneste Formaal er dets Fremvæxt i Velstand og Cultur. Da vil den blive et nyt Minde, der vil slutte sig til dem, der tale om Frederik den Sjettes udødelige Fortjenester, og da vil den skænke Ham et nyt Krav paa Nutidens Taknemmelighed og paa Eftertidens Beundring«.[6]) »Dansk Litteratur-Tidende«s redaktør, professor Jens Møller, roste da også skriftet for »den beskedne og loyale Aand, uden hvilken intet Skrift kan vente at gjøre Lykke hos det danske Folk«.[7])

Formålet med Davids pjece var først og fremmest at referere

5. C. N. David.

den preussiske stænderforfatnings grundsætninger, der ifølge reskriptet skulle danne forbillede for den nye danske indretning. Dette blev gjort med den grundighed og indsigt, der var David egen. Desuden fandtes der en kort indledning, hvori David udviklede nogle almindelige politiske betragtninger, der kan påkræve en vis interesse, idet de giver et indblik i Davids politiske idéverden ved denne hans første politiske fremtræden. Efter Davids opfattelse var overensstemmelse mellem regering og folk grundvolden for enhver stats lykke, og en god regering måtte altid have folkets vel til formål. Dette vel var imidlertid afhængig af, om man kunne finde en løsning på de mange krydsende interesser, der fandtes i en stat. Hidtil havde det været embedsmændenes opgave at indsamle kendskab til disse interesser og afveje deres betydning mod hinanden. Ingen ville benægte, at embedsmændene trofast havde opfyldt denne opgave. Ifølge sagens natur kunne de ikke i alle detailler skaffe sig de fornødne kundskaber. Det gode forhold mellem regering og folk ville utvivlsomt yderligere udvikles, hvis der gaves de hæderligste medlemmer inden for hver stand lejlighed til at gøre deres synspunkter gældende. Når desuden de enkelte stænder fik fuld frihed til at udvælge de bedste og pålideligste talsmænd, ville man til enhver tid være sikker på, at den størst mulige praktiske kundskab ville være repræsenteret. Hermed ville »Almeenaanden« blive befordret. »Kjærlighed til Konge og Fædreland vil finde en ny Næring i den Institution, der vil vorde et nyt Værn om den borgerlige Frihed«.[8]) Med stor forsigtighed antydede David håbet om, at grundejendom ikke skulle blive krævet som betingelse for valgret og valgbarhed.

Professor Møller fik ret i, at Davids lille Pjece ville betegne indgangen til »en lang ny Række af politiske Skrifter i den danske Litteratur«.[9]) Få uger senere udsendte Davids ungdomsven, A. F. Tscherning, et lille skrift om det samme emne, men uden Davids sagkundskab, og begge skrifter udkom derpå i tysk oversættelse med et forord af professor Niels Falck i Kiel. Hermed var sluserne åbnet for en efter datidens forhold levende

debat om den kommende stænderforfatnings indretning. I denne debat deltog grev F. A. Holstein-Holsteinborg med flere indlæg, desuden Davids kollega ved universitetet, professor Sibbern, professor Chr. Paulsen i Kiel, provst Plesner, den unge Orla Lehmann og den islandske forfatter B. Einarsson. Denne litteratur nåede ikke ud i den brede offentlighed. Dog er den et umiskendeligt bevis på den vågnende politiske interesse inden for en vis snæver kreds.

David nøjedes ikke med at give bolden op til det politiske spil, der nu tog sin begyndelse. Han vedblev selv at være en aktiv deltager. Den første pjece blev til i stor hast, og han følte snart trang til i større ro at udvikle sine anskuelser. Dette skete i en artikel i »Maanedsskrift for Litteratur« under samme titel som pjecen.[10]) I denne afhandling udviklede David tydeligere sin anskuelse, at det ikke gik an at binde valgretten alene til besiddelse af grundejendom. Grundejere var ganske vist med særlige bånd knyttet til det bestående samfund, men hvem garanterede for, at han virkelig ejede sin ejendom. Den var måske for største delen pantsat. Desuden var handels- og industrifolk også fast knyttet til staten, og de interesser, der var bundet i disse erhvervs kapitaler, havde også krav på repræsentation. Det samme gjaldt intelligensen, der sjældent var begunstiget med besiddelse af fast ejendom. Man burde derfor lade nærings- og fattigskat af en vis størrelse komme i betragtning ved fastsættelse af valgretten. I fortsættelse af dette ræsonnement udviklede David, at hvis der viste sig uoverstigelige vanskeligheder ved at finde en »udvortes Adkomst«, der kunne sikre udelukkelse af alle dem, der ikke havde nogen virkelig interesse i staten, og for hvem det derfor ikke var magtpåliggende at finde den dueligste repræsentant, måtte man tage grundejendommen med alle dens ufuldkommenheder. »Faren af at give Valgene til Priis for den let bevægelige ofte misledede Hobs Indflydelse eller at gjøre dem tildeels afhængige af dem, der ikke i deres Eiendom og Stilling i Samfundet give Staten en Garantie for at det Heles Vel er dem dyrebart, er saa betydelig

og iøinefaldende, at enhver Forsigtighedsregel herimod ikke kan ansees for overflødig, selv om den, idet den tjente hertil, kom til at udelukke fra Deeltagelse i Valget nogle af dem, som man vilde beskytte mod hiin Fares Følger«.[11]) Det har sin vigtighed at understrege, at David så tidligt som i 1831 drog i leding mod den almindelige valgret.

Selv om valgretten blev gjort afhængig af besiddelse af grundejendom, var der ingen grund til også at knytte valgbarheden til det samme princip. Sikkerheden for, at den dueligste blev valgt, lå ikke i den større formue, men i at en hel stand kårede ham som den dueligste. Derimod var der god grund til at kræve en højere alder, »thi til at raade i eller debattere om en almeenvigtig Sag udfordres foruden positive Kundskaber en Sjels Modenhed, der er istand til med et Overblik at omfatte hele Sagen, en Sindighed, der ikke lader sig henrive eller bestikke af øieblikkelige Indtryk, og en Koldblodighed, der ikke trættes ved at høre og veie modsatte Anskuelser«.[12])

Når David i de følgende år stadig vendte tilbage til spørgsmålet om den kommende stænderforfatning, skyldtes det ikke blot et ønske om at kæmpe for sine anskuelser, men også en forståelse af nødvendigheden af at vække den offentlige interesse »for dette store Nationalanliggende«. Naturligvis var det af betydning, at den nye institution blev organiseret efter de rigtige principper, men skulle den lykkes, måtte den forankres fast i den offentlige interesse. Meningen var ikke at opfordre menigmand til at forlade sin daglige dont og hengive sig til politiske kandestøberier. Dog burde den forstandige del af publikum »optage en Fædrelandet saa vigtig Gjenstand i sin Tænknings Kreds ... vise de Skrifter, der omhandle et saa dyrebart Anliggende den Opmærksomhed, som ofte ødsles bort paa Døgnets smaalige Frembringelser, og ... for Landets dyrbareste Interesser i Samtale vise den samme Deltagelse og Varme, som ofte skjænkes til Ubetydeligheder. Derved kan Publicum ogsaa gjøre Sit til, at Institutionen vil komme til at svare til sine Hensigter, til at opfylde den ædle Konges Ønske og krone Tidens

Haab«.[13]) Også senere tog David kraftigt til orde for de samme synspunkter og bebrejdede den daværende presse, at den kun delvis opfyldte sit »Kald og sin Forpligtelse«. Dette forhold havde sin forklaring »i den, hos os ved vort foregaaende Statsliv fremkaldte Uvanthed til i de borgerlige Forholds Dannelse og Ledning at see andet end en Regjeringssag«.[14])

David tog selv denne opgave meget alvorlig og ofrede megen tid på en indgående vurdering af de skrifter, som grev Holstein, professor Sibbern og provst U. A. Plesner udsendte om den ventede stænderforfatning. Han fik herved lejlighed til endnu en gang at prøve sine egne synspunkter og tage stilling til de fremsatte meninger.

Med grev Holstein brød han en ny lanse om princippet om grundejendom som betingelse for valgret, og med varme støttede han grevens forslag om at åbne pressen adgang til forhandlingerne i stændersalen.[15]) Derimod frarådede han hans forslag om nyvalg hvert andet år. Foregik valgene for hyppigt, ville offentligheden tabe interessen for dem. Det var bedre med umiddelbare valg hvert 6. eller 8. år.

I det væsentlige var David enig med professor Sibbern i hans betragtninger.[16]) Dog måtte han hævde, at det var tvingende nødvendigt, at man i Danmark drog nytte af udenlandske erfaringer. »Det er vistnok sandt,« udviklede David, »at ikke Alt, hvad der passer sig og er nødvendigt for en fyrrig, begeistret, i Had og Kjærlighed let foranderlig Nation, finder sin Betydning og Begrændsning hos et sindigt, trofast i sine Tilbøieligheder vedhængende Folk; men i Meget vil det ene Folk dog dømme som det andet, og Meget vil hos det ene Folk efterlade de samme Følger som hos det andet«.[17]) Når man derfor så, hvorledes de lukkede Døre i de preussiske stænderforsamlinger havde medført svigtende offentlig interesse for stændernes forhandlinger, måtte man heraf drage de nødvendige konsekvenser for Danmarks vedkommende. David var ligeledes betænkelig ved Sibberns tilslutning til en adskillelse mellem de sjællandske og jydske stænder. Det ville være sørgeligt, hvis man

i stedet for en kraftig »Almeenaand« fik en »forstenet Provincialisme«. Det var endvidere farligt at trække skillelinier og herved vække ideen om en forskellighed, der ikke bundede i virkeligheden. Spørgsmålet var vanskeligt, og hensynet til Hertugdømmerne havde gjort adskillelsen nødvendig. David måtte også protestere mod Sibberns anskuelse om, at kongen kunne udnævne medlemmer af kollegierne til at tage sæde i stænderne.

Provst Plesners skrift gav David endnu en lejlighed til at komme ind på spørgsmålet om valgretsreglerne.[18]) Han gav Plesner ret i, at præsterne burde have både valgret og valgbarhed. Som jordbruger, familiefader og deltager i adskillige verdslige forvaltningsopgaver var præsten med mange bånd bundet til staten, og det ville være at deklassere ham i sognets øjne at nægte ham den borgerret, som mange jordbrugere kom i besiddelse af. Også Plesners opfattelse, at præsten ved sit intime kendskab til landbefolkningens problemer, navnlig husmandsspørgsmålet, i mange tilfælde ville kunne optræde som bondestandens talsmand gav David tilslutning. Derimod mente han, at man — for at hindre misbrug — skulle forbyde præsterne at lade sig opstille til valg i deres eget sogn. Til støtte for dette krav henviste David til flere tyske stænderforfatninger.

Medens den offentlige diskussion om stænderforfatningen fandt sted, forhandledes der ganske uanfægtet heraf inden for regeringen om stænderlovenes endelige indhold. Forhandlingerne herom tog deres tid. Først 15. maj 1834 kunne Frederik VI sætte sit navn under de endelige love.

For David og hans meningsfæller havde ventetiden været lang. Man hilste derfor med glæde, at regeringen omsider var nået til vejs ende, og at man kort tid efter traf forberedelse til de første stændervalg. I den almindelige glæde blandede sig dog adskillige malurtsdråber. Det var således en stor skuffelse, at grundejendom var gjort til betingelse for både valgret og valgbarhed, og at betingelserne var strengere for valgbarhed end for valgret. Man kunne heller ikke være tilfreds med den

meget indskrænkede ret til at følge forhandlingerne, som forordningen indrømmede. Forhandlingerne skulle være hemmelige, og kun et sammentrængt referat ville blive meddelt offentligheden gennem en særlig »Stændertidende«. Da David ikke var grundejer, var han udelukket fra at lade sig opstille som stænderdeputeret.

I 1832 havde David i en artikel »Absolutisme og Folkesouverainitet« udviklet, hvorledes de tider forlængst var forbi, da de europæiske folkeslag var en livløs masse, som diplomatiet og hæren kunne skalte og valte med efter forgodtbefindende.[19]) Dog forestod der endnu en lang kamp mellem denne gamle opfattelse, der ville føre vor verdensdel tilbage til en svunden tids forældede former, og den nye tid, der ville omdanne det statsborgerlige liv i overensstemmelse med den åndelige kulturs udvikling. Lang erfaring har vist, at det monarkiske princip er rodfæstet i Europa, og den har samtidig gjort det indlysende, »hvor nødvendigt det er for Statens Vel og Sikkerhed, at Kongedømmet harmonerer med Folket, at Tronen, som skal beskjærme og sikkre alle Folkets Interesser, kjender dem i deres hele Omfang og Betydning, at Tronens Villie falder sammen med Folkets fornuftige Vilje. Heraf udspringer Tidsalderens Fastholden ved det monarchiske Princip og tillige dens Tendenz efter repræsentative Former, som det formeentlige sikreste Middel til at bringe den største Overeensstemmelse imellem Tronen og Folket tilveie, og til at consolidere det monarchiske Princip«.[20]) Skal Europa og Danmark se en rolig politisk udvikling imøde, er det på den ene side nødvendigt, at »Folkene overalt, som Følge af Oplysning og Cultur, lære at erkjende og indsee, hvad der i Sandhed fremmer deres Vel; naar de, som ville være Folkets Lærere, ville anvende deres Talenter og Indflydelse paa at lede dem til denne Erkjendelse og ikke til at forføre dem til deres egoistiske Planers lettere Opnaaelse, eller til at blænde dem med Forhaabninger og Udsigter, hvis Opfyldelse Erfaringen fornægter, og vor rodfæstede Samfundsorden, vore i Sæder, Tænkemaade og Forhold indgribende Institutioner gjøre umu-

lig«. På den anden side må regeringen, hvis udviklingen skal forløbe harmonisk, »ved klog Imødekommen af Tidens uafviselige Fordringer ville forsone Nutiden med Fortiden, og bringe dennes Institutioner i Samklang med hiins Oplysning og Cultur. Hvor meget der ad denne Vei kan udrettes til alle Lidenskabers Bekjæmpelse, til alle falske Ideers og uheldige Bestræbelsers Forebyggelse og Undertrykkelse; hvor meget der kan udrettes, naar Oplysningens Sæd udstrøes over hele Folket, og Tronen fornægter Absolutismens Aand, for ufravigeligen at handle i Folkets Interesser, derom behøve vi idetmindste ikke at minde danske Læsere«.[21])

Disse udtalelser rører ved det centrale i Davids politiske anskuelser ved dette afgørende vendepunkt i Danmarks nyere politiske historie. Her taler en Mand, der klart har forstået, at et samfund ikke kan kappe de rødder over, der binder det til fortiden, og at tiden er inde til at forme det gamle samfund efter den moderne tids krav. Under den vanskelige overgangstid, hvor stærke folkelige og sociale modsætninger gør sig gældende, er kongemagten det faste punkt i det politiske system, men vel at mærke en kongemagt, der forstår at lytte til bevægelser i befolkningen, og som kan give efter for tidens fordringer. Skal den vanskelige sejlads lykkes, må man arbejde på et tillidsfuldt samarbejde mellem konge og folk, og dette kan kun tilvejebringes, hvis den politiske oplysning kan udøve sin befrugtende indflydelse på borgersamfundet. David betragter sig selv som den nye tids fødselshjælper. Tiden er inde, hvor Folket skal deltage i landets styrelse, men med folket mener han kun de befolkningsklasser, der har en virkelig interesse i statssamfundets opretholdelse. Denne gruppe udgør foreløbig kun et mindretal, men det er en stor fremtidsopgave at udbrede de statsborgerlige kundskaber og forberede større kredse på deltagelse i statens ledelse. Den naturlige vej går her gennem beskæftigelse med de kommunale anliggender.

Ganske naturligt måtte den tanke påtvinge sig David, at han ved sin uddannelse og ved sin tidligere beskæftigelse kunne yde

en indsats i det statsborgerlige oplysningsarbejde, der nu forestod, og som var en absolut betingelse for, at det nye politiske liv kunne slå virkelig rod i folket. Men gennem hvilke organer skulle han søge at påvirke offentligheden? Ved begyndelsen af 1830'erne var den københavnske bladlitteratur just ikke omfattende. Byens førende blad var »Berlingske politiske og Avertissementstidende«, der siden 1831 udkom med 6 numre om ugen. Det havde i mange år stået i nær forbindelse med udenrigsdepartementet, for hvilket det var talerør, men denne forbindelse blev opgivet ved udgangen af 1832. Bladet udkom fra nytår 1833 som et selvstændigt privilegeret blad, d. v. s. med ret til at bringe udenrigspolitiske meddelelser. I denne egenskab var det underkastet censur og derfor ikke egnet til at blive organ for de nye politiske strømninger. De samme forhold gjorde sig gældende med hensyn til bladet »Dagen«. Noget anderledes forholdt det sig med »Kjøbenhavnsposten«, der var grundlagt i 1827 af A. P. Liunge, der i sin tid havde haft forbindelse med dr. Dampe. I de stille år før julirevolutionen var dette blad et udpræget københavnsk nyhedsblad med litterære spørgsmål som speciale, og det fulgte den samme linie i første halvdel af 1830'erne. Under forberedelserne til stændervalgene i efteråret 1834 kastede bladet sig over de politiske spørgsmål og begyndte at forfægte meget liberale anskuelser. Bladet og redaktøren, der i sin tid havde rettet svære angreb på den Heibergske retning, blev dog aldrig rigtig anerkendt af det gode selskab. David har derfor ikke kunnet tænke sig at benytte »Kjøbenhavnsposten« som sit politiske talerør. David måtte foreløbig benytte »Maanedsskrift for Litteratur« som sit politiske forum, og han gjorde god brug af det. Det egnede sig dog ikke rigtigt til formålet. Dette ærværdige tidsskrift blev skrevet af universitetslærere og for kredse, der stod universitetet nær, og det dyrkede mange andre interesser end de politiske. Med sin akademisk mådeholdne og besindige tone kunne det ikke påregne større udbredelse uden for akademiske kredse.[22]) Det solgtes i godt 300 eksemplarer.[23])

Heller ikke det periodiske skrift »Borgervennen« kunne siges at være velegnet til formålet. Det blev udgivet af det forenede understøttelsesskab i København. David havde i årene 1831-34 været en ret flittig bidragyder, navnlig med små pennetegninger af kendte udenlandske frihedskæmpere og revolutionære. Ind imellem leverede David små undersøgelser om sociale spørgsmål, som nødvendigheden af en tvangsarbejdsanstalts oprettelse og opdragelsesanstalter for moralsk fordærvede unge mennesker.

Ved 1830'ernes begyndelse trængtes der således i høj grad til nye offentlige organer, og forskellige personer havde tanker om at påbegynde sådanne. Redaktør Frederik Thaarup ville gerne begynde en ny politisk avis, men planerne strandede på kongens modstand. Han var absolut ingen ynder af den offentlige diskussion. Botanikeren J. F. Schouw besluttede i 1831 at begynde et nyt periodisk skrift og udsendte i årene 1831-36 »Dansk Ugeskrift«. I programartiklen betonede Schouw, at hensigten med bladet var »paa en letfattelig Maade (at) afhandle de Gjenstande, der have Interesse for de dannede Classer af Folket«, og han understregede, at det skulle været et »Folkeblad« og ikke noget »Almuesblad«. Om indholdet udtaltes det, at det skulle »medvirke til Udbredelsen af det Sande, Gode og Skiønne«. Schouw anvendte bladet som organ for sine naturvidenskabelige interesser, og det fremtræder nærmest som en universitetslærers prisværdige bestræbelser for at skaffe en større offentlighed lødig læsning. Også David viste sin interesse for det nye foretagende ved at tilstille det nogle mindre, statistiske artikler.[24]) Nogen større politisk betydning fik det ikke. Dog benyttede Schouw det siden til at propagandere for egne og sin politiske meningsfælle, den teologiske professor H. N. Clausens anskuelser om trykkefrihedsspørgsmålet.

Schouw var ikke den eneste, der i disse år havde planer om at grundlægge et nyt tidsskrift. P. V. Jacobsen noterer i sin dagbog for 22. april 1832: »Iøvrigt sværmes her betydeligt for Tidsskrifter«, og han nævner i denne forbindelse også Davids

navn.[25]) Det er ganske øjensynligt, at Davids tanker allerede nu har kredset omkring muligheden af at starte det ugeblad, der senere så dagens lys under navnet »Fædrelandet«. Muligvis har han endog haft endnu større planer.

Som omtalt side 57 havde David et halvt års tid virket som ansvarshavende redaktør for den »Danske Statstidende«. Hans politiske breve i »Kjøbenhanvs flyvende Post« vidnede ligeledes om, at han følte sig dragen mod den politiske journalistik. I 1832 diskuterede man inden for regeringen den »Danske Statstidende«s fremtid. Muligvis har David hørt herom og har forsøgt at gøre sin indflydelse gældende. Hvad Hensigten nu end har været, foretog han i foråret 1832 en henvendelse til udenrigsdepartementets direktør, F. C. Dankwart og udviklede i et par breve sine anskuelser om en statstidendes naturlige plads i en moderne stat.[26]) Efter Davids opfattelse skulle en statstidende vejlede den offentlige mening om de udenrigspolitiske begivenheder og være regeringens talerør over for befolkningen i disse vanskelige spørgsmål. — »lede Omdømmet« som David udtrykte det. Hvis bladet på dette område skulle fuldføre sin mission, måtte dets artikler være skrevet på en sådan måde, at publikum fattede tillid til bladet. Dette kunne kun ske, hvis man også refererede oppositionens anskuelser. Endvidere var det nødvendigt med passende mellemrum at bringe sammenfattende artikler om de udenrigspolitiske begivenheder, således som David havde gjort, da han var redaktør. Også på det indenrigspolitiske område kunne en statstidende få vidtrækkende indflydelse. »En Statstidende er det meest bequemme Organ for en Regjering til at berigtige Publicums Anskuelser«, udviklede David, »thi om end en urigtig Anskuelse snart bortskylles af Tidens Strøm, saa lader den dog et Bundfald tilbage, i hvilket skadeligt Ukrudt let kan fremspire. Et saadant Blad er et Middel til at udbrede Oplysning og Kundskab om fædrelandske Anliggender, til at meddele og samle Efterretninger med Hensyn til Landets indre Forfatning og statsoekonomiske Interesser«. Under dette arbejde måtte det være redaktørens opgave

overalt at »stræbe efter at bevare Ideen om det Nationale i sin Reenhed. Den skal med Fingertegn gjøre opmærksom paa det Forskjellige hos Nationerne, der maa afgive Maalestokken for den enkelte Institutions Hensigtsmæssighed, den maa advare mod den blinde eller uoverlagte Forbedrelses- og Fornyelses-Iver, og bane Veien for de hensigtssvarende Reformer og Forbedringer, som Regjeringen til Kongemagtens Consolidation og Folkets sande Frihed er sindet at indføre«.

Det var just ikke noget revolutionerende program, som David her med stor veltalenhed udviklede for den høje embedsmand. Det afstikker imidlertid på en udmærket måde den vej fremover, som han nu så foran sig.

Hvad hensigten med Davids henvendelse til Dankwart end har været, kom der ikke noget praktisk resultat ud deraf. David blev ikke engageret som den nye statstidendes redaktør. Regeringen opgav sin forbindelse med den Berlingske Avis, og havde David næret forhåbninger om ad denne vej at erobre et talerør, skuffedes han. Han opgav imidlertid ikke sine planer om et blad, der kunne tjene de formål, han ville befordre. Da de politiske interesser for alvor vågnede i sommeren 1834, besluttede han at udsende sit eget ugeblad. Det nye organ fik navnet »Fædrelandet«. Første nummer udkom 14. september 1834.

Det nye tidsskrift fremtrådte i det ydre som et lille tospaltet blad på 8 sider. Forlæggeren var C. A. Reitzel, og som udgiver og redaktør stod anført C. N. David. David havde selv skrevet programartiklen, i hvilken han udviklede, at alt hvad der blot umiddelbart havde betydning for statslivet ville blive gjort til genstand for omtale. Det var drømmen fra 1832, der nu gik i opfyldelse. 5. oktober udkom bladets andet nummer, og derefter fulgte et nyt nummer hver ugedag. I slutningen af november indgav David ansøgning til kancelliet om ret til at bringe anonyme artikler, men ansøgningen blev afslået, formodentlig fordi regeringen var misfornøjet med bladets indhold. Et andragende til generalpostdirektionen om bladets forsendelse med den hurtige brevpost blev ligeledes nægtet. Regeringens uvilje

tog dog ikke modet fra David. Han offentliggjorde uden videre anonyme artikler i sit blad, uden at dette medførte ubehageligheder.[27])

Anonymiteten i forbindelse med manglende arkivmateriale gør det umuligt med fuld sikkerhed at bestemme forfatterne til de enkelte artikler. Dog tyder meget på, at David fra bladets begyndelse har haft en flittig og interesseret medarbejder i den unge overlærer Johs. Hage fra Roskilde.[28]) Allerede i 1833 havde Hage forhandlet med David om et ugeskrifts grundlæggelse, men planen blev atter opgivet. Da David i sommeren 1834 satte sig i bevægelse, var Hage noget tilbageholdende på grund af hustruens død. Hans passivitet varede dog kun kort tid, og i vinteren 1834-35 meldte han sig til tjeneste. Hage medbragte til sin skribentvirksomhed alsidige kundskaber, et praktisk greb om tingene og en brændende iver efter at vække den offentlige interesse for samfundsproblemer. Beskeden af natur som han var, holdt han sin egen person i baggrunden, men bag hans stilfærdige ydre brændte en luende begejstring for den nye tid, der skulle råde bod på fortidens brøst. Foruden Hage benyttede David de to unge juridiske kandidater Orla Lehmann og H. C. Sager.

Den direkte foranledning til »Fædrelandet«s udgivelse var de forestående stændervalg. Allerede i nr. 2 optoges en artikel om de københavnske valg. Derefter fulgte i bladets nr. 4 en opsats om stændernes betydning og i det følgende nr. en ny artikel om valgkandidaterne. David interesserede sig i høj grad for stændervalget og tog senere på efteråret initiativet til afholdelse af et prøvevalg i København.[29]) Foruden artikler om valget indeholdt de første numre artikler om finansstyrelsens offentlighed, om frygten for en forestående forandring i det lærde undervisningsvæsens bestyrelse og om gratialsystemet. Endvidere begyndte man så småt at behandle udenlandske emner. Således offentliggjordes 23. november 1834 en lille opsats om Norges statsgæld, og tidligere var offentliggjort en artikel om den dansk-amerikanske handel siden 1798. Hvad der navnlig gav

ugeskriftet karakter, var en række almindelige artikler om statsretlige og aktuelle politiske spørgsmål, af hvilke de vigtigste var »Hvad er Statens vigtigste Grund?«, »Om Provinsialstændernes Betydning«, »Om Provinsialstændernes Petitionsret», »Om Adskillelsen af de forskellige Regeringsfag« og »Om Brugen af Petitionsretten«.

Utvivlsomt har »Fædrelandet« vakt betydelig opsigt i københavnske kredse og ud over landet, hvor man fulgte med i hovedstadens politiske liv. Det kan således nævnes, at den jydske proprietær og stænderdeputeret, M. B. Nyegaard, søgte politisk oplysning hos David og spurgte ham til råds med hensyn til de spørgsmål, man burde rejse i den jydske stændersal.[30]) Det var noget ganske nyt, udgiveren bød på, og den oplagthed og idérigdom, hvormed man gav sig i kast med opgaven, måtte gøre indtryk. Som et frisk vejr kom »Fædrelandet« og satte fart i de politiske drøftelser ved dristigt at pege på aktuelle politiske problemer. Man blev opmærksom og lyttede til denne frejdige stemme i det hjemlige offentlige kor.

Også regeringen blev opmærksom. Med bekymring var man vidne til, hvorledes de vanskeligste og mest ømtålige statsretlige problemer frejdigt blev sat under offentlig debat, ikke i et adstadigt månedsskrift, der blot henvendte sig til en snæver og dannet kreds, men i et ugeblad, der kunne købes af hvermand. Også Frederik VI blev opskræmt, og i reskript af 4. december 1834 forlangte han en udtalelse fra kancelliet, om »Fædrelandet«s artikler ikke måtte betragtes som en lasten af forfatningen.[31])

Den første i rækken af anonyme artikler, der faldt kongen for brystet, var artiklen »Om Stændernes Petitionsret«. Forfatteren udviklede heri, at de grundlæggende bestemmelser om stændernes virksomhed måtte karakteriseres som ret ubestemte.[32]) Det kom derfor an på stænderne selv, hvilken betydning de nye indretninger skulle få. Under disse omstændigheder fik petitionsretten den største betydning, og det understregedes, at de deputerede ifølge anordningen havde ret til at

tage et hvilket som helst spørgsmål under behandling og gøre indstilling til kongen. Ved hjælp af petitionsretten kan folkets ønsker komme frem, klart og tydeligt og med den kraft, som samvirke skaber. Det udvikledes derefter, hvorledes petitionsretten med tiden kunne udvikle sig til initiativet, således at den nu eksisterende ret til at fremsætte ønsker på naturlig måde kunne udvikle sig til en ret til at sætte lovgivningen i virksomhed. Folket ville da blive herre i sit eget hus. Skal forsamlingerne opnå resultater, må de hverken fortabe sig i petitesser eller begynde at diskutere principperne for vor forfatning og statsforvaltning. Der må vises mådehold, og man bør samle sig om de opgaver, der er enighed om at gennemføre. Artiklen mundede ud i en appel til de valgte repræsentanter om at sætte sig i forbindelse med hinanden, således at man itide blev klar over, hvilke spørgsmål der var trang til at få løst.

I en stor dobbeltartikel i nr. 9-10 blev spørgsmålet om en adskillelse af de forskellige regeringsfag taget under behandling.[33]) Fremstillingen var holdt i stor almindelighed, men forfatteren tog tydeligt til orde for en adskillelse af den dømmende og den udøvende magt og gjorde opmærksom på de farer, der var forbundet med, at dommer, anklager og forsvarer var forenet i samme person. Derimod behandledes ikke spørgsmålet om en adskillelse af den lovgivende og den udøvende magt. Dog fik han lejlighed til i forbigående at udtale, at han anså denne adskillelse for hensigtsmæssig, »thi ligesom borgerlig Frihed i sit Væsen indbefatter den Sindsro hos Borgerne, som udgaaer fra Overbevisningen om, at enhver i Staten lever sikkret mod al Vilkaarlighed, saaledes maae vi ogsaa være enige med Montesquieu i, at, naar een Person eller eet Raad forener i sig den lovgivende og udøvende Magt, kan denne af Erkjendelse om en Garantie mod Vilkaarlighed udgaaende Sindsro, og derfor sand borgerlig Frihed, ikke findes«.[34]) Som det vil fremgå af det følgende, fremkaldte denne sidebemærkning stor uvilje mod David.

Blandt de artikler, der bragte David i vanskeligheder, var

endelig en opsats med titlen »Hvad kan det hjelpe?«.[35]) Forfatteren gjorde i denne artikel opmærksom på, at således spurgte en bonde, når man opfordrede ham til at beklage sig over de tunge skatter, eller en borger, når man henstillede til ham at andrage regeringen om at løsne de lænker, der bandt hans erhverv. Man hørte det samme opgivende spørgsmål, når man prøvede på at virke for nødvendige forbedringer, og det anvendtes, når talen faldt på muligheden af at nedsætte udgifterne til hær og flåde. Hyppigst hørtes spørgsmålet i forbindelse med de nye stænderforsamlinger, og der er ingen tvivl om, at denne modløshed er den værste hindring for borgerlig og politisk fremgang. Grunden til denne modløshed finder forfatteren i det danske folks ringe foreningsånd. Modsat englænderne holder danskeren sig for sig selv, og når han endelig påtager sig et hverv, er den almindelige opfattelse den, at han arbejder for egen fordel. Dette må man lære at se bort fra. Jo mere man i samdrægtighed kan løse almennyttige opgaver, jo mere vil selvtilliden vokse. Ofte glemmer man, at det er folkets karakter, der bestemmer regeringsformen og dens ånd, og det kommer derfor i høj grad an på os selv, om en forandring skal indtræde. Store fremskridt er gjort under den nuværende regeringsform, og det har navnlig været af værdi, at de absolute konger ikke har været uvillige til at lytte til folkets fornuftige fordringer; »thi Kongen har selv i rigtig Erkjendelse af vor Tid, ved Provindsialstændernes Oprettelse lagt Grunden til de Formers Udvikling, som han har erkjendt at være ligesaa nødvendige for Thronen som for Folket, naar de kraftig skulle arbeide til eet Maal. Ligesom nu den danske Historie er den eneste, der viser et Folk, der i Tillid til sin Kongeslægt overdrager den en uindskrænket Magt, saaledes er det ikke usandsynligt, at den vil afgive det ligesaa sjeldne Exempel paa en Kongeslægt, der i Tillid til sit Folk frivillig tilbagegiver det den Andel i Statsstyrelsen, der ligesaa meget er i Kronens som Folkets Interesse, og som maa ansees som en Hovedfordring af den nuværende europæiske Civilisation. Begyndelsen er alt skeet.

I Erkjendelsen heraf lægge vi ikke Hænderne i Skjødet, men idet vi Alle arbeide til et fælleds Maal, ville vi, hvis vort Mod skulde slappes, tilraabe hinanden: »det kan hjelpe!««[36])

Således var hovedindholdet af de artikler, som fremkaldte Frederik VI's uvilje mod »Fædrelandet« og gav anledning til, at kancelliet fik ordre til — ved reskripter af 4. og 7. december 1834 — at overveje muligheden af et sagsanlæg. Spørgsmålet gav anledning til en stor debat inden for kancellikollegiet.[37]) Ene forfægtede kancellipræsident Stemann det standpunkt, at David ved disse artikler havde tilskyndet til en forandring af grundloven, og at han havde lastet og udbredt misfornøjelse med forfatningen. De to deputerede M. Lange og C. L. Lassen ville ikke gå så vidt. Efter deres opfattelse indeholdt de forskellige artikler en række usømmelige udtryk om landets politiske stilling. De ville derfor tilråde, at der i almindelighed blev rejst tiltale for overtrædelse af trykkefriheden. Denne opfattelse blev imødegået af A. S. Ørsted, der støttet af de deputerede H. G. Bentzen og M. Hansen forfægtede det synspunkt, at David, under en eventuel anklage, ville henskyde sig under udtalelser, fremsat af forskellige statsretslærere.[38]) Man kunne heller ikke nægte, at disse lærde, f. eks. professor J. F. W. Schlegel, havde udtalt anskuelser, der ikke afveg fra Davids. Da sagen blev forelagt kongen, besluttede han sig til at følge Langes og Lassens indstilling. 14. december 1834 fik generalfiskalen ordre til at rejse tiltale. Hermed gik tæppet op for en af de berømteste politiske retssager i første halvdel af det 19. århundrede.

Når kongen tog så kraftigt fat på denne sag, hang det utvivlsomt sammen med, at det i hans øjne var en skærpende omstændighed, når en af statens embedsmænd kritiserede offentlige forhold. Han fandt det derfor rimeligt, at David blev suspenderet fra sit embede. Da kancelliet måtte give ham ret i dette synspunkt, blev David 18. december 1834 suspenderet som professor. Denne fremgangsmåde over for en kendt universitetslærer og flittig skribent, forøgede publikums interesse for udfaldet af retssagen.

V

TRYKKEFRIHEDSSAGEN IMOD DAVID

Til at føre sagen imod David valgte regeringen den 48-årige højtansete københavnske advokat og generalfiskal F. W. Treschow, medens David henvendte sig til sin ungdomsven og skolekammerat prokurator C. W. Haagen. Begge sagførere var politisk interesserede og mødtes senere som stænderdeputerede i Roskilde. Treschow nærede moderat konservative anskuelser, medens Haagen var udpræget liberal. Muligvis har højesteretsadvokaterne Fr. Sporon og O. E. Høegh-Guldberg, der senere skulle føre sagen ved Højesteret, assisteret ved udarbejdelsen af indlæggene.[1])

Sagen førtes i første instans for den kgl. landsover- samt hof- og stadsret, der havde sit sæde i domhuset på Nytorv. Behandlingen var skriftlig, og i voteringen deltog fem dommere. Generalfiskalen indleverede allerede sit første indlæg 30. december 1834, og som svar herpå afleverede Haagen 19. januar 1835 dels et indlæg, forfattet af ham selv, dels et indlæg af David. Derefter svarede generalfiskalen 9. februar, og et nyt indlæg blev indgivet af Haagen 23. februar. Proceduren var hermed tilendebragt, og sagen blev optaget til doms. Samtlige indlæg offentliggjordes in extenso i »Fædrelandet«, og faktisk førtes sagen således i fuld offentlighed.[2]) Det siger sig selv, at politisk interesserede kredse i København og hele den akademiske verden med største spænding fulgte processens forløb. Bevarede breve viser desuden, at interessen var levende overalt i riget. Retssagen diskuteredes både ved det augustenborgske hertughof på Als, i bispegården i Århus og i den fjerne Hodde

præstegård ude på heden i nærheden af Varde.[3]) Davids navn var i disse dage på manges læber. Også angreb måtte David døje. Under navnet J. B. Schick udgav forfatteren A. E. Wollheim, der en kort tid var knyttet til det kgl. bibliotek og arbejdede i Frederik VI's privatkabinet, et skrift: Professor David og hans Fædreland (1835), hvori han skarpt kritiserede hans virksomhed som redaktør.[3a])

Valget af Treschow som aktor var i sig selv et tydeligt tegn på, at regeringen betragtede Davids brøde som alvorlig, og at man håbede, at dommen måtte indeholde en betydelig straf.[4]) Dog kom dette ikke tydeligt frem i aktionsordren, der, som det i reglen var tilfældet, blot indeholdt en ordre om at rejse sag »for Overtrædelse af Trykkefriheden med Hensyn til Indholdet af det i det af ham redigerede Blad »Fædrelandet« og in specie sammes Nr. 7, 10 og 11 indførte Stykker«. Denne ordre fortolkede Treschow således, at han i almindelighed kunne inddrage samtlige udkomne numre under sin anklage. Defensor bestred denne opfattelses rigtighed, og dommen gik på dette punkt Treschow imod, både ved 1. og 2. instans.

Treschows aktorat bærer i ikke ringe grad præg af, at han med største ulyst tog fat på den af regeringen stillede opgave. Meget tyder på, at han fra første øjeblik har tvivlet på, at sagen ville få den af regeringen ønskede udgang. Hans embedspligt påbød ham imidlertid at rejse anklage. Han fremdrog derfor en række forskellige udtalelser i forskellige artikler, som han anså for strafværdige. Et hovedpunkt i proceduren var, at der var en himmelvid forskel på den tone, som David havde anslået i sit første skrift om stænderne, og den tendens, der gik gennem artiklerne i »Fædrelandet«. Medens David tidligere havde udtrykt folkets taknemmelighed mod kongen for den lovede forfatning, gik alle hans bestræbelser nu ud på at bevise, at den nye stænderforfatning burde ændres. Herved havde David »lastet« den danske regeringsform og »vist Misnøie« med den og kongens regering samt i almindelighed »lastet« den monarkiske regeringsform. Endvidere fandt Treschow, at David

havde dadlet de bestående indretninger og prøvet at sætte dem i et forhadt og ufordelagtigt lys. Han havde herved tilsidesat den ærbødighed, han som borger og undersåt var lovgiveren skyldig og anvendt »et høist upassende Sprog«. Følgelig havde han overtrådt trykkefrihedsforordningen af 27. september 1799, §§ 1-3 og 7, ifølge hvilke straffen var livsstraf (§ 1) eller forbedringshus eller statsfængsel i 1-8 år. Treschow ville dog ikke nedlægge påstand om straf efter disse paragraffer, da David »idetmindste efter min individuelle Anskuelse ikke har lagt et saa forbryderisk Sindelag for Dagen, som jeg antager nødvendigt, for ligefrem paa ham at anvende de ved §§ 1-3 og 7 bestemte Straffe«. Dog måtte han i betragtning af, at David såvel efter frd. 27. september 1799 i almindelighed som med hensyn til §§ 1-3 og 7 »i Særdeleshed har gjort sig skyldig i grov Overtrædelse af Trykkefriheden, paastaa ham anseet efter Grundsætningerne i nævnte §§ med en alvorlig Straf, hvis nærmere Bestemmelser jeg troer at burde overlade til Rettens Skjøn, efter at den har taget de af mig anførte aggraverende Omstændigheder i særdeles Betragtning«.

Prokurator Haagen var ikke sen til at udnytte generalfiskalens ret utilslørede tilståelse af sagens problematiske udgang. Med stor udførlighed stræbte både han og David at forklare grundtankerne i de anklagede artikler og at afkræfte de påstande om forbryderiske hensigter, som David skulle have haft. Haagen fremhævede, at dersom tiltalte virkelig havde brugt ord og udladelser, som udtalte de grundsætninger, som generalfiskalen havde fremhævet, var David strafskyldig, men generalfiskalen havde hentet beviset for hans strafskyldighed fra en forbryderisk tendens, »som han kun med Gisninger og selvdannede Slutninger faar lagt ind i Ordene«. »Det er mere Villien end Ordene han har fundet strafværdig, og derfor maa efter hans (Generalfiskalens) Formening Straffen ansættes i Forhold til Tiltaltes forbryderske Sindelag; men ligesom Villien kun kan og maa bevises af Ordene, saaledes kan Tiltalte kun straffes, for hvad han virkelig har sagt, og ikke for hvad han

muligen kan have villet sige, thi herom kan ingen jordisk Domstol have nogen Mening. Efter de Grundsætninger, som hidindtil ere fulgte ved Paakjendelsen af criminelle Sager, maa det først og fremmest blive Dommerens Pligt at undersøge, hvad Professor David har skrevet. Leder denne Undersøgelse til det Resultat, at hans Værk forkynder lovstridige Grundsætninger, maa han fældes efter Loven. Dommerne kunde vel beklage, at de maa dømme en Mand, der muligen ikke har havt forbryderisk Sindelag, men de kunde efter Eed og Pligt ikke bestemme Straffen efter deres subjective Overbevisning. Kun i det Tilfælde, at Professor Davids Ord enten kunne modtage en forskjellig Mening eller ikke tydeligen udtalte noget for Staten eller Regjeringen farligt Princip, kan der blive Spørgsmaal om, hvad han fornuftigvis kan have villet sige. Denne Undersøgelse bør, saavidt muligt, blive i Faveur af ham, da Straffeloven ikke bør anvendes, med mindre Forbrydelsen factisk er bevist«. Haagen konkluderede herefter, at tiltalte burde frifindes, og det offentlige betale sagens omkostninger.

De juridiske udviklinger var naturligvis kernepunktet i Haagens indlæg. Iøvrigt lod han ikke lejligheden gå fra sig til at give disse en passende patetisk form, der gjorde dem egnede til at virke som en politisk tilkendegivelse. Det var jo ikke meningen, at dokumentet skulle henlægges i arkivet efter at være læst af dommerne. Det skulle netop offentliggøres i »Fædrelandet« og helst nå viden om. Selve anslaget viser, at dets forfatter var sig denne hensigt bevidst. »Undres ikke over, at mit Sprog i denne Sag er usædvanligt,« begyndte han, »thi Sagen selv er usædvanlig. Ikke vil jeg tale om, at Professor David ... er en almenyndet, flittig Skribent, der ikke fordyber sig i lærde Grublerier, men helliger sin Tid og sin Pen til at udbrede nyttig Kundskab og med Frimodighed at omtale det Bestaaende, thi dette gjør kun Sagen usædvanlig for dem, der formaa at fatte, at sand Kjærlighed til Konge og Fødeland ikke viser sig i Servilitet, men i usminket Tale og gavnlig Daad — men høit og tydeligt vil jeg forkynde, at denne Sag er *Fædrelandets,* at den

er en Kamp om Nationens Ret til Menings-Yttring, om Menneskets og Borgernes helligste Rettigheder, og at Udfaldet af den skal lære, om Dannerfolkets Tunge i den Grad er lammet, at videnskabeligt Foredrag om Landets Tilstand og almindelige Statsret-Grundsætninger, at ærlig Opfordring til Medborgere om kraftigen at virke i Samdrægtighed til Fædrelandets Tarv straffes paa Livet, med Tab af Frihed, Ære og Embede eller i mildeste Fald smeder den for Sandhed og Pligt varmt følende Forfatter i Censurens Lænker«. Når David frejdigt træder frem for rettens skranke, så er det, fordi Danmark i domstolenes uafhængighed ser »den Ædelsten som funkler skjøn og klar i Dannerkongens Krone, og Folket veed, at Kongen, skønt han har fundet Anledning til at beordre en Action som denne anlagt, ikke derfor vil tilintetgøre eller sønderknuse det Værn imod Vilkaarlighed, som Loven har opført og Dommernes Viisdom giennem Aarhundreder har fredet«. Denne patetiske tone blev holdt gennem hele det 70 sider lange indlæg, og det mundede ud i følgende personlige tilståelse: »Professor David var min Barndoms Legebroder, min Ledsager paa den academiske Bane. Han er min Manddoms Ven, og jeg kan derfor ikke tolke de Følelser, hvormed jeg herved paastaar og sætter i Rette, at Tiltalte ... bør for Generalfiskalens Tiltale i denne Sag fri at være«. At denne patetiske slutning ikke undlod at gøre et vist indtryk i offentligheden har vi et pudsigt vidnesbyrd om. I et brev fra kongens søster, hertuginde Louise Augusta til professor L. Engelstoft skriver hun, at Haagens indlæg har »enthousiastisk henrevet mig. I Følge min ringe Indsigt, er dette et sandt juridisk Mesterstykke — hvis Slutning har rørt mig til Taarer«.[5]) Hun udtaler herefter håbet om, at det må gøre sit indtryk på dommerne, og at en eller anden ville forelæse det for kongen. Det er dog meget lidt sandsynlig, at Haagens kunstfærdigt opbyggede sætninger ville have gjort noget større indtryk på den nøgterne Frederik VI.

Medens det var Haagens opgave at føre det egentlige juridiske forsvar, bestræbte David sig i sit indlæg for at give de fremsatte

tanker en sådan fortolkning, at generalfiskalens påstand om deres forbryderiske tendens ville opløse sig i et stort intet. Da flere af disse udtalelser bidrager til at belyse Davids politiske anskuelser, vil det være rimeligt at bringe enkelte citater. Det er også ret sandsynligt, at David — ligesom senere andre anklagede i politiske sager — bevidst har benyttet denne lejlighed til at holde en politisk forelæsning, ikke først og fremmest for dommerne, men for det store publikum, hvis opmærksomhed var blevet vakt ved denne ekstraordinære proces.

»Kun hvor det sociale og individuelle Liv staae i Samklang.« docerer David, »kun hvor Mennesker ikke blot leve i Staten, men ogsaa for Staten, kun hvor Folket ikke blot er en Masse af Indbyggere, men en Forening af Borgere, blomstre Rigdom og Vælde trygt, er Folket stærkt, Regjeringen kraftig, Staten lykkelig. At bringe det sociale Liv i Overensstemmelse med det Individuelle, er Tidsalderens store Krav, er det ogsaa for Danmark Vigtige og Fornødne. Efter mine Evner og Kræfter at bidrage til Folkets sociale Udvikling er den Tendenz, som jeg aabent og frit vedkjender mig at have havt, fordi jeg erkjendte, at ved den individuelle Udviklings Fremskridt hos os, som ved Kongernes og især ved Frederik VI's faderlige Haand er gaaet frem for os af Tidens Skjød, er Savnet af social Udvikling blevet mere føleligt; fordi jeg erkjendte, at dette Savn er Skyld i, at den individuelle Udvikling ikke bærer alle de rige Frugter for den Enkelte og Staten, som den kunde og vilde, hvis den sociale Udvikling havde fulgt Skridt med den individuelle; fordi jeg erkjendte, at den sociale Udvikling er det sikreste Betryggelsesmiddel i Tidens uendelige Gjæring, er det fasteste Baand til at binde Fremtiden til Fortiden, det usvigeligste Middel til at hellige Kjærligheden og Tilliden til Thronen og til at betrygge Regjeringens Magt over Folket«. I fortsættelse heraf hed det: »En rolig, smidig, fremskridende Udvikling af alle sociale Forhold er Tidens store Opgave, af hvis heldige Løsning den enkelte Stats Vel og Vei især ere afhængige«.

Til generalfiskalens påstand om, at det gjorde Davids brøde

større, at han vovede at behandle politiske spørgsmål for den brede offentlighed svarede David fast og værdigt, at der ikke var nogen grund til, at han skulle skrive om disse problemer for de dannede og videnskabeligt indstillede. »Jeg har skrevet for de Classer i Folket, hvor det først og fremmest er vigtigt at vække Almeenaand, for de Classer, hvor den individuelle Udviklings Fremskridt i den seneste Tid er størst og derfor Savnet af social Udvikling enten mest følelig eller i al Fald mest uheldbringende. Jeg har skrevet i et roligt, sindigt, videnskabeligt Sprog, lige langt fra at fordølge, hvad jeg mener, ved at sige hvad jeg ikke mener, og fra ved et plumpt Sprog, at forlokke den udannede Hob til at antage, hvad jeg ikke mener, for hvad jeg mener. Jeg skulde tro,« sluttede David sit forsvar, »at der var nogen Fortjeneste i at levere et Tidskrift for den dannede Classe paa en Tid, da Tids- eller rettere sagt Smuds-Skrifterne for den udannede Classe heller ikke have været uden Tillokkelse for og uden Indflydelse paa den høiere Classe«.

Ligesom Haagen løftede David sagen op i et højere plan. Den vedrørte ikke blot ham personlig. »I mig er Danmarks Skrivefrihed indstevnet for dem [dommerne] og derfor har denne Sag en saa stor Betydning og Vigtighed for langt flere end mig — for Folket. Deres Dom vil afgjøre om *mandigt* Frisind og Frimodighed tør udtale sig inden for Lovens Grænser i Danmark eller om de skulde være fordømte til Taushed, fordi man af Ordene ved kunstrig Sophisme kan udlede Slutninger, som Skriftets Aand og Hensigt paa det Bestemteste modsige. Deres Dom vil afgjøre om de, der indsee Vigtigheden af Almeenaandens Oplivelse i Danmark, og hvis Ordfører mit Tidsskrift har været, med Frimodighed skulde see den Institution imøde, for hvis Virksomhed det er uundgaaeligt nødvendigt, at den lovlige Tanke udtaler sig frit, eller om de, trufne i mig af en Fordømmelsesdom over Ord, hvis Tanke man vil forvandske, skulde indhylle sig i en, Statens og dens Kræfter, lammende Taushed, og sørgende, ogsaa for vort Fædreland, see de Følger imøde, som det paa andre Steder har havt, at man i

Bestræbelsen efter fornuftig social Udvikling har troet at see og at burde straffe en forbrydersk og revolutionair Tendenz«.

Alt tyder på, at afgørelsen i Davidsagen er blevet imødeset med den største spænding. Det er heller ingen overdrivelse, når det under proceduren blev fremhævet, at af sagens afgørelse afhang rækkevidden af den trykkefrihed, som i fremtiden ville blive tilstået. De tre måneder, der forløb, mellem procedurens afslutning og den endelige domsafsigelse, var svære at komme igennem.[6]) Om Davids stemning i disse spændende uger giver et brev til ungdomsvennen A. F. Tscherning netop fra denne tid et udmærket indtryk: »Om jeg skal faae Mundkurv paa, vil nu snart blive afgjort, thi min Sag er idag optagen til Doms, og denne maa altsaa falde om 6 Uger. Hvorvel jeg haaber det bedste, er jeg dog ei ganske sikker paa en lille bitte Straf, der efter human Lovgivning fører den allerstørste Fornedrelse, neml. litterair Umyndighed, saa længe man lever, med sig som et Supplement. Og denne Lov, dette Monstrum fra 1799 maa man nu petitionere om at beholde, Kongen har nu 572 hæderlige Mænds Underskrifter for at man vil prise sig lykkelig ved ikke at blive berøvede Damocles's Sværd — saa langt ere vi komne, at vi ansee det for lykkeligt, at Sværdet *endnu* hænger os over Hovedet ved et Haar. Min Proces anseer jeg mere for en psychologisk end juridisk Mærkværdighed. De sige: Landet har faaet en Constitution (sic.), glæd Eder! Jeg siger: Landet har faaet en Constitution, benyt den, saa vil deraf Glæde komme over Eder. De sige: Døm ham, jeg siger altsaa skal jeg dømmes, fordi jeg raader til at benytte, hvad I have givet. Ligger nu ikke deres reservatio mentalis »som ikke maa benyttes« klart for Dagen. Generalfiskalens 2det Indlæg var saa vandet, at det er en Lykke, at han ei har leveret et tredie, thi ellers var jeg druknet. Han siger ibland andet: at han ikke vil bestride mine Theorier, thi det kommer ei denne Sag ved, om de ere rigtige eller ei, og dog vil han have mig dømt for mine farlige og lovstridige Theorier. Man fører en Proces mod mig for mine statsretlige Theorier og er saa dum, hvad Statsret angaar, at man paastaar,

at den lovgivende Magt i Norge og i Amerika paa samme Maade som i Danmark, England og Frankrig ligger hos dem, der er i Besiddelse af den udøvende Magt. Jeg skal, saasnart Leilighed gives, sende dem dette statsretlige treschoweske Sludder«. Davids bekymringer viste sig imidlertid unødige. 18. maj 1835 afsagde retten sin dom, der lød på frifindelse. Dog skulle David betale sagens omkostninger.

Om domsvoteringen kan det oplyses, at sagen først gik til dommer J. C. Lund. Derefter voterede i rækkefølge P. J. Tetens, C. F. L. Mourier, A. P. Thomsen og C. F. Normann. Den første votering var færdig 1. maj. Derefter fik Mourier sagen tilbage, og efter ham voterede atter Thomsen, Normann, Lund og Tetens. I overensstemmelse med rettens sædvane valgtes de dommere, der skulle deltage i sagen, af justitiarius A. P. Thomsen, efterhånden som sagen skred frem, og en dommer var ledig. Landsoverrettens afgørelse var ikke eenstemmig.[7]) Medens flertallet afsagde frifindelsesdom, hævdede assessor Lund, at tiltalte havde overtrådt trykkefrihedsforordningens § 3, der fastsatte straf for den, der lastede eller forhånede den monarkiske regeringsform i almindelighed. Straffen udmålte han til 1 års statsfængsel. Assessor Tetens kunne ikke anerkende, at David direkte havde overtrådt de af generalfiskalen fremdragne bestemmelser. Han fandt det ikke desto mindre bevist, at David i almindelighed havde overtrådt trykkefrihedsforordningen. Man måtte derfor idømme en arbitrær straf, der udmåltes til en bøde på 1000 rbd. Med denne straf fulgte livsvarig censur. Medens David muligvis kunne have reddet sit embede, hvis Tetens' opfattelse havde vundet flertallets tilslutning, var det givet, at Lunds opfattelse ville have slået ham helt ud af hans borgerlige bane.

Når flertallet af dommerne afsagde frifindelsesdom, hang det for det første sammen med, at man ikke kunne godkende generalfiskalens fortolkning af artiklernes indhold, og dernæst, at man fandt det umuligt at komme uden om de forklaringer, som David og Haagen havde fremført i deres forskellige indlæg.

Efter flertallets opfattelse forelå der ikke nogen direkte overtrædelse af trykkefrihedsforordningen. Når det ikke var tilfældet, og når der efter flertallets mening ikke kunne idømmes arbitrær straf i trykkefrihedssager, måtte resultatet blive frifindelse. Dog føjede flertallet til: det må vistnok i høj grad misbilliges, »at Tiltalte, ved endog i et til Almenlæsning bestemt Blad at omhandle Materier af saadan Vigtighed og Betydenhed ... har ytret sig paa en saadan tvetydig Maade, at hans Sætninger uden nærmere Forklaring let kunde misforstaas som indeholdt de et strafværdigt Misbrug af den ved Lovgivningen hjemlede Trykkefrihed«. Han burde derfor betale sagens omkostninger.

Lettelsen over domstolens afgørelse var betydelig, både hos David og den offentlighed, der havde frygtet det værste. Studenterne drog ved titiden om aftenen i stort optog til Davids bopæl på Kongens Nytorv nr. 6 for at bringe ham en hyldest. Ved den lejlighed udbragtes der også et leve for Haagen, der måtte ned på gaden for fra et rendestensbræt at tale til den store skare, der fyldte hele pladsen mellem »Hesten« og fortovet. Demonstrationen forløb fredeligt og uden episoder med politiet.[8])

Det siger sig selv, at de embedsmænd, der havde været ivrige efter at faa rejst tiltale mod David, ikke var tilfredse med resultatet. Stemann sendte straks domsudskriften i cirkulation blandt kancelliets deputerede, og allerede 21. maj 1835 appelleredes sagen.[9]) Det fremgår ikke af sagens dokumenter, om kancelliet har været enig i denne beslutning, eller om Ørsted også har stemt imod sagens prøvelse ved den højere instans.

Påny indtraf en enerverende ventetid. David, der stadig var suspenderet, og som havde håbet, at sagen kunne komme for i en ekstrasession, foretrak at udnytte ventetiden med en rejse til udlandet. I sommeren 1835 drog han med familie til Frankfurt og fortsatte siden til Paris.[10]) Generalfiskalen fik ordre til også at føre sagen for højesteret, medens David valgte de to højesteretsadvokater Sporon og Høegh-Guldberg. 30. november

gav generalfiskalen møde i højesteret, der dengang havde sine daglige lokaler i Prinsens Palæ, og nedlagde påstand om omstødelse af landsoverrettens dom.[11]) Generalfiskalen lagde beslag ikke blot på den 30. november, men også på en del af den følgende dag. Derefter fik justitsråd Sporon ordet, der nedlagde påstand om, at den del af sagen, der allerede var afvist ved 1. instans, påny måtte blive afvist, og at David iøvrigt måtte blive frifundet. Hvis retten ønskede at pådømme hele sagen, krævede han sin klient pure frifundet. Subsidiært ønskede han landsoverrettens dom stadfæstet. Ifølge »Fædrelandet«s referat talte Sporon 3½ time »med glimrende Talent, med henrivende Veltalenhed, med skarpsindig Klarhed og udtømmende Grundighed«.[12]) Efter Sporon fik generalfiskalen lejlighed til at replicere, og endelig fik Høegh-Guldberg ordet for en duplik. Proceduren for højesteret var mundtlig, og der medgik hertil ikke mindre end 3 dage. Derefter trak retten sig tilbage for at votere. I voteringen deltog samtlige assessorer med justitiarius A. V. F. Bornemann i spidsen.

Den senere kontorchef W. Kornerup, der dengang var en ung mand på 18 år, var til stede i højesteret den dag, dommen over David blev afsagt, og han har i sine erindringer givet et levende billede af sceneriet. I højesteretssalen i Prinsens Palæ var kongens stol anbragt i baggrunden ved den øverste ende af salen, medens advokaterne stod ved skranken, der var placeret lige for tronstolen i salens nederste ende. Bag tronstolen var placeret 2 underofficerer af fodgarden med hellebarder. Under proceduren var publikum uroligt, og assessor C. M. Rottbøll satte i den anledning et bistert ansigt op. Da voteringen skulle begynde, måtte publikum forlade salen. Da voteringen varede temmelig længe — ca. 3 timer — blev der megen støj i forsalen, hvor tilhørerne ventede. Et par gange måtte derfor protokolføreren ud og tysse på de tilstedeværende. Det meddeltes samtidig fra justitiarius, at dommen ville blive oplæst, så snart den var afsagt. »Omsider aabnedes Dørene, og man styrtede ind. Da Conclusionen med Frifindelse blev oplæst, udbrød man

i et lydeligt Hurra, som sikkert aldrig før var hørt i Højesteret. Jeg pilede hjem i Klædeboderne, det bedste jeg kunde, for at melde Udfaldet«.[13]) Det er ikke ganske korrekt, at højesterets domsklusion var frifindelse. Højesteret stadfæstede landsoverrettens dom in terminis, som det hedder i det juridiske sprog. I realiteten har Kornerup naturligvis ret. David blev påny frifundet, dog skulle han udrede sagens omkostninger.

Ligesom landsoverretten var højesteret heller ikke enig om den trufne afgørelse.[14]) Det faldt i Rottbølls lod at votere først. Efter en grundig gennemgang af de forskellige artikler konkluderede han, at David havde lastet den monarkiske regeringsform i almindelighed og herved overtrådt § 3. Efter hans opfattelse var følgende udtalelse absolut strafbar: »at naar een Person eller eet Raad forener i sig den lovgivende og udøvende Magt, kan den Sindsroe som udgaar fra Erkendelsen om en Garanti mod Vilkaarlighed, og i hvilken Sindsro han sætter Frihedens Væsen, ikke finde Sted«. Straffen udmålte Rottbøll til 1 års statsfængsel. Til Rottbøll sluttede sig assessorerne grev H. Moltke og Chr. Rothe samt justitiarius. Også assessor C. F. Wilse ville straffe, men med en bøde på 500 rbd. Han kunne ikke anerkende, at David havde overtrådt nogen bestemt paragraf i trykkefrihedsforordningen. Han havde dog ved flere udtalelser vist »en saa høi Grad af Ubesindighed og Fremfusenhed«, at han måtte idømmes er arbitrær straf. Den første, der tog til orde for at frifinde David, var assessor P. Eberlin, der gjorde gældende, at der ikke var nogen bestemmelse, der ligefrem kunne anvendes, og man havde heller ingen mulighed for at idømme en arbitrær straf. For at kunne gøre dette måtte det bevises, at forfatteren havde haft en »lovstridig Intention«. Dette var ikke muligt, og derfor måtte tiltalte frifindes. I realiteten havde assessor J. Nielsen samme opfattelse, idet han dog tog til orde for en simpel stadfæstelse. Bag Nielsen stillede sig assessorerne J. H. C. Stellwagen, H. J. Koefoed, C. C. Schiønning, N. Engelhardt, C. F. Lassen og J. Rosenkilde. Der stod således et solidt flertal bag den afsagte højesteretsdom.

Retssagen mod David er den første i rækken af det 19. århundredes store politiske retssager. Den vakte betydelig opsigt, og den blev livligt kommenteret. Dommen af 2. december 1835 var en sejr ikke blot for David personlig, men også for retten til offentligt at behandle politiske spørgsmål. For den københavnske oppositionspresse var den en stor opmuntring i det daglige arbejde. Stærke kræfter havde arbejdet på at bringe den politiske opposition til tavshed gennem en retssag. Forsøget mislykkedes. Domstolene fandt ikke, at de anklagede artikler var strafværdige efter trykkefrihedslovgivningens bestemmelser. Domstolene og administrationen fortolkede den gældende lovgivning forskelligt, og domstolenes fortolkning havde til følge, at den indklagede redaktør gik fri for straf. Det var ikke første gang, og det blev heller ikke sidste gang, at de uafhængige domstole optrådte som et værn for den liberale oppositionspresse.

For regeringen var udfaldet af sagen mod David et regulært politisk nederlag. Det lå dog inden for regeringens muligheder at forandre dette nederlag til en sejr. Kancellipræsident Stemann var ikke et øjeblik i tvivl om, hvad man skulle gøre. For fremtiden burde administrationen have mulighed for at bremse uønsket politisk propaganda i pressen, uden at sagerne behøvedes at forelægges domstolene. A. S. Ørsted vendte sig bestemt mod dette forsøg på at bryde en allerede gammel praksis i dansk ret, hvorefter det tilkom domstolene alene at afgøre, om der havde fundet en krænkelse af trykkefriheden sted. Det lykkedes ham i stedet for at få kongen til at gå ind på en udvidelse af straffebestemmelserne i trykkefrihedslovgivningen. Ørsted var ikke begejstret herfor og ville helst ikke have foreslået nogen ændring. Som landet lå, var det kongens vilje, at der ad lovgivningens vej skulle gennemføres en skærpelse. Resultatet blev en bestemmelse, der fastsatte bødestraf og censur for den, der i artikler viste »Mangel af pligtskyldig Opmærksomhed«. Trods det at stænderforsamlingernes flertal var enige om at fraråde denne udvidelse, gennemførtes den efter kongens ønske ved kancelliplakat af 1. november 1837.[15])

En anden beklagelig følge af frifindelsesdommen var, at David mistede sit embede som universitetsprofessor. I februar 1836 hævedes suspensionen, men ved et kgl. reskript af 24. marts 1836 afskedigedes David i nåde og med sin fulde gage i pension.[16]) Samtidig meddeltes det, at embedet ikke foreløbig skulle besættes.

Der foreligger ingen nærmere oplysninger om denne opsigtsvækkende afskedigelse. Dog er det klart, at den må betragtes som et udslag af kongens forbitrelse over, at det ikke var lykkedes at få David dømt, ligesom det var en klar tilkendegivelse af hans absolutte misbilligelse af, at embedsmænd befattede sig med politisk skriveri i blade bestemt for en større offentlighed. Kongens uvilje mod den voksende »Skrivefrækhed« var stigende i hans sidste leveår, og han gav ved adskillige lejligheder tydelig udtryk for sin irritation. I særlig grad harmede det ham, når statens embedsmænd gav sig af med denne virksomhed, der efter hans opfattelse var uforenelig med en embedsmands pligter, og han var ikke sen til at true med øjeblikkelig afsked fra statstjenesten. Kancellipræsident Stemann stod i disse sager fuldt og helt ved hans side, medens Ørsted forsøgte at værne om embedsmændenes almindelige borgerrettigheder.[17]) Når David blev afskediget i nåde og med pension, skyldtes det formodentlig højesteretsdommen af 2. december 1835. Frederik VI ønskede ikke på denne baggrund at foretage en handling, der utvivlsomt ville have sat sindene i stærk bevægelse. At David ved sin optræden i høj grad havde forbitret Frederik VI, turde være uden for al tvivl.

David modtog meddelelsen om højesteretsdommen undet sit ophold i Paris og fejredes ved et privat selskab af tilstedeværende danske og norske.[18]) Derefter afventede han suspensionens ophævelse. Omsider kom den længselsfuldt ventede meddelelse, og David skrev straks til universitetet for at anmelde sine næste forelæsninger. Kort efter indtraf budskabet om afskedigelsen.

Meddelelsen naaede ham gennem et privatbrev fra vennen,

kabinetssekretær J. G. Adler, der samtidig foreslog ham at blive endnu et halvt års tid i Paris. David svarede tilbage, at dette var umuligt alene af økonomiske grunde, og at han i det hele taget ønskede at vende tilbage til København for at genoptage sin forfattervirksomhed. Der er ingen tvivl om, at afskedigelsen ramte ham som et hårdt slag. Det var ham også pinligt at modtage pension uden at kunne udføre et arbejde til gengæld. For universitetet var det et tab, at det nu mistede en fast lærer i nationaløkonomi. Derimod turde det være et spørgsmål, om afskedigelsen betød et tab for den nationaløkonomiske videnskab. Selv om David var vendt tilbage til universitetet i 1836, er det tvivlsomt, om han i større udstrækning ville have genoptaget sine nationaløkonomiske studier. Han havde allerede længe før suspensionen delvis vendt disse ryggen, og det er mest sandsynligt, at det nye politiske liv ville have draget ham til sig, således at der ikke blev stunder til stille videnskabelig syssel.

Da højesteretsdommen var faldet og havde fået et for David gunstigt udfald, synes J. G. Adler ligeledes at have rådet ham til at forlade den farlige offentlige skribentvirksomhed og at samle sig om sin universitetsgerning. I et brev til Adler tog David bestemt afstand herfra. »De vil, at jeg skal indskrænke min hele fremtidige Virksomhed til Cathedret alene og synes endog tilbøielig til at stille mig som Modsætning mod »praktiske« Mænd. Det skulde gjøre mig ondt, om jeg ikke kunde virke uden for den »mindre« Kreds, som De anviser mig, thi da var netop de Bestræbelser, som have kostet mig meest Umage, aldeles forfeilede. Dog vi ville, naar vi ses igjen, samtale hellere end brevvexle herom«.[19]) På et tidspunkt, da David endnu regnede med at vende tilbage til Frue Plads, erklærede han således sin tydelige kærlighed til den politiske scene.

VI

PERSONLIGE FORHOLD — DEN STORE UDENLANDSREJSE

Ifølge Københavns Vejviser for årene 1831-32 var David indlogeret i Amaliegade nr. 12. Han boede i huset hos fru Marie Cathrine Bramsen, enke efter den i 1828 afdøde revisor i det slesvig-holsten-lauenborgske brandforsikringskontor, Ludwig Ernst Bramsen. Fru Bramsen havde en datter, Georgine Nicoline, og formodentlig har David truffet den 19-årige pige i moderens hjem. I sommeren 1831 blev de forlovet, og 5. november samme år blev de viet af sognepræsten ved St. Petri kirke dr. Johansen i dennes hjem. Brudens familie har åbenbart hørt til St. Petri tyske menighed. David var da fyldt 38 år og bruden kun godt 20 år.[1]) Ægteskabet blev meget lykkeligt og varede i henved 43 år. Fru David overlevede sin mand i 16 år, idet hun først døde 79 år gammel i 1890.

I Ægteskabet fødtes 6 børn, 4 døtre og 2 sønner. Det ældste barn blev født 29. oktober 1832 på Hauserplads nr. 10, hvor det nygifte par var flyttet ind. Barnet blev døbt i St. Petri kirke og fik navnene Adelaide Marie Antonie. Som faddere var indskrevet den gamle fru David, som i den anledning var blevet hentet til København af den ældste søn, Benny, fra sit hjem i Frankfurt.[2]) Det var sidste gang, at hun så København. Som faddere var desuden indskrevet højesteretsjustitiarius V. F. Bornemann, etatsråd H. C. Ørsted, kabinetssekretær J. G. Adler samt professorerne F. C. Petersen og P. G. Bang. Faddernes navne fortæller lidt om det nygifte pars venne- og omgangskreds.

2. juli 1835 fødtes datter nr. 2, der ligeledes blev døbt i St. Petri kirke. Hun fik navnene Harriet Louise Augusta Debora. Som faddere var denne gang kun indskrevet forældrene og cand. med. Bramsen, en broder til fru David og den senere tandlæge Lorents Bramsen, men familien, der nu boede på Kongens Nytorv nr. 6, levede i opbrudets tegn. Den store udenlandsrejse stod for døren, og begge de små børn fulgte med.

Efter hjemkomsten fødtes 28. december 1837 ægteparrets første søn, der også døbtes i St. Petri kirke. Den lille dreng blev opkaldt efter Davids afdøde ven og medarbejder og fik navnene Johannes Hage Christian. Ved denne dåb troppede pånyen fornem repræsentation af husets venner frem med professor H. N. Clausen, kabinetssekretær Adler, bankdirektør L. N. Hvidt og højesteretsadvokat O. E. Høgh-Guldberg i spidsen. Familien boede nu efter udenlandsrejsen på Nørregade nr. 40.

Derefter fulgte atter en søn, der blev født 2. juli 1840 og døbt i St. Petri kirke. Han fik navnene Ludvig Ernst David. Blandt fadderne var nogle gengangere, nemlig professor Clausen og grosserer Hvidt. Blandt de nye navne var professor J. F. Schouw, etatsråd J. A. Stenfeldt fra Helsingør, grosserer H. P. Hansen og direktør Duntzfeldt. På det tidspunkt var familien flyttet til Købmagergade 62, som David havde købt 1838. Her boede man i hus med Orla Lehmann, og her blev også de to sidste børn født.

17. juli 1841 kom datteren Anna Josepha til verden. Ved dåben var som faddere blot indskrevet forældrene og en frk. E. Kjellerup. Endelig fødtes året efter den 2. november ægteparrets 6. og sidste barn, Georgine Kamilla David, der ligesom de øvrige børn blev døbt i St. Petri kirke. Som faddere optrådte bl. a. overpræsident A. C. Kierulff (David var nu blevet rådmand), baron v. Holsteen og kancelliraad Holm (Davids kollega i den store fængselskommission).

Som omtalt foran besluttede David at forkorte ventetiden under processens gang ved højesteret med en længere udenlandsrejse. Afrejsen har formodentlig fundet sted i begyndelsen af

september, da Johs. Hage fra 4. september er opført som »Fædrelandet«s redaktør. På vejen gennem hertugdømmerne traf David sammen med professor Niels Falck og advokat G. L. Balemann, med hvem han ivrigt diskuterede stændernes forestående sammentræden.[3]) Også Christian August af Augustenborg havde han lejlighed til at træffe på gennemrejsen gennem Hamborg. I slutningen af september nåede man Frankfurt.

Ved sin ankomst fandt David sin 72-årige moder håbløst syg. Sygdommen tog en stadig mere alvorlig vending, og man besluttede at kalde de to andre brødre til sygelejet. Kun Benny nåede frem fra Paris i sidste øjeblik. 6. oktober 1835 døde den gamle fru David og blev begravet i Frankfurt. Dagen efter skrev David til Orla Lehmann: »Jeg tilskriver Dem disse Linier Dagen efter at jeg har begravet min Moder — jeg troede at finde min elskede Moder sund og karsk, og at leve lykkelige og glade Dage her, og fandt en døende Moder, og Sorg og Kummer. Jeg er nedbøiet paa Legeme og Sjel.«[4])

David blev i Frankfurt indtil midten af november. Derefter rejste familien videre til Paris. Rejsen gik over Heidelberg og Darmstadt og via Chalons til Paris. I Heidelberg opholdt man sig et par dage, og David gjorde bekendtskab med Karl Mittermaier, professor i strafferet og en af pionererne for de moderne fængselsteorier, »en herlig, kraftfuld Mand, der opfylder sin Plads lige hæderligen i Præsidentstolen og paa Cathedret«.[5]) I slutningen af måneden nåede David Seinestaden og indlogerede sig med sin familie på højre Seinebred i rue Monsigny, i nærheden af den nuværende børsbygning.[6])

David kom til Paris i en politisk bevæget tid. 28. juli 1835 havde Fischi forsøgt at myrde Ludvig Philip og hans sønner, men attentatet mislykkedes. Følgen var, at regeringen Broglie gennemdrev de såkaldte septemberlove, der i høj grad indskrænkede trykkefriheden. Processen mod Fischi tog sin begyndelse kort efter Davids ankomst, og sammen med A. F. Tscherning var han en flittig tilhører ved retshandlingen i Cour des paires.[7]) Pariserne tog ellers attentatet og Fischis hen-

rettelse med største ro. Begivenheden bidrog kun til at svække republikanernes sag og styrke kongens folkeyndest. David var meget optaget af det politiske liv i Paris. Han blev en flittig gæst i deputeretkammerets tilhørerloge, og han beundrede i høj grad den franske presse og dens indflydelse. Nogen ubetinget beundrer af fransk parlamentarisk veltalenhed var han ingenlunde. Man brændte uden at være varm. På grund af spørgsmålet om en nedsættelse af renten på statsobligationer opstod der i januar-februar 1836 en ministerkrise. Først gik finansministeren af, og derefter demissionerede hele ministeriet Broglie. Konverteringsspørgsmålet var dog kun den ydre anledning. Bagved lå svære udenrigspolitiske problemer, bl. a. spørgsmålet om Frankrigs holdning over for Rusland, der støttede Tyrkiet og herved hindrede fransk ekspansion i Levanten og i Ægypten. I visse franske kredse var der en udpræget krigerisk stemning over for Rusland, og de landflygtige polakker pustede til ilden.[8]) I disse måneder svulmer Davids breve til Adler over alle bredder med politisk nyt og kommentarer til de seneste begivenheder. David hang tidlig og silde i kammeret, og han tilbragte den spændende nat mellem 5. og 6. februar, da man ventede det nye ministeriums udnævnelse, på en berømt pariserkafé, hvor også børsens mænd holdt til og afholdt en formelig ekstraordinær notering. »Denne Natbørs morede mig, jeg er overbevist om, at der blev gjort flere Forretninger igaar Aftes i dette Caffehuus end der sker i ¼ Aar paa Kiøbenhavns Børs. Jeg sad ved min Punch à la romaine og disputerede en stiv Klokketime, da Børsfolkene ere imod Conversionen; jeg forekom mig virkelig som Saul blandt Propheterne. Der læste jeg ogsaa den engelske Trontale, der var i Paris 24 Timer efterat den var holdt i London!! Jeg nægter ikke, at denne uhyre Bevægelse, i hvilken man føler sig hensat ved at leve her, har for mig noget Opildnende ... Det maa være en Lykke at være *født* i et Land, som tæller 30 Millioner Indbyggere!«.[9])

David blev ligeledes en hyppig gæst i franske politiske kredse. Han kom ofte til kammerpræsidenten André Dupins soiréer

— marskal Neys berømte forsvarer og Ludvig Philips nære ven — og han traf her alt, hvad der havde politisk navn i Frankrigs hovedstad. Blandt andre mødte han den frisindede politiker Odilon Barrot, til hvis egne selskaber han ikke vovede at gå, da de polske emigranter holdt til der. David ønskede ikke at vanskeliggøre sin stilling hjemme mere end højst nødvendig. Af samme grund undgik han ligeledes at opsøge Jacque Laffite, der havde været med til at hjælpe Ludvig Philip i sadlen, men siden gik i skarp opposition. Der var ingen tvivl om, at David med åbne sanser har indsuget indtryk fra det levende parlamentariske liv, og at han i fulde drag har nydt at være vidne til, hvorledes et folk havde fået mulighed for at tage sin skæbne i egen hånd. David var ingenlunde en ukritisk beundrer af Ludvig Philips borgerkongedømme. Han var ganske klar over, at kongen bestræbte sig for at spille de forskellige politikere ud mod hinanden i den hensigt at styrke sin egen magt. Han havde ligeledes et klart blik for, at friheden havde sin absolutte begrænsning. Alligevel tiltalte det franske styre ham, hvor den politiske magt var lagt i det velhavende borgerskabs hænder.

Foruden sine politiske interesser dyrkede David også sine nationaløkonomiske. Med særlig iver fulgte han den franske socialøkonom J. A. Blanqui's forelæsninger. Blanqui, der var en ældre broder til den senere så bekendte franske revolutionsmand Louis Blanqui, havde få år i forvejen efterfulgt Davids gamle kending, J. B. Say, som professor ved conservatoire des arts et métiers. Han havde oprindelig været en nær tilhænger af Says liberale ideer, men drejede senere mere i retning af den socialt indstillede greve Saint Simon. Da David var i Paris, holdt Blanqui under stærk tilstrømning forelæsninger over den industrielle økonomi. »Hans Foredrag er mig et Maal, »hvorefter jeg kan bygge«, simpel, konstløs, grundig, levende, kort Alt, hvad man kan fordre ... Blanqui har saaledes henrevet mig, at jeg fuldt og fast har besluttet at prøve paa at holde et lignende Foredrag til næste Vinter i polytechnisk Skole«.[10])

Det er ikke udelukket, at samværet med Blanqui yderligere har styrket David i hans allerede tidligere vakte interesse for forskellige sociale spørgsmål.

David benyttede pariseropholdet til i teori og praksis at studere fransk fængselsvæsen. Under slutningen af sit ophold foretog han en udflugt til Nordfrankrig for at besøge nogle kendte straffeanstalter. Han genså ved den lejlighed de egne, hvor han havde ligget i kantonnement i sin ungdom. I Paris diskuterede han fængselsspørgsmål med sådanne kapaciteter som dr. Julius (hvorom mere side 154) og den franske specialist på dette område, Charles Lucas (1803-89). Lucas havde gjort sit navn kendt som en ivrig forkæmper for dødsstraffens afskaffelse og for fængselsvæsenets reform. På grundlag af studier i Nordamerika udarbejdede han skriftet Système pénitentiaire en Europe et aux États-unis, der prisbelønnedes af akademiet. I 1836 udnævntes han til generalinspektør for det franske fængselsvæsen. Hos Lucas traf David endvidere Alexis Tocqueville (1805-59), der ligeledes havde studeret fængselsvæsenet i Amerika på en rejse i 1831 og udarbejdet en højst interessant rapport om dette emne. Man tør formode, at David samtidig har gjort sig bekendt med Tocquevilles berømte værk fra 1835 de la démocratie en Amérique. Den personlige omgang og meningsudveksling med disse europæisk berømte fængselskapaciteter har været både en berigelse og inspiration for David under hans arbejde med de samme problemer.

Også andre sociale problemer blev undersøgt. Således opsøgte ham fru Millet, inspectrice générale des salles d'asile, og inspicerede sammen med hende de mange asyler, der var oprettet i Paris for arbejdernes børn. Han roste denne indretning i høje toner og var ivrig efter at rapportere sine erfaringer til Adler, naturligvis i den hensigt, at denne skulle lade dem gå videre til tronfølgeren og prinsesse Caroline Amalie. Desuden var David ivrigt beskæftiget med at indsamle statistisk materiale af forskellig art, ligesom han fik lejlighed til at studere det franske statistiske bureaus organisation.

Dagene fløj afsted, og David havde vanskeligt ved at nå alt, hvad han gerne ville. »Paris er ligesaa riig paa Adspredelse for mig som paa alvorlige Sysler, men de første trætte mig mere end de sidste«, skrev han til vennen Adler.[11]) Som gammel teaterentusiast måtte han naturligvis udnytte de muligheder, som et ophold i Seinestaden indebar. I sine breve nævner han specielt den store franske skuespillerinde Anne Mars, de to italienske storsangere Luigi Lablache og Giuditta Grisi samt den verdensberømte østrigske danserinde Fanny Elssler. Det var disse kunstnere, der henrev alle danske pariserfarere, også Davids gamle kendinge, ægteparret Heiberg, der kom til Paris nogle måneder senere.[12])

Iøvrigt hyggede David sig med forskellige danske venner i Paris.[13]) Blandt disse må først og fremmest nævnes broderen Benny, der på det tidspunkt havde sin faste bopæl i Seinestaden. Endvidere havde han omgang med Tscherning og C. G. Andræ. Tscherning opholdt sig siden 1833 i en slags mild landsforvisning på grund af sine liberale anskuelser. Der er vist ingen tvivl om, at han og David har tilbragt adskillige timer med at udveksle kritiske bemærkninger om regeringen hjemme og dens holdning overfor embedsmænd, der havde en anden politisk opfattelse og vovede at give udtryk for den. Da David i 1833 havde givet et gilde for Tscherning ved hans afrejse fra København, drømte han ikke om, at han så snart skulle gense vennen og i en lignende situation som denne.[41]) Premierløjtnant C. G. Andræ var sendt til Paris af Frederik VI for dels at studere matematik, dels at gøre sig bekendt med de franske krigsskoler. Nogen større interesse for politik havde han endnu ikke fået. Blandt Davids omgang i Paris var endvidere digteren Henrik Hertz og den unge fødselslæge Carl Levy.

Efter planen blev David vinteren over i Paris, og hjemrejsen fastsattes til midten af maj. I begyndelsen af måneden brød han op og rejste direkte tilbage til København. Han tog foreløbig ophold på ejendommen Retraite i Skodsborg, som han for sommeren havde lejet af J. C. Drewsen.[15]) Når David til trods for

afskedigelsen fastholdt, at han ville tilbage til Danmark, hang det sammen med, at han personlig ønskede at virke for sin kandidatur som nationalbankdirektør. Længe havde man været klar over, at bankdirektør Jac. Thomsen ikke kunne vende tilbage til sin post på grund af sygdom. Han fratrådte også fra 31. juli 1836. Allerede fra Paris havde David i sine breve opfordret Adler til at virke for ham hos forskellige medlemmer af repræsentantskabet. »De kjender min Plan,« skrev han til Adler, »og vil ikke have forandret Deres Anskuelse om dens Vigtighed — dens Realisation er mig ikke blot magtpaaliggende i min pecuniaire Interesse, men fordi den vil rive mig ud af flere ubehagelige Forhold uden at standse min litteraire Virksomhed ved Siden af en practisk Løbebane«.[16]) David, der siden 1832 selv havde været medlem af repræsentantskabet, blev ikke valgt, men derimod hans ven og kollega, P. G. Bang. For repræsentanterne spillede det en rolle, at Davids valg kunne blive udlagt som en demonstration mod kongen i anledning af Davids afskedigelse som professor, og det ønskede man ikke at udsætte sig for.[17])

VII

POLITISK VIRKSOMHED 1836-39 — REDAKTØR AF »FÆDRELANDET«

Straks efter sin tilbagevenden kastede David sig ud i det hjemlige politiske liv. 28. maj 1836 fandt den sædvanlige banket sted til ære for stænderanordningen, og om ikke før så mødtes David her med alle den hjemlige politiks koryfæer. Ved denne lejlighed tog han selv ordet og udbragte en skål for »Almuens Oplysning«.[1]) Denne skål kan stå som et motto over hans virksomhed i de nærmeste år. »Almuens Oplysning er det Ønske jeg udbringer, thi paa den beroer dog især Statens Kraft og Held, kun et oplyst Folk er stærkt, lykkeligt og frit. Den, der gaaer i Uvidenhedens, Fordommens og Vankundighedens Sløikjole, er ufri som den, der gaaer i Afhængigheds Tvangstrøie, hans saakaldte Velstand og Lykke er som en kalket Grav«.

Da David var afskediget som professor med sin fulde gage i pension, kunne han uden bekymring for det daglige udkomme hellige sig sine politiske interesser og dyrke en fri skribents ubundne tilværelse. Årene 1836-39 er så godt som helt optaget af litterært arbejde, kun afbrudt af enkelte udenlandsrejser — f. eks. til England i 1839 — der i det væsentlige tjente til at forfriske sindet og indsamle nyt materiale, der omsattes i nye litterære arbejder. Tidsskriftartiklen blev den af ham foretrukne form, og i talrige artikler udmøntede han sin omfattende viden. Der kommer herved noget spredt og mosaikagtig over hans indsats, og det er vanskeligt at danne sig et indtryk af betydningen af hans virksomhed.

I direkte forbindelse med skribentvirksomheden stod hans deltagelse i det offentlige foreningsliv. I 1834 havde en kreds af fremtrædende københavnere stiftet »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«.[2]) David hørte ikke til de stiftende medlemmer, men han blev hurtigt medlem og deltog med iver i dets forhandlinger. Han blev omgående medlem af repræsentantskabet og optoges ligeledes i den såkaldte skriftkomité, der overvågede selskabets litterære virksomhed. Han blev ligeledes en flittig medarbejder ved selskabets organ »Dansk Folkeblad« og offentliggjorde heri afhandlinger om kommunale, sociale og finansielle problemer.

Det havde oprindelig været stifternes mening, at selskabet skulle samle sig om at fremme udgivelsen af lødig oplysende litteratur og herved medvirke til folkeoplysningens fremme. På dette område blev der gjort en betydelig indsats, og selskabet fik i løbet af kort tid et ikke ringe antal medlemmer både i hovedstaden og i provinsen. En fløj af de københavnske medlemmer var dog ikke tilfreds med dette rent folkeoplysende program. Efter deres mening burde selskabet blive et politisk våben, som man burde benytte for at aftvinge regeringen indrømmelser i det brændende spørgsmål om trykkefrihedens udstrækning. Den unge Orla Lehmann bekendte sig frejdigt til dette program, og hans agitation vandt efterhånden terrain. Også David hørte hjemme i denne fløj og harcelerede over de medlemmer, der mente, at man kunne holde det politiske trykkefrihedsspørgsmål uden for selskabet, som om selskabet overhovedet kunne leve, hvis der ikke fandtes en garanteret trykkefrihed. Da den moderate fløj forsøgte at stække de mere aktives indflydelse ved at fratage generalforsamlingen den lovgivende magt og henlægge den til repræsentantskabet, protesterede David. Det lykkedes i første omgang at hindre dette attentat på de københavnske liberales stærke magt. Modsætningerne levede imidlertid videre, og i 1838 blev en helt ny organisation af selskabet påny bragt i forslag. For ikke at sprænge selskabet gik David og andre venstreorienterede

medlemmer med til at udvide repræsentantskabet, hvor provinsafdelingerne fik større myndighed til at afgive betænkning. Generalforsamlingens indflydelse blev tilsvarende indskrænket.

En ny strid opstod, da Lehmann foreslog, at repræsentantskabet skulle indgive en petition til Roskilde stænderforsamling i 1838 gående ud på, at forsamlingen skulle ansøge kongen om at føre trykkefrihedslovgivningen tilbage til dens oprindelige skikkelse i 1799. David foreslog et kompromis. Petitionen skulle ikke indgives i selskabets navn, men underskrives af de repræsentanter, der ville deltage i dette skridt. Ialt blev petionen underskrevet af 39 af selskabets ca. 60 repræsentanter.

Trykkefrihedsselskabet imødekom en trang i tiden til at komme sammen til overvejelse af offentlige anliggender. Der er ingen tvivl om, at det for mange medlemmer var en nyttig forskole i parlamentarisk virksomhed. Det samme kan i nogen grad siges om den københavnske industriforening, der oprettedes i 1838.[3]) Hovedformålet med denne forening var at fremme de industrielle interesser. Da dette ikke kunne ske uden kamp mod de eksisterende håndværkerlaug, fik foreningen et vist politisk skær over sig. I industriforeningen mødtes fremtrædende repræsentanter for det københavnske erhvervsliv med den vågnende liberalismes mænd. I fællesskab propaganderede man for en af tidens yndlingstanker, nemlig ophævelse af de snærende bånd, som hindrede det frie økonomiske initiativ. Også David meldte sig ind i foreningen, hvor han mødtes med Balthazar Christensen, redaktør J. F. Giødwad, Orla Lehmann og Tage Algreen-Ussing. David deltog i den stiftende generalforsamling i Rosenborg brøndanstalts sal, og han valgtes sammen med 23 andre til repræsentantskabet med det trediestørste stemmetal. Valget tyder på, at hans position indenfor det københavnske borgerskab allerede da var betydelig. David fungerede som repræsentant indtil 1841, og han var i de sidste år tillige formand for foreningens nationaløkonomiske udvalg. I 1841 nedlagde han sit mandat (Algreen-Ussing havde allerede

trukket sig tilbage året forud), og hermed var foreningens politiske epoke afsluttet.

Når David spillede en rolle i tidens politiske selskabsliv, skyldtes det utvivlsomt det forhold, at han i disse år befæstede sit ry som tidens førende politiske skribent. Som forum anvendte han »Fædrelandet«, af hvilket han indtil videre lod overlærer Hage lede redaktionen. Det lykkedes længe denne at styre uden om alle farlige skær, men da han på sin ligefremme, frejdige måde begyndte at kommentere udenrigpolitiske spørgsmål, standsedes bladet af politimyndighederne. Som uprivilegeret blad havde det ikke tilladelse til at beskæftige sig med disse spørgsmål. Hage udsendte derefter sine artikler som selvstændig pjece. Da regeringen fandt, at de indeholdt strafværdige udtalelser om den franske og den russiske regering, blev der anlagt sag. Ved højesteretsdom af 26. juni 1837 idømtes Hage en mindre bøde. Med denne fulgte livsvarig censur, og Hage fratrådte redaktørhvervet. Dommen gjorde et så stærkt indtryk på ham, at den i forbindelse med personlige sorger medførte, at han nogle måneder senere berøvede sig livet.

Fra 1. juli 1837 anførtes David atter som redaktør, og han stod ene på skansen, indtil »Fædrelandet« efter tronskiftet i 1839 forandredes til et dagblad. Bladet udkom indtil da som ugeblad, fra 1. oktober 1839 to gange om ugen. Det lignede hverken i det ydre eller det indre datidens andre periodiske skrifter. Fra begyndelsen anvendte David det to-spaltede format, og selv om siden var noget mindre end det sædvanlige dagblads, præsenterede »Fædrelandet« sig nærmest som en avis. Dette indtryk styrkes, naar man fordyber sig i indholdet. Selv om hovedmængden af de optagne artikler fremtræder som typiske tidsskriftsartikler — adskillige spalter lange — udmærker bladet sig ikke desto mindre ved et ikke ringe antal korte artikler, der stærkt nærmer sig notitsen og ofte er fremkaldt ved en aktuel begivenhed. Egentlige nyheder forekommer ikke, og der optages heller ikke annoncer. De enkelte numre varierer fra 8-16 sider, dog var 8 sider det almindeligste.

I modsætning til bladene »Den Frisindede« og »Kjøbenhavnsposten«, der flere gange blev ramt af beslaglæggelse og måtte skifte redaktør ikke mindre end tre gange, klarede David sin skude frelst forbi alle skær. Han skrev efterhånden selv det meste af bladet, men han optog gerne bidrag, som han honorerede. Blandt de mere kendte penne, der undertiden gav gæsteoptræden, kan nævnes Orla Lehmann, der ellers mest holdt sig til »Kjøbenhavnsposten«, H. N. Clausen, godsejer P. A. Tutein og Tage Algreen-Ussing. Bladet udkom oprindelig om lørdagen og kostede 8 mark kvartalet. Desværre vides der intet om oplagets størrelse i disse år eller om dets territorielle udbredelse.

David lagde et betydeligt arbejde i sit ugeskrift. Hans formål var at vække interesse for samfundslivets forskellige problemer, og han håbede at kunne skabe en vågen offentlig mening. Opgaven var ikke let. Almenheden var vænnet af med at beskæftige sig med de stats-borgerlige spørgsmål, og ofte havde han selv indtryk af at råbe i ørkenen. Utrættelig fortsatte han dog sin skribentvirksomhed år efter år, og hans pen fandt stadig nye emner. Snart var det problemer, som måtte interessere det samlede borgerskab. Til andre tider henvendte han sig til en mindre kreds. Ved adskillige lejligheder mærker man tydeligt Davids store bekymring over, at offentligheden som helhed forholdt sig ganske passiv og skubbede enhver erkendelse af statsstyrelsens mangler og embedsstandens overgreb fra sig med et opgivende: Hvad kan det hjælpe, eller hvad kan det skade?. David følte sig forpligtet til at gå imod denne politiske selvopgivelse og mod den sørgelige »borgerlige Indifferentisme«. »I Almindelighed have vi nemlig et falsk Begreb om Staten og om vor Stilling i denne«, udvikler han. »Vi erkjende ikke, at ligesom Staten er til for os Alle, saaledes ere vi Alle til for den; at den trænger til vor Medvirkning, ligesom vi til dens Beskyttelse. Vi erkjende ikke, hvilke Pligter vi have imod det Offentlige, eller idetmindste fæste vi kuns vort Blik ufravendt paa en eneste af disse. Samfundsordenen er bygget paa Undersaatternes Lydighed og Underkastelse. Det er saa unægteligt, at

ingen Stat kan bestaae, hvor ikke alle er gjennemtrængte af den Overbeviisning, at Lydighed mod Loven er Borgerens første Pligt. Men ikke at taale Uret, ikke at være stiltiende Vidner til Misbrug, ikke tilsyneladende at give Afvigelser fra den bestaaende Retsorden Medhold ved et tankeløst »hvad kan det skade«, ere ogsaa Pligter, som maae være enhver god Borger hellige. Regjeringen formaaer meget til Ordens Opretholdelse, til Urets Bekjæmpelse, til Misbrugs Afskaffelse, men den formaaer dog ikke alt. Uorden, Uret og Misbrug kan skjule sig i mangfoldige Folder, hvorhen det lønnede Embedspersonales tusinde Øine ikke formaae at trænge. Og desuden, jo større den hele Hær af Regjeringens lønnede Medhjelpere er, destolettere er det muligt, at Misbrug, Uret og Uorden ogsaa kan begaaes af Enkelte af denne Hær selv. De, der skulle controllere, trænge selv til Control. Det Offentliges Vogtere maae selv staae under den offentlige Menings Vagt. Det er derfor ikke nok, at Borgerne ikke selv begaaer nogen Uorden, ikke tillader sig nogen Lovovertrædelse, men det er ogsaa hans Pligt, ikke at lade nogen Uorden og Lovovertrædelse uændset og upaatalt«.[4])

En redegørelse for Davids forfatterskab i »Fædrelandet« må samle sig om de af ham signerede artikler, selv om det er sandsynligt, at adskillige anonyme bidrag og korte meddelelser ligeledes stammer fra hans hånd. Da de signerede artikler findes i et antal af henved 120, kan der kun blive tale om at referere hovedpunkter. De behandlede emner er vidt forskellige. Dog vedrører de så godt som alle aktuelle spørgsmål, og formålet med behandlingen er både at virke oplysende og kommenterende. Måske kan man bedst sammenligne et stort antal af dem med et moderne dagblads ledende artikler. Dette gælder således de mange aktuelle artikler om politiske problemer, der kom under behandling i stænderforsamlingerne, såsom stændernes forening, forhandlingernes offentlighed, trykkefrihedsspørgsmålet og retssagerne mod den liberale presse. Andre afhandlinger var udprægede tidsskriftsartikler. Med særlig interesse behandledes alle spørgsmål, der havde forbindelse med sta-

tens økonomiske styre, dens pengevæsen, statslånene og nationalbankens forhold. Også toldpolitikken, et brændende spørgsmål, der forelagdes stænderne, blev genstand for undersøgelse, og David gav adskillige bidrag til skildringen af handelens, industriens og håndværkets kår. Derimod interesserede han sig ikke særligt for landbospørgsmål. Med iver deltog han endvidere i den offentlige debat om en udvidelse af det kommunale selvstyre i hovedstaden og i købstæderne, og allerede nu begravede han sig i en række sociale problemer, hvoraf fængselsvæsenet var det vigtigste. Teoretiske nationaløkonomiske spørgsmål forekommer så godt som ikke.

Da David ikke var grundejer, kunne han ikke blive valgt til stænderdeputeret. I stedet for gjorde han »Fædrelandet« til sin politiske talerstol, og det må indrømmes, at han gjorde flittigt brug af den. Gennem sine personlige bekendte — f. eks. prokurator Haagen — havde han lejlighed til at få et førstehånds referat af forhandlingerne i Roskilde, og efterhånden som »Stændertidenden« blev mere udførlig, øgedes det materiale, som den offentlige debat kunne drage næring af.

Med forbillede i udlandet karakteriserede David sin virksomhed som journalistisk og kaldte sig selv journalist. Journalistens første opgave var at vække »Almeenaanden«. Der var en tid, hvor den offentlige stemme var tavs, og hvor »Almeenaanden snorksov«. Da trivedes vilkårligheden, og misbrugene florerede.[5]) Da pressen blev kaldt tillive, og almeenånden vågnede, hindredes megen slendrian af frygt for pressen, og en mængde misbrug og vilkårligheder blev afsløret og mange nyttige reformer fremmet. David blev ikke træt af at forsvare pressen, når man angreb den for at ville vække misfornøjelse med regeringen. Han ville nok indrømme, at tonen undertiden var for skarp, og at adskillige vendinger var anvendt, som man helst ikke havde set. Det var dog kun småting i sammenligning med det gode, som pressen havde fremkaldt. David gjorde en tysk forfatters udtalelser om pressen til sine, idet han sammenlignede journalistikkens opgave med en »Conversation, der

efter Øieblikkets forskjellige Foranledninger springer frem og tilbage, og uafbrudt commenterer Nutiden og det umiddelbare Liv. Den er Folkets store Salon, i hvilken Nationalconversationen bliver ført«.[6]) I denne forbindelse udvikles det videre, at det var journalistens opgave overalt, hvor livet rører sig, at gribe ind og fremskynde dets udvikling. »Han skal aabne Debatten, som uden ham længe vilde blive forhalet, da Ingen først vilde tage Ordet«. Journalistik kunde også kaldes »en Handel en-detail med Ideer — Omsætningen for den daglige Fornødenheds Tilfredsstillelse, der maatte danne sig efter at de store Forraad vare opsamlede. Hvad der ikke centnerviis kan finde Afsætning, det tilbyder Journalistikken punde- og loddeviis, saa at selv den mindre Formuende i Aanden kan tilfredsstille sin Fornødenhed og ikke ganske blive udelukket fra at tage Deel i Nydelsen. Journalistikken sender sine Bissekræmmere og colporteurs paa alle Veie og Stier til de fjerneste Hytter. Journalisterne ere i Litteraturen, hvad Jøderne vare i Handelsverdenen. Journalistikken er en Krambod, i hvilken der handles med tusinde forskjellige, hinanden fremmede Ting. Hvo, der ikke har Evne til at kjøbe en gros, kan her finde, hvad han formaaer at tilegne sig. Hvo, der ikke har Evne til at betale den udmærkede Vare, eller har Brug for samme, kan her finde, hvad der passer sig for hans Tilstand. Journalistikken fører det i Masse Fordøiede gjennem det store Nationallegemes Aarer og Lymphekar og amalgamerer det med hele Livet; det er den, som sætter de ædlere Dele i Forbindelse med Musklerne og Knoklerne, og som giver selv Extremiteterne Næring og Kraft«.[7])

Der er ingen tvivl om, at David betragtede journalistens opgave som først og fremmest opiniondannende. Han skulle stå som repræsentant for visse ideer og prøve på at vinde offentlighedens tilslutning til dem. Først i anden række kom selve nyhedsformidlingen. David var dog ingenlunde blottet for forståelse af aktualitetens betydning. Dette lyser tydligt frem af hans kommentar til Ørsteds afsluttende tale i Roskilde stæn-

dersal i 1838. Der ligger en magisk kraft »i det nys udtalte Ord, ikke blot fordi det som en hjelmklædt Minerva fremsprang af Tankens Helligdom, men ogsaa fordi det rører sig for os i hele sin ungdommelige Kraft; og sandeligen, de kjende kun Menneskene lidet, eller de fornægte deres Menneskekundskab, der med en til Affectation grændsende Paastaaelighed vedblive at gjentage, at det er ligegyldigt paa hvad Tid og hvorledes vi faae Kundskab om de Ting, ved hvilken vi skulle dvæle med vor hele Interesse, naar blot denne Kundskab engang i Tiden kommer til os«.[8]) Selv om David ikke interesserede sig for den egentlige nyhed, havde han dog en tydelig forståelse af, at nerven i al journalistik må være aktualiteten. Det var formodentlig også et udslag af denne forståelse, der i 1839 fik ham til at sysle med tanken om at udsende bladet i det mindste to gange om ugen.

Af de betydelige emner, som David tog op til behandling i »Fædrelandet«, er der grund til at begynde med de kommenterende artikler om en omdannelse af stænderforfatningen og en revision af trykkefrihedslovgivningen, tidens to store politiske spørgsmål.

I 1838 havde den kendte københavnske stænderdeputerede Tage Algreen-Ussing udsendt et lille skrift om en forening af de to kongerigske stænderforsamlinger og en række andre ændrindringer i stænderforfatningen i liberal retning. David refererede i sit blad hovedindholdet af skriftet og knyttede i en efterfølgende artikel sine kommentarer til de af Ussing forfægtede synspunkter.[9]) David gav fuld tilslutning til hovedforslaget om en forening af de to forsamlinger. Kongeriget var en politisk og økonomisk enhed, og denne enhed måtte bevares. Det var skadeligt at grunde en adskillelse på mulige meningsforskelle, og det var at frygte, at denne adskillelse med tiden ville krystallisere sig til en virkelig opposition. Når det fra forskellig side blev anført, at de to forsamlinger virkede som et tokammersystem i de konstitutionelt styrede stater, hævdede David, at det her drejede sig om noget helt andet. Man måtte ikke

8. C. N. David.

glemme, at stænderne kun var rådgivende og kun fik lejlighed til at fremsætte en anskuelse. »Den constitutionelle Forfatning gjør visse Cauteler nødvendige for at forebygge, at den lovgivende Magt, udøvet af Folkets Repræsentanter, skal tage en eensidig eller overilet Beslutning, og derfor er To-Kammer-Systemet tilraadeligt selv der, hvor Interessernes Forskjellighed i Folket, eller om man hellere vil, et bestaaende Aristocrati ikke ligefrem leder dertil. Men hvor der kun existerer raadgivende Stænder, og hvor Folkets Deputerede ikke have nogen lovgivende Magt, men blot en raadgivende Myndighed, der er en Efterligning af Tokammer-Systemet, naar den ikke er begrundet i en existerende Provindsforskjellighed, uhensigtsmæssigt og et farligt Experiment, fordi den, uden at opnaae noget Gode, stiller blot for den ovenfor paapegede Fare, og adskiller Folket istedetfor at knytte det fastere sammen«.[10]) Også »Almenaandens Oplivelse, der er et af Stænderindretningens vigtige Øiemed« ville i længden blive modarbejdet ved den eksisterende adskillelse og hermed svække folkestemmens betydning.

Debatten i dagspressen om Ussings skrift dannede ouverturen til de langstrakte forhandlinger i begge forsamlinger i 1838 om foreningssagen.[11]) Begge forsamlinger var enige om at anmode kongen om en forening af de kongerigske stænder, uden at man knyttede yderligere krav til dette ønske. Dog var det umiskendeligt, at der i begge forsamlinger gjorde sig en modsætning gældende mellem en konservativ og en liberal opfattelse. Selv om kravet om en liberal udvikling af stænderforfatningen ikke blev stillet, ville det blive rejst ved førstkommende lejlighed. Det bidrog yderligere til at vække uvilje mod regeringen, at Frederik VI befalede Ørsted allerede ved det afsluttende møde i Roskilde at meddele, at det fremsatte ønske ikke ville blive opfyldt. Talen vakte berettiget opsigt. I en lang artikel udtalte David ikke blot sin beklagelse over den afvisende holdning, Ørsted indtog over for alle ad privat vej indbragte »Mærkesager«, men også sin sorg over, at regeringen proklamerede

stænderforfatningens uforanderlighed. Med kraft gjorde David gældende, at foreningen ikke betød nogen ny indretning »og allermindst en Saadan, der med uimodstaaelig Kraft kunde trække Hjerterne fra den gamle Indretning. Hvad der skulde kunne gjøre dette, det var, dersom Haabet skulde uddøe, at denne Indretning skulde kunne udvikles og naae en større Grad af Fuldkommenhed; thi Hjerter, der slaae varmt for Tidens Udvikling, kunne kun inderligen slutte sig til det, der bærer Spiren til sin egen Udvikling i sig, og der efter sin Natur i Tidens Løb kan uddannes til en større Grad af Fuldkommenhed«.[12]) David bevarede et fast håb om, at ændringer i stænderforfatningen ville kunne gennemføres i fremtiden.

I »Fædrelandet«s indlæg om trykkefrihedsspørgsmålet kommer Davids liberale indstilling tydeligst til orde.

Tiden 1835-39 kendetegnedes ved en række pressesager, anlagt af regeringen mod de førende københavnske liberale blade. Sagsanlægget mod David betegnede i sin tid ouverturen til denne skarpere kurs, og dommene over Johs. Hage og Giødwad vakte mest opsigt.[13]) I begge tilfælde kommenterede David dommene og benyttede lejligheden til at henlede opmærksomheden på de hårde straffe, som trykkefrihedslovgivningen indeholdt.[14]) Med særlig iver gik han løs på bestemmelserne om den livsvarige censur, der idømtes, hvor ringe end forseelsen var. Det var Davids håb, at dommen over Hage måtte åbne offentlighedens blik for det urimelige i denne bestemmelse, »thi Ingen vil vel nægte, at det er sørgeligt, at en Mand, der har et ualmindeligt Talent og ualmindelige Kundskaber, og der i flere Henseender kunde blive Videnskaberne og sit Fædreland til sjelden Nytte, for nogle mindre vel overveiede Udtryks Skyld for bestandig skal berøves Tilladelsen til at skrive, ligesom vel heller ikke mange ville nægte, at det maa nedkue Aanden og quæle Lysten til at skrive og virke for det Offentlige, naar man ved en blot Uforsigtighed er udsat for at blive litterair umyndig for bestandig«.[15]) Naturligvis var det nødvendigt at have straffebestemmelser for overtrædelse af trykkefrihedslovgivningen,

men disse måtte ikke være så stramme, at en forfatter måtte vende og dreje sine ord sålænge, »indtil Saften og Kraften forgaaer af hans Tanke«. I fortsættelse af denne tankegang udviklede David endnu en gang nødvendigheden af den moderne presse, thi uden den ville almenånden overhovedet ikke kunne oplives. Desuden føjede David til: »have vi ikke oplevet svare Ulykker nok, medens Pressen var stum; og er der nogen iblandt os, der vil nægte, at ikke flere af disse Ulykker vare undgaaede, eller havde ramt os i mindre Grad, ifald Pressen havde været for Staten, hvad den bør være. Der handles nu tildeels om de samme Ulykkers Forebyggelse; og sandeligen den Ulykke, som et uforsigtigt eller overmodigt Ord kunde afstedkomme, er intet mod hine. Een og Anden tror, at det er paa Tide at lægge Baand paa Journalisternes høirøstede besværlige Tale; han mener maaskee, at vi fik det Bedre, naar vi fik hine rolige Dage tilbage, da Pressen lod os være i Ro og Fred. Men han tager feil, thi ikke engang han fik det bedre. Den, som engang har været vant til Offentlighedens sunde og nervestyrkende, om ogsaa nu og da raae Luft, han vil savne den, naar han atter bliver indesluttet i Hemmelighedens Drivhuus-Varme. Den, der har lært at leve af Sandhedens nu og da lidt haarde Kost, vil ikke længer finde Mættelse i Smigers Desertretter«.[16]) Ud fra denne grundindstilling bekæmpede David det tillæg til trykkefrihedslovgivningen, der blev forelagt stænderne, og som fastsatte bødestraf for »uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed« (Pl. 1. november 1837).[17]) Forholdene ville blive endnu vanskeligere for skribenten, hævdede David. »Har Anklageren beskyldt Skribenten, at han har skumlet med Bitterhed, eller brugt utilbørlige og usømmelige Yttringer, og har han stræbt at vinde Dommernes Overbeviisning herfor, saa nytter det kun lidet Skribenten, at han ved sit Modbeviis svækker og ryster denne Overbeviisning; kan han ikke aldeles nedbryde den, kan han ikke aldeles tilintetgjøre enhver Tvivl hos sine Dommere, saa straffes han ligefuldt«.[18]) Alligevel måtte skribenten gøre sin pligt, hævdede David, og det var et lyspunkt, at straffen for visse

presseforseelser var blevet formindsket, og bestemmelserne om den livsvarige censur lempet.

En sag, der optog datidens bladudgivere i høj grad, var spørgsmålet om en bedre postforsendelse. Nogle få aviser og blade havde ret til at forsendes med brevposten, medens de øvrige måtte benytte den sjældnere og langsommere pakkepost. Forsendelsen med brevposten var et privilegium, som afhang af regeringens nåde, og det blev udnyttet til at begunstige visse blade. David havde i 1834 ansøgt om denne begunstigelse, men den var blevet ham nægtet. Således som forholdene havde udviklet sig, var der stadig intet håb om lettelse. Det måtte derfor være »Fædrelandet«s ønske, at postvæsenet måtte blive udviklet, således at samtlige blade kunne uddeles på lige fod, en ordning, der også ville være til økonomisk fordel for statskassen. I et par store artikler vendte David flere gange tilbage til dette problem. Idet han udtalte sin anerkendelse af de væsentlige fremskridt, postvæsenet havde gjort i løbet af 1830'erne, forsvarede han ihærdigt de uprivilegerede blades ønsker.[19])

Til de politiske spørgsmål, der havde Davids særlige interesse, hørte endvidere kommunalsagen. I Roskilde stænderforsamling 1835-36 havde man ikke alene behandlet regeringens forslag om en ny købstadkommunallov. Man tog ligeledes — på professor P. G. Bangs initiativ — til orde for en modernisering af den københavnske kommunalforfatning.[20]) David førte forhandlingerne om disse spørgsmål videre i »Fædrelandet«s spalter og polemiserede ret skarpt mod de af Ørsted forfægtede synspunkter.[21]) Efter hans opfattelse var det ingenlunde Ørsteds opgave altid at gå imod de af stænderne forfægtede liberale anskuelser. Man mærker bag Davids ord en god portion indestængt harme og skuffelse over Ørsteds afvisende holdning. I 1838 optog stænderne en debat om det af regeringen forelagte udkast til en ny københavnsk kommunallov. Med stor tilfredshed refererede David forsamlingens absolutte modvilje mod det af regeringen forelagte meget konservative forslag, og gennem Davids blad bragtes meddelelsen om stæn-

dernes forhandlinger om dette vigtige spørgsmål ud i vide kredse.

Når David og med ham det store flertal af offentligt interesserede personligheder lagde så megen vægt på udviklingen af det kommunale selvstyre, hang det sammen med, at et friere kommunalliv betragtedes som en nødvendig forudsætning for en videre udvikling af den politiske frihed. Den kommunale selvstændiggørelse ville fremkalde den samfundsånd eller for at benytte et af tidens yndlingsudtryk »Almeenaand«, som kunne give staten kraft og være »en Moder til de skjønneste og følgerigeste Idrætter«.[22]) Man måtte derfor forlange, at den besluttende myndighed i alle kommunale anliggender blev lagt i hænderne på den borgervalgte forsamling; thi kun derved kunne man fremkalde »den Communalaands Oplivelse, der gjør, at enhver enkelt Borger føler sig at være Medlem af et Samfund, der ved at arbeide for sit eget Vel bidrager til Statens Vel«.[23]) Ud fra dette grundsynspunkt rettede David en skarp kritik mod det af Ørsted forelagte udkast til Københavns nye kommunallov, og han udtalte sin fulde tilfredshed med, at stænderne grundigt havde ændret udkastet. Som de vigtigste ændringer fremhævede David, at borgerrepræsentationen som den besluttende myndighed havde fået den afgørende indflydelse på alle kommunale anliggender, at magistraten for fremtiden kun skulle have udøvende magt, og at borgerrepræsentationen gennem sine valgte rådmænd havde mulighed for at gøre sine anskuelser gældende inden for magistraten og herigennem forekomme mulige konflikter mellem de to myndigheder. Endvidere hilste David med tilfredshed, at stænderne tilrådede direkte valg til borgerrepræsentationen, og at man på det bestemteste modsatte sig, at magistraten fik ret til at øve indflydelse på, hvem der skulle vælges. På overbevisende måde gjorde David det klart, at regeringen i sit udkast havde givet med den ene hånd for at tage med den anden. Selv om valgretten udstraktes til så mange borgere, at man nærmede sig almindelig valgret, ville indførelsen af middelbare valg dæmpe

interessen for valgenes forløb, og magistratens lovfæstede ret til at deltage i valget af borgerrepræsentationen var egnet til at kuldkaste flertallets anskuelser. David foreslog derfor, at valgretten blev noget indskrænket, idet man udelukkede alle sådanne personer, som stod i tyendeforhold, og at valgene blev direkte. Tilsyneladende var regeringsforslaget liberalt, men det var ikke liberalt i sine følger. »Og er dette ikke paa en Maade at give efter for det revolutionære Princip«, fortsatte David, »at Alle skulle have lige politiske Rettigheder, istedetfor at lytte til Tidens fornuftige Krav, der vil, at de, hos hvem en virkelig Dannelse kan forudsættes, og der have en sand Betydning i Staten eller Communen, skulle have en virkelig og betydningsfuld Ret til at vælge dem, til hvem de ville betroe de offentlige Anliggenders Ledning? Der ligger desuden noget besynderligt Inconseqvent i at antage, at det strider mod Retfærdighed at indskrænke den active Valgret og at troe sig berettiget og forpligtet til at indcircle den passive Valgret inden for langt snævrere Grænser. Men det gaaer her, som det saa ofte er Tilfældet, at den sande Frihed forsvinder under den tilsyneladende Bestræbelse efter at gjøre Alle frie, medens den sande Frihed har sine nødvendige Betingelser. som bør holdes i Hævd og Ære, naar man ikke i Virkeligheden vil gjøre Alle lige ufrie«.[24]) Det har sin interesse at fastslå, at David stadig var en bestemt modstander af den almindelige valgret. Dog bør det samtidig understreges, at David ikke så nogen risiko for at sænke den valgretscensus på 5 portioner næringsskat, som stænderne anbefalede, når det kunne ske uden at bringe de direkte valg i fare. David indtog i denne sag nærmest et standpunkt til venstre for Roskilde stænderforsamlings liberale fløj.

Da stænderforsamlingerne trådte sammen i 1835-36, var et af de vigtigste spørgsmål, der kom under behandling, statens finansielle stilling.[25]) I september 1835 havde regeringen offentliggjort en oversigt over finansernes stilling, og offentligheden

fik for første gang mulighed for indblik i disse forhold. Oversigten chokerede den offentlige mening. Man havde nok været klar over, at tilstanden var alvorlig, men at statsgælden — trods 20 års fred — beløb sig til ca. 130 mill. rbd., og at der måtte regnes med en årlig underbalance på ca. 300.000 rbd., vakte stærk bevægelse. Både »Kjøbenhavnsposten« og »Fædrelandet« gjorde sig til talsmænd for denne uro, og i stændersalen indbragte Algreen-Ussing o. fl. a. politikere forslag om en radikal ændring i finansstyret. Ved sin dristige kritik af de finansielle forhold skabte Algreen-Ussing sig i disse år en enestående plads inden for oppositionen og stor popularitet i københavnske politiske kredse. Regeringen imødekom kritikken ved i 1837 at offentliggøre en såkaldt »Beretning« om statsbalancen i 1836, og senere offentliggjordes en tilsvarende for året 1837. Begge viste en betydelig fremgang for staten og bidrog i nogen grad til at berolige stemningen. Forbedringen skyldtes dog mere øgede indtægter end dybtgående besparelser. Stænderforsamlingerne genoptog derfor deres kritik i 1838, og kravet om besparelser blev pånyt fremført.

Allerede under den store udenlandsrejse havde David med begærlighed modtaget alle underretninger om denne debat om statens finansielle status, og han havde i breve til Orla Lehmann givet oppositionen gode råd med hensyn til, hvorledes man skulle føre angrebet mod regeringen. Efter sin hjemkomst kastede han sig med fornyet iver over disse spørgsmål, og gjorde dem til genstand for en lang række artikler i »Fædrelandet«.[26]) I disse artikler blev David ikke træt af at fremhæve, at der behøvedes mere detaillerede oplysninger, end regeringen hidtil havde været tilbøjelig til at give. Sålænge man kun havde de ufuldstændige beretninger, måtte kritikken ofte ramme i blinde. Efter Davids opfattelse var den finansielle status alvorlig, men ikke håbløs, og det var hans faste overbevisning, at en grundig finansplan — udarbejdet af en kommission af embedsmænd og sagkyndige uden for regeringens kreds — med lethed kunne råde bod på forholdene. Det var C. W. Haagens

plan, som han her tog op og støttede, men regeringen ønskede ikke at indvi udenforstående i finansernes detailler.

Davids væsentligste anke mod regeringens finanspolitik var den, at man ikke havde draget de naturlige følger af Norges adskillelse i 1814. Man opretholdt omtrent uændret den gamle statsmekanisme til trods for, at forholdene nu var helt anderledes. David efterlyste også — mere nærgående end stænderne — virkelige besparelser inden for udgifterne til kongehuset, diplomatiet, hæren og pensionsvæsenet. Med særlig skarphed gik han løs på de stigende udgifter til gaver og gratifikationer til statens embedsmænd. Det nyttede kun lidt, hævdede han, at besparelser gennemførtes på andre områder, når denne konto viste stadig stigning. Gratialuvæsenet var et onde, der tærede på statens marv.[27])

David indledte samtidig et kraftigt felttog mod de oversøiske kolonier, der gav dundrende underskud, og han blev heller ikke træt af at angribe det anstødelige i, at staten fortsat oppebar et klækkeligt udbytte af det fordærvelige tallotteri. Energisk hævdede han endvidere, at formålet med kritikken ikke blot var at opnå den ønskede balance mellem indtægter og udgifter og at få statsgælden nedbragt, uden at man behøvede at angribe de svindende statsaktiver. Et hovedøjemed måtte det endvidere være at få gennemført sådanne forenklinger, at landet — uden at dets byrder blev forøget — kunne få råd til at bekoste de betydelige kulturelle og sociale nyindretninger, som tiden krævede, og et land med Danmarks kulturelle standard ikke i længden kunne undvære. David tænkte her på en modernisering af fængselsvæsenet, oprettelsen af forbedrede videnskabelige anstalter og en videre udbygning af de offentlige samfærdselsmidler til støtte for erhvervslivet. »Vi have ofte sagt det«, sluttede David sine betragtninger over finansberetningen af 1837, »og vi gjentage det her, at Finantsernes Tilstand ingenlunde er saa mislig som den ofte fremstilles, men vel at mærke, under den Forudsætning, at der lægges en fast Finansplan, og at der indføres et forandret System. Men naar et Aar hengaar efter

det andet, uden at dette skeer, uden at der skeer Skridt til Indførelsen af et gjennemgribende forandret System, saa kan Folket ikke vinde i Beroligelse eller see Fremtiden trøstfuldt imøde, om end Lykken i et enkelt Aar er os lidt mere gunstig end i et andet«.[28]) Betragter man de sidste tre års udvikling »er Tilstanden omtrent den samme i 1838 som i 1835, og at tre lykkelige Freds-Aar igjen ere henrundne, uden at vi have gjort Fremskridt — men ingen Fremskridt i Fred er Tilbagegang«.[29])

Davids pessimistiske bedømmelse af statens finansstyre, der lå ganske på linie med kritikken i stænderne og i »Kjøbenhavnsposten«, fik dog ikke lov til at stå uimodsagt. I »Berlingske Tidende« rykkede M. L. Nathanson ud med et forsvar, og striden mellem ham og David blussede op pány. David havde dog let spil og benyttede pány lejligheden til at understrege, at kongens befaling i 1816 om besparelsers gennemførelse ikke var blevet adlydt. Hvorfor spurgte David, fordi »man har fulgt et efter min Overbeviisning urigtigt System, fordi man ikke har taget Hensyn paa de forandrede Forhold, i hvilke Danmark efter Freden i 1814 er kommet, fordi hele Statsorganismen er vedbleven at være for kostbar i Forhold til Landets Kræfter, fordi man har skudt over paa Fremtiden den Byrde, som Nutiden ikke kunde bære, istedetfor ved alvorlige Besparelsers Indførelse og ved Indskrænkninger at befrie Landet for denne Byrde; med andre Ord, fordi man, istedetfor at hylde og at følge et Besparelsessystem, har kastet sig Laanesystemet i Armene«.[30]) David uddybede disse tanker i en række artikler, der fremkom dels som polemik mod artikler i »Kjøbenhavns Flyvende Post« dels var fremkaldt ved en udtalelse af proprietær Tutein i Roskilde stænderforsamling. I disse artikler fik David pány lejlighed til at udtale sig om landets betydelige statsgæld på baggrund af den lange fredsperiode, at efterlyse en forenkling af statsapparatet og at minde om, at lånepolitikken var farlig og så vidt muligt burde undgås.[31])

Et spørgsmål, der optog sindene i høj grad i Frederik VI's sidste regeringsår, var nationalbankens stilling. I løbet af

1830'erne bedredes kursen på de cirkulerende pengesedler, og i oktober 1838 noteredes de endelig i pari. Samtidig havde banken påbegyndt opkøb af sølv, og man begyndte at overveje, på hvilken måde seddelindløsningen kunne finde sted.[32]) Bankdirektør L. N. Hvidt udarbejdede et forslag — bygget på David Ricardos teorier — der gik ud på, at banken ikke behøvede at have sølvdækning for det indenlandske seddelomløb, som han beregnede til ca. 12 mill. rbd., medens beløb, der oversteg denne sum, skulle sikres dels ved sølvbarrer dels ved sikre veksler på Europas vigtigste børser. Hvidts hovedtanke var den, at man kun behøvede sølv til at udligne differencer i den udenlandske omsætning, medens tilliden indadtil skulle opretholdes ved, at banken ikke udstedte flere sedler end nødvendigt. Endvidere ønskede han at holde den døde kapital, som sølvfonden var, så ringe som mulig. Dette forslag vakte afgjort modstand inden for direktionen, der gjorde gældende, at bankoctroyen udtrykkelig talte om »rede Sølv«, hvorved mentes Sølvmønt. I tilfælde af en optrækkende krise omkring banken ville det alene have betydning, om publikum kunne gå i banken og veksle deres sedler med sølvmønt. Den samlede bankdirektion på 5 mand udarbejdede derfor et nyt forslag, hvorefter den nødvendige cirkulerende seddelmasse blev opgjort til 16½ mill. rbd., for hvilket der skulle være ⅓ metaldækning i form af mønt, barrer og bancoveksler, medens der for ⅔ skulle forefindes let realisable effekter til en værdi af 150 pct. af seddelomløbet.

I »Fædrelandet« underkastede David hele spørgsmålet en meget grundig undersøgelse.[33]) Hvidts forslag afviste han, idet han i overensstemmelse med bankdirektionen gjorde gældende, at alle i tilfælde af krise ville forlange omveksling med sølvmønt. Desuden var det nødvendigt af hensyn til rigets økonomiske velfærd at nå frem til en ordning, der gjorde det muligt for nationalbanken, at dens sedler kunne finde omløb i Hertugdømmerne. David inddrog herved et moment i diskussionen, som ikke var almindeligt at møde fra kongerisk side, nemlig

nødvendigheden af at arbejde for tilvejebringelse af et snævert økonomisk samarbejde inden for det samlede monarki, en tanke, som David vendte tilbage til på et senere stade af sin politiske løbebane. De danske banksedler vil imidlertid ikke komme til at cirkulere i hertugdømmerne »førend Erfaring har lært, at Sølv kan erholdes for enhver Seddel, og at denne er, ikke blot i Ideen, men ogsaa i Virkeligheden realisabel«.[34]) Man måtte imidlertid ikke forhaste sig. Selv om det var af største betydning for landet, at indløsningen kunne finde sted så tidligt som muligt, måtte de fornødne fonds i sølv først være til stede. Når David betragtede bankdirektionens forslag, måtte han indrømme, at det i det væsentlige stemte overens med hans egne anskuelser. Han fandt dog ikke, at det gav sikkerhed nok i ethvert tilfælde. Efter Davids mening måtte realisationen først sættes i værk, når banken havde en sølvværdi i kassen, der svarede til halvdelen af den cirkulerende seddelmasse, og heraf skulle ⅔ bestå i sølvmønt og ⅓ i barrer og banko. Resten skulle dækkes af let realisable effekter, der repræsenterede en værdi af 125 pct. af seddelmassen. På dette punkt mente David, at man ikke behøvede at gå så vidt i sine krav som bankdirektionen. På den anden side frarådede han, at man fik lov til at medregne prioriteter i fast ejendom til de let realisable effekter. Megen vægt tillagde David endvidere forslaget om, at banken skulle forpligte sig til kvartalsvis at meddele offentligheden underretning om den cirkulerende seddelmasses størrelse og de tilstedeværende dækningsmuligheder. David genoptog her et af Hvidt fremsat forslag og udtalte højlydt sin forundring over, at bankdirektionen havde siddet dette forslag overhørig. Ligesom den fulde offentlighed var nødvendig for statens styrelse, således var det samme påkrævet for den danske nationalbank, hvis direktører blev valgt, uden at aktionærerne blev spurgt. Hvorvidt Davids kritik havde praktisk betydning, er det vanskeligt at udtale sig om. Det bør dog bemærkes, at regeringen ved kgl. resolution 11. juni 1840 fastsatte de nye dækningsregler betydeligt strammere, end bankdirektionen havde foreslået.

Af tidens forskellige næringsspørgsmål interesserede bynæringsvejenes problemer David mest. Han undervurderede dog ikke landbrugets stilling i det danske samfund. Tværtimod indrømmede han atter og atter i sine artikler, at landets velstand var i høj grad afhængig af landbrugsproduktionen. På den anden side har han åbenbart ikke følt sig kaldet til at behandle disse emner, og han har formodentlig ligeledes taget hensyn til, at »Fædrelandet« ikke fortrinsvis søgte sine læsere blandt bondestanden. En vis berøring med landbruget har dog en artikel om nødvendigheden af dampmøllers oprettelse.[35]) David gjorde heri gældende, at de kornproducerende og eksporterende lande måtte imødese en nedgang i det kvantum uformalet korn, der kunne afsættes på det udenlandske marked, medens meget tydede på, at der var et stigende marked for mel. I denne forbindelse udviklede David, at man burde tilstræbe så gode møllers anlæg som mulig, og at man måtte modsætte sig de bestræbelser, som af konkurrencehensyn blev udfoldet fra vindmøllernes side for at hindre dampmøllers oprettelse. Det bør ligeledes nævnes, at David varmt støttede bestræbelserne for at løsne de bånd, der tvang den ugifte bondekarl til at tage fast tjeneste.[36]) Spørgsmålet havde været underkastet en livlig debat i begge stænderforsamlinger, men kun den jydske forsamling havde understøttet kravet om en ændring af den eksisterende ufrihed. Med stor veltalenhed gjorde David gældende, at de betænkeligheder, som i sin tid kom til orde, da man behandlede stavnsbåndsløsningen, dukkede op pånyt, og at man måtte håbe, at kongen, der dengang fulgte »sit Hjertes Drift«, også nu ville se bort fra alle betænkeligheder og tilstå den attråede frihed. Vindskibelighed trives bedst under den borgerlige friheds skygge, tilføjede David.

Det samme motto kan sættes over samtlige Davids artikler omhandlende næringsspørgsmål. Der må åbnes mulighed for en udvikling af de forskellige næringsveje, og den eneste bane, der er farbar, går over ophævelsen af de bånd, som fra gammel tid har indsnævret den økonomiske bevægelsesfrihed. Gamle privi-

legier, der lægger sig hindrende i vejen for udviklingen, må afskaffes. Dog bør overgangen ske gradvis og uden at krænke bestående rettigheder mere, end det offentliges vel kræver. Illustrerende for Davids bestemte, men forsigtige økonomiske liberalisme er hans forslag fra 1839 om en nyordning af dansk apotekervæsen. Med udgangspunkt i udstedelsen af en personlig apotekerbevilling på de vestindiske øer udviklede han de skadelige følger, som det herskende system med reelle apotekerbevillinger, der var blevet en handelsvare, havde for farmaceutstanden og for publikum.[37]) Den ubemidlede, men begavede farmaceut havde ringe mulighed for at opnå en selvstændig stilling, når opnåelse af et apotek alene var et spørgsmål om kapital. Endvidere overanstrengte de betydelige summer, der var nødvendige for at købe apotek, ofte de lysthavendes økonomiske kræfter, således at de resten af deres liv led under følgerne af den kostbare etablering. Omvendt havde apotekerdynastierne alle fordele af det eksisterende system. For publikum betød ordningen altfor dyre varer. For fremtiden burde man efter Davids opfattelse kun udstede personlige bevillinger, der kunne erhverves efter ansøgning. Med hensyn til de eksisterende privilegier skulle der optages en vurdering af deres værdi, og ved indtræffende dødsfald skulle kommunen udrede ¾ af vurderingen til den afdødes familie. Apotekerbevillingen burde derefter overdrages den bedst kvalificerede af ansøgerne. Davids forslag kom nogle menneskealdre for tidligt til verden, men det er et karakteristisk eksempel på hans forståelse af, at det almene vel måtte gå forud for privatinteressen.

Et spørgsmål, der optog Davids tanker i høj grad, var næringsfriheden. I overensstemmelse med sine liberale økonomiske teorier var han en modstander af alle indskrænkende bånd på den frie adgang til at drive håndværk og handel. David så klart, at man gennemlevede en overgangstid, og at man ved overgangen til et rigtigere og friere system måtte vogte sig for at gribe altfor forstyrrende ind i den herskende tingenes tilstand.

»Men saa overbeviste som vi ere herom,« fortsatte David, »saa overbeviste ere vi ogsaa om, at man ikke bør gaae af Veien for Vanskelighederne, og at baade Statens og de Industridrivendes egen Tarv gjør det til Pligt, ikke ved nye Foranstaltninger i det gamle Systems Aand at søge at befæste dette eller give det en større Conseqventhed, hvorved baade Industriens Udvikling tilbageholdes, og Overgangen til et friere System bliver gjort end vanskeligere; men at man tvertimod uafladeligen bør have dette i Sigte og arbeide stadigt hen til det Maal, som baade Theori og Praxis lærer at være meest overeensstemmende med Industriens Natur og meest tjenligt for Nationalvelstandens Udvikling«.[38]) Konsekvent kæmpede David for at vinde terrain for denne anskuelse, og hver gang der frembød sig en lejlighed, f. eks. et forslag i stænderne eller en regeringsbeslutning, rykkede han ud til forsvar for sine ideer. Ved sin detaillerede kendskab til de problemer, han tog under behandling, og ved sin nøje føling med tilsvarende problemer i en række udenlandske stater var han altid istand til at kaste interessant lys over de emner, han behandlede.

Inden for Davids interessesfære lå endvidere de humanitære spørgsmål. Forrest blandt disse stod fængselsvæsenet, men dette vil blive behandlet nedenfor i anden sammenhæng. På dette sted bør det imidlertid omtales, at alle spørgsmål vedrørende det offentlige fattigvæsen stadig optog ham levende. Indgående fulgte han med i den udenlandske litteratur om disse spørgsmål, og hvad han skønnede havde interesse for danske læsere, offentliggjordes i »Fædrelandet«s spalter. De store resultater, der var nået i Hamborg ved borgerskabets aktive og frivillige medvirken ved fattigplejen, interesserede ham i høj grad, ligesom han fulgte det arbejde, der blev gjort i England for gennem arbejdshusene at tvinge alle arbejdsuvillige til at bidrage til deres eget underhold. David var klar over, at man i den offentlige fattigpleje måtte gøre forskel på arbejdsuvillige og de uskyldigt trængende, og han nærede en urokkelig tillid til, at man ved en fast orden og disciplin samt gennemført pligt

til arbejde kunne virke opdragende på de individer, som var socialt afsporede. Det bør endelig nævnes, at han var ivrigt optaget af negerslaveriet, og at han gennem »Fædrelandet« rejste krav om at få denne plet på det civiliserede samfund afvasket.

Utrættelig virkede David i Frederik VI's sidste fire regeringsår for at vække den indslumrede interesse for statsborgerlige spørgsmål og sætte en offentlig debat igang. Så godt som alle tidens aktuelle politiske problemer passerer revu, når man gennemblader disse årgange af »Fædrelandet«, og i alle de vigtigste anliggender hører man Davids kommenterende røst.

Hvilken betydning fik nu dette omfattende politiske forfatterskab, og i hvilke kredse nåede dette udprægede opinionsdannende blad ind? Spørgsmålet lader sig ikke direkte besvare, da der, som tidligere bemærket, ikke er bevaret materiale, der oplyser om oplagets størrelse og bladets spredning. Også det bevarede brevstof fra datiden lader os ganske i stikken. David og hans blad nævnes meget sjældent, efter at retssagen mod ham var overstået. Der er dog ingen grund til at tro, at Davids ord er faldet på stengrund. Da de københavnske vælgere i 1840 påny gik til valgurnerne for at udpege hovedstadens repræsentanter i Roskilde stænderforsamling for de næste 6 år, blev David en af de udvalgte, og man kårede ham ligeledes til borgerrepræsentant efter den nye københavnske kommunalforfatning. Der er ingen tvivl om, at disse tillidshverv betroedes ham som en anerkendelse for hans virksomhed som leder af »Fædrelandet«. Disse valg tør derfor tages som et indirekte bevis på, at bladet er blevet læst og dets synspunkter i det store og hele godkendt af en betydelig del af den københavnske vælgerbefolkning.

C. N. David.
Maleri af F. L. Storch. Ca. 1840.
Privateje.

VIII

OMKRING TRONSKIFTET I 1839

Tidligt om morgenen 3. december 1839 gik Frederik VI bort. Dødsfaldet kom uventet. Ganske vist havde kongens helbred været vaklende gennem flere år, men så sent som dagen forud havde han endnu været optaget af sine forskellige pligter. Budskabet vakte overalt den største bevægelse. I mere end 55 år havde Frederik VI stået som rigets første mand, og man havde vanskeligt ved at forstå, at han nu ikke var mere. I løbet af formiddagen udråbtes den nye konge fra balkonen på Christiansborg slot. Dagen efter udstedtes en proklamation, hvori den nye konge udtalte et ønske om at fortsætte forgængerens landsfaderlige styre »med stadigt Hensyn til de Forbedringer i Forvaltningen, som Erfaring maatte tilraade Os for at forøge og betrygge Vort gode og trofaste Folks Hæder og Held«.

I det nummer af »Fædrelandet«, der udkom 6. december 1839, tolkede David offentlighedens sorg i anledning af Frederik VI's død. Han fremhævede, at landet skyldte den afdøde meget, idet han som kronprins havde lagt grundvolden til bondestandens frigørelse og ved provinsialstændernes indførelse i sin alderdom ført sit folk det første stykke ad vejen mod friheden. Idet han derefter vendte sig mod Christian VIII, priste han ham først som videnskabens og kunstens befordrer og som en beskytter af trykkefriheden. Endvidere fremhævede han den nye konges kendskab til landets forskellige brøst og udtalte en sikker forvisning om, at folket under den nye konges scepter ville gå lysere tider imøde, når et klogt besparelsessystem indførtes, og en friere anvendelse af landets produktive kræfter

blev gjort mulig. »Men Folket holder ogsaa fast ved den Tanke, at Christian den Ottende har grundlagt et frit og ædelt Broderfolks Lykke, at han allerede eengang har givet Verden et uforgjængeligt Vidnesbyrd om, at han erkjender, at Landet skal bygges med Lov og med Frihed, at det er den Klippe, hvorpaa Folkets Lykke og Velstand sikkrest grundes, at et Folk stiger i Selvfølelse og Selvbevidsthed, i Kraft og Mod, i Dyd og Oplysning, i Kjærlighed til Konge og Land, naar det kaldes til Deeltagelse i de offentlige Anliggenders Ledning, og naar dets Kræfter i Forening med Regjeringens anvendes til at fremkalde de Forbedringer, som dets sociale Tilstand udfordrer«. Forsigtigt, men tydeligt udtrykte David de forhåbninger, som næredes inden for det liberale parti, at den nye konge ville skænke sit rige en forfatning i lighed med den, som han i sin ungdom havde været med til at give det norske folk. Hverken David eller de andre politiske førere var imidlertid klare over den ændring, der var sket i tronfølgerens politiske anskuelser i Frederik VI's allersidste regeringsår, og at han nu var overbevist om den gældende stænderforfatnings fortræffelighed.[1])

Med Christian VIII's tronbestigelse begynder et nyt afsnit af Danmarks politiske historie. Under Frederik VI havde det liberale parti holdt noget igen. Nu fandt man øjeblikket inde til at træde frem med sine politiske ønsker og at arbejde for deres virkeliggørelse i den nærmeste fremtid. En syndflod af adresser strømmede i de første uger efter tronskiftet ind til den nye konge. Højlydt krævede man en videre udvikling af den gældende stænderforfatning.

En direkte følge af tronskiftet var »Fædrelandet«s omdannelse til dagblad. Dette havde allerede været på tale, da Johs. Hage levede, men det var atter blevet opgivet. I eftersommeren 1839 blev spørgsmålet taget op til ny drøftelse, og 1. oktober 1839 meddelte David i bladet, at forandringen ville blive foretaget fra 1. april 1840. Et ugeblad var i længden ikke tilfredsstillende, hævdede David. Der var for lidt plads, og man kunne blot behandle de vigtigste spørgsmål. Endvidere udkom et uge-

blad for sjældent til, at man virksomt kunne påvirke den offentlige mening. Ved samme lejlighed udviklede David sit syn på et dagblads opgaver. Et dagblad kan ikke, hævdede han, blot bringe grundige artikler. Dets hensigt er »at udbrede sunde og rigtige Ideer i Folkets Masse. Journalistikken er, som det oftere er blevet sagt, Folkets store Salon, i hvilken Nationalconversationen bliver ført; denne kan ikke altid være alvorlig, ikke altid ville gaae tilbunds, den maa ikke altid ville blot gaae ud paa at belære, men skal ogsaa tjene til at forfriske Sindet, thi Mange trænge mindre til Lærdom end til Aandsfriskhed; den maa for at holde Publikum aarvaagent og for at hendrage Alles Opmærksomhed paa sig, ofte kun løseligen antyde, ofte kun i Forbigaaende berøre, ofte ved dens pikante Indklædning vække den, som vilde være utilgængelig for alvorlig Samtale og grundig Forskning. Hovedsagen er, at et Dagblad ved Siden af grundige Artikler leverer, hvad der kan vække Læserens Interesse, hvad der kan tilfredsstille hans Videlyst, hvad der fortjener at drøftes, at det altid er bered til at træde i Skranken for Sandhed og Ret, at tale den Forurettedes og Miskjendtes Sag, og at det altid holder sig fri for Usandhed og Overdrivelse — dette er den Opgave, som ethvert Dagblad maa sætte sig«. David anså sig ikke selv for egnet til dagbladsredaktør — »jeg har hverken den fornødne Evne eller den tilstrækkelige Tid« —, men han ville gerne stå som medudgiver og levere artikler. Han anså det ligeledes for rimeligt, at han bidrog til, at det nye dagblad fulgte de af det tidligere ugeblad afstukne politiske linier.

Foreløbig lod David »Fædrelandet« udkomme hver tirsdag og fredag, medens man forberedte dagbladets udsendelse. Uvist af hvilke grunde fremskyndedes sagen, og 19. november meddelte David, at dagbladet ville udkomme fra nytår. Da derefter tronskiftet indtraf, besluttede David straks at foretage forandringen, selv om hverken typer eller hurtigpresse var færdige. Man nøjedes med at ændre bladets hoved, og fra 7. december 1839 udkom det som dagblad, fra nytår også om søndagen. Bladet udkom om aftenen og blev trykt på hurtigpresse hos Bianco

Luno. Abonnementsprisen fastsattes i København til 15 mark kvartalet, for provinsen 3 rbd. frit tilbragt. David trådte samtidig tilbage som redaktør og overlod pladsen til den iltre liberale overretssagfører Balthazar Christensen. Dog indtrådte han i et 5-mands udgiverråd, der foruden ham selv og redaktøren bestod af Orla Lehmann, Giødwad og A. Wessely. Ingen, der betragtede udgivernes navne, behøvede at være i tvivl om den linie, det nye københavnske dagblad ville følge.

Davids virksomhed som medudgiver blev kun af kort varighed, og i det væsentlige opgav han ligeledes sin skribentvirksomhed i »Fædrelandet«s spalter. Fra året 1840 finder man således kun to af David signerede artikler, den ene omhandlende det københavnske fattigvæsen, den anden indeholdende en anmeldelse af et nyt hæfte af det statistiske tabelværk. 31. marts 1840 meddelte han, at han nedlagde sit hverv som udgiver, og samtidig oplyste redaktøren, at magister D. G. Monrad — den nyopdukkede stjerne på den politiske himmel — var indtrådt i Davids plads. Som grund for at han trak sig tilbage som medudgiver angav David selv, at offentligheden havde et forkert indtryk af en medudgivers stilling og identificerede den med redaktørens. David har utvivlsomt hermed villet antyde, at han fralagde sig ethvert ansvar for en artikel i bladets nr. 65 angående udnævnelse af en lektor i Sorø. Denne artikel, der i ord, der ikke var til at tage fejl af, havde omtalt en kendt skolemands mangel på kvalifikationer til at beklæde det af ham søgte embede, havde vakt pinlig opmærksomhed, og både »Berlingske Tidende« og »Dagen« nedlagde en kraftig indsigelse. Også trykkefrihedsselskabets organ »Dansk Folkeblad« følte sig beføjet til at udtale et borgerligt ord i den anledning, dog nærmest i »Fædrelandet«s favør.[2]) Selv om Sorø-episoden var den direkte anledning til bruddet, har utvivlsomt dybere liggende årsager tilskyndet David til at sige en gerning farvel, der havde optaget ham saa levende i flere år. Allerede nu synes der at have været visse divergenser mellem David og hans yngre medarbejdere, Lehmann og Balthazar Christensen, i deres syn

på den politiske taktik, der burde anvendes. Endnu på dette tidspunkt var de i det væsentlige enige om målet — i hvert fald havde Lehmann endnu ikke klart defineret et mere demokratisk program — men Lehmann og Balthazar Christensen var meget ivrige efter at smede, medens jernet var varmt. Den nye konge burde gøres til genstand for et sandt bombardement af petitioner fra befolkningens side, hvori man dristigt præsenterede ham for befolkningens liberale forhåbninger. Med stor iver drev »Fædrelandet« sin propaganda for denne adressestorm, og man støttede ligeledes den gruppe, der inden for trykkefrihedsselskabet ønskede, at dette skulle indgive et andragende til stænderforsamlingerne om ophævelse af samtlige de bestemmelser, der havde indført indskrænkninger i trykkefriheden efter 1799. Af taktiske grunde frarådede David dette skridt og forsvarede forslaget om, at man skulle nøjes med at gentage den petition, som selskabet havde indsendt i 1838. Forhandlingerne på mødet var meget stormende. Episoden kan betragtes som en første rift i det politiske venskab mellem David og fløjen Lehmann-Balthazar Christensen.[3])

Foruden disse politisk-taktiske divergenser tilskyndede andre forhold David til at frasige sig det daglige medarbejderskab ved »Fædrelandet«.[4]) Så længe Frederik VI levede, havde der ikke været nogen mulighed for ham til at genindtræde i universitetsgerningen eller overtage en anden offentlig beskæftigelse. Dette havde længe pint ham, og han havde også ved en given lejlighed overfor vennen Adler udtrykt sin skuffelse over, at hans politiske meninger udelukkede ham fra offentlige hverv.[5]) Nu indtraf tronskiftet, og han kunne måske håbe på en ændring i indstillingen overfor ham. David havde gennem flere år haft en vis forbindelse med tronfølgeren og havde benyttet enhver lejlighed til enten direkte eller gennem Adler at knytte forbindelse med landets vordende konge. Kort efter årsskiftet 1840 søgte han audiens hos Christian VIII, utvivlsomt med det formål at tilbyde sine bona officia, navnlig på fængselsvæsenets område. Om samtalen mellem de to mænd er der bevaret en optegnelse

af Christian VIII, der går ud på, at han til David sagde, at han »i ham saa le Moderateur mellem den Forening af Mænd, der udgiver »Fædrelandet«, og at man vist ikke kunde andet end ønske alle Forbedringer indført gradvis og med Overlæg.« David indrømmede dette, føjede kongen til, »og udtalte sig bestemt mod alle republikanske Anskuelser ... Han ytrede ogsaa, at han mod hans Vilje var kastet ind i Journalistiken«.[6]) Som et direkte resultat af audiensen må man betragte Davids udnævnelse til medlem af den kommission, der blev nedsat i maj 1840 med det formål at overveje en reform af Danmarks fængselsvæsen. På kancelliets liste over kommissionsmedlemmerne fandtes Davids navn ikke optaget. Hans udnævnelse skyldes utvivlsomt kongens ønske. David ville endvidere gerne tilbage til universitetet. 3. maj 1841 indgav han en ansøgning til universitetsdirektionen om, at han som vederlag for den pension, som han meget mod sin vilje oppebar, måtte forundes tilladelse til at optræde som privatdocent.[7]) Dog forbeholdt han sig, hvis kongen traf beslutning om, at stillingen som lærer i statsøkonomi påny skulle besættes, at indgive et nyt andragende. Uden at man kan udpege de kræfter, der modarbejdede hans andragende, kan det fastslås, at universitetets porte ikke blev åbnet for ham. Universitetet klarede sig i 1840'erne med en honorarlønnet privatdocent, nemlig statistikeren A. F. Bergsøe. Til trods for adskillige ansøgninger udnævntes denne først i 1845 til lektor og i maj 1945 til ekstraordinær professor.

1840 var de politiske valgs år. Nytårsdag 1840 havde Christian VIII underskrevet den nye kommunallov for hovedstaden, og for første gang skulle de mere velhavende borgere i København selv udpege medlemmer af det nye borgerråd. Siden skulle denne forsamling — borgerrepræsentationen — træde sammen og vælge 6 rådmænd, der sammen med de tre kongevalgte borgmestre og overpræsidenten for fremtiden skulle udgøre Københavns magistrat. David lod sig opstille til borgerrepræsentationen, og ved prøvevalget i den »mercantile Forening« af børssøgende 6. april 1840 opnåede han placering som nr. 2.[8])

Sammen med ham valgtes hans to tidligere medudgivere, Lehmann og Balthazar Christensen. Ved det endelig valg nogle få dage senere opnåede han samme placering og ialt 756 stemmer. Kun den meget populære københavnske stænderdeputerede Algreen-Ussing overgik ham i stemmetal.[9]) Længere nede i rækken kom så fremtrædende borgere som grosserer L. N. Hvidt og bankdirektør Haagen og til allersidst Lehmann og Balthazar Christensen. Året efter valgtes David ligeledes til rådmand, i hvilken anledning »Fædrelandet« skrev: »Hvad der bevægede hans Medborgere til at hædre ham med dette Valg, var ikke blot Erkjendelsen af de Fortjenester af en friere Udvikling i Stat og Commune, som Professor David, navnlig i en tidligere Tid, har erhvervet sig, og som hans Færd i Borgerrepræsentationen hæderligen har vedligeholdt, men tillige den Overbevisning, at de statsoekonomiske Kundskaber, hvoraf han er i Besiddelse, og hvis Savn Magistraten tidligere vist ved mange Leiligheder har følt, i høi Grad ville kunne komme Communen tilgode«.[10])

Efter at David havde erhvervet ejendommen Købmagergade 62, havde han samtidig opnået valgbarhed til stænderforsamlingen, og ved valget i efteråret 1840 lod han sig opstille. Hans valg anbefaledes varmt af »Fædrelandet«, der i en artikel i bladet for 9. december udtalte, at hans virksomhed i »Fædrelandet« væsentligt havde bidraget til »at vække Almenaanden og udbrede politisk Indsigt«. Processen imod ham, hed det videre, »er et i sine Følger høist vigtigt Moment i Udviklingen af vor Trykkefrihed og af hele vort offentlige Liv, ligesom hans Afskedigelse og dennes fjernere Følger f. Ex. med Hensyn til Banken, give ham Adkomst til Medborgeres Paaskjønnelse. At han er de Grundsætninger tro, for hvis Udbredelse han har virket saa meget, det beviser f. Ex. hans Brochure mod Bang og hans Deeltagelse i Borgerrepræsentanternes Kroningsadresse og de kjøbenhavnske Borgeres Constitutionspetition. Ligesom han i mangfoldige offenlige og private Associationer, f. Ex. Banken, Borgerrepræsentantskabet, Trykkefrihedsselskabet

o. m. a. har udviist en udbredt og gavnlig Virksomhed, og ved mange Leiligheder har været det liberale Parties Ordfører, f. Ex. ved Ussings og Hvidts Gilder, saaledes er det vel hævet over al Tvivl, at det ved forrige Stændervalg blev betragtet som meget beklageligt, at han ikke var valgbar, og at han nu, da han er valgbar, bør vælges. Vel vide vi, at han ikke besidder den Charakterens Gediegenhed, som faa af hans Generation have kunnet tilegne sig, og hvori den yngre, under langt gunstigere Forhold udviklede, Slægt sikkert vil overgaae sine Forgængere, men ogsaa det vide vi, at Kjøbenhavns Vælgere vilde være meget utaknemmelige og kun slet vilde forstaae sig paa deres egen Fordeel, dersom de noget Øieblik betænkte sig paa for Stænderforsamlingen at vinde en Mand, der alt har virket saa meget for den constitutionelle Sag og besidder saa udbredte Kundskaber netop om alle de Anliggender, til hvis Fremme Stænderne især trænge til at styrkes ved gode, nye Kræfter«. Ved prøvevalget 11. december 1840 i 28-maj-selskabet opnåede David en sikker placering, og ved de endelige valg, der var afsluttet inden jul 1840, blev David nr. 6 med 805 stemmer. Foran ham lå de gamle stænderdeputerede Algreen-Ussing, Hvidt, Bjerre og H. P. Hansen samt den nyvalgte fattigdirektør, Sager.

En direkte følge af hans valg til borgerrepræsentationen og til Roskilde stænderforsamling, hvorved han fik lejlighed til at spille en aktiv rolle på to af datidens vigtigste politiske scener, var hans ønske om at træde ud af de »parlamentariske« samfund, som nu kun kunne have en sekundær interesse for ham. I 1841 nedlagde han således sine hverv i industriforeningen, og samme år udtrådte han ligeledes af ledelsen af trykkefrihedsselskabet, i hvis forhandlinger han hidtil havde spillet en betydelig rolle.[11]) I foråret 1840 var han endog blevet valgt til formand for selskabet, da H. N. Clausen ikke ønskede at beklæde denne post, og han virkede sin periode ud. Selskabet var allerede da i synlig tilbagegang. Medlemstallet var synkende, indtægterne formindskedes, og virksomheden samledes

helt om folkeoplysningen, der stadig var ganske betydelig. På repræsentantskabsmødet 28. april 1841 tog David afsked med selskabet, undskyldte sig med mangel på tid til at modtage genvalg og undslog sig endvidere for at overtage de poster som medlem af skriftudvalget og bestyrelsen, som forsamlingen ønskede at betro ham. Endnu i juni 1841 offentliggjorde han i »Dansk Folkeblad« en stor artikel »Om Budgettet for 1841 og Normalreglementet«, hvori han anerkendte regeringens bestræbelser for at kaste klart lys over finansadministrationen og understregede nødvendigheden af et ændret finanssystem under stændernes direkte medvirken. Med denne artikel hørte forfatterskabet op. Under de nye redaktører, C. F. Allen og D. G. Monrad, der gjorde bladet til et liberalt kampblad på linie med »Fædrelandet«, holdt David sig tilbage.

Ved kongens forekommende modtagelse af de mange deputationer, der mødte frem for at overrække ham hyldestadresser og forebringe ham befolkningens ønsker om en videre udvikling af stænderforfatningen, havde monarken så at sige sat det enevældige regeringssystem under debat. Denne debat tog fornyet fart, da Roskilde stænderforsamling trådte sammen i sommeren 1840 og dels fik forelagt et af professor P. G. Bang indbragt forslag om en forening af de kongerigske stænder samt andre mindre vigtige ændringer af den gældende stænderforfatning i frisindet retning, dels en række petitioner fra vidt forskellige egne af landet om skattebevillingsret for stænderne. Disse forslag gav anledning til lange og ofte ganske livlige debatter, hvor adskillelsen mellem konservative og liberale trådte tydeligt frem. Fra forskellig side udtaltes der ængstelse for, at forsamlingen forlod lovlighedens grund ved at andrage kongen om skattebevillingsret. På borgmester Stenfeldts forslag kom man snildelig uden om denne vanskelighed ved ikke direkte at anmode om skattebevillingsret, men ved at præsentere kongen for de mange indkomne andragender om denne sag. Med stort flertal vedtog forsamlingen en udtalelse om, at kongen ville tage spørgsmålet om en revision af stænderfor-

fatningen op til overvejelse »sigtende til at udvikle den til større, mere fyldestgørende Virksomhed ved Forening eller Forbindelse af de nu adskilt bestaaende Forsamlinger, og ved hensigtsmæssig Modificering af det nu bestaaende Valgsystem«.[12]) Inden for regeringen var man meget utilfreds med den udvikling, som forfatningssagen havde taget. Kongen og hans ministre mødtes i ønsket om indtil videre at blive stående ved den gældende stænderforfatning, og ønsket om en forening af de kongerigske stænder var man enige om at afvise med en henvisning til de politiske vanskeligheder, der ville opstå i hertugdømmerne, hvis man opfyldte dette krav. Inden for kancelliet var man ligeledes i høj grad utilfreds med den liberale presses holdning, og man gjorde et alvorligt forsøg på at få bladenes forfatningsagitation erklæret for ulovlig. Dette forsøg mislykkedes imidlertid, idet domstolene gjorde gældende, at det ikke kunne anses for ulovligt at anmode stænderne om at indgive et andragende til kongen om indførelse af skattebevillingsret.[13])

Da forfatningssagen er det alt overskyggende politiske problem i 1840, er der god grund til på dette sted at redegøre for Davids stilling til denne vigtige sag. Dette lader sig så meget lettere gøre, som der fra Davids side findes en klar politisk erklæring netop fra dette år.[14]) Som led i forfatningsdiskussionen udgav professor P. G. Bang i forsommeren 1840 et lille skrift: Om den fuldstændige Skattebevillingsret og Constitutionsspørgsmaalet i Almindelighed. Tendensen i det var mådeholdent konservativ. Bang lagde vægt på at understrege, at fuldstændig skattebevillingsret for folkevalgte repræsentanter kunne medføre, at disse i en konfliktsituation greb til den farlige skattenægtelse, hvorved hele statsmaskineriet ville blive bragt til stansning og det borgerlige samfund ryste i sin grundvold. Som svar herpå udgav David en pjece med titlen »Om Skattebevillingsretten og Constitutionsspørgsmaalet, en critisk Vurdering af Professor Bangs Skrift«. På dette indlæg svarede Bang i en artikel i »Berlingske Tidende« 22. juli 1840, og dette

gav atter anledning til en replik fra David i »Fædrelandet« 27. juli 1840. I sin pjece var det David magtpåliggende at få slået fast, at man under forudsætning af en fornuftig valglov måtte regne med, at den besindige del af nationen alene ville få indflydelse i den lovgivende forsamling, og at den lige så vel som regeringen var interesseret i statslivets rolige og naturlige gang. Den ville derfor aldrig gribe til et så yderliggående middel som skattenægtelse undtagen i tilfælde af yderste fare, og når den var sikker på, at den fornuftige del af befolkningen stod bag den. »Men ved, saaledes som Professor Bang gjør det, altid at tale om Skattenægtelsesret, istedetfor om Skattebevillingsret, og ved bestandigen at stille Undersøgelsen saaledes, som om der kun handledes om Stændernes Ret til at nægte Regjeringen Skatter overhovedet, tabes let Skattebevillingsrettens egentlige Anvendelse af Sigte«.[15]) Skattebevillingsretten, fortsatte David, er såre vigtig for statsvellet uden hensyn til, at den involverer skattenægtelsesret, idet det er denne rettighed, der giver alle folkerepræsentationens andre rettigheder deres faste støtte, ligesom vetoretten er kronens uundværlige ret. »Skattebevillingsretten er derfor«, sluttede David sine udviklinger, »efter min Anskuelse af det constitutionelle Monarki, en ligesaa nødvendig Betingelse for en sand Folkerepræsentation, som et absolut Veto er den nødvendige Betingelse for en sand Kongemagt. En Lov, der var bleven til uden Regentens Samtykke, vilde undergrave Ideen om hans Magt, ligesom Skatter, der bleve hævede mod Folkets Villie, eller Udgifter, der vedbleve, trods Folkerepræsentationens Modforanstaltninger, vilde undergrave Ideen om dens Indflydelse. Det ene som det Andet vilde medføre Spænding og Uoverensstemmelse mellem Statsmagterne, paa hvis Enighed og Samstemning Sikkerheden og den rolige Udvikling beroer«.[16])

Ved disse udtalelser placerede David sig klart mellem de liberale, der ønskede en videre udvikling af stænderforfatningen, således at der blev tilstået de stænderdeputerede skattebevillingsret. Ved denne holdning stillede han sig ikke blot i

opposition til regeringen, men han anbragte sig også betydeligt til venstre for det store flertal i Roskilde stænderforsamling. Med visse modifikationer falder hans udtalelser på linie med de anskuelser, som i Roskilde stændersal blev forfægtet af mænd som J. C. Drewsen og de københavnske repræsentanter L. N. Hvidt, H. P. Hansen, Bjerre, Gamst og Herforth.

Ligesom der ikke hersker nogen tvivl om udstrækningen af den magt, som David ville lægge i den folkevalgte forsamlings hænder, således var det lige så klart, at han kun ønskede at delagtiggøre en mindre del af befolkningen i denne nye og vidtgående rettighed. Bestemt vendte han sig imod enhver tendens til at indskrænke valgretten til den lovgivende forsamling inden for så snævre grænser, at de aristokratiske interesser alene kunne gøre sig gældende. Men lige så afgørende frarådede han at prisgive den lovgivende myndighed »til den udannede, ubemidlede og let forførte Hobs Luner, og overhovedet til de Klasser, som ikke formaae at hæve sig til nogen klar Bevidsthed om Statens eller deres egen sande Tarv. En god Valglov,« understregede David, »er derfor unægteligen det constitutionelle Monarkies Grundsteen, og hvorvel dens Affattelse vistnok ikke er nogen let Sag, saa er den dog vel heller ikke en uopløselig Opgave. Frygten for at man ikke kan udvide Valgkredsen, saa at den kommer til at omfatte alle dem, som have en virkelig Interesse baade i Retsforholdenes Betryggelse og i Statens Udvikling, uden at indrømme en overveiende Indflydelse til dem, hvis Valgsprog skulde være »à bas les riches«, er aabenbart ligesaa overdreven, som saa mangen anden Frygt i vore Tider«.[17])

David var endvidere ganske klar over, at forfatningssagens rette løsning vanskeliggjordes ved det danske monarkis særegne statsretlige struktur. Den ordning, der måtte tilstræbes, burde gå ud på at give kongerigets og hertugdømmet Slesvig en fælles forfatning, medens Holsten som tilhørende det tyske forbund måtte have sin egen frie forfatning. »Slesvigs eiendommelige Individualitet som Statsdeel, bør vistnok respecteres, men ogsaa

den danske Krones Rettigheder bør respecteres. En sund Politik, det anseer jeg hævet over al Tvivl, fordrer at søge nøie at forene, hvad der af det danske Monarkies Dele lader sig forene, og jeg har den Overbeviisning, at Indrømmelsen af frie Institutioner, ved hvis Deelagtighed Slesvigerne vilde føle sig lykkelige, vilde tilveiebringe en langt hurtigere og langt inderligere Forening mellem Slesvig og de øvrige danske Provindser, end det kan skee paa nogen anden Maade eller ved noget andet Middel«. Denne politik burde ikke medføre en sprængning af monarkiet. »Ogsaa jeg anseer det fordærveligt,« fortsatte David, »at man ideligen betragter Hertugdømmet Holsteens Adskillelse fra Danmark som uundgaaelig ja som nærforestaaende, og jeg har det Haab til Gud, at den Eventualitet, der vilde sønderrive et Baand, der uagtet alle Miskjendelser og Spændinger maa være alle Danske og Holstenere lige kjært og dyrebart, ikke vil indtræde. Men ikke mindre fordærveligt anseer jeg det, at handle saaledes som om denne Eventualitet ikke nogensinde kunde indtræde, og derover at forsømme at knytte de Dele af den danske Stat, som i ethvert Tilfælde ville vedblive at være forenede under den danske Krone, saa nøie som muligt sammen, for at de kunne udgjøre en virkelig Eenhed«.[18]) Holstens forhold til den danske krone ville da omtrent blive som Luxembourgs til Holland.

I modsætning til Bang gjorde David endelig gældende, at tidspunktet var inde til at foretage et nyt skridt ad forfatningspolitikkens vej. Man måtte ikke vente, indtil hele befolkningen havde forstået nødvendigheden af opgavens løsning; thi så ville det rette øjeblik til på fredelig måde at løse opgaven være forbi. Allerede nu rørte det politiske liv sig stærkt i den »intellectuellere og selvstændigere Deel af Samfundet«. Hvis man var sikker på, at intet ville gribe forstyrrende ind »i Statsforholdenes langsomme, gradevise Udvikling, og at Fremtiden ikke kan skjule en Fare, som ligger uden for Øieblikkets Beregning, saa vilde ogsaa jeg mene, at det for det Første maatte synes tilstrækkeligt med Iver og Kraft at arbeide paa de Forbedringer i Administrationen og i de enkelte Statsindretninger, hvortil vi høiligen

trænge, og da først, naar Frugterne af disse Forbedringer vare høstede, at tænke paa at indføre de Garantier, som skulde sikkre deres faste Bestaaen«. Men fortsatte David med eftertryk, »fordi Intet i Verden kan sikkre for at Fremtiden ikke kan bringe Noget, der vilde gjøre den rolige gradevise Ombygning af vore Statsforhold til en Umulighed, og fordi Intet kan være Borgen for, at Forbedringernes Frugter ville fuldmodnes, naar de Garantier savnes, som ikke blot ville sikkre deres Bestaaen, men som ogsaa skulle sikkre, at der bestandigen arbeides paa dem med den samme Iver og Kraft, og i den samme Retning, derfor mener jeg, at man ikke blot bør have Øieblikkets nærmeste Trang, men ogsaa Fremtiden, og vore Børns og Børnebørns store og hellige Krav for Øie«.[19])

Hvad var det, David frygtede? Sandsynligvis den voksende nationale modsætning i Slesvig og de ulykkelige følger, som disse kunne få for det danske monarki. Endnu var den nationale bevægelse i sin vorden, og man kunne håbe, at et dristigt og øjeblikkeligt initiativ fra regeringens side i forfatningssagen kunne vinde den sønderjydske befolknings interesse for et fortsat statsligt samliv med kongeriget inden for en liberal forfatnings rammer. Der er ingen tvivl om, at David har haft kendskab til Lehmanns forbindelse med Peter Hiort Lorenzen og har været nøje informeret om de bestræbelser, som Lehmann udfoldede for et nøje samarbejde mellem de kongerigske og de slesvigske liberale. Tidligere havde Hiort Lorenzen ment, at Slesvig lettere opnåede en fri forfatning i fællesskab med Holsten, men Lehmann søgte at overbevise ham om, at den politiske friheds sag stod bedre i kongeriget. 14. august 1840 nedlagde Hiort Lorenzen sit stændermandat og brød med sine tidligere slesvigholstenske venner. Samtidig var der i hertugdømmet Holsten en bevægelse igang for, at dette hertugdømme alene skulle søge at opnå en fri forfatning, og advokat Olshausen i Kiel drev ivrig propaganda for denne politik. Det kunne således i sommeren 1840 se ud, som om der var en mulighed for at samle liberale politikere i kongeriget og i Slesvig om en fælles

liberal forfatning for disse to rigsdele, og at de liberale i Holsten ikke ville spænde ben for denne bestræbelse. David var på dette tidspunkt en ivrig tilhænger af denne politik, men han var også klar over, at klokken var ved at falde i slag, og at der ingen tid var at spilde. Hurtigere end disse liberale politikere kunne ane det, voksede de nationale modsætninger i Slesvig, og hermed forsvandt forudsætningerne for det af David opstillede »Ejderprogram«. I modsætning til Lehmann synes David ikke at have interesseret sig for det nationale spørgsmål i Slesvig. Hverken i skrift eller i tale synes han at have taget stilling til det. Derimod var han stærkt optaget af, hvorledes Holsten kunne bevare sin tilknytning til monarkiet. Allerede i 1840 bekendte han sig således til helstaten.

Med Christian VIII's tronbestigelse afsluttedes i det væsentlige Davids journalistiske indsats. Frivilligt nedlagde han sin politiske pen og overlod gerne andre at bygge videre på det grundlag, han havde lagt. Han var vel efterhånden også blevet træt af at kritisere og kommentere andres politiske handlinger og følte selv trang til at optræde aktivt på den politiske scene. Med året 1840 begynder hans parlamentariske virksomhed, der med korte afbrydelser skulle vare i de følgende 30 år. Samtidig genoptog han sit arbejde i statens tjeneste som medlem af den store fængselskommission.

IX

KOMMUNAL VIRKSOMHED 1840-48

23. april 1840 mødtes den nyvalgte borgerrepræsentation til sit første møde. Forhandlingerne var henlagt til råd- og domhuset på Nytorv, og borgerrepræsentationen overtog de 32 mænds forsamlingssal i stueetagen ud mod Kattesundet. Selve salen behøvede ikke mange forandringer. Medens det gamle borgerråd havde talt 32 mand, bestod borgerrepræsentationen af 36 medlemmer. Der behøvedes således blot fire nye stole.

Mødet åbnedes af aldersformanden, ankersmed Caspersen, der ledede valg af formand. Hertil udpegedes grosserer H. P. Hansen. I forsamlingen sad 23 af det gamle råds medlemmer, som ifølge anordningen af 1. januar uden valg skulle gå ind i det nye borgerråd. Blandt de nye ansigter var L. N. Hvidt, Algreen-Ussing, David, Lehmann, Balthazar Christensen samt jernstøber P. F. Lunde de mest markante. H. P. Hansen havde haft sæde i det gamle borgerråd, og det samme var tilfældet med næstformanden, grosserer H. Prætorius. Forsamlingen vedtog i sit første møde, at et udtog af forhandlingerne skulle offentliggøres gennem »Berlingske Tidende«. Til at redigere dette referat udpegede man bl. a. David. Der var ikke tale om at lade offentligheden eller pressen overvåge forhandlingernes gang. Endvidere besluttede man, at borgerrepræsentationen skulle samles til møde hver anden torsdag kl. 6 om eftermiddagen. Man opretholdt således den fra gammel tid fastslåede mødedag.[1])

Arbejdet i det nye borgerråd kunne herefter begynde. Ifølge anordningens § 29 var borgerrepræsentationens medvirkning

nødvendig i »alle Anliggender, Stadens Eiendomme og Indretninger, Indtægter og Udgifter vedkommende, der ikke ved nogen særlig Bestemmelse« var unddraget den kommunale forvaltning. Magistraten kunne ikke i disse sager tage nogen beslutning alene. Kunne magistrat og borgerrepræsentation ikke blive enige, måtte sagen henskydes til kancelliets afgørelse. Borgerrepræsentationens mening skulle endvidere indhentes i alle næringssager. Forsamlingen holdt sig dog ikke strengt til de kommunale anliggender, men fandt også anledning til at lade sin røst høre i forbindelse med tidens store politiske spørgsmål. Således vedtog man 25. juni 1840 den såkaldte kroningsadresse, hvori man udtalte håbet om, at de to kongerigske stænderforsamlinger snart måtte blive forenet og få overdraget besluttende medvirken ved lovgivningen og særlig ved finansernes styrelse.[2]) Man erindrede kongen om hans tidligere optræden i Norge og udtalte håbet om, at han ville omgive sig med frisindede mænd, der kunne gennemføre påtrængende reformer i statsstyrelsen. Det havde oprindelig været forsamlingens mening at møde fuldtallig op hos majestæten efter dennes tilbagekomst fra kroningsfestlighederne i Frederiksborg, men kongen ønskede ikke en sådan demonstration. I stedet for overraktes adressen 2. juli 1840 på Amalienborg af en mindre deputation med formanden i spidsen. Kongens svar var meget afvisende, og han henviste til den adresse, som han samtidig havde modtaget fra et stort antal københavnske borgere, og som gik i en ganske anden retning. »Fædrelandet« fremhævede det senere som en fortjenstfuld handling, at David havde deltaget i borgerrepræsentationens politiske demonstration.[3])

Davids virksomhed som borgerrepræsentant blev kun af kort varighed, idet han allerede i 1841 udnævntes til rådmand. Hans virksomhed i borgerrepræsentationen viser imidlertid, at han hurtigt formåede at gøre sig gældende, og at han blev et meget anvendt medlem i de nedsatte komiteer. Da forsamlingen skulle udpege medlemmer til en fælleskomité af medlemmer af borgerrepræsentationen og magistraten til at gøre forslag om råd-

mændenes fremtidige gage, indvalgtes David. Man enedes i komiteen om at foreslå en årlig løn på 1200-1600 rbd., da man ikke ville kunne formå nogen til at overtage den byrdefulde rådmandsstilling på billigere vilkår. Man kunne ikke regne med, at en rådmand kunne have nogen betydeligere stilling eller næring ved siden af sin kommunale virksomhed.[4]) David blev ligeledes medlem af den komité, der skulle afgive indstilling om, hvilke bestillingsmænd kommunalbestyrelsen fremtidig skulle udnævne. I Frederik VI's tid havde regeringen mere og mere tilegnet sig denne myndighed, idet kongen var interesseret i ad denne vej at anbringe veltjente underofficerer. Anordningen af 1. januar 1840 havde holdt spørgsmålet åbent. Kommunalbestyrelsen — og navnlig borgerrepræsentationen — var naturligvis ivrig efter at udvide byens myndighed på dette område, og man opstillede en lang ønskeseddel, som fik regeringens godkendelse ved kgl. resolution 16. juli 1841.[5])

I 1841 indtrådte David i magistraten som rådmand, og han virkede som sådan indtil udgangen af 1848.[5a]) Ved rådmandsinstitutionen havde anordningen af 1. januar 1840 åbnet borgerrepræsentationen en afgørende indflydelse på magistratens sammensætning og virkemåde, idet de 6 rådmænd ved samlet optræden havde flertallet i magistraten. Borgerrepræsentationen var derfor — i hvert fald i begyndelsen — interesseret i at få de bedst mulige mænd på disse poster. Til det første ledige rådmandsembede valgte man H. P. Hansen, der som formand i borgerrepræsentationen afløstes af L. N. Hvidt. Næste gang, der blev en plads ledig, blev David den foretrukne, og det tredie ledige embede besattes i 1847 med N. J. Meinert.

I den periode, hvor David var rådmand, førtes forsædet i magistraten af overpræsident A. C. Kierulff, Frederik VI's håndgangne mand, en dygtig og samvittighedsfuld embedsmand af den gamle skole, der havde taget levende del i forberedelserne til Københavns nye kommunalforvaltning. Han døde i 1846 og efterfulgtes af kancellideputeret Michael Lange, som David kendte udmærket fra hans virksomhed som formand i fængselskommissionen. Som borgmestre virkede i 1840'erne

Schæffer, Bentley og Mundt, af hvilke de to sidste beklædte deres embeder i hele den periode, hvor David var rådmand. Schæffer var den betydeligste af disse embedsmænd, men temmelig besværlig for sine omgivelser, idet han både var påståelig og kværulerende. Han var ligeledes til det yderste på vagt over for mulige overgreb fra borgerrepræsentationens side. Efter hans død i 1843 overtog Algreen-Ussing borgmesterhvervet, og der er ingen tvivl om, at der har været et udmærket samarbejde mellem David og Ussing i kommunens tjeneste. På mangfoldige områder havde de ensartede synspunkter, og da Ussing efter kun to års virksomhed forlod rådhuset for at indtræde i danske kancelli, blev det David, der førte den Ussingske mærkesag videre, nemlig departementalsystemets indførelse i Københavns kommune. Af de 6 rådmænd var ved Davids indtrædelse i magistraten de 4 overtaget fra den gamle tid.

I magistratens forretningsgang satte anordningen af 1. januar 1840 ingen spor. Den vedblev at være ordnet på den kollegiale basis, således at samtlige magistratsmedlemmer måtte tage stilling til alle foreliggende spørgsmål og underskrive alle udgående ekspeditioner. Dette måtte nødvendigvis medføre både langsomhed og omstændelighed i alle forretningers gang, og der fremkom ofte heftige klager. Magistratssamling afholdtes tre gange om ugen. Her blev alle foreliggende spørgsmål sat under debat og afgjort ved afstemning.

Således som byens styre var organiseret, kunne det ikke undgås, at der af og til opstod konflikter, så meget mere som borgerrepræsentationen følte sig som organ for den voksende liberale bevægelse. Da der i 1841 blev rejst tiltale mod Orla Lehmann for indholdet af en tale, som han havde holdt ved et politisk møde på Falster, svarede borgerrepræsentationen på dette sagsanlæg ved at vælge Lehmann til næstformand. Kancelliet ønskede ham imidlertid suspenderet, og det var i virkeligheden også magistratens ønske med undtagelse af et mindretal, hvortil David hørte. Sagen afgjordes i sidste omgang ved kancelliets resolution.

Et udpræget fremskridtsvenligt standpunkt indtog David ligeledes under de langstrakte forhandlinger om en ændring i magistratens forretningsgang.[6]) Sagen rejstes i borgerrepræsentationen, men mødte afvisning hos magistratsflertallet, der stejlt holdt på, at borgerrepræsentationen ved sit forslag havde bevæget sig ind på et område, der lå uden for forsamlingens kompetence. Både David og H. P. Hansen opponerede kraftigt mod denne anskuelse. En ny vending fik sagen, da Algreen-Ussing i 1844 havde overtaget det ledige borgmesterembede. I en skelsættende betænkning af 3. april 1844 krævede han den kollegiale forretningsorden afløst af departementalsystemet. Magistratsforretningerne burde inddeles i sektioner, således at hver borgmester fik sit særlige sagområde. Endvidere burde borgmestrene bemyndiges til i forbindelse med den pågældende administrationschef på eget ansvar at afgøre en række sager, således at den samlede magistrat for fremtiden blot fik forelagt de vigtigere spørgsmål. Efter at betænkningen havde cirkuleret, nedsattes foreløbig et borgmesterudvalg, der gik ind på forslagets hovedtanker. Derimod rejstes der kraftig modstand fra rådmændenes side, der med H. P. Hansen som leder drog i leding mod forslaget. Kun David indtog en selvstændig stilling, idet han gav tilslutning til forslagets hovedtanke om departementalsystemet. Dog stillede han det betydningsfulde ændringsforslag, at de kommende sektioner ikke blot skulle bestå af en borgmester som den ene ansvarshavende, men at han skulle have en rådmand ved sin side. Herved ville rådmændene få lejlighed til at sætte sig ind i de foreliggende sager, ligesom de ville være i stand til at føre forretningerne i tilfælde af borgmestrenes forfald. Endelig kunne rådmændene også aflaste borgmestrene under de daglige forretninger. David foreslog desuden, at København for fremtiden skulle have fire borgmestre, og at magistraten skulle deles i 4 afdelinger. Heraf skulle de to første overtage de tidligere centrale magistratsforretninger, nemlig økonomien og overformynderiet. 3. afdeling skulle have skole- og fattigvæsenet under sig. Det var Davids opfattelse, at

skolevæsenet for fremtiden skulle tilknyttes kommunalbestyrelsen og ikke som hidtil administreres adskilt fra de øvrige kommunale anliggender. Endelig skulle de tekniske forvaltningsgrene samles under 4. afdeling.

Det vigtige spørgsmål forhandledes videre i en fælleskomité, hvori David fik sæde. Som basis for forhandlingerne benyttedes et af David under 10. april 1848 udarbejdet memorandum, hvori han »med Skarpsind og Dygtighed fremsatte banebrydende Synsmaader for en gennemført »Departementsindretning ved Magistraturen««.[7]) Med skarphed kritiserede David den herskende ordning, der hindrede magistratens overblik og indflydelse på en række vigtige kommunale områder, og han opridsede rammerne for en nyordning efter preussisk mønster. Efter at komiteen i princippet havde godkendt departementalsystemet, nedsattes et underudvalg bestående af David og borgmester H. A. Mollerup til at udforme programmet. I løbet af et par måneder var arbejdet afsluttet, og der forelå en plan, der på mange måder foregreb magistratsreformen af 4. marts 1857. Planen blev ikke udført i praksis, fordi alle ventede, at en ny kommunalforfatning snart ville følge efter junigrundloven. Davids plan blev derfor foreløbig henlagt, men de tanker, den indeholdt, havde fremtiden for sig.

3. april 1840 nedsattes en kommission for at undersøge de københavnske laugsforhold og forberede en omdannelse af disse, i hvilken David blev medlem. Meddelelsen herom vakte megen uro inden for københavnske håndværkerkredse, og i de kommende år bølgede debatten for og imod laugene frem og tilbage.[8]) Kommissionen tog først handelslaugene op til overvejelse, og på dette område trak David hovedlæsset. Som resultat af overvejelserne forelå et meget frisindet forslag, hvorefter de fem københavnske handelslaug alle blev ophævet. For at kunne nedsætte sig som detailhandler eller grosserer krævedes for fremtiden simpelt borgerskab efter aflagt handelseksamen. Detailhandlere kunne erhverve grossererborgerskab ved at betale forskellen i gebyret, og groserere kunne åbne detailhand-

lerudsalg ved at træde ind i detailhandlernes organisation og holde åben butik. Ved dette forslag var der sket et afgørende brud med fortidens næringslovgivning, og man var rykket den almindelige næringsfrihed et betydeligt skridt nærmere. Kommissionens forslag blev godkendt af kommunalbestyrelsen og derefter indsendt til regeringen, der forelagde stænderne et lovforslag af tilsvarende indhold, der blev godkendt (se s. 202). Handelslaugene gik derefter til kongen med deres protest, og reformen blev foreløbig udsat.

Medens dette foregik, fortsatte laugskommissionen sine forhandlinger. David overlod ledelsen til overretsassessor Otto Müller, der udarbejdede betænkningen om håndværkslaugene. Kommissionen foreslog, at laugene skulle få lov til at bestå endnu i 20 år, hvorefter man skulle tage spørgsmålet op til fornyet overvejelse. Denne mådeholdne betænkning blev angrebet såvel af laugene som af tilhængere af den almindelige næringsfrihed, men nogen direkte betydning fik betænkningen ikke foreløbig. Da håndværkerforeningen i september 1848 henvendte sig til David for i anledning af det forestående valg til den grundlovgivende rigsforsamling at afæske ham hans syn på spørgsmålet om laugenes fremtidige stilling, svarede David, at det måtte være magtpåliggende »at bringe Frihed og Orden i Harmoni«.[9]) Man burde dog vogte sig for »at ville gennemføre en abstrakt Teori uden Hensyn til det i de udviklede Forhold begrundede og berettigede«, og man burde derfor snarere tilstræbe »en sindig Reform end en pludselig Ophævelse af det bestaaende«. David synes således på næringslovgivningens område i nogen grad at have modificeret sine ellers meget udprægede liberalistiske anskuelser.

Davids kommunalpolitiske indsats kan kun betragtes som en relativ kort episode af hans lange og begivenhedsrige liv. Den viser imidlertid, at han også på dette område med stor energi gav sig i kast med de foreliggende problemer, og at han snart kunne se tilbage på flere betydningsfulde praktiske resultater.

X

FÆNGSELSREFORMEN — NEDSÆTTELSE AF DEN STORE FÆNGSELSKOMMISSION I 1840

I 1829 skrev David i det af ham redigerede »Statsoeconomiske Archiv« en lang artikel »Ere vi beføiede til at anklage Civilisationen for Forbrydelsernes Tilvæxt«.[1]) Artiklen fremkom som en kritik af den tyske læge og fængselsreformator dr. N. H. Julius' værk: Vorlesungen über die Gefängniskunde (1828). Medens dr. Julius som rettroende katolik stillede sig skeptisk overfor de gavnlige virkninger af den med civilisationens fremskridt fulgte folkeopdragelse og holdt på den katolske kirkes herredømme over opdragelsen til moralitet, hævdede David, at det var mangelen på civilisation og navnlig uvidenheden hos de lavere klasser, der forklarede forbrydelsernes vækst. Ingen vil nægte, hævdede han, at religionen må være folkeopdragelsens grundvold, men »skal Folket blive lykkeligt, maa det lære med sine udviklede Kræfter paa denne Grundvold at bygge en Bygning, som tilhører den Jord, paa hvilken det lever. Livet fordrer Virksomhed og evigt at ville henholde Folket i Uvirksomhed og at henvise det med dets Fornødenheder og dets Krav om jordisk Nydelse til Haabet hiinsides Graven er at priisgive det til Vankundighed og Overtroe, til Armod og Forbrydelser«.[2]) Ved civilisationens vækst var allerede nået betydelige fremskridt, men fængselsvæsenets forbedring måtte blive en »mere hellig Sag«. Målet måtte være at »gjøre Fængslerne til de almindelige Dannelsesanstalters om end sørgelige saa dog nødvendige Supplement ... De, som Samfundet for en Tid har udstødt af sit Skjød, fordi de manglede Villien og Evnen til at

leve og at ernære sig lovligen, bør i Fængslerne lære det, hvad der ved deres Opdragelse var forsømt, eller hvad der i Livets Tummel var blevet glemt. Deres Villie maa rettes, men deres Evne maa ogsaa styrkes. De maae lære at kjende den Gud, hvis Veie de have forladt, men de maae tillige lære at kjende, hvad Jorden fordrer af dem, der ville have Krav paa at kunne deeltage i dens Frugter. De maae lære at finde Himmelens Manna kosteligt, men ogsaa lære at fortjene Livets Brød.«[3]) Med tal fra de nordamerikanske fængsler fastslog David, at en fængselsreform efter disse linier havde formindsket forbrydelsernes antal og ført adskillige tilbage til den borgerlige bane.

Med denne artikel anslog David for første gang de strenge, som han i de kommende år skulle lade lyde stærkere og stærkere. Den fremadskridende civilisation gør en almindelig reform af fængselsvæsenet nødvendig. Det er regeringen, der skal gennemføre den, men et lykkeligt resultat nås blot ved et nært samarbejde med en vågen offentlighed. Fængselsreformen, som David ved denne artikel præsenterede for den dannede læserkreds, var et aktuelt spørgsmål både hjemme og ude. Om årsagerne til tidens stærkt stigende kriminalitet skal der ikke her tales. Det skal blot fastslås, at den forøgede tilgang til fængslerne overalt i den civiliserede verden stillede de respektive regeringer over for kravet om en mere tidssvarende løsning af fængselsspørgsmålet.[4])

Fængselsvæsenet kom først og fremmest under debat som følge af det ændrede syn på straffen og straffens fuldbyrdelse, der slog igennem i det 18. århundrede. Medens man tidligere havde anvendt livsstraf for adskillige forbrydelser, gik man nu over til indespærring af forbryderne i fængsel i kortere eller længere tid. Denne nye straffemetode rejste et utal af problemer, og navnlig varede det ikke mange år, inden de eksisterende fængselsbygninger var aldeles overfyldte. I England rejste den velhavende købmandssøn og storgodsejer John Howard spørgsmålet om en fængselsreform. Ved selvsyn havde han skaffet sig et førstehånds kendskab til det engelske fæng-

selsvæsens elendige forfatning, og han supplerede sin viden på lange rejser gennem de europæiske lande. I 1777 offentliggjorde han et omfangsrigt skrift, hvori han nedlagde summen af sine erfaringer. I dette epokegørende værk, som er blevet det moderne fængselsvæsens grundlov, formulerede han for første gang det grundsynspunkt, der burde være fundamentet for ethvert fængsels indretning, nemlig forbrydernes forbedring. De praktiske følger af Howards optræden var kun små i hans fædreland. Hans tanker spredtes imidlertid ud over den civiliserede verden og gav anledning til, at man på forskellige steder begyndte at eksperimentere.

For den fremtidige udvikling fik forholdene i Nordamerika vidtrækkende betydning. I den strenge kvækerstat Pennsylvanien indrettede man i 1790 det første cellefængsel, hvori man anbragte forbryderne hver i sin celle, alene overladt til egne betragtninger og uden mulighed for anden beskæftigelse end læsning i biblen. Denne fuldkomne afsondring uden sysselsættelse viste sig hurtigt at være meget uheldig. I årene 1818-28 modificerede man systemet. Man holdt fortsat fangerne afsondret nat og dag i enkeltceller, men de blev tvunget til at arbejde. Selv under den daglige gårdtur og under kirkegangen havde fangerne ingen mulighed for at komme i forbindelse med hinanden. Dette system, der kaldtes det philadelfiske, medførte en øjeblikkelig stærk nedgang i recidivernes antal.

I nabostaten New York eksperimenterede man ligeledes i de samme år med fængselsspørgsmålet, og man nåede her til et andet system. Ligesom i Philadelfia var man klar over, at et hovedformål med fængselsreformen måtte være at forhindre moralsk smitte i fængslerne ved en vidtgående isolering af fangerne. Man indrettede derfor fængselet med enkeltceller for alle fanger om natten, medens man om dagen samlede dem i fælles arbejdsstuer, hvor arbejdet blev udført under ubrydelig tavshed. Dette system, der først indførtes i anstalten Auburn og derefter kaldtes det auburnske system, var noget billigere i anlæg og drift end det philadelfiske, og det blev i almindelighed anset for

mindre hårdt for fangerne. Efter det auburnske system indrettedes i 1825 det berømte Sing-Sing-fængsel i staten New York.

Ved disse fængselsreformer havde den nye verden placeret sig et godt stykke foran Europa. I 1820'erne og 1830'erne besøgtes disse anstalter af en række europæere, der ved selvsyn ville gøre sig bekendt med forholdene og gøres delagtige i de indhøstede erfaringer. Det første fængsel efter amerikansk mønster på europæisk grund opførtes i Genève i 1826. Systemet modificeredes dog, således at det blev mindre strengt for fangerne. Recidivernes antal blev da også væsentligt større end i Amerika.[5]) Også Frankrig begyndte at efterligne Amerika, og snart forelå der på forskellige hovedsprog en omfattende fængselslitteratur. Det blev Davids fortjeneste på dette område at være en årvågen spejder ud mod Europa og at bringe den europæiske diskussion om de forskellige fængselssystemer frem for et dansk publikum. Blandt de fængselseksperter, som David navnlig dyrkede, var tyskerne dr. N. H. Julius (1783-1862) og professor Karl Mittermaier (1787-1867). Dr. Julius var ligesom David af jødisk herkomst og var gået over til katolicismen. Han virkede oprindelig som Læge i Hamborg og førtes ind på studier over tysk fængselsvæsen. Siden kaldtes han til Berlin for at reformere det preussiske fængselsvæsen. Professor Mittermaier arbejdede et par menneskealdre som professor i strafferet ved Heidelberg universitet, og hans betydning rakte langt ud over Tysklands grænser. David trådte i personlig forbindelse med dem begge på sin store udenlandsrejse (se side 99 og 102) og opretholdt siden forbindelsen. Navnlig dr. Julius synes at have øvet stor indflydelse på hans synspunkter. Ligesom denne hyldede David oprindelig det auburnske system og lod sig siden påvirke i retning af det philadelfiske under indflydelse af dr. Julius' erfaringer på Amerikarejsen 1836-38.

Også i Danmark kunne der fra slutningen af det 18. århundrede iagttages en tydelig strømændring i de synspunkter, der anlagdes over for straffelovgivningen. Ganske langsomt fulgte man med i den almeneuropæiske udvikling. Fængselsstraffene

kom til at indtage en mere dominerende plads, og fængslerne blev efterhånden overfyldt. Nogen udvidelse fandt foreløbig ikke sted. De fattige tider efter 1814 gjorde enhver større reform uigennemførlig. Selv ikke tugthusoprøret i 1817 og den delvise ødelæggelse af bygningerne formåede at fremkalde nogen reform. Man nøjedes med de mest nødtørftige lapperier. I varetægtsfængslerne klumpedes varetægtsarrestanter og straffefanger sammen til største skade for sagernes hurtige ekspedition og for de indespærredes moralske og legemlige tilstand. Også de egentlige straffeanstalter blev fyldt til bristepunktet med det resultat, at man ikke engang kunne gennemføre en fuldstændig adskillelse af fangerne efter køn og endnu mindre efter alder og forhærdethed. De hygiejniske forhold lod meget tilbage at ønske. Dødeligheden var stor. Arbejdsydelsen var ringe, og arbejdet var dårligt organiseret. I mange henseender havde de såkaldte slaver, der var idømt fæstningsarbejde, det bedre end forbedringshusfangerne. Hele formålet med fængselsstraffen undergravedes herved.[6])

Den oven for citerede artikel i »Statsoeconomisk Archiv« er det første ydre vidnesbyrd om Davids interesse for fængselssagen. Året efter offentliggjorde han i »Maanedsskrift for Litteratur« en artikel om »Danmarks Criminalstatistik i Aaret 1828«, der navnlig har betydning ved at fastslå recidivernes store antal i de danske straffeanstalter.[7]) David drog heraf den slutning, at den i danske straffeanstalter praktiserede disciplin havde vist sig uvirksom, og at man heri ville finde en grund mere »til at anse Fængselsvæsenets Forbedring for en Regieringens høie Opmærksomhed værdig Gjenstand«. Foreløbig var der dog blot tale om en almindelig kritik af dansk fængselsvæsen.

I 1835 indledte David i »Fædrelandet« sin store kampagne mod fængselsvæsenet.[8]) I en omfangsrig artikel »Om Forbedringssystemet« fastsloges til indledning, at enhver fængselsstraf burde have en dobbelt hensigt, nemlig at forbedre og at afstraffe forbryderne. Opfyldte det danske fængselsvæsen disse krav? Svaret faldt omgående og uden tøven. »Hvo der kjender

noget til Straffeanstalternes Tilstand her i Landet,« udtalte David, »vil vanskeligen kunne nægte, at de kun i meget ringe Grad svare til den dobbelte Hensigt, som ved Fængselsstraffen skal opnaaes, og som det saakaldte Forbedringssystem synes saare skikket til at realisere. Man vil vanskeligen kunne nægte, at vore Fængsler, i hvilke der næsten ikke finder nogen anden Adskillelse Sted end den imellem de forskjellige Kjøn, og hvor Localiteten gjør Overholdelsen af enhver streng og hensigtssvarende Disciplin næsten umulig, ikke er istand til at virke for Forbrydernes moralske Forbedring, medens selve Afstraffelsen af den sidstnævnte Grund paa den ene Side taber i sin Styrke, og paa den anden Side ikke sjeldent gaaer uden for sit Øiemed. Ja saaledes som Straffeanstalterne ere hos os, og vi dele heri Skjæbne med flere af Europas Stater, ere de ikke Forbedringsanstalter, men Forværrelsens Høiskoler, og det kan ei være andet end, at den afstraffede Forbryder som oftest gjengives Samfundet end mere fordærvet end han var, førend han indtraadte i den Anstalt, i hvilken han skulde straffes og forbedres«.[9]) Det eneste middel mod dette onde er det amerikanske afsondringssystem, der hindrer, »at den unge endnu ikke bundløs fordærvede Fange kommer i Berøring med gamle i Synden forstokkede Forbrydere« ... og »bevarer hiin for den Forlokkelse og Forførelse, der gaaer i Svang, hvor en saadan Adskillelse ikke finder Sted, og hvor den største i Synden udøver et naturligt Aristokratie over Begynderen i Lasten. Ligesaa vist er det,« fortsatte David, »at Tilvænnelse til Arbeide, Reenlighed og Orden under en streng og retfærdig Tugt og under er uafbrudt og nøiagtigt Opsyn modarbeider de onde Tilbøieligheder, der aagre i Uordentligheds og Lediggangs Skjød, og der, enten upaaagtede eller tilbagetrængte ved en umenneskelig haard Behandling i Fængselet, saa meget vissere efter Løsladelsen søge deres Tilfredsstillelse. Heller ikke vil det kunne nægtes, at den Eftertanke og de Betragtninger, der maae paatrænge sig Sjelen, hvor Eensomhed eller dog et ved en ubrydelig Taushed paa sig selv alene tilbageførende Samliv er Fan-

gens Lod, tjene til at give Gemyttet en vis Rolighed, Forstanden en vis beregnende Alvor, Hjertet en vis velgjørende forsonende Følelse, der aldrig eller dog kun meget vanskeligen kan opstaae der, hvor Gudsbespottelse og syndig Tale gjenlyder inden Fængselets Mure, og hvor Ondskab, Underfundighed, List og Gemeenhed gaaer i Svang.[10])

Gennemførelsen af det amerikanske afsondringssystem stod allerede nu for David som det mål, man også i Danmark måtte arbejde henimod. Han var ligeledes klar over, at man ikke kunne blive stående ved en simpel Fængselsreform. Denne måtte gå sideordnet med en forbedring af varetægtsfængslerne. »Ere Detentions-Fængslerne Lasternes Planteskole,« udtalte David med tydelig brod mod de danske varetægtsarrester, »sammenblandes der de groveste Forbrydere og letsindige Forførte, graahaarede Syndere og forvildede Drenge; gaae de Detenerede aandeligen og legemligen tilgrunde under Undersøgelsen og ere Vand- og Brødarresterne Cloaker, hvor de Menneskeheden meest oprørende Laster gaae i Svang, saa vil et forbedret Fængselssystem ikke kunne udrette Stort, og saa vil der allerede der være lagt en Grund til sædelig Fordærvelse og til farlige Forbindelser, mod hvilke det meest fornuftige og hensigtssvarende Fængselssystem forgjæves vil søge at kjæmpe og intet vil formaae at udrette«.[11])

Med dette indlæg havde David dristigt sat fingeren på de ømmeste punkter i dansk fængselsvæsen. Med ikke mindre frejdighed vendte han i de kommende år i nye artikler tilbage til de samme problemer. I en artikel om spidsrodsstraffens ophævelse i 1836 gav han følgende skildring af et københavnsk varetægtsfængsel, hvor der ligeledes var anbragt fanger, der afsonede vand- og brød-straf.[12]) »Vi erindre saaledes ved et Besøg i Stadens civile Arresthuus for nogle Aar siden, i et Værelse, som indeholdt omtrent 220 Cubikalen Luft, at at have fundet 10 Arrestanter af de meest forskjellige Aldre, der tilsammen udholdt denne Straf. I dette Værelse, hvor der ikke paa hvert Individ kom Halvdelen af det Rum, der er nødvendigt, naar

et Fængsel skal ansees for et sundt Opholdssted for et Menneske, var Qualmen utaalelig og Lugten ikke til at udholde. Der befandtes i dette Fængsel 2 Senge, hver 3 Alen lang og 2 Alen bred, som det hedte, beregnede hver paa 3 Personer, saa at hver Fange selv efter Bestemmelsen kun havde 16 Tommer Brede til sin Hvile, medens Fangerne ved Frequenzen i Fængslet kun skifteviis kunde søge denne. At Vand og Brød Straffen, exequeret paa denne Maade, langtfra kan tjene til Forbrydernes Forbedring, og at saadanne Fængsler blive Forbrydelsernes Planteskole og alle, indtil de unaturligste, Lasters Tumlepladse trænger vistnok ikke til nogen Beviis«.[13])

Med hensyn til angrebet på varetægtsfængslerne fik David en frejdig medkæmper i den kendte hippolog og generalkrigskommissær V. Neergaard. I 1838 udsendte denne en lille bog om »Morderne O. P. Kollerøds, O. Hansens, P. C. Knudsens og flere andre Forbryderes Criminalsag«, der blev anmeldt i »Fædrelandet«. Heri rettedes en sønderflængende kritik mod varetægtsfængslerne i København, der gjorde det muligt for fangerne under forundersøgelsen at sætte sig i forbindelse med hinanden til største skade for sagernes opklaring.[14]) Senere vendte Neergaard tilbage til det samme spørgsmål i et nyt skrift »Bidrag til Kundskab om Hovedstadens Straffeanstalter og Varetægtsfængsler med stadigt Hensyn til de nyere nordamerikanske Straffeanstalter« (1839). Om de københavnske varetægtsarrester afsagde han følgende dom: »De fleste ere mørke, fugtige, usunde Huller, hvor Arrestanten ikke alene taber sin Sundhed, men tillige udsættes for en total moralsk Fordærvelse, der efter Fængslernes nuværende Tilstand er uundgaaelig; thi en for en ubetydelig Forseelse arresteret, men iøvrigt endnu ufordærvet Person, der af Mangel paa behørige Arrestlocaler overgives til de ryggesløseste Forbryderes daglige og uafbrudte Samliv, vænner sig lidt efter lidt til sine Medfangers Selskab og Anskuelser og vorder snart Fordærvelsens Bytte«.[15]) Ogsaa eskadronskirurg Rasmus Philipp, kendt som redaktør og medarbejder ved en række københavnske småblade, fælder samme

dom over de københavnske varetægtsarrester, som han kendte af selvsyn. Den unge forbryder, der måske endnu kunne reddes, »dannes her til en bestandig Synder« hed det i et af ham i 1836 udgivet skrift »Interessante Bemærkninger i Anledning af Overauditør Birchs Flugt af Stadens civile Arresthuus«.[16])

Også stænderforsamlingerne tog spørgsmålet op til behandling.[17]) I 1838 rejste den energiske jydske herredsfoged J. P. With Sagen i Viborg, og hans dom om varetægtsfængslerne lå ganske på linie med de af David, Neergaard og Philipp forfægtede synspunkter. Sagen strandede imidlertid på den jydske forsamlings frygt for øgede udgifter for kommunerne til varetægtsfængslernes reform. I Roskilde gik det noget bedre. Den kendte Helsingørborgmester I. A. Stenfeldt var her den drivende kraft. Uagtet man også i Roskilde fremførte økonomiske betænkeligheder, vedtog forsamlingen dog et andragende til kongen om at foranstalte en undersøgelse med det formål at gennemføre forbedringer. Spørgsmålet om varetægtsarresterne var dog kun en enkelt side af den samlede fængselsreform, og utrætteligt arbejdede David i disse år for at ruske den danske offentlighed vågen. Under sit ophold i Paris i 1835-36 havde David lejlighed til at møde franske fængselsautoriteter, og efter sin hjemkomst holdt han forbindelsen ved lige. Som resultat af de foretagne undersøgelser fremkom i »Fædrelandet« en stor dobbeltartikel »Om det franske Fængselsvæsen«, hvori han historisk redegjorde for fængselsreformens skæbne under restaurationen og julikongedømmet samt skitserede nyordningen efter amerikansk mønster (det auburnske system).[18]) I denne forbindelse rettede han et nyt angreb på det danske fængselsvæsen. Efter Davids opfattelse var alle danske fængselsbygninger for uhensigtsmæssige og for små, hvilket fordyrede driften. Desuden var arbejdsudbyttet for ringe. Med særlig heftighed vendte han sig ved denne lejlighed mod slaveristraffen, som ikke længere blev betragtet som mere afskrækkende end fængselsstraf, tværtimod. Grunden hertil var den, at slaven som oftest arbejdede ude i byen hos private og sammen med frie

arbejdere. »Denne Sammenblanding, som jeg ikke tager i Betænkning at stemple som en skrigende Misbrug, maa have de fordærveligste Følger, der ikke udeblive, om de end ikke bestemt kunne paapeges i enkelte Data. Straffen taber saaledes den sidste Skygge af Afskrækkelse, medens Begrebet om den frie Arbeiders Værdighed nedbrydes paa den meest paafaldende Maade, og Demoralisationens Sæd udstrøes med fulde Hænder«.[19]) Man måtte derfor kræve en almindelig fængselsreform, indbefattet en forbedring af varetægtsfængslerne. Det fremtidige danske fængselsvæsen burde administreres af en speciel centralmyndighed således som i Frankrig og i England. Endnu havde David ikke taget endeligt standpunkt til, hvilket af de to amerikanske systemer man skulle vælge. Det er dog det sandsynligste, at han på dette tidspunkt hældede til det auburnske. Han var dog klar over, at flere europæiske fængselseksperter som William Crawford og dr. Julius, der begge havde studeret i Nordamerika, var blevet tilhængere af det philadelfiske system. Selv om det ikke kan dokumenteres, er det sandsynligt, at det var læsningen af dr. Julius' grundlæggende værk fra 1839 »Nordamerikas sittliche Zustände« i forbindelse med de iagttagelser, som han gjorde på en rejse til engelske og skotske fængsler i 1839, der fik ham til at tage endeligt standpunkt til fordel for det philadelfiske system.

Bredden i Davids syn på fængselsreformen fremgår af det forhold, at det ikke var ham nok at få varetægtsfængslerne og de egentlige straffeanstalter reformeret. Omsorgen for fangerne burde udstrækkes til de løsladte forbrydere. Også dette spørgsmål studerede han ivrigt i Frankrig, og han skrev i »Fædrelandet« et par artikler om det franske patron-system, der gik ud på at hjælpe de løsladte yngre fanger under de første vanskelige skridt som frie mænd. I denne forbindelse rettede han en kraftig kritik mod det arbejde, der hidtil var blevet udrettet af den danske komité for at grundlægge en indretning til moralsk fordærvede personers forbedring.[20])

Som påvist var David ikke den eneste danske forfatter, der

beskæftigede sig med fængselsspørgsmål i disse år. På den anden side var han utvivlsomt den mest betydelige. Hans teoretiske og praktiske undersøgelser i udlandet gjorde ham med årene til ekspert på dette område. Om hans kritik kan det i almindelighed siges, at den i formen var fuldt ud behersket, men af indhold meget skarp.[21]) Den står således som et meget oplysende eksempel på, hvor langt en forfatter kunne gå i kritik af samfundsproblemerne under det enevældige styre uden at blive anklaget for overtrædelse af trykkefrihedslovgivningen.

Helt uden modsigelse fik David ikke lov til at fremsætte sine kritiske bemærkninger. I »Dagen« gengaves i 1839 nogle udtalelser af den svenske generalauditør Retzel, der havde haft lejlighed til ved selvsyn at studere fængslet på Christianshavn. Han fremhævede den gode disciplin og de betydelige arbejdspræstationer.[22]) Senere offentliggjordes i samme avis' følgeblad »Søndagen« en række artikler, der dog aldrig blev afsluttet, hvori der gaves en del oplysninger om tyske og engelske straffeanstalter. Disse gik ud på at vise, at de amerikanske fængselssystemer ikke medførte de goder, som deres forsvarere fremhævede, og desuden påførte det offentlige betydelige udgifter.[23]) David tog kraftigt til genmæle mod den fremførte kritik.[24])

Under hele denne offentlige debat holdt regeringen sig i ro. Inden for de respektive regeringskontorer overvejede man uden at forhaste sig de problemer, som den stadige forøgelse af fangeantallet medførte. I 1834 nedsattes en kommission, bl. a. bestående af overpræsident Kierulff og hofbygmester Koch, der fik til opgave at udarbejde en plan til genopførelsen af den i 1817 nedbrændte fængselsbygning på Christianshavn. Kommissionen indsendte betænkning i 1838, og denne blev sendt til erklæring hos Københavns magistrat. Endnu i 1840 var der ikke indløbet svar. Kommissionen havde frarådet, at man nøjedes med at genopføre bygningerne på de gamle fundamenter, da det ikke ville give plads nok. Derimod tilrådede man en mere udstrakt ombygning af de eksisterende bygninger, såle-

des at fangerne kunne isoleres om natten, og samtidig være under større kontrol.[25]) Omtrent samtidig førtes der visse forhandlinger mellem kancelliet og direktionen for Viborg tugthus om en hårdt tiltrængt udvidelse. Bygningsinspektør Friis blev tilkaldt som særlig bygningskyndig, og et projekt blev udarbejdet, der ville medføre en bekostning af ca. 60.000 rbd.[26]) Planen gav anledning til en vidtløftig diskussion inden for kancelliet. Blandt andet overvejede man muligheden af at gå over til et helt nyt fængselssystem. Hos enkelte af kancelliets medlemmer var der en vis tilbøjelighed til at isolere fangerne om natten, men man veg tilbage for de økonomiske ofre. I stedet for indstillede man til kongens godkendelse et af bygningsinspektør Friis udarbejdet forslag om ved siden af sovesalene at indrette mindre lokaler. Direktionen kunne derefter klassificere fangerne efter deres moralske tilstand, »ved hvilken Foranstaltning der og kunne sørges for, at yngre Fanger bleve bevarede for Samqvem med de meget Fordærvede«. Det første beskedne skridt bort fra de gammeldags forhold var taget.

Kort efter tronskiftet kom dette forslag til behandling i gehejmestatsrådet. Under 11. marts 1840 resolverede Christian VIII, at nogle sag- og bygningskyndige mænd efter forslag af kancelliet skulle overveje, »hvilken Indflydelse, der rettelig bør tillægges de i den nyere Tid opstaaede Systemer for Straffeanstalters Indretning«. I forlængelse af denne ordre foreslog kancelliet, at en 5-mands kommission skulle nedsættes bestående af overpræsidenten for overappellationsretten i Kiel J. P. Höpp, de to deputerede i danske kancelli, M. Lange og Holm, den deputerede i det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli, Rathgen og enten hofbygmester Koch eller bygningsinspektør Friis.[27]) Kancelliet havde ved dette forslag holdt sig strengt til embedsmandskredsen og taget hensyn til, at der skulle oprettes nye straffeanstalter i hele monarkiet. Christian VIII viste sig imidlertid mere lydhør over for den offentlige mening, idet han satte David ind i kommissionen. Samtidig ombyttedes den

fjerntboende Höpp med deputeret i det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli, Lilliencron, hvilket var et praktisk forslag, der forenklede kommissionens arbejde. Iøvrigt bemyndigedes kommissionen til at tilkalde »andre erfarne og sagkyndige Mænd, forsaavidt den dertil under Løbet af Forhandlingerne maatte finde sig anlediget«. Ved den kgl. resolution 8. april 1840 var fængselsreformen sat på dagsordenen.

Det skyldtes således som tidligere anført kongens initiativ, at David blev medlem af fængselskommissionen. Allerede tidligt var David trådt i forbindelse med den vordende konge, og i slutningen af 1830'erne havde han dels direkte, dels gennem vennen Adler draget omsorg for, at tronfølgeren blev holdt á jour med fængselsreformens udvikling i udlandet.[28]) Når kongen i 1840 trak David ind i overvejelserne om den kommende danske fængselsreform, må denne handling også ses som led i kongens almindelige politik. Christian VIII havde ved sin tronbestigelse vidtrækkende planer om forskellige forvaltningsreformer. For at få disse planer udført behøvede han friske kræfter. Samtidig med at han indtil videre beholdt sin forgængers gamle prøvede politiske kræfter, var han ivrig efter at knytte nye mænd til sig, og det ville kun styrke hans sag, hvis han kunne vinde oppositionens mest fremtrædende medlemmer for et praktisk samarbejde. Christian VIII viste på dette område betydelig større fordomsfrihed end sin forgænger, og hans politik kronedes med fremgang. Ikke blot David, men også Tage Algreen-Ussing og professor P. G. Bang var villige til at samarbejde med regeringen på løsningen af vigtige samfundsanliggender, og det kan ikke nægtes, at de hver for sig inden for deres specielle områder nåede betydelige resultater.

Kort efter at fængselskommissionen var nedsat, gik den i arbejde.[29]) Den fik tilsendt kopi af de betænkninger, som kancelliet og den christianshavnske fængselskommission havde afgivet, og kancelliet forelagde den forskellige udkast til nye arresthuse til erklæring. Kommissionens hovedopgave var imidlertid at overveje de almindelige principper for en fuldkommen

ny fængselsordning. Kommissionens formand, Michael Lange, tog da også initiativet til en almindelig debat. Denne debat blev ført både mundtligt og skriftligt. Gennem de bevarede betænkninger har man et rigt materiale til belysning af de forskellige opfattelser inden for kommissionen. Fra Davids hånd foreligger to omfangsrige betænkninger, dateret henholdsvis 14. november 1840 og 6. marts 1841. Forinden debatten afsluttedes, blev David og Friis sendt ud på en stor udenlandsrejse »for i forskjellige fremmede Stater at indsamle Oplysning og Erfaring om de der indførte forbedrede Fængsels-Indretninger«. Rejsen gik gennem Tyskland, Frankrig, England og Belgien med en afstikker til Schweiz, og den varede fra september 1841 til nytår 1842. Efter hjemkomsten blev der afleveret en omfangsrig rejserapport.[30]) Kommissionen udarbejdede derefter sin endelige betænkning. I april 1842 fik kommissionen ordre til at afslutte sit arbejde inden 15. maj. Under 14. maj 1842 afleveredes betænkningen til kancelliet.

Det lykkedes ikke kommissionen at nå til en enstemmig indstilling. Et flertal, bestående af Koch, Rathgen, Lilliencron, David og Friis, gik ind for det philadelfiske systems indførelse. Foreløbig ville man kun bringe det i anvendelse over for mandsfanger, men alle mænd, der i fremtiden blev idømt straffearbejde på 1-12 år, skulle i reglen afsone straffen i en philadelfisk anstalt. Dog skulle straffetid af indtil 6 år i så fald nedsættes til det halve og nedsættes med ⅓, når straffetiden var over 6 år. For fanger, der blev idømt indtil 1 års straffearbejde, skulle afsoningen finde sted i enkeltceller i varetægtsarresterne, medens fanger, der blev dømt til 12 års eller livsvarigt straffearbejde, skulle anbringes i tugthuse, i hvilke en skærpet disciplin, strengere arbejde og natlig isolering blev indført. Kvinderne skulle anbringes i særlige anstalter og kun underkastes kvindeligt opsyn. Over for majoriteten stod en minoritet, bestående af Lange og Holm, der indstillede, at man antog et modificeret auburnsk system. Man ønskede den absolutte tavshedspligt lempet, således at fangerne, når omstændighederne og

navnlig beskaffenheden af det dem pålagte arbejde tillod det, fik lov til at tale til hinanden på en kort og sømmelig måde.

Kommissionsbetænkningen viser, at David nu var nået til en fast overbevisning med hensyn til, hvilket fængselssystem man måtte give fortrinnet, og at det philadelfiske system havde sejret. Det var utvivlsomt erfaringerne fra udenlandsrejsen i 1841, der satte frugt. Han var ganske klar over, at de praktiske erfaringer, som man havde om dette systems gavnlighed, endnu ikke var så omfattende som ønskeligt. Derfor ville han også foreløbig nøjes med at lade det praktisere på mandsfanger. I sine betænkninger bestræbte David sig for at overbevise sine kolleger i kommissionen om sine synspunkters rigtighed med hensyn til det philadelfiske system.

I betænkning nr. 1 slog David fast, at det stærkt stigende antal forbrydelser i Danmark såvel som i den øvrige verden delvis måtte føres tilbage til de dårlige fængsler. Alle fængselsreformer måtte derfor tage sigte på at gøre fængselsstraffen intensivt større og at forhindre forbrydernes forværrelse i fængslerne. Begge disse formål opnåedes bedst i en philadelfisk anstalt. »Straffens Haardhed ligger her i Straffesystemet selv, og er ikke afhængig af den Maade, hvorpaa det bringes i Udøvelse. Alt Tilfældigt og Vilkaarligt er her udelukket, saavidt det overhovedet i menneskelige Forhold er muligt, og dette er i dobbelt Henseende et stort Gode, fordi Straffen da i ethvert Tilfælde staaer i sin sande truende Skikkelse for Enhver, der kunde lade sig friste eller henrive til en Lovovertrædelse, og fordi Straffens Anvendelse da ikke kan give de andre Lidenskaber Næring hos dem, paa hvilke den anvendes, og saaledes lægge Roden til moralsk Fordærvelse eller i det mindste hindre Forbedringen«. Efter Davids opfattelse udelukkede dette system desuden den vilkårlighed og tilfældighed i fangernes behandling, som var uløseligt knyttet til et hvilket som helst andet fængselssystem, og som aldrig undlod at virke irriterende på fangerne. Dette forhold i forbindelse med udelukkelsen af moralsk smitte fra fange til fange ville være en betydelig vinding. En lige så bety-

delig gevinst ville være, at det philadelfiske system var »skikket til at vække det Gode, som kunde slumre i Sjælen og til at oprejse det faldne Menneske i Forbryderen«. David var klar over, at overgangen fra den ensomme celle til det frie liv var forbundet med store vanskeligheder. Derfor burde der indrettes særlige foreninger, der tog sig af den løsladte forbryder og hjalp ham i vej. Disse vanskeligheder kunne overvindes og kunne ikke anføres mod det philadelfiske systems fortræffelige indvirkning på fangernes sind. Naar sindet »i længere Tid ikke har været rystet af Lidenskabers Storm,« fortsatte David, »naar Orden og Pligtopfyldelse er bleven til en Vane, naar Arbeide er bleven til en moralsk Nødvendighed, og Selvbetragtningen ikke er bleven forstyrret ved noget Udvortes eller Angeren modarbeidet ved misforstaaet Forfængelighed, Andres Spot eller noget Indtryk udefra, saa er det at vente, at Gemyttet har vundet en vis Rolighed og den gode Villie en vis Fasthed, saa at ogsaa *Vanens Magt* vil giøre sit Herredømme gjeldende i den frie Tilstand og være en Støtte for det gode Forsæt, som under Selvbetragtningen er opstaaet.«

Over for den kritik, der hævdede det skadelige i, at fangen var fuldkommen isoleret, gjorde David gældende, at vel var fangen isoleret, navnlig fra alle dem, der ville skade ham, men han var i stadig berøring med fængselsbetjeningen (direktør, værkmester, opsynsbetjente og præst). »Der er en uigennemtrængelig Mur mellem ham og dem, som ville fordærve ham, og paa hvem han vilde fordærve sig, men Cellens Dør er aaben for dem, der ville pleie og frede om enhver god Spire i ham«. Med Hensyn til den religiøse påvirkning af fangen, som David anså for at have en overordentlig stor betydning for fangens redning, udviklede han, at forkyndelsen ville have bedre muligheder for at øve sin gunstige indvirkning hos den ensomme fange i cellen end i de store fangesale, »hvor hans moralske Opvaagnen bliver anseet som Svaghed og hans Anger beleet«. Til afslutning imødegik David de indvendinger, der var fremført om systemets skadelighed for den sjælelige sundhed. Han fremhævede i

denne forbindelse betydningen af at gå gradvis til værks, da man endnu ikke havde gjort tilstrækkelige erfaringer.

Davids anden betænkning indeholdt en kritik mod det af Lange foreslåede modificerede auburnske system. Efter Davids mening ville det være umuligt at hindre den moralske smittes udbredelse, og det ville være vanskeligt at overlade underordnede betjente »at bedømme det, til hvis rigtige Fastsættelse, der ikke hører liden Conduite og Skjønsomhed; thi det er ikke blot vanskeligt at fixere Begrebet af kort og sømmelig Tale overhovedet, men i ethvert enkelt Tilfælde vil det her være end vanskeligere at træffe den rette Grændse mellem det Tilladelige og Utilladelige. Og hvorledes vil det kunne ventes, at selv om Opsynsbetjentene vise denne Tact og Conduite, Fangerne ville indsee og erkjende, at de behandles retfærdigen? Eller er det ikke uundgaaeligt, at de i mangfoldige Tilfælde ville troe sig behandlede med Partiskhed og Vilkaarlighed, og at saaledes den Gjæring og Irritation ogsaa her vil finde Sted, som i de auburnske Straffeanstalter har ført til saa mange Ulykker og undergravet Systemets tilsigtede Virkning«. En anden vanskelighed var de korporlige straffe for overtrædelse af fængselsordningen. Disse straffe kunne ikke undgås, og deres virkning var langt skadeligere i en auburnsk anstalt, hvor medfangerne ikke kunne undgå at få kendskab til afstraffelsen, end i en philadelfisk. Langes og Holms stædige fastholden ved, at de philadelfiske anstalter ville blive dyre i drift, imødegik David med en bemærkning om, at den mere effektive straf i den philadelfiske anstalt ville virke afskrækkende, således at recidivernes antal ville blive færre. Desuden ville det strengere fængsel i den ensomme celle gøre det nødvendigt at nedsætte straffetiden. Der ville heraf opstå ikke ubetydelige besparelser.

Inden kommissionsbetænkningen blev forelagt kongen, behandledes sagen i kancelliet, og 16. juni 1842 forelagde man kongen resultaterne af sine overvejelser. Forestillingen var undertegnet af kancellipræsident Stemann og de deputerede Ørsted, Lange og Bentzen.[31]) Kancelliet gik i det væsentlige

imod kommissionens flertal og støttede minoritetens forslag. Dog turde man ikke gå så vidt som i almindelighed at tillade fangerne at samtale indbyrdes. Det burde kun være dem tilladt at anvende enkelte ord indbyrdes, »som Arbejdet eller andre forefaldende Omstændigheder maatte foranledige«. Endvidere foreslog man, at fangerne inddeltes i hold på højst 20 personer, der holdtes afsondret fra hinanden under arbejde, spisning, gårdtur, kirkegang og undervisning. Herved kunne fangerne klassificeres, og man kunne til en vis grad modarbejde den moralske smittes skadelige følger. Om natten skulle alle fanger holdes strengt adskilte. Som led i forsvaret for denne ordning indeholdt forestillingen en kritik af flertallets forslag. Det philadelfiske system fandt man ikke blot hårdt, men næsten »umenneskeligt«, navnlig når hensyn toges til, at man for en ringe forseelse kunne blive idømt ensomt cellefængsel. Man fandt det endvidere godtgjort, at en flerårig indespærring ville få skadelig indvirkning på fangernes helbredstilstand, og at systemet ikke udelukkede vilkårlighed fra fængselsmyndighedernes side. Endelig kunne man ikke tillægge det argument »nogen Vægt, hvorefter den vilkaarlige Myndighed, som man under det omhandlede System lægger i Opsynets Magt, paastaaes at tabe sin Skadelighed derved, at Fangerne ikke gjensidig faae at see den ene hvorledes den anden behandles«. Kun Ørsted indtog en noget mere imødekommende holdning over for flertallets ønsker. Selv om han principielt sluttede sig til sine kollegers opfattelse, var han dog stemt for — inden for et meget begrænset område — at gøre et forsøg med det philadelfiske system. Han foreslog, at man på øerne prøvede systemet paa alle de fanger, der idømtes indtil 2 års fængsel. Man kunne derefter se tiden an og samle yderligere erfaringer.

Sammenligner man kancelliets holdning i sommeren 1842 med stillingen umiddelbart efter tronskiftet, var der sket en betydelig udvikling. Medens man i 1840 kun dristede sig til at lappe på fortidens brøst, var man nu enige om, at en dybtgående ændring måtte til. Man ville have alle fanger isoleret om

natten, og der skulle indføres en strengere disciplin. Dette program kunne kun gennemføres, når der byggedes helt nye fængselsbygninger. Man indstillede til kongen, at man gik igang med opførelsen af to nye mandsfængsler. Midlerne hertil skulle skaffes ved en særlig skat. Da det ville blive for tyngende at tage pengene på een gang, foreslog man en årlig udskrivning på 130.000 rbd., fordelt med 1/7 på København, 1/7 på købstæderne og 5/7 på landdistrikterne. Om den endelige sums størrelse kunne der foreløbig intet bestemt siges, da den var afhængig af det fængselssystem, som blev valgt, og den hurtighed, hvormed reformen skulle gennemføres. Kancelliet sluttede sin indstilling med at understrege, at ingen afgørelse om detailler kunne træffes, førend hovedspørgsmålet blev afgjort.

Fængselsreformen var hermed lagt i den enevældige konges hånd. 25. juni 1842 faldt der resolution i sagen: »Da Vi ansee Fangernes Isolering som et væsentligt Middel til deres Forbedring, finde Vi det hensigtsmæssigt, at der for Forbrydere, der inddømmes paa kortere Tid, opføres Forbedringshuse efter det philadelfiske eller fuldstændige Isoleringssystem, dog med den Modification, at der i samme indrettes enkelte Værelser, i hvilke Forbrydere, hvis Sinds- eller Legemsforfatning maatte gjøre det betænkeligt at underkaste dem den strenge Isolering, kunne anvises fælleds Arbejde«. For fanger, der idømtes længere eller livsvarige straffe skulle der indrettes tugthuse i overensstemmelse med kancelliets plan. Nyordningen skulle indtil videre kun gælde for mandsfanger. Der skulle foreløbig udarbejdes planer for et forbedringshus i eller ved København, et tugthus i København og et forbedrings- og et tugthus i eller ved Horsens. »Ang. Grænserne for Varigheden af Forbedringshuusstraffen, hvoraf de forskjellige Straffeanstalters Størrelse væsentlig vil afhænge, saavelsom ang. Spørgsmaalet om Tugthuusfanger forinden deres Løsladelse foreløbig bør overflyttes til kortere eller længere Tids Forbedringshuusarbejde forbeholde Vi Os i sin Tid at tage Bestemmelse«. Der skulle desuden senere nedlægges forestilling om fæstningsstraffens ophævelse. Endelig

godkendtes forslaget om en særlig fængselsskat. Ved den kgl. resolution 25. juni 1842 var grundlaget lagt for det moderne danske fængselsvæsen, og Danmark rykkede op blandt de europæiske nationer, som i disse år underkastede deres gammeldags fængselssystemer en reorganisation. Det må også have været en stor dag for David. Til trods for, at kancelliet var gået imod de af David forfægtede anskuelser, besluttede Christian VIII sig til at gennemføre en virkelig radikal reform. Hvad David havde kæmpet for i mange år syntes nu at skulle sejre. Selv om de nærmeste år skulle vise, at der endnu var adskillige hindringer at rydde af vejen, og selv om udviklingen gik langsommere, end David syntes om, gryede dog den nye dag.

Først skulle stænderforsamlingerne høres om den forøgede skatteudskrivning til de nye straffeanstalter. Både i Roskilde og i Viborg drøftede man i 1842 med stor ivrighed det forelagte udkast.[32]) Begge steder gik indstillingen ud på, at der ikke burde udskrives nogen ny skat, og at pengene burde tages af den almindelige statskasse. I Viborg bad man desuden om, at man ville begynde fængselsreformen i Jylland, da der her var størst trang til nye institutioner. Endvidere godkendte man de synspunkter med hensyn til straffesystemet, som indeholdtes i resolutionen af 25. juni 1842. Ved kgl. resolution 10. juni 1844 bortfaldt forslaget om en speciel fængselsskat.

Efter at denne sag var ordnet, sendte kancelliet bygningsinspektør Friis til Jylland for at se på byggegrunde. I Viborg stændersal var udtalt ønsker om, at man ville undersøge muligheden af at anvende bygningerne på Koldinghus som straffeanstalt. Bygningsinspektøren tog stedet i øjesyn, men fandt mange mangler ved forslaget. Derimod anså han den nord for Horsens by beliggende kommunale eksercerplads for velegnet, og kancelliet sluttede sig til denne opfattelse. Ved kgl. resolution 22. januar 1844 godkendtes planen, og det blev samtidig bestemt, at tugthuset skulle indrettes til at modtage 400 fanger og forbedringshuset 300.[33]) De to anstalter skulle ligge i nærheden af hinanden, og der skulle begyndes med tugthuset.

Fængselskommissionen skulle have overledelsen af byggearbejdet, og en specialkomité, bestående af David, Friis og borgmester Ræder i Horsens, skulle føre de nærmere forhandlinger. Når de foreløbige planer var lagt, var det kommissionens opgave at indstille, om arbejdet skulle overdrages en bestemt arkitekt, eller om der skulle udskrives en konkurrence.

Efter en nøje undersøgelse af de lokale forhold indstillede kancelliet 4. marts 1846 til kongen at erhverve 27 tdr. land af eksercerpladsen ved Horsens for en pris af 275 rbd. pr. td. land eller ialt 7500 rbd. Ved resolution af samme dato billigedes forslaget.[34]) Samtidig begyndte kommissionen at udarbejde de nærmere planer for fængselets indretning. Det bygningsmæssige blev overdraget Friis, der udarbejdede forskellige skitser, der alle blev grundigt diskuteret. David fik til opgave at udarbejde et fængselsreglement, for så vidt det havde indflydelse på bygningen. Dette arbejde udførtes i forbindelse med en af direktørerne for det christianshavnske tugthus, justitsråd P. M. Peterson. Disse forslag blev derefter genstand for den samlede fængselskommissions overvejelser, hvorefter tegninger og plan indsendtes 2. juli 1846 til kancelliet. I en forestilling af 29. juli 1846 gennemgik kancelliet hele planen og indstillede den til godkendelse uden ændringer. Ved resolution 30. juli samme år fik den også kongens godkendelse, blot med den ændring, at det på hovedfacaden anbragte tårn skulle fjernes, og en anden passende forsiring opsættes.[35]) Samtidig bestemtes det, at Friis skulle opføre bygningen, da en arkitektkonkurrence ville tage for lang tid. Den snævrere komité, bestående af David, Friis og Ræder, skulle lede arbejdet og fik ligeledes bemyndigelse til at afgøre eventuelle mindre overskridelser.

Selve projektet til Horsens tugthus bestod af et bygningskompleks omfattende to hovedfløje, forbundet med to mindre sidefløje og en mellemfløj. Anstalten skulle rumme 400 fanger, der om natten skulle anbringes i særlige soveceller 4 alen lange og 2 alen brede, indeholdende 320 kubikfod luft. Arbejdssalene skulle optage 20 mand hver, og de varierede i størrelse efter

beliggenheden. Desuden skulle der indrettes et mindre antal straffe- og observationsceller samt særlige sygeceller. David var meget optaget af alle disse detailler, og gennem ham gik de store udbetalinger til arbejdet, der påbegyndtes i efteråret 1846. Formodentlig var det ham og Friis, der trak hovedlæsset. Samtidig fortsattes arbejdet i fængselskommissionen, der ingenlunde var afsluttet, så længe de nye forbedringshuse ikke var planlagt og sat i arbejde. 15. maj 1846 indsendte kommissionen en ny betænkning til kancelliet, hvori man pressede på med afgørelsen af en række vigtige spørgsmål.[36]) Der var for det første problemet om, hvem der skulle idømmes forbedringshus, et spørgsmål, der ikke var blevet afgjort i 1842. Selv om majoriteten stadig fastholdt sit oprindelige standpunkt og mente, at de nyeste erfaringer fra udlandet talte til fordel for deres anskuelse, var man dog klar over, at kancelliet ikke ville gå så vidt. Man indstillede derfor, at de mest almindelige forbrydelser skulle medføre forbedringshusstraf, således at alle de, der gjorde sig skyldige i disse »i det mindste eengang kunne vorde belagte med denne Straffemethode«. Man satte derfor grænsen ved 6 års straffearbejde, således at alle domme indtil 6 år skulle afsones i forbedringshus efter philadelfisk mønster, medens resten skulle overføres til tugthus. Da forbedringshusstraffen var mere intensiv end det gamle straffearbejde, skulle der foretages en nedsættelse efter følgende skala: 1 års straffearbejde blev sat lig med ¾ års forbedringshusarbejde, 2 år med 1½, 3 år med 2⅙, 4 med 2⅚, 5 med 3½ og 6 års straffearbejde med 4 års forbedringshusarbejde. Majoriteten udgjordes denne gang af de to bygningskyndige medlemmer samt David, idet de to tyske embedsmænd ikke længere var medlemmer. Det dækker derfor ganske de faktiske forhold, når minoriteten — stadig bestående af Lange og Holm — konsekvent kaldte majoritetens forslag »Professor Davids Forslag«. Minoritetens indstilling gik ud på, at 26 måneders forbedringshusarbejde var det længste, man burde idømme, hvilket svarede til 3 års sædvanlig straffearbejde. Som motivering henviste man til de udtalelser, der var

fremsat om, at det ensomme fængsel i det lange løb havde en skadelig indflydelse på fangerne. Desuden spillede de økonomiske forhold en vis rolle. Subsidiært ville man dog gå med til 3½ års forbedringshusarbejde svarende til 5 års straffearbejde.

Samtidig ønskede man afgjort, hvor store de nye anstalter skulle være, og om de skulle være rigs- eller provinsanstalter. Det første problem kunne ikke afgøres, førend forholdet mellem tugt- og forbedringshusstraffen var endelig afgjort. Med hensyn til det andet var kommissionen enig om at tilråde, at de nye anstalter blev rigsanstalter. Herfor talte først og fremmest praktiske grunde, idet specielle forhold i en enkelt provins pludselig kunne medføre overbefolkning. Endvidere ville man gerne have slaveristraffen ophævet snarest. Skulle man først vente på opførelsen af et københavnsk tugthus, ville det trække for længe ud.

Kommissionens henvendelse kom straks under behandling i kancellikollegiet, men henlagdes foreløbig. For David var dette en betydelig skuffelse. Ved en privat henvendelse til kongen, dateret 24. december 1846, søgte han at få sagen fremmet.[37]) I denne betænkning anbefalede David ligeledes varmt sit tidligere fremsatte forslag om indretning af en overordnet fængselsmyndighed i lighed med, hvad der fandtes i udlandet. »At en saadan Embedsmand, der ifølge sin Embedsstilling vilde komme i Kundskab om samtlige Arresthuses og Straffeanstalters locale Beskaffenhed, og der vilde være i Besiddelse af et fortløbende Detailkundskab til disses hele Bestyrelse, langt bedre vilde være istand til at afgive en Betænkning eller en Erklæring over enkelte Sager end Fængsels-Commissionen nu ofte er i Stand til at gjøre det, vover jeg at troe; thi hvor der er Spørgsmaal om de ældre Arresthuses Ombygning eller om Rettelse af bestaaende Mangler bliver det formentligen Fængsels-Commissionen ofte ikke let at afgive en begrundet Betænkning, fordi den i mange Tilfælde ikke har anden Kundskab til Beskaffenheden og Beliggenheden af de omtalte Localiteter end den Acterne indeholde«. David ville ikke foreslå, hvorledes forholdet skulle ordnes

mellem kancelliet og overtilsynet, men han anså det for sin pligt at gøre opmærksom på, »at Overtilsynet med Fængselsvæsenet, efter min Overbeviisning, ikke er ordnet paa den rette Maade, og at en heldig Fremgang af den Reform, som Deres Majestæt tilsigter, i betydelig Grad vilde sikkres ved, at det overdroges en enkelt eller enkelte Embedsmænd at føre et virkeligt, paa local Besigtigelse og Undersøgelse grundet Overtilsyn med samtlige Straffe- og Varetægts-Anstalter«.

Påny hengik der et årstid, uden at sagen kom et skridt videre. Atter forsøgte David at bringe spørgsmålet over det døde punkt, men det var, ligesom både kommissionen og kancelliet var kørt træt. I en ny stor betænkning, dateret 6. november 1847, til fængselskommissionen forsøgte David at genoplive diskussionen om de problemer, der endnu ikke var blevet afgjort.[38]) På nye rejser havde han indsamlet friske erfaringer om udenlandske fængselsforhold, og disse indtryk havde bestyrket ham i troen på, at selv et langvarigt ophold i ensom celle ikke var skadeligt for fangerne. Han havde derfor ikke opgivet håbet om, at minoriteten endnu kunne vindes for den udvidede anvendelse af forbedringshusstraffen. Endvidere var han meget ivrig for, at kommissionen skulle gå igang med de forberedende arbejder til opførelse af et forbedringshus ved København. Af hensyn til den københavnske forbryderstamme burde dette fængsel ligge på Sjælland. En særlig omtale helligede han dernæst spørgsmålet om fængselsvæsenets bestyrelse. Efter Davids mening burde man forlade det gammeldags system med en kollegial direktion, sammensat af embedsmænd, der havde mange andre forretninger. I Spidsen for hver anstalt burde stå en direktør, der til sin assistance burde have en arbejdsinspektør. Et råd, hvori fængselslægen og præsten fik sæde ved siden af nogle af kancelliet udvalgte borgere, skulle kontrollere direktørens administration og iøvrigt virke vejledende. Endelig burde der oprettes en speciel, overordnet fængselsinspektion. Til støtte for dette forslag anførte David med ikke ringe vægt de uheldige erfaringer, man havde gjort med de senere års nye

arrestbygninger. De var ingenlunde blevet så hensigtsmæssige, som det havde været ønskeligt, og som man kunne have ventet efter de midler, der var stillet til rådighed. Grunden hertil var det manglende overordnede og sagkyndige tilsyn. Heller ikke denne nye opfordring fra David førte til praktiske resultater.

Blandt de spørgsmål, som fængselskommissionen kom til at tage stilling til, var ligeledes planerne om opførelse af nye varetægtsarrester. Inden for kancelliet var man klar over manglerne ved de eksisterende arresthuse. Formodentlig havde den offentlige kritik i stændersalen og i de forskellige aviser og tidsskrifter gjort sin virkning. Ved cirkulære af 27. juni 1839 indkrævedes der oplysninger hos overøvrighederne om arrestvæsenets tilstand, og det indkomne materiale overleveredes fængselskommissionen. I sommeren 1840 fandt der derefter en generaldebat sted om disse problemer.[39]) Fra denne debat er bevaret et indlæg fra David, dateret 18. juni 1840. I dette understregede han endnu en gang nødvendigheden af at reformere varetægtsfængslerne, dels for at formindske den moralske smitte, dels for at fremme politiets undersøgelsesarbejde. En række nybygninger var nødvendige, hævdede David, og for at føre kontrol med disse måtte der oprettes stillinger som fængselsinspektører, der skulle inspicere de enkelte anstalter med regelmæssige mellemrum. En væsentlig del af betænkningen var helliget spørgsmålet, om man kunne forlange, at varetægtsarrestanter skulle beskæftiges med arbejde. Efter Davids mening kunne man ikke gennemtvinge dette, men arresterne måtte indrettes således, at fangerne kunne blive beskæftiget, hvis de ønskede det. Arbejde var nemlig moralsk styrkende. Udbyttet skulle naturligvis tilfalde fangerne. I det væsentlige blev Davids betænkning lagt til grund for kommissionens indstilling af 31. oktober 1840. Man krævede heri, at varetægtsfængsel skulle foregå i enkeltcelle, og at disse skulle afsondres således fra hinanden, at der intet samkvem kunne finde sted mellem fangerne. Derimod kunne man ikke blive enig om oprettelse af en øverste fæng-

selsmyndighed. Indstillingen mundede ud i, at der burde tilvejebringes et detailleret reglement for arrestvæsenet. Udkast til et sådant stillede man kancelliet i udsigt. På basis af denne foreløbige indstilling udarbejdede kancelliet 11. januar 1842 et cirkulære til samtlige overøvrigheder indeholdende grundregler for arresthusenes fremtidige indretning. Indtil videre skulle alle forslag til nye arresters indretning forelægges kommissionen til betænkning, og de måtte ikke sættes i værk, førend denne forelå. I de følgende år modtog kommissionen flere forslag til udtalelse.

Udarbejdelsen af det fuldstændige arrestreglement blev påbegyndt i 1842. Først i begyndelsen af året 1843 kom det til behandling i kommissionen. Udkastet skyldtes et samarbejde mellem David og Københavns vicepolitidirektør, v. Osten, og det fremtrådte som et meget detailleret dokument, inddelt i 5 afsnit, omfattende reglement for bygningen, øvrigheden, lægen, arrestforvareren og arrestanten. Til indledning tog man atter til orde for indførelsen af en central fængselsmyndighed, hvis praktiske nytte man søgte at påvise. Under punkt 1 var det afgørende spørgsmål enecellen, der for fremtiden skulle indrettes i enhver nyopført arrest. Endvidere var der bestemmelser om minimumsmål for cellen og passende gårdsrum for fangerne, således at alle under betryggende forhold kunne få adgang til bevægelse i fri luft. Under punkt 2 foreslog man, at det tilkom politimesteren, i hvis distrikt arresten var beliggende, at forestå ledelsen og ansætte arrestforvarer og opsynsbetjente. Endvidere var det hans opgave at fordele arrestanterne i de forhåndenværende arrester på forsvarlig måde. Varetægtsarrestanter skulle så vidt muligt sidde alene, og i alle tilfælde måtte arrestanter, der sad fængslet i samme sag, holdes adskilte. Endvidere burde man afsondre de fanger, der afsonede fængsel på vand og brød, fra de personer, der var idømt almindeligt fængsel. Under dette afsnit var endvidere optaget bestemmelserne om forplejning. Begge forslagsstillere ville bort fra det gamle system, hvor fangerne fik kostpenge og gennem

arrestforvareren indkøbte de nødvendige levnedsmidler. Maden burde gives dem in natura og under så betryggende former, at arrestforvareren ikke kunne tjene på fangerne. Endvidere burde varetægtsfangerne have mulighed for arbejde. I punkt 3 optoges reglerne om fast lægetilsyn med alle arrester, og punkt 4 indeholdt bestemmelserne om arrestforvareren. Denne burde helst ikke have noget bierhverv. Med hensyn til hans disciplinære myndighed over for fangerne måtte reglerne indrettes således, at han »ikke engang kan blive mistænkt for at lucrere ved den mere eller mindre gode Behandling, som bliver Arrestanterne til Deel og i Virkeligheden at forhindre, at han ikke kan komme i den Fristelse at gjøre sig nogen Fordeel paa Arrestanternes Bekostning«. Det burde være hans opgave at våge over, at arrestanterne altid fik, hvad de havde krav på. Endelig indeholdt udkastets punkt 5 detaillerede regler for fangernes opførsel i cellen, om rengøring af person og celle og et absolut forbud mod nydelse af tobak og brændevin.

Udkastet blev sat i cirkulation blandt kommissionens medlemmer, og navnlig de deputerede Lange og Holm var fulde af lovord over den omhyggelighed og grundighed, der var anvendt på arbejdet. Flere af de fremsatte forslag blev dog kraftigt kritiseret, og bag meget af kritikken mærker man de erfarne embedsmænd med det intime kendskab til livets praktiske forhold. Man gjorde således opmærksom på de forøgede udgifter, som reformen ville kræve, og man bemærkede, at de kommunale myndigheder først måtte høres, inden man pålagde dem disse udgifter. David forsvarede sit udkast med, at det kun var et ideal, man burde stræbe at realisere, en vejviser for de kommuner, der planlagde nybygninger. Hans argumenter havde dog vanskeligt ved at trænge igennem, og hans kritikere holdt fast ved, at reformen ville blive for kostbar. En centralmyndighed ville man heller ikke gå med til, og man anså den for overflødig, når man fik et fast reglement. Inventaret fandt man gennemgående for flot, og der var ingen grund til at indrette en særlig latrinindretning i hver celle, et særligt modtagelses-

værelse eller badeværelse. »Das Gebrauch warmer Bäder ist ein Luxus«, fastslog den deputerede Lilliencron, »dessen unsere Bürger und Bauern im freien Zustande nicht theilhaft werden, und es scheint mir etwas viel verlangt, dass sie derselben für die Gefangenen bezahlen sollen«. Argumentationen minder slående om den, der anvendtes, når det kom på tale at gennemføre hygiejniske forbedringer i landets fattighuse.[40])

Med fynd og klem rykkede David ud til forsvar for sine forslag. Navnlig var det ham meget om at gøre at bevise nødvendigheden af en centralmyndighed for fængselsvæsenet. Desuden opponerede han kraftigt mod Lange, der havde forsvaret en enkelt lille snaps til fangerne. Gav man efter på dette punkt, hævdede David, ville man komme ind på et skråplan. Ingen kunne da standse farten mod afgrunden.

15. maj 1844 var forslaget færdigt fra kommissionen, og det afsendtes til kancelliet. Endnu forestod dog et langt og tidrøvende arbejde. Ikke alene måtte de enkelte kancellideputerede tage stilling til det omfangsrige dokument, men det blev endnu en gang sendt tilbage til kommissionen og atter behandlet af kancelliet. Først 7. maj 1846 udstedtes det endelige reglement for arrestvæsenet i Danmark.[41])

Sammenligner man dette med Davids oprindelige forslag, er der ingen tvivl om, at David på alle afgørende punkter fik sin vilje ført igennem. I alle nye arresthuse skulle for fremtiden enkeltcellerne være fremherskende, og kun i ganske enkelte tilfælde måtte man afvige fra denne bestemmelse. Endvidere fik cellen en sådan indretning, at opholdet ikke længere var sundhedsfarligt. Der var dernæst draget omsorg for en mere fornuftig forplejning, og der var rejst skranker mod embedsmisbrug fra arrestforvarerens side over for fangerne. Derimod lykkedes det ikke David at få oprettet en central fængselsmyndighed. Han måtte ligeledes se på, at politimesteren kunne tilstå en fange den eftertragtede lille snaps!

Ser man tilbage på Davids virksomhed i fængselskommissionen i årene 1840-47, er der ingen tvivl om, at hans indflydelse var stadig stigende. Da han indtrådte i kommissionen, havde han allerede et betydeligt teoretisk kendskab til alle fængselsvæsenets problemer. Gennem 1840'erne uddybede han dette ved fortsatte studier af den nyudkomne europæiske fængselslitteratur og ved besøg i forskellige kendte udenlandske fængsler. Endvidere var det af betydning, at David i 1845 blev udnævnt til medlem af direktionen for tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn samt tugt- og forbedringshuset på Møen.[42]) Han trådte her i praktisk samarbejde med vicepolitidirektør v. Osten, der samtidig udnævntes til administrerende direktør, og med justitsråd P. M. Peterson. Denne udnævnelse gjorde det muligt for David at få et intimt kendskab til et af de danske hovedfængslers indre administration, hvilket utvivlsomt har haft sin betydning som et værdifuldt supplement til hans i forvejen overvejende teoretiske kendskab til fængselsproblemerne. Sammenlagt måtte alle disse forhold give hans ord betydelig vægt. Gør man resultatet af hans indsats op, må det siges, at der tilkommer ham en væsentlig del af æren for, at det virkelig blev alvor med fængselsreformen. Ganske vist nåede man i Christian VIII's regeringstid ikke så langt med spørgsmålet, som David kunne have ønsket, men det blev dog fastslået, at kortere fængselsstraffe skulle afsones i straffeanstalter efter philadelfisk mønster, medens længere fængselsstraffe skulle afsones i anstalter efter det auburnske mønster. David fik endvidere gennemført, at man tog spørgsmålet om varetægtsfængslernes reform op samtidig med, at den almindelige fængselsreform blev gennemført, og han havde en afgørende indflydelse på arrestreglementets udarbejdelse, dette vidtskuende arbejde, der bestod sin prøve indtil 1938. David kunne regne med absolut støtte fra Christian VIII's side til gennemførelsen af disse reformer, og han stod i stadig kontakt med kongen, hvem han gav personlig orientering med hensyn til nyudkommen europæisk fængselslitteratur.[43]) I sommeren 1844

foretog David efter kongens ønske en ny stor udenlandsrejse for at gøre sig bekendt med fængslerne i Preussen, Holland, England og Frankrig og følgerne af de der indførte nyeste reformer.[44]) I disse år, hvor fængselsspørgsmålet var aktuelt, gæstedes Danmark af kvækerinden Elisabeth Fry. Hun blev modtaget med stor elskværdighed af kongeparret, og hun talte varmt varetægtsfangernes sag. Formodentlig har hun også truffet David, men herom foreligger dog intet.

Derimod lykkedes det ikke David at få gennemført en nyordning af fængselsvæsenets centralstyrelse. Alle forslag herom strandede på kancelliembedsmændenes henvisning til den økonomiske byrde, som denne reform ville medføre. Formodentlig har også de personlige forhold spillet ind. Skulle der udnævnes en øverste leder af det danske fængselsvæsen, kunne man vanskelig komme uden om David. Selv om meget vand var løbet i stranden siden 1834-35, var det dog den samme mand, der i sin tid havde grundlagt »Fædrelandet« og var blevet afskediget som professor på grund af sin politiske agitation mod regeringen. I kancelliet sad endnu Frederik VI's mænd, og det er ikke usandsynligt, at man stiltiende har været enige om at modsætte sig det Davidske forslag. Først efter enevældens fald kunne David gennemføre oprettelsen af en centralstyrelse for fængselsvæsenet.

XI

STÆNDERDEPUTERET I ROSKILDE 1842-46

I sommeren 1842 indkaldtes Roskilde stænderforsamling pány til møde, og David mødte frem som repræsentant for København. Den nye session åbnedes 7. juli med en festgudstjeneste i Roskilde domkirke, hvor biskop J. P. Mynster, der selv havde sæde i forsamlingen som repræsentant for gejstligheden, prædikede. Efter gudstjenesten begav samtlige deputerede sig i procession tilbage til palæet, hvor det egentlige åbningsmøde fandt sted med en tale af den kgl. commissarius, den nyudnævnte gehejmestatsminister A. S. Ørsted. Forsamlingen konstituerede sig derefter under alderspræsidentens ledelse, og man skred til valg af embedsmænd. Uden modkandidat valgtes professor H. N. Clausen til forsamlingens præsident.

David blev en ivrig og interesseret deltager i forsamlingens forhandlinger. Han mødte i alle tre sessioner i 1842, 1844 og 1846. Han fik flere gange betroet vigtige ordførerskaber, og han stod selv som forslagsstiller til betydningsfulde sager. Han anvendtes ofte i udvalgene eller komiteerne, som de dengang hed, og disse behandlede både rent politiske og mere saglige, navnlig økonomiske spørgsmål.

Det trykte referat af forhandlingerne giver intet indtryk af Davids ydre optræden som taler, men så meget mere af talernes udpræget saglige indhold. Det var ingen overdrivelse, når »Fædrelandet« karakteriserede ham som en af forsamlingens mest kyndige og belæste medlemmer. David talte kun om forhold, han havde virkelig forstand på. Ofte benyttede han lejligheden til at henvise til, hvorledes de under forhandling væ-

rende spørgsmål var ordnet i forskellige europæiske lande, og han førte tit udenlandske skribenters meninger i marken til støtte for sine egne synspunkter. Selv om han ofte tog ordet, lagde han kun beslag på forsamlingens opmærksomhed, når han havde noget virkeligt på hjerte. Sine modstandere søgte han at overbevise ved sine argumenters vægt, mere end ved oratoriske kunstgreb. Dog kunne han godt blive skarp i tonen, især når han havde det indtryk, at modparten med flid misforstod hans ord.

Allerede i forsamlingens andet møde holdt David sin jomfrutale. Til behandling var et forslag af L. N. Hvidt om indgivelse af en adresse til kongen, hvori man skulle tilkendegive de forhåbninger, der bevægede forsamlingen. Tanken var allerede nu at rejse forfatningsspørgsmålet. Forslaget kom imidlertid ud for stærk modvind. David forsvarede det, skønt han ikke tillagde det større betydning. Ved afstemningen blev der flertal for at forkaste forslaget om en adresse.

Det vigtigste spørgsmål, som den nye stænderforsamling kom til at tage stilling til, var forfatningssagen. Allerede i 1838 havde begge de kongerigske stænder indsendt petitioner om stænderforsamlingernes forening. Efter tronskiftet i 1839 var der opstået en stærk bevægelse for at gå et skridt videre, og talrige deputationer havde anmodet kongen om at tilstå de forenede stænder skattebevillingsret. Hele sommeren 1840 havde de liberale blade fortsat denne agitation og herved oparbejdet en vis stemning for denne vigtige sag. Som påvist foran havde David deltaget aktivt i diskussionen og klart tilkendegivet, at også han ønskede stænderforfatningens omdannelse til en virkelig konstitutionel forfatning. Hele denne bevægelse, der kun må ses som udtryk for visse begrænsede befolkningsgruppers ønsker, fandt en bestemt modstander i Christian VIII og hans nærmeste politiske rådgivere. Kongen mente ikke, at forfatningssagen var aktuel. Han ønskede at koncentrere sig om gennemførelsen af vigtige forvaltningsreformer. På den anden side ville han ikke stille sig absolut afvisende. For delvis at komme

folkestemningen imøde lod han i 1842 Ørsted forelægge en plan om indførelse af såkaldte stænderkomiteer. Til disse skulle monarkiets 4 stænderforsamlinger vælge et lige stort antal medlemmer, og vigtigere spørgsmål som f. eks. finanssager skulle forelægges denne forsamling til betænkning. Forslaget betød ingen opfyldelse af de fremsatte liberale krav, men dog en indrømmelse til oppositionen. Til at behandle forslaget nedsatte forsamlingen et 9-mands udvalg omfattende alle afskygninger af forsamlingens politiske anskuelser, og blandt disse var også David. Spørgsmålet blev genstand for en meget omhyggelig behandling i salen, og trods en vis modstand fra de ungliberale vedtog man at anbefale tankens udførelse i praksis. Allerede under den foreløbige behandling fandt David lejlighed til at udtale, at det var »med dyb Taknemmelighed og undersaatlig Hengivenhed«, at man havde modtaget meddelelsen om »det store Skridt, som Kongen har gjort til Folkeønskets Tilfredsstillelse«.[1]) Efter hans opfattelse kunne den nye institution komme hele staten til gode og blive »et nyt væsentligt Led i Udviklingen af vore Samfundsforhold«, navnlig som mæglende og forenende element.[2]) Det nye organ måtte derfor have en sådan organisation, at det kunne få virkelig betydning. Man måtte følgelig modsætte sig alle forsøg på at underordne det de allerede eksisterende stænderforsamlinger. David ville stemme for, at antallet af delegerede til stænderkomiteerne blev større end af regeringen foreslået, og at deres funktionstid blev forlænget fra to til seks år. Med styrke afviste han, at stænderforsamlingerne ville begå selvmord ved at stemme for de nye forslag. Om planen som helhed udtrykte David til slut, at det var overbevisningen »om Nødvendigheden af en Udvikling af vore Samfundsforhold, og af, at man ærligen bør række Haanden til det Middel, som dertil ærligen bydes — det er denne Overbeviisning, der har motiveret min Stemme i denne Sag. Jeg har derved bestandig havt hele Spørgsmaalet, det hele tilsigtede Øiemed i Syne, og jeg er derfor bestandig gaaet ud paa, at gjøre den nye Institution saa stærk og saa selvstændig som muligt, for

at den kan faae den Betydning, som den efter min Overbevisning bør have for at opfylde sin Bestemmelse, og blive et Led i den Udvikling, hvori Tidens Trang skal finde sin endelige Tilfredsstillelse«.[3]) Med 47 stemmer mod 14 vedtog forsamlingen at anbefale forslagets gennemførelse, og man vendte sig mod det af Balthazar Christensen og brændevinsbrænder J. Sidenius stillede forslag om, at forsamlingen skulle afvise forslaget, fordi det ingenlunde tilfredsstillede folkets trang til en friere samfundsudvikling. Orla Lehmann, der også var medlem af forsamlingen, foretrak i 1842 at gå med flertallet, selv om han klart gav til kende, at heller ikke han fandt den foreslåede ordning tilfredsstillende.

Stænderkomiteerne så aldrig dagens lys. Begge de kongerigske stænderforsamlinger gik principielt ind på forslaget, men det afvistes både af den slesvigske og den holstenske forsamling. Regeringen lod derfor forslaget falde og opgav samtidig ethvert fremtidigt initiativ på forfatningsspørgsmålets område. Når heller ikke de kongerigske stænder foreløbig tog nye skridt, skyldtes det udviklingen i hertugdømmerne.

I november 1842 brød den længe opsparede spænding mellem dansk og tysk ud i åben konflikt. I den slesvigske stændersal rejste Peter Hiort Lorenzen sig fra sin Plads og begyndte at tale dansk. Hermed var signalet givet til åben konflikt mellem monarkiets to nationaliteter. Den nationale spænding voksede i de følgende måneder, og kløften mellem monarkiets forskellige provinser uddybedes. Det liberale parti i København greb med begejstring de muligheder, som den nationale strid indeholdt til opposition mod regeringen. Bevægelsen blev fra nu af national-liberal.

På den modsatte fløj skærpedes ligeledes holdningen, og den slesvig-holstenske politik trådte klart frem. I 1844 lod hertugen af Augustenborg advokat K. Samwer udsende et skrift, hvori det blev udviklet, hvorledes de to hertugdømmer, Slesvig og Holsten, i tilfælde af den oldenborgske mandsstammes uddøen måtte skilles fra kongeriget og samlet gå i arv inden for det

augustenborgske hus. Skriftet vakte betydelig opsigt både nord og syd for Kongeåen. I slesvig-holstenske kredse sluttede man hurtigt op omkring disse tanker, hvis gennemførelse i praksis betød hertugdømmernes udskillelse fra det danske monarki. I kongeriget vakte de tilsvarende bekymring, idet man frygtede, at gamle danske rigsdele for stedse skulle gå tabt for den danske krone. I Roskilde stænderforsamling gjorde Algreen-Ussing sig til talsmand for denne ængstelse. 22. oktober 1844 indbragte han et andragende i forsamlingen gående ud på, at man skulle anmode kongen om højtideligt at tilkendegive monarkiets udelelighed i henhold til kongelovens arveregler og at drage omsorg for, at alle forsøg fra undersåtternes side på at løsrive enkelte bestanddele blev standset. Til forslaget var kædet en anmodning om forening af de to kongerigske stænderforsamlinger og oprettelsen af en for hele monarkiet gældende fælles finanskomité, for hvilken et to-årigt finansbudget skulle forelægges. Under sagens behandling udskiltes disse forfatningspolitiske ønsker, og man samlede sig om kravet om en højtidelig erklæring om arvefølgespørgsmålet. En vidtløftig debat udspandt sig om dette betydningsfulde spørgsmål, i hvilken også David lod sin røst høre. Han blev medlem af det nedsatte udvalg, og 22. november holdt han en af sine længste taler i Roskilde stændersal. Han opkastede i denne det spørgsmål, om den foreslåede deklaration kunne anses for hensigtsmæssig og nødvendig. Svaret blev bekræftende. Den fjendtlige og bitre stemning, som nu herskede mellem de forskellige statsdele, var opstået, dels af frygt for, dels af håb om, at den eksisterende statsforbindelse snart ville ophøre. Efter Davids opfattelse var det derfor »det Vigtigste og Nærmeste, man maa have for Øie, at gjøre et Skridt der kan berolige Dem, som frygte, og nedslaae Dem som haabe, og dette kan ikke skee paa nogen anden Maade, end ved at Kongen udtaler sin bestemte Anskuelse om Arvefølgen«.[4]) Denne kunne efter Davids Mening kun gå ud på, at hele det danske monarki udelt skulle følge kongelovens regler, og han nærede den faste overbevisning, at når først for-

bindelsens ukrænkelighed var fastslået og det håbløse i at arbejde for en splittelse klart tilkendegivet, ville den i øjeblikket herskende følelse af håb og frygt forsvinde. Ligesom i det private liv ægteskabets uopløselighed nødvendigvis måtte medføre den gode forståelses vedligeholdelse og havde til følge, at man rettede sig efter hinanden, således måtte hævdelsen af statsenheden bedre forholdet mellem monarkiets forskellige dele. Når man havde sat grænser »for alle statsopløsende Machinationer og Agitationer« kunne man ikke gøre noget bedre og fornuftigere »end at ordne Forholdene saaledes, at Undersaatterne i de forskjellige Statsdele ogsaa kunne føle sig tilfredse og lykkelige, saa at de, i tryg Besiddelse af de Rettigheder, som de efter de særegne Retsforhold kunne gjøre Krav paa, med Glæde ville samarbeide til den samlede Stats Vel«.[5])

Så godt som enstemmigt tilrådede Roskilde stænderforsamling kongen at udstede en offentlig deklaration om monarkiets udelelighed. Andragendet førte til udstedelse af det såkaldte åbne brev af 8. juli 1846. Brevets indhold imødekom den offentlige mening i kongeriget. I hertugdømmerne fremkaldte det en sådan forbitrelse, at kløften mellem disse og kongeriget blev endnu dybere. Davids og andre kongerigske politikeres forhåbninger om, at en erklæring ville virke beroligende, slog således aldeles fejl. Man undervurderede styrken i den bevægelse, der var vokset frem på nationalt grundlag. Man troede, at man kunne beherske den og lede den ind i ønskede baner ved gode ord og fornuftig tale. De nationale lidenskaber lod sig imidlertid ikke tøjle.

Den stigende modsætning mellem statsdelene lammede forfatningsarbejdet. Regeringen havde forlængst givet op, og David kom efterhånden til samme negative indstilling. Når man ikke kunne få hertugdømmerne med til løsning af forfatningsspørgsmålet, måtte man hellere lade sagen hvile. Omvendt hævdede Orla Lehmann og den kreds, der samlede sig omkring ham, at tidspunktet nu var inde til at foretage et dristigt initiativ. Det forestående stændervalg gjorde vel også sit til, at man var ivrig

efter en stor demonstration. I stænderforsamlingen i 1846 stillede Lehmann forslag om indgivelse af en petition om, at en konstituerende forsamling måtte blive indkaldt til København for at tage et af regeringen udarbejdet forslag til en fri forfatning for kongeriget og Slesvig under behandling.[6]) Herved ville kongen indfri det åbne brevs løfte om hertugdømmet Slesvigs uadskillelige forbindelse med kongeriget. Hvad Lehmann tilsigtede, var et Danmark til Ejderen under en fri forfatning. Hvordan det skulle gå med Holsten og Lauenborg, interesserede ham mindre, selv om han stadig forudsatte en vis løsere statslig forbindelse.

Den kgl. commissarius, professor P. G. Bang, nedlagde straks forbud mod, at forsamlingen indgav en petition af dette indhold. Lehmann afviste denne protest, og en langvarig debat udspandt sig om en fri forfatnings fortrin og mangler. Lehmann fik støtte af Balthazar Christensen og af jernstøber P. F. Lunde, medens mænd som provst Plesner og professor Algreen-Ussing talte imod. Også David vendte sig med kraft mod det Lehmannske parti. Selve forslaget karakteriserede han som umodent, og han udtalte uden omsvøb, at det Lehmannske parti gennem dette forslag havde vist en uformuenhed til at løse problemet. Henvendt til de deputerede, der havde udtalt, at den enkeltes stillingtagen til det Lehmannske forslag ville få konsekvenser for den pågældende ved det forestående københavnske stændervalg, udtalte David, at han på ingen måde kunne sætte lysten til at »blive i Besiddelse af mine Vælgeres Tillid, over den Pligt, at udtale mig efter min samvittighedsfulde Overbeviisning om, hvad der vil tjene til det almene Vel«.[7]) I et langt foredrag, der var båret af større bunden varme end Davids sædvanlige indlæg, udviklede han sit forfatningspolitiske syn. Han vedkendte åbent, at han ved kongens tronbestigelse havde været en ivrig tilhænger af at bede kongen om at indføre en fri forfatning. Dette ønske bundede i en dyb følelse af en fri forfatnings velsignelse for samfundet. Til denne opfattelse bekendte han sig stadig. »Ingen kan ønske, at den Sands og Lyst til at medvirke

i Statens offentlige Anliggender, til at erholde Indflydelse paa Lovenes Tilbliven og Skatternes Fordeling, som en høiere Cultur og Almeenaandens Oplivelse har vakt, maa sløves eller uddøe i Folkets Barm«, og føjede han profetisk til, »der kan komme Tider og Omskiftninger, og de kunne ligge i en fjernere eller nærmere Fremtid, hvor det ikke blot er ønskeligt, men hvor det er af høieste Vigtighed, at denne Sands og Aand, og Kraften til at medvirke til Statens Vel maa være levende og udbredt i Folket, og hvor vore Børns og vore Børnebørns Vel kunde være afhængigt af, at vi ikke skride tilbage i vor politiske Udvikling«.[8]) Når han i 1840 ivrigt havde taget til orde for en fri forfatning, skyldtes det navnlig, at han håbede, at hertugdømmerne, når Danmark fik en fri forfatning, ville finde deres interesse i en nærmere statslig forbindelse med kongeriget. I mellemtiden var modsætningerne mellem monarkiets forskellige dele blevet skærpet. Efter Davids mening ville det Lehmannske forslag medføre, at disse modsætninger ville øges. Når hertil kom, at kongen ikke af egen fri vilje ville tilstå en fri forfatning, hvilket David anså for en absolut betingelse for et gunstigt resultat, måtte han på det bestemteste fraråde forslaget. Det var rigtigt, at der måtte handles, »men i en klog, forsigtig Aand, med Fasthed og Upartiskhed for at forbinde igjen, hvad der stræber efter at adskilles, og saaledes, at Slesvig ikke for bestandig føler sig frastødt fra, men tvertimod tiltrukket til Danmark«.[9])

Ved sin store tale 21. juli 1846 brød David definitivt med sine tidligere politiske venner, Orla Lehmann og Balthazar Christensen. Brudet fandt ikke sted, uden at en vis bitterhed kom til udtryk. David brugte temmelig kraftige udtryk om det yderliggående liberale parti, som han karakteriserede som »hildede i Partisygens Lidenskaber«. Modparten kvitterede med at antyde, at det var lysten til ordener og embeder eller higen efter gunst, der dikterede overbevisningen hos forfatningssagens modstandere — insinuationer som David på det kraftigste imødegik. Af Davids holdning til det Lehmannske forslag må man ikke drage den slutning, at han havde den opfattelse, at

man passivt skulle folde hænderne og se tiden an. Med iver støttede han et forslag fra Algreen-Ussing om, at man skulle tage planerne om stænderkomiteerne op pány, selv om en drøftelse heraf måtte ske under langt dårligere auspicier end i 1842. Den modtagelse, som det åbne brev fik i Holsten, overbeviste imidlertid David om, at også denne vej var håbløs.

I stedet for sluttede David sig med iver til et forslag fra godsejer Tutein om en forandret organisation af gehejmestatsraadet. Under henvisning til omdannelsen af det preussiske statsråd hævdede han, at en reorganisation af rådet ville både »udjevne flere Conflicter og forberede flere vigtige Lovgivningsarbejder, hvorved Regjeringen kunde fremtræde i en mere synlig activ Stilling, end den nu synes at indtage«.[10]) Så godt som enstemmigt vedtog man at lade sagen behandle i udvalg, og David udpegedes til ordfører.

I den betænkning, der blev forelagt forsamlingen, kritiseredes dristigt gehejmestatsrådets nuværende stilling. Adskillige vigtige sager som f. eks. finanssagen og de udenrigske spørgsmål, forelagdes aldrig i statsrådet, og det samme var tilfældet med de vigtigere embedsbesættelser. Endvidere fandt man rådet altfor snævert sammensat, idet betydningsfulde administrationsgrene som det slesvig-holsten-lauenborgske kancelli, generaltoldkammeret, det højere undervisningsvæsen og militæretaterne ikke var repræsenteret. Skulle statsrådet udfylde sin plads, måtte dets organisation og virkeområde, således som det var tilfældet i en række europæiske lande, nærmere fastsættes ved lov. Alle vigtigere statssager burde forelægges det, og mere betydningsfulde regeringsdepartementer burde være repræsenteret i rådet. Der måtte endvidere kunne tilkaldes andre høje statsembedsmænd samt sådanne, »der uden at beklæde høie Statsembeder, besidde Kongens Tillid og Folkets Anerkjendelse af deres Indsigter og Fortjenester«. Et sådant udvidet statsråd ville, når »Spørgsmaal skulde opstaae om Forandring af Regjeringsmaximer eller en Udvikling af Samfundsforholdene, der maatte fremgaae af Anerkjendelsen af nye Ideers Gyldighed,

upaatvivleligen være langt mere egnet til en uhildet og alsidig Undersøgelse, end om det Geheime-Statsraad alene bestod af Mænd, der vare sammenvoxede med de hidtil fulgte Maximer, og der ikke blot betragtede sig som de nærværende Forholds Støtter og Bevogtere, men der selv havde havt en væsentlig Indflydelse paa deres Tilblivelse«.[11]) Hovedformålet med forslaget var således at åbne mulighed for en mere fordomsfri drøftelse af det påtrængende krav om en videre udvikling af den rådgivende stænderforfatning. Samtidig tænkte man, at der kunne skaffes en bredere basis for overvejelser over de problemer, der vedrørte det indbyrdes forhold mellem monarkiets forskellige dele, altså tidens to store og altoverskyggende politiske problemer. Komitébetænkningen gav ikke anledning til nogen debat, og den foreløbige behandling kunne straks tilendebringes. Mærkværdigvis nåede sagen ikke længere, til trods for, at den havde mødt nærmest enstemmig tilslutning fra forsamlingen.

Det er naturligt at betragte Davids holdning i forfatningsspørgsmålet i sammenhæng med hans stilling til de forskellige andragender, der blev indbragt i forsamlingen om den danske nationalitet i Sønderjylland.[12]) I almindelighed kan det siges, at han nærede noget mindre praktisk interesse for disse problemer i sammenligning med spørgsmålet om det statsretslige forhold mellem monarkiets forskellige dele. Han deltog kun i ringe udstrækning i de langstrakte forhandlinger herom.

Sagen kom første gang til forhandling i 1844, da professor J. E. Larsen indbragte et forslag om, at forsamlingen skulle andrage kongen om at betrygge den danske nationalitet i Sønderjylland ved at håndhæve det danske sprogs frie brug i alle offentlige forhold, ved at stifte danske undervisningsanstalter og ved at omdanne de højere regerings- og retsautoriteter. Forslaget støttedes bl. a. af professorerne H. N. Clausen og J. F. Schouw samt grosserer L. N. Hvidt. Under forhandlingen i salen tog Lehmann stærkt til orde for en realitetsbehandling af disse problemer, medens professor P. G. Bang indstændigt frarådede forsamlingen at blande sig i disse spørgsmål. David indtog nær-

mest et mæglende standpunkt. Han indledte sit indlæg med at sige, at når han hidtil havde holdt sig fjernt fra den såkaldte slesvigske sag, skyldtes det ikke, at han ikke elskede og agtede det danske sprog og den danske nationalitet, »thi Den, der er baaren i et Land, der med hele sin Virksomhed er knyttet fast til det, der i sin hele Uddannelse er bleven indviet til at tjene sit Fødeland i videnskabelig Henseende, han maa elske dets Sprog, elske dets Nationalitet«.[13]) Når han havde holdt sig fjernt, skyldtes det, at Sprogsagen havde fremkaldt splittelse inden for staten. »I Sandhed, det er ikke i Adskillelse, at den danske Stat skal søge sin Gjenfødelse, men det er i en Gjenforening, i en varm og broderlig Gjenforening af de fra hinanden nu fjernede Statsdele, at Danmark skal søge sin Frelse«. Det danske sprog var blevet krænket ved de seneste hændelser, men stillingen var vanskelig, og man burde optræde forsonende. Sprogpatentet, hvormed kongen havde forsøgt at ordne forholdene i den slesvigske stændersal, kunne kritiseres, men man burde ikke lukke øjnene for den forsonende hånd, som kongen havde udstrakt. Man burde derfor ikke vanskeliggøre situationen, men afholde sig fra alle indgreb i hertugdømmernes administration og alene koncentrere sig om at bede kongen om »ved kraftigere Midler, end han hidtil har brugt, at værne om Sproget, og ved mere hensigtsmæssige Institutioner at fremme den danske Underviisning, og sørge for, at det danske Sprog ikke mister noget af det Terrain, det nu har har, og ikke bestandig meer og meer trænges tilbage mod Norden«.[14]) Under denne forudsætning blev en komité nedsat med 53 stemmer mod 11, og David fik plads i den sammen med professor Larsen, godsejer Tutein, professor Bang og Orla Lehmann. David tog ikke senere ordet i denne sag. Et andragende i overensstemmelse med det af ham forfægtede grundsynspunkt blev indgivet. Da spørgsmålet pånyblev rejst i 1846 — ligeledes ved et andragende fra professor Larsen — talte David mod en komités nedsættelse.[15]) Motiveringen var den, at kongen havde udtalt, at efter hans mening ville et fornyet andragende om denne sag fra forsamlingens

side kun yderligere vanskeliggøre den politiske situation. Med 31 stemmer mod 28 vedtog forsamlingen at nedsætte en komité, og ganske naturligt fik David ikke sæde i den. Komiteens betænkning nåede ikke frem til forhandling.

Der er ingen tvivl om, at forfatningssagens udvikling i 1840'erne beredte David en dyb skuffelse. Han var kommet til Roskilde med den sikre forvisning, at der gennem stænderne skulle kunne nås et vist resultat på dette område. Selv var han stemt for den rådgivende stænderforfatnings omdannelse til en konstitutionel forfatning, hvor den lovgivende og den skattebevilligende magt lå hos den folkevalgte forsamling. Han var stadig en overbevist tilhænger af denne reforms nødvendighed. Det var imidlertid efter Davids mening en absolut forudsætning, at kongen frivilligt opgav sin enevoldsmagt. Da det gik op for ham, at Christian VIII ikke ønskede at gøre dette, veg han tilbage for at stille forfatningskravet. Hertil kom et andet forhold, nemlig monarkiets bevarelse som en enhed. Når David i 1840 havde taget til orde for en liberal ejderforfatning, var det ud fra den udtrykkelige forudsætning, at denne kunne gennemføres uden sprængning af monarkiet. Denne forudsætning brast som følge af den nationale udvikling. Ikke alene løb den nyholstenske bevægelse, der havde sat sig som mål at skaffe Holsten en fri forfatning uden hensyntagen til, hvorledes det gik med Slesvig, ud i sandet, men befolkningen i Holsten og i visse dele af Slesvig ville ikke vide af nogen fælles forfatning med kongeriget og styrede tværtimod direkte mod monarkiets sønderlemmelse. For David var opretholdelsen af det samlede monarki en livsnødvendighed. Følgelig måtte forfatningssagen foreløbig lægges på hylden indtil videre, og alle bestræbelser samles om det ene fornødne, nemlig at slå bro over det svælg, der havde åbnet sig mellem monarkiets befolkning. Ud fra dette grundsyn tilrådede han, at man drev en forsigtig politik i sprogsagen, og at man afholdt sig fra alle letsindige forfatningseksperimenter. Ved denne politik kom David i en uundgåelig modsætning til den Lehmannske gruppe, der ikke havde nogen

C. N. David og Tage Algreen-Ussing i Roskilde i 1846. Tegning af W. Marstrand. Frederiksborg.

Medens de liberale, heriblandt J. C. Drewsen fester for friheden (se frihedstræet og revolutionshuen), står de tidligere liberale førere David og Algreen-Ussing udenfor på gaden. I baggrunden bæres maden ind til et kongeligt taffel.

større kærlighed til helstaten, og som ikke havde noget imod, at de tyske hertugdømmer blev udskilt, når blot Slesvig bevaredes i fast forbindelse med kongeriget. Medens David gik ud fra det historisk givne, nemlig helstaten, og regnede med, at den opståede nationale strid ville lægge sig, når man optrådte besindigt og mådeholdent, stolede Lehmann på, at den nationale vækkelse i Nordslesvig, når den fik al mulig støtte fra kongeriget, ville brede sig til landsdelens sydlige egne, således at resultatet ville blive en dansk nationalstat til Ejderen. Det Lehmannske syn havde alle betingelser for at vinde stærk tilslutning hos den offentlige mening. Fremtiden skulle imidlertid belære det danske folk om, at begge parter gik ud fra falske forudsætninger, og at hverken helstatspolitikken eller ejderpolitikken på længere sigt var gennemførlig.

Undersøger vi Davids stilling til den lange række af saglige lovforslag, der kom under behandling i Roskilde stænder i 1840'erne, er det tydeligt at se, med hvilken oplagthed han gav sig i kast med opgaverne. På dette område kom hans mangesidige kundskaber til deres fulde ret. Også i 40'erne spillede finansspørgsmålet en betydelig rolle, og ligesom tidligere var det Algreen-Ussing, der havde initiativet.[16]) Hovedpunkterne i hans andragende af 1842 gik ud på, at stænderne skulle anmode kongen om at få forelagt to-årige budgetter til overvejelse og statsregnskaberne til gennemsyn, inden kongen gav decharge. Algreen-Ussing ønskede ved dette forslag at holde sig inden for stænderforfatningens rammer og alligevel få arrangeret en finanslovdebat, hvor stændernes ønsker kunne blive fremlagt. Desuden var det forslagsstillerens hensigt at anspore kongen til yderligere besparelser på civillisten, udenrigsdepartementet og landhæren. David fik sæde i den komité, der tog andragendet under behandling, og ligesom de øvrige medlemmer kunne han i det væsentlige give forslaget sin tilslutning. Under forhandlingerne i salen tog han ofte ordet og forsvarede indstillingspunkterne over for angreb fra forskellig side. I fortsættelse af den kritik, han i 30'erne havde fremsat i »Fædre-

landet«, pegede han på nødvendigheden af at nedsætte bevillingerne til kongehuset og udenrigstjenesten. Han fandt flere apanager altfor høje, og han mente, at landet nok kunne undvære flere af de udsendte diplomatiske repræsentanter.[17]) Med særlig iver forsvarede han kritikken af hærordningen af 1842, og han blev ikke træt af at fremhæve, at befolkningen med smerte havde erfaret, at udgifterne fra begyndelsen oversteg det i normalreglementet fastlagte absolutte maksimum. Efter Davids mening var den nye hærordning gennemført af den militære sagkundskab, uden at man havde taget hensyn til landets finansielle bærekraft.[18])

Også i den følgende samling indbragte Algreen-Ussing et andragende til kongen om besparelser og indskrænkninger samt en anmodning om at meddele stænderne et begrundet afslag, når regeringen ikke kunne godkende stændernes forslag. Denne gang valgtes David til ordfører, og påny udviklede han nødvendigheden af besparelser.[19]) Det var stadig de kongelige apanager, der måtte holde for, og som David ville have reguleret ved lov, ligeledes udgifterne til landetaten og til pensionisterne.

David nøjedes ikke med at deltage i den almindelige debat om landets finansvæsen. Som særligt speciale udvalgte han sig pensionsvæsenet. I 1840 havde kongen nedsat en kommission, der skulle udarbejde en ny pensionslov. Dens arbejde trak ud, og i 1842 tog David initiativet til et andragende om en pensionslovs forelæggelse.[20]) Til støtte for dette forslag anførte han, at embedsmændenes relativt lave løn gjorde det umuligt for den enkelte at sikre sin egen alderdom og sin enke et fortsat standsmæssigt underhold. Endvidere ville et ordnet pensionsvæsen være et værdifuldt led i arbejdet for stabilisering af rigets finanser. En komité blev nedsat, men man nåede ikke at få forslaget færdigbehandlet. Først i 1846 forelagde regeringen sit forslag til en ny pensionslov. En komité på 5 mand blev nedsat og David udpeget til dens ordfører.[21]) Et hovedpunkt i de langstrakte debatter om dette forslag vedrørte enkepensionen. Efter forslaget skulle der kun tilkomme trængende

enker pension, og pensionens fastsættelse skulle stadig være en nådessag. David og komiteen kæmpede energisk for, at enker i almindelighed skulle have en ved faste regler hvilende ret til pension. Hovedmodstanderne var dels den kgl. commissarius, professor Bang, der forsvarede regeringsforslaget med en henvisning til de økonomiske konsekvenser, og godsejer C. Neergaard til Gunderslevholm. Med et ringe flertal (35 stemmer mod 29) godkendte forsamlingen komiteens indstilling om retten til enkepension. Derimod forkastedes forslaget om, at enkepensionen skulle udgøre 20 pct. af mandens gage, og ligeledes et subsidiært forslag om 16 pct. I stedet for godkendtes et af Neergaard stillet ændringsforslag, at enkepensionen i ethvert tilfælde skulle fastsættes til et beløb, der udgjorde 12—16 pct. af mandens løn. Ved dette forslag blev ikke blot samtlige enkepensioner mindre, end komiteen havde anset for rimeligt, men man måtte også bøje sig for kravet om, at enkepensionen stadig til en vis grad skulle opfattes som en nådessag.

I nær forbindelse med de finansielle problemer stod told- og konsumtionsspørgsmålet. Også på dette område viste David megen aktiv interesse og initiativ. I 1842 indgav skibsklarerer Kirck et forslag om konsumtionens ophævelse — en afgift der ikke kendtes i hertugdømmerne. David valgtes til ordfører og udfoldede store anstrengelser for at få forsamlingen til at udforme et praktisk program for denne tyngende afgifts ophævelse.[22]) Allerede i 1842 understregede han, at den kongerigske konsumtionsafgift var en af de største hindringer for ophævelse af toldgrænsen ved Kongeåen. Endvidere fordyrede denne afgift livet i byerne og satte bom for det frie økonomiske samkvem inden for riget. Der var således god grund til at ansøge om konsumtionens ophævelse. Man måtte imidlertid også anvise veje, ad hvilke finanserne kunne få en passende erstatning for den indtægt på ca. 500.000 rbd., som konsumtionen hidtil havde givet. På komiteens vegne foreslog David, at der indførtes en ensartet redskabsafgift på al brændevinsbrænden, idet afgiften over hele landet hævedes til den københavnske takst. Endvidere

foreslog han en lignende afgift på alt ølbryggeri. Indbragte disse skatter ikke det fulde beløb, skulle det manglende erstattes statskassen ved en særlig skat. I det store og hele sluttede forsamlingen op om disse forslag. Visse modsætninger gjorde sig dog gældende mellem by og land med hensyn til, hvorledes byrderne skulle fordeles, men det lykkedes David at redde indstillingen. Resultatet blev en petition til regeringen om forelæggelse af et lovforslag efter disse linier. Regeringen tog straks spørgsmålet op til overvejelse, og i 1844 lod kongen meddele, »at Vanskelighederne ved at udfinde et passende Vederlag for Vor Casses Indtægt af Consumtionsafgifterne have foranlediget, at denne Sags i saa Henseende fornødne Forhandling mellem forskjellige Collegier og Autoriteter ikke endnu har kunnet tilendebringes«.[23]) Forsamlingen tog meddelelsen til efterretning, og nogen speciel debat om dette spørgsmål rejstes ikke i 1844. Derimod berørtes spørgsmålet i forbindelse med Davids forslag om toldgrænsens ophævelse ved Kongeåen. Dette forslag gik ud på, at der skulle foretages en omregulering af beskatningsmåden i hele monarkiet. En nødvendig betingelse herfor var en ophævelse af konsumtionen og indførelsen af en for hele riget gældende ensartet brændevinsafgift. Endvidere burde der gennemføres en regulering af de forskellige indførselstoldsatser i kongeriget og hertugdømmerne, således at lighed blev tilvejebragt. David var ganske klar over, at betydelige vanskeligheder ville være forbundet med gennemførelsen af denne reform. Han anbefalede den imidlertid varmt til forsamlingens overvejelse, dels på grund af de heldige følger, den ville få for det økonomiske samkvem mellem monarkiets forskellige provinser, dels til styrkelse af det politiske sammenhold inden for riget.[24]) Efter Davids mening var toldgrænsen »Incarnationen af Statens Sønderlemmelse«, og dens opretholdelse befordrede de bestræbelser, »der gaae ud paa at sønderrive Statsdelene fra hinanden og at adskille de under een Herskerkrone forenede Lande«.[25]) David fandt endvidere øjeblikket inde til at gøre et alvorligt forsøg på at befæste enheden og at gøre en ende på

»den usalige Tendents til Adsplittelse«. Vanskelighedene ville være store. Man måtte imidlertid ikke gå af vejen for dem og navnlig ikke lade sig nøje med en delvis løsning. »Hvad der i rolige Tider og under almindelige Forhold vilde være rigtigst, turde i en gjærende Periode og under usædvanlige Forhold letteligt være en uoprettelig Statsfeil«.[26]) Allerede under den indledende behandling tog den kgl. commissarius afstand fra forslaget, idet han anførte, at det nuværende tidspunkt med stigende modsætninger mellem de forskellige nationaliteter ikke var velegnet til at løse dette vanskelige spørgsmål. Han fik støtte af grosserer H. P. Hansen, der til gengæld blev skarpt angrebet af David og af grosserer N. J. Meinert. Ved afstemningen besluttedes det med 58 stemmer mod 1 at nedsætte en komité på 5 mand, til hvilken David fik ikke mindre end 60 stemmer. Sagen kom pány til behandling i salen 23. november 1844. Godsejer Tutein forelagde betænkningen, der gik ud på, at man skulle anmode kongen om at nedsætte en kommission, der skulle udarbejde forslag til konsumtionens ophævelse i kongeriget, til en ensartet toldlovgivning og brændevinsafgift for hele monarkiet og til en sådan omregulering af den øvrige beskatning, at finanserne kunne holdes skadesløse. Endelig skulle samtlige bånd på samfærdselen mellem monarkiets forskellige provinser hæves. Indstillingen blev modtaget med megen velvilje af forsamlingen. Ørsted fremhævede stadig de store vanskeligheder, dette spørgsmål ville rejse, men udtalte iøvrigt sin anerkendelse af de gavnlige følger af ophævelsen. På given foranledning understregede David, at det naturligvis var en forudsætning for sagens heldige gennemførelse, at hertugdømmerne ikke blev betynget af større afgifter. Ved den endelige behandling, hvor en noget omredigeret indstilling forelå, vedtoges denne enstemmigt, og et andragende blev indgivet.

Det lykkedes heller ikke inden 1846 regeringen at nå til et resultat. Toldklarerer Kirck indbragte derfor pány et andragende om, at man burde tilkendegive kongen sin skuffelse over, at stændernes ønsker ikke var blevet opfyldt, og at man ikke

havde fået nærmere underretning om de vanskeligheder, der havde hindret reformernes gennemførelse. Pány nedsattes en komité, og atter valgtes David til ordfører.[27]) Komiteen indstillede enstemmigt, at man skulle anmode om et lovforslags snarlige forelæggelse, og man udtalte rent ud, at »dersom de Undersøgelser og Arbeider, der maatte gaae forud for denne Sags Ordning, vare ledede med den sande Iver og Udholdenhed, vilde de ogsaa have været fremmede i den Grad, at der allerede i denne Session kunde have været forelagt Stænderne et Lovforslag i denne Henseende«.[28]) Under sagens behandling uddybede David denne kritik og gjorde gældende, at regeringen burde have løst disse spørgsmål. Som motivering herfor henviste han til det heldige forløb af toldforhandlingerne mellem en række tyske stater. Forsamlingen gav sin tilslutning til denne kritik ved enstemmigt med 51 stemmer at anbefale en petition.

Davids økonomiske helstatspolitik kom ligeledes klart frem i et andragende, som han stillede i 1844 angående en forandret skillemøntsdeling. Forholdet var det, at regeringen ikke havde formået efter statsbankerotten i 1813 at gennemføre møntenhed i monarkiet. Medens man i kongeriget fik den såkaldte rigsbankdaler, inddelt i 96 skilling, bevarede man i hertugdømmerne den gamle kurantdaler, der ligeledes var gangbar mønt i Hamborg og i flere tyske stater. Ved alle offentlige betalinger forlangte regeringen rigsbankdaleren lagt til grund, og dette gav anledning til mange vanskelige omregninger. Der opstod som følge heraf en velbegrundet uvilje i hertugdømmerne mod rigsbankdaleren, og det kunne heller ikke undgås, at det økonomiske samkvem mellem monarkiets forskellige dele vanskeliggjordes. For i nogen grad at dæmpe uviljen og lette det økonomiske samkvem foreslog David, at rigsbankdaleren skulle inddeles i 120 skilling, og at al gangbar skillemønt skulle indrages og afløses af en ny og smukkere. På den ene side skulle man angive rigsbankdalerens værdi og på den anden side kurantdalerens. David havde tidligere udkastet denne tanke og begrundet den med de praktiske fordele for handelssamkvem-

met.[29]) Når spørgsmålet nu blev draget frem, var det først og fremmest de politiske hensyn, der vejede til. Allerede i selve andragendet til stænderne understregede David, at det måtte anses »som et politisk rigtigt Skridt, og som et nødvendigt Led af den Kjede af Foranstaltninger, der skulde tjene til at befæste Statseenheden, at foretage en Omregulering af Skillemøntsdelingen, der kan hæve de Besværinger, som Hertugdømmerne med Grund have gjort imod Indførelsen af Rigsbankberegningen«.[30]) Med 48 stemmer mod 1 nedsattes et udvalg til at behandle spørgsmålet, og efter endt diskussion vedtoges det med overvældende flertal at indgive et andragende til kongen om snarlig løsning af dette vigtige spørgsmål.[31]) I den følgende forsamling forelagde regeringen et lovforslag i det væsentlige i overensstemmelse med det indgivne andragende.[32]) David blev medlem af den nedsatte komité og fik lejlighed til i salen at tage det varmt i forsvar. Navnlig fremhævede han, at forslaget ville gøre en uret god igen over for hertugdømmerne. »Intet kan styrke Kongeriget mere i sit Forhold ligeoverfor Hertugdømmerne, end naar det ophæver al sand Grund til Misfornøielse«.[33]) Med kraft opponerede han mod et ændringsforslag af direktør H. C. Sager gående ud på, at loven ikke burde udkomme, førend toldgrænsen ved Kongeåen var ophævet. Man burde efter hans mening ikke udsætte opnåelsen af et mindre gode, fordi man ikke samtidig kunne erholde et større. Med stor flertal vedtog forsamlingen at anbefale lovens gennemførelse.

Til forståelse af Davids senere holdning er det vigtigt at fastslå, at han allerede i Roskilde stænderforsamling energisk gik ind for en konsekvent økonomisk helstatspolitik. Det var ikke en ny tanke hos ham, opstået som følge af den nationale trusel mod helstatens fremtid. Det vil af fremstillingen i de foregående afsnit (s. 43) ses, at David allerede længe havde tilrådet forholdsregler, der muliggjorde et nærmere økonomisk samarbejde mellem de forskellige landsdele, der hørte under den danske krone. Disse forslag byggede på rent økonomiske betragtninger og var delvis inspireret af tilsvarende reformer

inden for det tyske forbunds lande. Som stænderdeputeret kunne David langt mere aktivt virke for gennemførelsen af sine tanker, og den foregående fremstilling vil have vist, at han fuldt ud udnyttede de nye muligheder.

Af andre problemer, der optog David, må nævnes næringsspørgsmål. Han vidste godt, at han på dette område var teoretiker. Netop derfor lyttede han ivrigt efter, hvad praktikerne havde at sige. Hans indflydelse på disse spørgsmåls afgørelse var betydelig, og det styrkede hans stilling under de mange diskussioner, at han havde så omfattende et kendskab til udenlandske forhold. Blandt næringsspørgsmålene var det navnlig de problemer, der knyttede sig til handelen, der interesserede ham mest. Principielt var han tilhænger af så lidt offentlig indgriben som mulig i den internationale handels forløb. Efter hans opfattelse var alle parter bedst tjent med, at købmanden fik frihed til at disponere. Det gav ikke blot købmanden de bedste chancer for en udbytterig handel, men også publikum de bedste og billigste varer. På den anden side var David villig til at indrømme, at den fuldkomne frihed ikke kunne anbefales. Ved flere lejligheder tog han sig en venskabelig dyst med L. N. Hvidt om dette spørgsmål og hævdede, at det offentlige i visse tilfælde måtte have hånd i hanke med den økonomiske udvikling. En sag, der optog ham levende, var Københavns svindende storhandel. Til Davids store beklagelse havde København under krigen 1807-14 mistet sin stilling som stabelplads for oversøiske varer, bestemt for Sverige og østersølandene, idet Hamborg havde erobret denne handel. Endnu værre var det, at denne driftige handelsby i udstrakt grad havde overtaget Danmarks forsyning med oversøiske produkter som kaffe, te, krydderier og tobak. For at støtte den danske handel havde regeringen i 1842 udstedt en provisorisk plakat, hvorefter lastepengene og transittolden blev nedsat, og der tilstodes et afslag på 25 pct. i indførselstolden på oversøiske varer, der indførtes direkte fra de oversøiske lande. Dog var denne sidste begunstigelse betinget af, at skibet, der havde ført varerne hjem, medtog i hvert fald

halv last af danske varer til oversøiske lande. David fik sæde i komiteen, der nedsattes til at tage dette forslag under behandling, og man overdrog ham endvidere ordførerskabet.[34]) Mod bestemmelserne om lastepengene og transittolden havde han ingen indvendinger. Derimod frarådede han forpligtelsen til at udføre danske varer. Efter Davids mening ville denne bestemmelse virke mod sin hensigt og aldeles ikke fremme handelen, da man ingen garanti havde for, at de oversøiske lande ville og kunne overtage de danske eksportvarer. Derimod tilrådede han at gennemføre toldnedsættelsen på 25 pct. uden tilknyttede betingelser, og det lykkedes ham at føre denne sag igennem. Med styrke fremhævede han, at København måtte vinde sin gamle position som Østersøens stabelplads tilbage. Den kunne gøre det, da besejlingsforholdene var langt bedre her end ved nogen anden østersøhavn. En betingelse for at nå målet var imidlertid, at der kom så store ladninger transatlantiske produkter til København som muligt, da disse varer alene var istand til at fremkalde det store opsving i den almindelige handel.

Et regeringsforslag vedrørende indførelse af særlige ladningsdokumenter for varer, der indførtes søværts, optog ham ligeledes i høj grad. Formålet med de nye bestemmelser var at hindre smuglerier. David fik sæde i komiteen og frarådede forslaget med stor energi. Det ville være uklogt, hævdede han, »at lægge al Handel og Samfærdsel i Baand, for at forhindre en ulovlig Handel, der dog ikke kan drives i noget vidt Omfang«.[35]) Også i denne sag kom David i ivrig disput med Hvidt, men det lykkedes ham at overbevise forsamlingen om sine synspunkters rigtighed. Med 42 stemmer mod 12 vedtog forsamlingen at fraråde udkastets ophøjelse til lov.

I 1846 indbragte grosserer H. P. Hansen et forslag om monopolhandelens ophævelse på Færøerne. Der var i forsamlingen almindelig enighed om, at tiden var inde til at frigive denne handel. Derimod var der forskellig mening, om handelen alene skulle tilstås danske købmænd eller udstrækkes til fremmede

handlende. I modsætning til den kgl. commissarius hævdede David, at det ville skade såvel danske som færøske erhvervsinteresser, om man brat gik fra monopolhandel til den fuldkomne frihandel. »Jeg troer,« hævdede David, »at det gaaer i Handelsforholdene, som i mange andre sociale og politiske Forhold, at Menneskene maae opdrages til Friheden, og at ei en Tilstand brat bør afløses af den aldeles modsatte«.[36]) Dette synspunkt godkendtes af forsamlingen med 59 stemmer imod 1.

Et andet vigtigt spørgsmål, der kom under behandling i 1846, var udkastet til en anordning for København om udvidede handelsrettigheder.[37]) Spørgsmålet havde været behandlet af stænderne i 1840, hvorefter det var blevet forelagt Københavns magistrat. Som rådmand havde David haft lejlighed til at tage standpunkt til det (se s. 149). Forslaget gik ud på at ophæve de 5 eksisterende handelslaug og gøre såvel detail- som en grosshandelen til en fri næring. Der skulle stadig løses næringsbrev, men man kunne godt erhverve det uden foregående lærlingeuddannelse. For fremtiden skulle man heller ikke være bundet til kun at handle med bestemte varer. Forslaget indeholdt således vidtgående bestemmelser om frigørelse af den københavnske handel. David valgtes til ordfører i denne vigtige sag. I sin forelæggelsestale fremhævede David de store fordele, som forbrugerne ville høste ved frihedens indførelse og det opsving i handelen, som kunne ventes, når fortidens snærende bånd blev løsnet. Større ændringer havde man ikke at foreslå, dog fandt man det nødvendigt at forlange, at ingen, som ved dom var fundet skyldig i nogen i den offentlige mening vanærende handling, kunne erhverve borgerskab som detailhandler. Den kgl. commissarius protesterede skarpt mod dette krav. Ved den endelige afstemning modificerede David komiteens indstilling, således at en vanærende handling begået før det 18. år ikke for stedse skulle udelukke en mand fra at løse borgerskab som handlende, ligesom æresoprejsning skulle åbne mulighed for at indtræde i de handlendes kreds. For at sikre de københavnske købmænd mod udenlandsk konkurrence fik David optaget en

bestemmelse om, at ingen kunne nedsætte sig som detailhandler før efter 5 års ophold i riget. Begge disse forslag godkendtes med stort flertal. Det bør endelig nævnes, at David i 1844 modsatte sig et af købmand H. H. Schou fra Slagelse indbragt forslag om, at der skulle oprettes et handels- og industriministerium og særlige handelskamre i alle provinsbyer. De sidste ville opstå, hvor der var trang til dem. Alt for mange »ville være uden stor practisk Nytte og i mange Tilfælde til megen Besværlighed for den hele Forvaltning, idet man blev nødsaget til at indhente Betænkninger fra Steder, hvor der kun var en meget ringe Grad af Formodning for, at man vilde faae en Betænkning, der kunde være til nogen Nytte«.[38]) Forslaget afvistes med 36 stemmer mod 23.

I god konsekvens af bestræbelserne for at løsne de bånd, der hidtil havde bundet handelsvirksomheden, stod Davids ønsker om at rydde hindringer af vejen for samfærdselens frie løb og at yde støtte til nye samfærdselsmidler. Både i 1842 og 1846 foreslog han nedlæggelse af landevejsbommene. Han fandt denne reform så nødvendig, at han ikke tog i betænkning at tilråde en forøgelse af hartkornsskatten til bestridelse af udgifterne til vejreparationer, uagtet han ellers var en modstander af en mere vidtgående benyttelse af denne beskatningsform.[39]) Med interesse deltog han endvidere i forhandlingerne om lovforslaget om erstatning ved grundafståelse til jernbaneanlæg. Han gjorde her gældende, at man måtte passe på, at de udvalgte takseringsmænd ikke havde personlige interesser i erstatningssummernes fastsættelse.[40]) Han fremhævede endvidere, at loven måtte tage hensyn til, at det kunne blive nødvendigt at yde erstatninger for bygninger, der måtte nedrives for at give plads for de nye banelegemer. Komiteen anerkendte berettigelsen af disse henstillinger, og de nødvendige ændringsforslag blev vedtaget. Derimod vakte det mindre interesse, at David i samme forbindelse gjorde opmærksom på, at visse grundejere ville få fordel af de nye banelinier, og at erstatningssummen i så fald burde reguleres herefter.

Det vidner om bredden i Davids samfundssyn, at han ligeledes med stor iver kastede sig ud i stændernes langstrakte debatter om landbospørgsmålet. Også i 40'erne optog disse problemer stænderne i høj grad, og den agitation, som mænd som Rasmus Sørensen Vensløv og Peder Hansen Lundby satte i scene i sjællandske landbokredse — og som bl. a. kom til orde i det af I. A. Hansen grundlagte blad »Almuevennen« — fik ofte dønningerne til at gå højt i stændersalen. Et vigtigt spørgsmål i 40'erne var en forbedring af husmandens kår.[41]) Medens gårdmandshoveriet efterhånden var blevet fastlagt og delvis afløst, øgedes byrderne på husmanden, og denne måtte indgå tunge hoveriforpligtelser for retten til at leje et hus. Ofte var opsigelsesfristen ganske kort, og når husmandens kræfter var opbrugt, risikerede han at blive drevet fra hus og hjem. Tilbage stod da kun en kummerlig tilværelse som fattiglem. I 1842 indleverede 5 gårdmandsrepræsentanter et forslag om at indgive en petition til regeringen om forbedring af husmændenes stilling. Man henstillede at indføre tvunget livsfæste for huslodder, indskrænke pligtarbejdet og forbyde vold og mishandling. Forslaget gav anledning til en vidtløftig debat, under hvilken godsejerne forsvarede kontraktsfriheden og ejendomsretten. P. G. Bang og Algreen-Ussing optrådte meget forsigtigt, men ikke absolut afvisende, og det samme var tilfældet med Ørsted. Som husmændenes varmeste forsvarere mødte provst Plesner og Orla Lehmann, der navnlig drog i leding mod hustugten. Husmandsspørgsmålets behandling gav endvidere anledning til en stor debat om pauperismens problem, og i denne tog David del med et langt indlæg. I overensstemmelse med tidens førende teoretikere advarede han mod alle illusioner. Man kunne på forskellig måde hjælpe den fattige, men »at ordne det saaledes, at den, der er født i ringe Kaar, og der maa føle sin Tilfredsstillelse paa Jorden, i at indordne sig i den ublide Stilling, som er bleven ham anviist, men som danner et vigtigt Led i Tilværelsens hele store Kjede, skulde være betrygget mod alle Armodens og Ringhedens Tilskikkelser, det er en Umulighed, og det er mere end Letsin-

dighed at foregøgle dem, som ofte i Haabet see deres kjæreste Eie paa Jorden, et bedragersk Haab herom«. Med bestemthed vendte David sig mod ethvert indgreb, »der vilde ryste Eiendomsretten, og indføre et tvunget Contractforhold. Jeg kan ikke stemme for disse, fordi Almeenvellet, langtfra at blive befordret derved, vilde lide derunder, fordi det ikke er ved Tvang, men ved Frihed til at benytte sin Eiendom ligesom sine Kræfter, at Udviklingen skal fremmes, fordi Huusmandsstanden meest af Alle vilde lide ved saadanne Foranstaltninger«.[42]) Denne afvisende holdning hindrede dog ikke David i at stemme for hustugtens afskaffelse og for en vis regulering af arbejdspligten, således at der blev sat grænser for vilkårlighed. Varmt støttede David forslaget om en kommissionsundersøgelse, men det var ikke efter hans hoved, at man i petitionen udskød alle mere specielle forslag om forbedring i husmændenes kår. Som resultat af regeringens overvejelser forelagdes i 1846 et lovforslag om forbedring af husmandsstandens kår indeholdende bestemmelse om ½ års opsigelsesfrist, begrænsning af pligtarbejdet og afskaffelse af hustugten.[43])

Et andet vigtigt landbospørgsmål, som David kom til at tage stilling til, var fæstesagen. Allerede i 1842 forsvarede David varmt selvejendom, idet han gjorde gældende, »at Selveindom ialmindelighed i langt høiere Grad befordrer Velstanden og Udviklingen end Fæste«.[44]) Udtalelsen blev afgivet i anledning af et forslag fra prokurator H. Boesgaard fra Langeland om en anordning, der skulle tillade alle store gårde frit at afhænde deres bøndergods til selveje. Debatten i 1842 var kun at betragte som en forpostfægtning. I 1844 indbragte Drewsen og Balthazar Christensen et forslag om, at stænderforsamlingen skulle anmode kongen om nedsættelse af en landbokommission, der skulle tage stilling til bondestandens endelige og fuldstændige frigørelse.[45]) David åbnede debatten og tog afstand fra andragendets indhold og form. En yderst skarp debat fulgte, der endte med, at forslaget blev afvist. Umiddelbart derefter forelagde den fynske godsejer F. v. Buchwald et andragende om

indgivelse af en petition om foranstaltninger sigtende til selvejendoms og arvefæstes større udbredelse. Dette forslag og andre, der havde forbindelse hermed, blev enstemmigt henvist til behandling i en komité. Under forhandlingen om disse nye forslag fandt Balthazar Christensen og Drewsen pány lejlighed til at genoptage deres forslag om en landbokommissions nedsættelse. David bekendte pány sin tro på selvejendoms fortræffelighed, men han tog skarp afstand fra alle forslag om, at selveje skulle være indført inden en vis periode og på ganske bestemte vilkår. Sådanne voldsomme indgreb betragtede han som forkastelige angreb på ejendomsretten. Derimod burde man fremme den gradvise overgang fra fæste til selveje. Med djærve ord vendte han sig mod forslagsstillerne og bebrejdede dem, at de medvirkede til at opvække uro i bondestanden og foregøgle den resultater, der lå uden for rækkevidde. Agitationen mod fæsteväsenets skadelighed skød langt over målet. Det var slet ikke i de egne, hvor fæstet var mest udbredt, at den største uro var opstået. Skarpt påtalte han endvidere de udtryk, som agitationen bragte i anvendelse. »Er det et Sprog, som kan siges at være sandt, naar man paastaaer, at denne Borgerclasse [fæstebønderne] stedse synker dybere i Demoralisation, og gaaer længere frem i Fortvivlelse? Kan man bifalde, at man henpeger paa Almuens psysiske og numeriske Overmagt for Tilegnelsen af bedre Kaar? Jeg maa antage, at dette Sprog er brugt i den bedste Hensigt, men jeg kan ikke andet end finde det beklageligt, at det er brugt. Det er omtrent det samme Sprog, som ogsaa idag er brugt her i Salen, naar man har talt om de itubrukne Porcelainstumper. Jeg frygter ikke for at opleve den Tid, da Bønderne ville dandse Carmagnolen, men jeg kan desuagtet ikke andet end finde det uforsvarligt at bruge slig Tale«.[46]) Derfor vendte David sig pány mod forslaget om en landbokommissions nedsættelse »ei blot som den af Kammerraad Drewsen er bragt i Forslag, men selv under den lempeligste Form, hvorunder min Ven, Advocat Lehmann, har forsøgt at skaffe den Indgang«.[47]) Ved afstemningen om dette vig-

tige spørgsmål sejrede den Davidske opfattelse. Med 36 stemmer mod 26 vedtog man ikke at anmode om en kommissions nedsættelse.

Foruden husmandsspørgsmålet og fæstesagen udgjorde forhandlingerne om indførelse af almindelig værnepligt en vigtig side af landbospørgsmålet. Endnu hvilede værnepligten kun på landboungdommen, og i den almindelige bevidsthed opfattedes dette som en tydelig deklassering af bondestanden. En ændring af dette forhold måtte derfor betragtes som et vigtigt led i bondestandens almindelige frigørelse. Lige siden kongens tronbestigelse havde spørgsmålet om den almindelige værnepligt været under overvejelse, men først i 1844 havde regeringen afsluttet denne. Et forslag om almindelig værnepligt blev forelagt stænderne, men det indeholdt så mange undtagelser fra hovedreglen, at det var et spørgsmål, om man virkelig kunne kalde det almindelig værnepligt.[48]) David deltog med liv og sjæl i debatten om dette forslag og gik kraftigt ind for en virkelig almindelig værnepligt, idet han understregede værnepligtens betydning for skabelse af et sammenhold mellem de forskellige befolkningsklasser. Formålet med den almindelige værnepligt var ikke blot at skabe et stort og kraftigt værn for fædrelandet, men »et Bindemiddel mellem alle Statens Borgere, og at benytte denne Foranstaltning til en mere eensartet Civilisations almindelige Udbredelse til alle Classer i Samfundet. Jeg anseer den Værnepligt, som hidtil udelukkende har hvilet paa Bondestanden, som ei blot fra Retfærdighedens Standpunct forkastelig, men jeg anseer den ogsaa forkastelig, fordi Bondestanden derved er kommen ud af Berørelse med de andre Stænder, og fordi den Vexelvirkning i Tænkemaade og Sæder, som ganske naturligt opstaaer, naar Mænd af forskjellige Stænder i Forening øves i Vaaben, for at gjøre sig dygtige til den Tjeneste, der paahviler dem Alle som fælles Pligt, holdes borte ved en Indretning af Udskrivningen til Hæren som hos os. Dette er det store Øiemed, som man bevidst eller ubevidst har havt for Øie i alle de forskjellige Lande, hvor man har indført almindelig Værnepligt,

og saa meget er vist, at det har Erfaringen for sig, at man der har vundet noget Stort, noget for al Nationalaands Udvikling høist Vigtigt, at man nemlig ved almindelig Værnepligt har skabt et Bindemiddel mellem de forskjellige Samfundsclasser, i hvilket der indeholdes Roden til Udbredelsen gjennem alle Stænder af en meer eensartet Civilisation«.[49]) Ud fra dette grundsynspunkt, som David fastholdt både i denne og den følgende session, bekæmpede han både grev Frederik Knuths forslag om oprettelse af frivillige korps, der skulle rekrutteres af de mere velhavende samfundsklasser, og regeringens forslag om stillingsystemets indførelse, således at alle, der havde råd til det, kunne stille for sig. Medens Orla Lehmann forsvarede stillingsvæsenet, fremhævede David dets forkastelighed. Værnepligten ville på denne måde vedblive »at være en personlig Byrde for de Fattige og en tvungen maskeret Beskatning paa de mere Bemidlede. Dog derved bliver sandeligen det, at tjene Fædrelandet, ingen Ære, og det høiere sociale Øiemed, som denne Lov skulde tilsigte, vil aldrig opnaaes«.[50]) Det lykkedes ikke David at overbevise flertallet om stillingsvæsenets forkastelighed. Med 50 stemmer mod 13 fulgte forsamlingen Lehmann. Heller ikke et forslag fra David om, at en søn eller broder måtte fritages for krigstjeneste, hvis han var den eneste forsørger for familien, blev godkendt.

Davids radikale indstilling i værnepligtssagen formåede ikke at udviske den modvilje, som hans holdning til landbospørgsmålet i almindelighed havde fremkaldt inden for hans tidligere politiske meningsfæller. Ikke alene havde han taget til orde for en løsning i sindigere takt af husmandsspørgsmålet og fæstesagen, end det liberale parti kunne ønske, men han havde desuden direkte modarbejdet partiets krav om nedsættelse af en stor landbokommission. Der er ingen tvivl om, at hans holdning i landbosagen i forbindelse med hans stilling over for forfatningsspørgsmålet yderligere udvidede kløften mellem ham og den politiske gruppe, som fandt sine naturlige førere i Orla Lehmann og Balthazar Christensen.

Tilbage står endnu at redegøre for Davids holdning over for en række vigtige sociale spørgsmål, som kom under behandling i stændersalen.

Med interesse fulgte David den store debat, der udspandt sig i 1842 i anledning af regeringens lovforslag om udskrivning af en særlig skat til bestridelse af udgifterne ved nye straffeanstalters opførelse.[51]) Han frabad sig at blive valgt til medlem af komiteen, men han deltog gerne i debatten i salen, hvor han drog en lanse for indførelse af det philadelfiske straffesystem.

Også i den følgende stænderforsamling kom straffeanstalterne under behandling, idet regeringen forelagde forslag til lov om øget skatteudskrivning til det københavnske tugt- og forbedringshus.[52]) David valgtes til ordfører, og han indstillede forslaget til godkendelse, dog med den indskrænkning, at loven kun skulle gælde i 5 år. Da det under forhandlingerne fremgik, at de beregninger, der lå til grund for forslaget, var noget usikre, foreslog David lovens gyldighed nedsat til 2 år, hvilket godkendtes. Under sagens behandling rettede David en skarp kritik mod den sammenblanding af fattigvæsen og straffeanstalt, der fandt sted i ledelsen af det københavnske fængselsvæsen, og denne kritik blev taget til følge ved direktionens omdannelse i 1845.[53])

I 1844 forelagde David et andragende fra selskabet »Philiatrien« om en reorganisation af landets »Daarevæsen«.[54]) Forslaget gik ud på, at landets dårevæsen skulle underkastes en almindelig undersøgelse, og at der derefter skulle udarbejdes en samlet plan for dets indretning og ensartede grundsætninger, efter hvilke man fremtidig kunne gå frem. Ved dette arbejde skulle sagkyndige læger medvirke. Indtil undersøgelsen var foretaget, skulle man indstille oprettelsen af nye detentionsanstalter. David anbefalede dette andragende, som måtte finde »en Talsmand hos Enhver, som føler varmt for Menneskeligheden, og nogensinde har tænkt over den største af Ulykker, som kan ramme et Menneske«.[55]) Han henviste samtidig til de mange love, der siden århundredskiftet var blevet gennemført

i udlandet, og understregede, at det måtte være læger, der beskæftigede sig med denne sag. Enstemmigt vedtog forsamlingen at nedsætte en komité, der valgte David til ordfører. Som resultat af komiteens overvejelser fremkom et forslag fra David og borgmester Stenfeldt om, at man skulle anmode kongen om at lade hele dårevæsenet undersøge af en kommission af sagkyndige, og at alle eksisterende anstalter ikke skulle udvides eller ændres, førend en samlet plan var godkendt. Komiteens 3. medlem, direktør Sager, kunne ikke godkende denne indstilling, idet den efter hans mening ville lægge sig hindrende i vejen for den reform af det københavnske St. Hans hospital, som netop var under udførelse. Bag dette forslag lå ønsket om, at landets dårevæsen fortsat måtte forblive et kommunalt anliggende. Både under den foreløbige og den endelige behandling bekæmpede David denne opfattelse, idet han gjorde gældende, at en varig forbedring af de sindssyges stilling kun var mulig i store anstalter, ledet af læger. Også fra anden side rejstes der indvendinger mod det af David forfægtede synspunkt. Godsejer Scavenius fremhævede de økonomiske byrder, der ville følge med denne reform. Over for disse indvendinger hævdede David, at intet socialt fremskridt kunne gennemføres uden øgede udgifter, og selv om det finansielle synspunkt ikke måtte tabes af sigte, ville det være »urigtigt at gjøre det til det ene Overveiende, eller endog blot til Hovedsagen«.[56]) Trods ihærdige anstrengelser lykkedes det ikke David at vinde flertallets tilslutning til de af ham forfægtede synspunkter. Med 32 stemmer mod 18 forkastedes indstillingen om en undersøgelse af landets dårevæsen. Skatteborgersynspunktet sejrede over ønsket om et socialt fremskridt.

Endnu et socialt problem af stor rækkevidde blev på Davids initiativ taget under behandling i Roskilde stænderforsamling, nemlig spørgsmålet om negerslaveriets ophævelse. I 1844 indbragte David et forslag underskrevet af ham selv, N. F. S. Grundtvig, D. G. Monrad, pastor Raffard og professor J. F. Schouw, gående ud på, at man skulle andrage kongen om slave-

riets fuldstændige ophævelse. I motiveringen henviste man til, at slaveriet var ophævet i de engelske kolonier. Man kunne derfor vente uroligheder, hvis man ikke fulgte efter, således som det havde vist sig i de spanske kolonier. Man anerkendte de tilløb, der under Christian VIII's regering var gjort til en partiel løsning af frigivelsesspørgsmålet, men man fandt ikke disse foranstaltninger vidtgående nok. Efter en kort debat henvistes sagen til udvalg, men den nåede ikke videre.[57]) I 1846 indbragte David påny forslaget, og han blev nu selv medlem af den nedsatte 5-mands komité. Ordførerskabet blev overdraget grev Knuth, og David støttede kraftigt denne under de livlige og langtrukne forhandlinger i salen.[58]) Efter Davids opfattelse havde staten pligt til at løse negerslavernes lænker. Denne pligt bundede i kristendommens og moralens bud. Men også klogskab burde tilskynde regeringen til en aktiv indskriden. Med iver forfægtede han endvidere nødvendigheden af en samlet frigivelse af alle slaver. En partiel frigivelse ville tage altfor lang tid og medføre adskillige praktiske vanskeligheder. Reformen ville koste penge, men det måtte ikke virke afskrækkende. I komiteens oprindelige forslag var optaget en bestemmelse om, at staten skulle stille 2 mill. rbd. til rådighed af de vestindiske aktiver. Da dette forslag blev stærkt kritiseret, tog man det tilbage og erstattede det med en almindelig udtalelse om, at staten ikke burde unddrage sig de pekuniære ofre, som sagens løsning krævede. Efter Davids mening hørte slaveriets fuldstændige ophævelse til de pligter, »der ere saa ubetingede, saa høie, at man for deres Opfyldelse maa underkaste sig Savn og sætte selv andre Pligters Opfyldelse tilside; betænke maa man, hvad man skylder Menneskelighed og Christendom, og betænke maa man endeligen, hvilken Skamplet det vilde være for Danmark, der troer at have gjort saa Meget for Slavehandelens Afskaffelse, om vi, efterat have erkjendt, at Slaveriets Ophævelse er en Pligt, undslog os for at bringe de Offre, der ere nødvendige dertil og lade en Tilstand bestaae, der gjør, at Ideen om Slavehandelens Tilintetgjørelse bliver en Chimære«.[59]) Al Davids vel-

talenhed formåede dog ikke at hale komiteens hele indstilling i land. Med 37 stemmer mod 19 vedtoges det at bede kongen om at forelægge den kommende stænderforsamling »et paa omhyggelige locale Undersøgelser bygget Lovudkast til en fuldstændig Emancipation af de Ufrie paa de dansk-vestindiske Øer«, men bemærkningen om, at staten ved denne lejlighed ikke burde unddrage sig de dermed følgende pekuniære ofre, blev forkastet med ikke mindre end 44 stemmer mod 12.[60]) 18. september 1847 offentliggjordes en lov, hvorefter alle ufrie efter 12 års forløb skulle frigives, og at alle børn, der blev født efter denne dato, straks var frie.

Der kan ikke være nogen tvivl om, at David har gjort en betydelig indsats som stænderdeputeret i Roskilde. En ikke ringe arbejdsbyrde blev lagt på hans skuldre i form af ordførerskaber og deltagelse i udvalgsarbejde. At forsamlingen anerkendte hans store sagkundskab på adskillige områder, fremgår med tydelighed af den kendsgerning, at han ofte valgtes ind i udvalgene med meget betydelige stemmetal.

21. september 1846 afsluttedes Roskilde stænderforsamlings 6. samling. Hermed var Davids 6-årige funktionsperiode udløbet. De københavnske vælgere havde påny ordet.

De nye valg fandt sted inden jul 1846, og de københavnske blade gav sig i kast med valgpropagandaen. 14. december 1846 offentliggjorde »Fædrelandet« en lang artikel, der skulle vise sig at blive skæbnesvanger for Davids kandidatur. Man frarådede direkte de københavnske vælgere at stemme på David og på direktør Sager. »Professor David drog ud til Roeskilde med den Forvisning om sig, at han saavel var i Besiddelse af en hos os ualmindelig politisk Dannelse og Kundskabsfylde, som at han var en af den constitutionelle Sags sikkreste Støtter og mest energiske Forkæmpere; hvor kunde man andet end være forvisset herom, da han saa at sige var den Første, der havde reist den constitutionelle Fane, den Første der havde lidt for denne sin Overbevisning, som han utvetydigen havde lagt for Dagen ved mange Leiligheder i Skrift og Tale, saavel før som strax efter

sit Valg. Det vilde nu være Uret at negte, at Prof. David ikke i Stænderne ved sin Indsigt har gjort god Nytte, at han ikke ærligt har bidraget til, at mangen vigtig Sag fik det heldigste Udfald; men det er ligesaa vitterligt, at Professor David har forandret sin constitutionelle Overbevisning, at han derfor ikke har kunnet anføre nogen anden Grund end Hensyn til Kongens formodede Ønske, at han har bestridt den constitutionelle Sag i Stedet for at fremme den; at han ligesaa lidt har lagt national Selvstændighed for Dagen som politisk, eller har kunnet indsee Nødvendigheden af Statens Udfrielse af dens nærværende uklare og forvirrede Tilstand, at han, kort sagt, mere og mere i det Smaa som i det Store, har sluttet sig til dem, der med en Heftighed, som gjaldt det deres eget Vee og Vel omfatte det Bestaaende ... Hvad Professor David angaaer, er det med Smerte vi modsætte os hans Valg, thi vi erkjende de Tjenester han i tidligere Dage har ydet den gode Sag, og vi miskjende ikke hans Dygtighed og Indsigt«.

I denne artikel i det københavnske nationalliberale hovedorgan stempledes David således som en politisk frafalden. For at tækkes Christian VIII havde han forandret sin konstitutionelle overbevisning. Den detaillerede gennemgang af Davids stilling til forfatningsspørgsmålet, som er blevet foretaget i det foregående, sammenholdt med, hvad der vil blive fremstillet i de efterfølgende afsnit, vil klart vise, hvor skæv og overfladisk denne dom er. Den blev imidlertid almindelig antaget for rigtig, og det blev ikke sidste gang, at David blev vidne til, hvorledes den nationalliberale presse gennemspillede dette motiv. På det forestående stændervalg fik den en aldeles afgørende indflydelse, og intet viser bedre end denne artikel, hvor stor indflydelse »Fædrelandet« havde skaffet sig i københavnske borgerkredse. »Berlingske Tidende« prøvede at modsige bladet og at fremhæve betydningen af, at der ved det forestående valg blev udpeget repræsentanter fra forskellige partier, således at regeringen kunne høre mange selvstændige mænds opfattelse af dagens aktuelle spørgsmål. På den liste, som »Berlingske Ti-

dende« anbefalede sine læsere at stemme på, var Davids navn anbragt som nr. 3. Foran på listen stod kun L. N. Hvidt og grosserer A. Hansen.[60])

»Berlingske Tidende«s indflydelse på de københavnske vælgere var imidlertid ikke så stor, at den kunne sikre Davids valg. Allerede ved de forskellige prøvevalg, f. eks. i industriforeningen, viste det sig, at han slet ikke blev placeret. Det endelige resultat af valget blev, at han måtte nøjes med plads nr. 17, hvilket vil sige, at han blev 5. suppleant. L. N. Hvidt indkom som en smuk nr. 1 med 610 stemmer. Orla Lehmann fik 557 stemmer og placerede sig som nr. 3. Flertallet af de københavnske vælgere havde fulgt »Fædrelandet«s parole. David gled ud af Roskilde stænderforsamling.

XII

DEN GRUNDLOVGIVENDE RIGSFORSAMLING

20. januar 1848 døde Christian VIII, og hans eneste søn, den 40-årige kronprins Frederik besteg tronen under navnet Frederik VII. Tronskiftet kom uventet for den store almenhed, og der rådede en ikke ringe usikkerhed hos offentligheden med hensyn til den nye konges politiske hensigter. Man var klar over, at han var en god dansk mand, men hvorledes stillede han sig til nationens to store livsspørgsmål: forholdet mellem de enkelte landsdele og forfatningsspørgsmålet. Svaret lod ikke vente længe på sig. Straks efter tronskiftet optog Frederik VII sin nære ven, stiftamtmand C. E. Bardenfleth i statsrådet, og samtidig udnævntes den meget konservative holstener Carl Moltke til gehejmestatsminister. Det blev denne sidste, der fik den afgørende indflydelse på den nærmeste fremtids politiske kurs. 28. januar 1848 udsendtes en kgl. kundgørelse, der bebudede, at kongen havde til hensigt at lade udarbejde en fællesforfatning for det samlede monarki, der skulle forelægges en forsamling af »erfarne Mænd«, valgt af de fire eksisterende stænderforsamlinger. Den nye fælles rigsforsamling, der ligeligt skulle repræsentere monarkiets forskellige provinser, fik løfte om skattebevillingsret og lovgivningsmyndighed i alle fælles anliggender. De provinsielle sager skulle fortsat behandles i de eksisterende stænderforsamlinger.

Januarkundgørelsen vakte levende utilfredshed i alle liberale kredse. Navnlig faldt det den kongerigske opposition for brystet, at kongeriget og hertugdømmerne skulle repræsenteres på lige fod i det nye fælles råd. Bevægelsen voksede i offentlig-

heden, da en ny revolution i Paris i februar 1848 slog sejrrig igennem og bredte sig til flere europæiske lande. I Østrig styrtede det Metternichske politiregimente sammen, og i det tyske forbunds mange stater krævede den folkelige opinion indførelse af en fri forfatning og oprettelsen af en ny tysk enhedsstat. Den tyske bevægelse forplantede sig hurtigt til Holsten og Sydslesvig. Indflydelsesrige kredse krævede Sønderjyllands optagelse i det tyske forbund og en fælles fri forfatning for de to hertugdømmer.

Allerede i februar måned havde der omkring H. N. Clausen samlet sig en række indflydelsesrige personer, der offentlig tog til orde mod indholdet af den kgl. kundgørelse af 28. januar 1848, og som krævede en konstitutionel forbindelse mellem kongeriget og Slesvig. På denne kreds opbyggedes senere det national-liberale parti. Samtidig samledes en anden gruppe på hotel Phønix, den såkaldte Phønixklub, med det formål at give regeringen sin støtte til gennemførelse af den planlagte helstatsordning. Til denne gruppe hørte grev Sponneck, professor P. G. Bang, den senere udenrigsminister grev Knuth og David. Man planlagde en henvendelse til offentligheden som modstykke til den ejderdanske, men under indtryk af det skred i den offentlige mening, som fandt sted i martsdagene 1848, blev der intet af henvendelsen, og Phønixklubben opløstes ganske stille.[1])

Meddelelsen om de slesvig-holstenske krav på Slesvig fremkaldte en stærk bevægelse i det danske folk.

Under ledelse af mænd som Orla Lehmann, L. N. Hvidt og D. G. Monrad krævede folkestemningen, at den gamle regering skulle træde tilbage, og at kongen skulle omgive sig med mænd, der havde folkets tillid. Den nye regering skulle derefter træde op mod de slesvig-holstenske krav, forsvare Sønderjyllands forbindelse med kongeriget og gennemføre en fri forfatning for kongeriget og Sønderjylland i fællesskab. I borgerrepræsentationens møde 20. marts 1848 vedtoges på Lehmanns forslag en adresse af dette indhold, som det var meningen af aflevere til kongen. På et møde i Casinos store sal samme aften, hvor adres-

sen blev forelagt, blev dette martsprogram vedtaget under stormende begejstring. Samtidig besluttede man at ledsage borgerrepræsentationen på dets vej til kongen næste dag. Spørgsmålet var nu, hvorledes magistraten ville stille sig. Meddelelsen om adressens indhold virkede i første omgang meget ophidsende på overpræsident Michael Lange. Da han havde bragt i erfaring, at der allerede var etableret kontakt mellem Bardenfleth og de national-liberale ledere, anbefalede han imidlertid magistraten at slutte sig til borgerrepræsentationen for herigennem at bidrage til ro og ordens opretholdelse, hvilket magistraten enstemmigt tiltrådte. Da processionen skulle afgå fra rådhuset på Nytorv, så de københavnske borgere til deres store overraskelse overpræsidenten træde frem side om side med borgerrepræsentationens formand, L. N. Hvidt, og efter dem fulgte den samlede magistrat og hele borgerrepræsentationen.[2]) Processionen vandrede til fods gennem Strøget, over Højbro plads og op på Christiansborg, hvor L. N. Hvidt oplæste adressen. I denne historiske procession fra rådhuset til kongeborgen må også David i egenskab af rådmand have deltaget. Efter ankomsten til slottet fik Hvidt øjeblikkelig foretræde for Frederik VII, der som svar på adressen meddelte, at ministeriet allerede var trådt tilbage. Der fulgte nu et par døgns hektiske, politiske forhandlinger, der 22. marts 1848 endte med det såkaldte martsministeriums udnævnelse under grev A. W. Moltkes ledelse og med de vigtigste national-liberale førere som medlemmer. Det blev dette ministeriums første opgave at afvise de slesvig-holstenske krav og siden at mobilisere nationens kræfter til væbnet kamp mod oprørerne. Først i anden række kom løsningen af forfatningsspørgsmålet. Med hensyn til dette gav regeringen sig god tid. Man besluttede at udarbejde udkast til en ny forfatningslov for kongeriget og Sønderjylland, og dette blev derefter underkastet en grundig behandling i en række statsrådsmøder i sommeren 1848. Samtidig vedtog man, at udkastet skulle forelægges en særlig valgt rigsforsamling. Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg blev indkaldt for at udtale sig om den valglov, der skulle

følges ved udvælgelsen af rigsforsamlingens medlemmer. Allerede ved dette udkasts udarbejdelse foretog martsministeriet det afgørende brud med den tidligere fulgte politiske linie, idet man foreslog, at alle 30-årige, uberygtede mænd skulle have valgret til den grundlovgivende rigsforsamling uanset formueomstændigheder. Som en modvægt mod den almindelige valgret foreslog man dog, at ¼ af forsamlingen skulle udpeges af kongen. Denne bestemmelse gav såvel i statsrådet som i stænderforsamlingerne anledning til megen meningsforskel. Forslaget blev dog fastholdt, og regeringsudkastet gik i det væsentlige over i den endelige valglov. Derefter udskrev man valg til den grundlovgivende rigsforsamling til den 5. oktober 1848.

Siden sit nederlag ved det københavnske stændervalg i december 1846 havde David holdt sig politisk i baggrunden. Han fortsatte naturligvis med sin virksomhed som rådmand, men trådte ellers ikke meget frem. Tronskiftet i januar 1848 og de snart efter følgende omvæltninger i forskellige europæiske lande kunne ikke andet end optage ham levende, og foran er skildret hans deltagelse i Phønixklubbens forhandlinger og i den store borgerdemonstration til Frederik VII. Martsdagenes hændelser har utvivlsomt fået ham til at føle endnu stærkere den politiske isolation, hvori han befandt sig, men foreløbig havde han ingen mulighed for at bryde den. Som forholdene havde udviklet sig, måtte han indtil videre indtage en tilskuers rolle og iøvrigt se, hvorledes situationen udviklede sig.

Ventetiden benyttede han til at forfatte et par småskrifter, der tydeligt bærer vidnesbyrd om, at han med vagtsomt blik fulgte udviklingen ude og hjemme. Allerede i begyndelsen af maj måned udsendte han et lille skrift: Om Planen til den nye Krigsskat. Han følte sig her på absolut sikker grund og fremførte forskellige kritiske bemærkninger om et forslag, der efter hans opfattelse byggede på et retfærdigt skattegrundlag. Senere på året følte han sig forpligtet til at tage ordet mod de meget radikale anskuelser, som hippodrombevægelsens leder, P. F. Lunde, gav udtryk for i sit skrift: Forslag til Forbedring af de

arbejdende Klassers Kaar. Bag denne meningsudveksling anes de svære dønninger, som arbejderopstanden i Paris i juni 1848 efterlod i en række europæiske lande. Davids lille skrift (på 41 sider) havde titlen: Nogle Betragtninger om Arbeide og Capital.

I dette skrift protesterede David mod det fremsatte krav om, at staten kunne garantere enhver, som kan og vil arbejde i sit fag, et passende udkomme. Dette ville koste ikke mindre end den menneskelige frihed, og de kommunistiske ideers gennemførelse ville gøre staten til en stor tvangsarbejdsanstalt. Endvidere vendte David sig mod det billede, som forfatteren havde givet af den danske arbejderklasse. Forholdene var helt anderledes end i de store industrilande. I Danmark var der gjort meget for fattigvæsenets udvikling og for skolevæsenet. Der fandtes dog endnu mange hemmende bånd. Laugsvæsenet trænger til en grundig reform, men ikke til en pludselig omstyrten. Vi savner endvidere industriskoler og kreditanstalter, hvor den næringsdrivende kunne søge lån uden at være afhængig af den øjeblikkelige afsætning. En videre udvikling af den sociale lovgivning var ligeledes nødvendig, bl. a. flere stiftelser for gamle hæderlige håndværkere. »At udfinde og tilveiebringe Midlerne til en saadan fremskridende Forbedring og Betryggelse af de arbeidende Klassers Kaar er et værdigt Maal for Enhvers Tænkning og Bestræbelse, hvem Statens Vel og Menneskehedens Udvikling ligger paa Hjertet. Men Ingen indbilde sig, at han har udfundet eller kan udfinde Universalmidlet til radicalt og med eet Slag at forbedre Arbeidernes Kaar, saaledes at Enhver, som kan og vil arbeide, kan være vis paa et passende Udkomme; til at reformere Staten saaledes, at Nød og Elendighed ikke vil være kjendt uden af Navn, og til at udjevne de Uligheder i Menneskenes Vilkaar, hvis dybe Rod udspringer af selve Menneskenaturen, saaledes at der herefter hverken vil findes Rige eller Fattige, meget Formaaende eller meget Afhængige, men at alle skulle være lige i Vilkaar og Formue. Bestræbelsen herefter er ikke blot unyttig, men farlig; medens Bestræbelsen efter, om det kun var at anvise et eneste practisk Middel, der

kunne udgjøre et fast Led af den hele Kjæde af Foranstaltninger, af hvilke en Forbedring i Arbeidsklassens Kaar og i Samfundsforholdene kan fremgaae, er nyttig og ikke uden Fortjeneste. Dersom vi nogensinde havde tvivlet om Rigtigheden heraf, saa vilde den sidste Skygge af Tvivl herom være forsvunden, efterat vi have oplevet de sidste Maaneders Begivenheder og Tildragelser i Europa. Det er ikke blot en høist bevæget, men en høist lærerig Tid, i hvilken vi leve, om hvilken vi med Sandhed kunne sige: at den bør lede os med sit Lys og vare os med sin Skygge« (s. 40-41). Når David skrev disse ord, tænkte han utvivlsomt ikke blot paa tidens sociale brydninger, men også på de politiske stridigheder hjemme og ude, som enten allerede var igang, eller som kunne ventes i den nærmeste fremtid. I forbindelse med Davids skrift mod Lunde, bør det også nævnes, at han samtidig besørgede en oversættelse af M. A. Thiers' værk: Om Eiendommen. Oversættelsen så dagens lys i 1849.

Selv om martsdagenes politiske omvæltning i mange henseender indgød ham ængstelse for fremtiden, syntes den med hensyn til den for ham så kære fængselsreform at åbne nye og forjættende perspektiver. Som den gamle Poul Christian Stemanns efterfølger havde stiftamtmand C. E. Bardenfleth overtaget justitsministeriet og hermed den øverste ledelse af fængselsvæsenet. Kort efter hans embedstiltrædelse henvendte David sig personlig til ham og forelagde ham sin plan om oprettelsen af en speciel overbestyrelse for fængselsvæsenet. Davids forslag blev mødt med velvilje af den nye justitsminister, der straks satte sig i forbindelse med finansministeriet om sagens løsning.[3]) Medens disse forhandlinger stod på, henvendte kultusminister D. G. Monrad sig til David og foreslog ham at indtræde i sin gamle plads som professor i statsøkonomi. Henvendelsen var meget smigrende for David. Den viser, at det national-liberale partis ledere — trods alle politiske modsætningsforhold — fuldt ud anerkendte Davids betydelige faglige kvalifikationer. Tilbudet satte David i en vanskelig situation. Efter moden overvejelse besluttede han at meddele Monrad, at

da han havde begrundet håb om at komme til at overtage stillingen som øverste leder af det danske fængselsvæsen, ville han renoncere på professorstillingen. Dog tilbød han som vederlag for den pension, han stadig oppebar, at holde visse forelæsninger i finansvidenskab og statsøkonomi.[4]) Monrad modtog tilbudet. Efter 14 års forløb åbnede Frue plads atter sine porte for David.

Medens David var optaget af disse forhandlinger, ændredes langsomt det politiske billede. Den højstemte begejstring, der havde grebet den danske offentlighed i de hektiske martsdage, var ved at kølnes, og enigheden hørte op. Hertil bidrog i høj grad regeringens forslag om indførelse af almindelig valgret. I visse kredse opstod frygt for, at den almindelige valgret ville medføre et bonderegimente, og at den styrtede enevældige regering ville blive afløst af et utåleligt bondetyranni. Det var navnlig inden for embedsklassen og officersstanden, at disse bekymringer var fremherskende, og i ikke ringe udstrækning deltes denne ængstelse af den akademiske stand. Også mange hovedstadsborgere og købstadsbeboere imødeså med uro et bondeflertal i den nye lovgivende forsamling med de ubehagelige følger for byernes sociale og økonomiske stilling, som heraf kunne ventes. Den voksende modvilje mod den almindelige valgret vakte på den modsatte fløj en kraftig kampvilje til live. På møder og i pressen gik bølgerne højt. Uroen var stærkest i København og i østifterne, medens atmosfæren var mere fredelig i det fjerne Jylland. Gamle venskaber blev sønderslidt under denne kamp, og »Bondevennernes Selskab« måtte rekonstrueres. På denne baggrund fandt forberedelserne til valget af den grundlovgivende rigsforsamling sted.[5]) Det radikale parti i København — hovedsagelig sammensat af de små håndværkere — mødtes i Hippodromen i Nørregade, og herfra fik bevægelsen navn. Man udarbejdede et program og opstillede kandidater. Tilhængerne af denne bevægelse bekendte sig til den almindelige valgret og ønskede desuden en rigsdag bestående af eet kammer. Man var absolut modstander af de kongevalgte repræ-

sentanter i rigsforsamlingen, og man henstillede, at deres indflydelse indskrænkedes så meget som muligt. Endvidere krævede man presse-, forsamlings- og trosfrihed samt afskaffelse af alle fødsels- og standsprivilegier, men ikke næringsfrihed. Selv om man var kritisk indstillet over for laugsvæsenet, ønskede man det blot reformeret, men ikke afskaffet. Blandt hippodrombevægelsens kandidater var tømrermester Harald Kayser.

Hippodrommødernes forløb virkede stærkt opskræmmende i de mere velhavende københavnske borgerkredse. Visse steder tog man end ikke i betænkning at slå bevægelsens repræsentanter i hartkorn med republikanere og kommunister. Intet var dog mere fejlagtigt. Iøvrigt var der ingen grund til frygt, da bevægelsen blot havde tag i en mindre kreds af den københavnske befolkning. Ved valgene blev ingen af de udprægede hippodromkandidater valgt. Når tømrermester Kayser valgtes i 8. kreds, skyldtes det, at han var fælleskandidat for universitets- og hippodromkomiteen.

Langt den største tilslutning fik de såkaldte solennitetsmænd, opkaldt efter universitetets festsal, hvor de holdt deres møder. Det var de national-liberale spidser, der førte det store ord i solennitetssalen. Ved valget besatte de 5 af de 11 pladser med deres egne folk, medens 3 pladser blev besat med mænd, der stod dem nær, eller som de støttede. Medens hippodrommændene gik til valg på et ret udformet politisk program, var dette ikke tilfældet med solennitetsmændene. Under alle valgmøder holdt man sig til løst formulerede talemåder. I en henvendelse til vælgerne nøjedes man med at fastslå, at den nye forfatning burde være »et konstitutionelt monarki, bygget paa et demokratisk Grundlag«.

Oprindelig havde hippodrom- og solennitetsmændene regnet med, at de skulle dele de københavnske vælgere. Da valget nærmede sig, rykkede imidlertid et tredie parti i marken. Dette parti samlede først og fremmest det gamle styres mænd og dernæst de dele af borgerskabet, som var modstandere af den almindelige valgret. Jo længere man kom bort fra martsdagenes

folkelige løftelse, og jo mere de reaktionære strømninger ude i Europa vandt terrain, jo kraftigere blev den hjemlige konservative bevægelse. I København besluttede A. S. Ørsted og Algreen-Ussing at bejle til vælgernes gunst, og de sejrede begge i deres kredse. Også David ønskede påny at træde politisk frem og lod sig opstille i 8. kreds. Som modkandidat havde han tømrermester Kayser.

Om de forhandlinger, der må være gået forud for Davids beslutning om at opstille sig, vides ikke meget. I slutningen af september henvendte håndværkerforeningen sig til ham med forespørgsel, om han agtede at opstille sig, hvilket han 24. september besvarede bekræftende. Dagen efter kunne »Berlingske Tidende« som et forlydende bringe meddelelsen om, at David ville blive opstillet i 8. kreds. Samme dag indeholdt bladet et avertissement, hvori en kreds af vælgere fra Københavns 8. kreds indkaldte til møde i Rosenborg brøndsal for at give vælgerne lejlighed »til at udtale og udvexle deres Anskuelser og gjennem et Prøvevalg at berede Districtet en heldig Repræsentation paa Rigsforsamlingen«. Opråbet var undertegnet af drejermester H. N. Aulum, prøveprokurator V. Delbanco, boghandler F. V. Hegel, smedemester I. Lassen, farver N. C. Lind, skomagermester Carl Meyer, professor Rasmus Nielsen, pastor I. Nielsen, urtekræmmer H. B. Schaldemose, urtekræmmer W. Schiødte, kammerråd W. A. Schlegel, fabrikant R. Thøgersen og papirhandler W. Wanscher. Muligvis skal man søge Davids stillere inden for denne kreds. Til belysning af Davids politiske program i denne for Danmarks »Skæbne i Nutid og Fremtid saa høist vigtige Tid« foreligger der to dokumenter, nemlig hans svar af 24. september på håndværkerforeningens henvendelse, og hans tale d. 27. september ved mødet i Rosenborg brøndsal.[6]) I den ydre udformning er disse to dokumenter ret forskellige, men indholdet dækker hinanden. Karakteristisk for dem begge er den brede almindelighed, hvori de politiske tanker udformes. På dette punkt fulgte David trop med flertallet af de kandidater, der opstilledes. Udtalelserne udmærkede sig endvidere ved en

vidtgående elasticitet. David kritiserede, at solennitetsmændene sammenfattede deres forfatningsprogram i den smidige formel »et constitutionelt Monarki bygget paa en democratisk grundvold«. Han benyttede dog selv i udstrakt grad den samme taktik og lod sig på valgmødet kun modstræbende afnøde en mere præcis udtalelse om sit syn på de kommende valgretsbetingelser. I sin programtale gik David tilbage til sin virksomhed ved grundlæggelsen af »Fædrelandet« og bekendte sig endnu en gang til den opfattelse, som han havde forfægtet i dette tidsskrifts allerførste dage og siden i stændersalen, at formålet for hans politiske bestræbelser skulle være »Folkets Udvikling til Frihed, Moralitet og Velvære«. I denne forbindelse understregede han, hvad han allerede dengang havde hævdet, »at kun en rolig, sindig fremskridende Udvikling af alle sociale Forhold er Tidens store Opgave, af hvis heldige Løsning den enkelte Stats Vee og Vel især er afhængig«. Når man derfor arbejdede for grundlæggelsen af det konstitutionelle monarki — og til dette bekendte han sig stadig — måtte han fastholde, »at en fri Forfatnings Indførelse kun kan blive til sand Tarv for Staten, naar Regjeringen og Folket arbejde Haand i Haand, og naar den gives frivilligen og efter Overbeviisning af Fyrsten«. Han havde derfor i skrift og tale arbejdet for alt, hvad der kunne fremme den rolige og sindige udvikling, og bekæmpet alt, hvad der gik ud på en pludselig omstødelse af bestående forhold. Når man fra en vis side rettede bitre anklager mod ham for at have stemt imod forfatningspetitionen i 1846, måtte han afvise denne kritik. Hans holdning havde ikke været dikteret af kongens ønsker. Den bundede i overbevisningen om, at det forelagte udkast var aldeles upraktisk og ikke ville føre til målet. Man kunne have forskellig mening om berettigelsen af denne opfattelse, men man måtte kunne samles om dette, at kun »det politiske mulige er det til enhver given Tid politisk Rigtige«. Situationen havde ændret sig siden 1846, idet konge og folk nu arbejdede hånd i hånd. Dette forhold gav det sikreste håb om en heldig fremgang for det vigtige arbejde.

Om sin fremtidige politik udtalte David, at dens mål skulle være et frit, oplyst og velhavende folk. »Et frit Folk; frit ved Institutioner, der udgaaede af Statsmagtens og Folkets samstemmende Overbeviisning, lige kraftig kunne værne om Folkets Rettigheder og Kronens Magt, og betrygge Ordenens og Lovlighedens uforstyrrede Herredømme, thi uden Lovlighed og Orden gives der ingen Frihed. Til Folkets Rettigheder henregner jeg i Særdeleshed: dets Krav paa personlig Sikkerhed, Lighed for Loven, Religions-, Yttrings- og Forenings-Frihed, Andeel i Lovgivningen og Skattebestemmelsesret. Et oplyst Folk; oplyst ved en almindelig Erkjendelse af de religieuse og moralske Sandheders Betydning for det private og offentlige Liv, og ved Udbredelse af en alle Folkeclasser omfattende, let tilgjængelig hensigtsmæssig Underviisning og Dannelse, thi kun et oplyst Folk er stærkt og frit, og Kundskab er ikke blot, som det saa ofte er sagt, Magt, men Kundskab er ogsaa Frihed og Orden. — Et velhavende Folk; velhavende ved Udviklingen af alle Landets og Folkets Kræfter, ved Beskyttelse af enhver nyttig Virksomheds kun med Hensyn til det almene Vel begrændsede Frihed, ved Grundlæggelsen af alle de Foranstaltninger, der kunde befæste Tillid mellem Borger og Borger og til Staten, og ved en retfærdig Arbejdsclasserne saa meget som muligt skaanende Fordeling af Skatterne og disses sparsommeligste og hensigtsmæssigste Anvendelse«. I fortsættelse heraf udviklede David som sit syn på den nyordning af næringsforholdene, der mere og mere trængte sig på, at han var stemt for en sindig udvikling, der tog hensyn til bestående forhold. Om enkeltheder i den forfatning, der skulle udarbejdes, ville han ikke udtale sig. Grundloven måtte formes således, at kronens magt og folkets frihed betryggedes ved folkelige institutioner.

Allerede før de egentlige valgmøder tog deres begyndelse, forsøgte »Fædrelandet« at rejse en stemning mod Davids kandidatur. Så tidligt som 23. september protesterede bladet imod, at hovedstadens vælgere valgte Ørsted, Ussing og David. »Vi vide vel, at Ussing og David altid have kaldt sig constitutionelt-

sindede, men vi vide ogsaa ... at David paa en saa ynkelig Maade har stillet sin politiske Overbevisning i Afhængighed af Monarchens Personlighed, at Folkets Tillid til ham maa have erholdt et ulægeligt Saar. Skulde altsaa de kaldes til Rigsforsamlingen, saa maatte dette være Regeringens Sag ... men Vælgerne bør ikke kalde dem, thi de udtale derved en Billigelse af deres politiske Færd«.

Ved dette angreb havde »Fædrelandet« udstedt den parole i kampen mod David, som skulle blive fulgt i de følgende dage. David havde bøjet sig for Christian VIII og svigtet sin inderste overbevisning for at tækkes den enevældige monark. I »Berlingske Tidende« rykkede anonyme vælgere David til undsætning, og David benyttede dette blad til at bringe sine tanker ud i videre kredse. 27. september afholdtes det store vælgermøde i Rosenborg brøndanstalt. Salen kunne dårligt rumme de mange mennesker, der var mødt frem. Mødet begyndte kl. 4 om eftermiddagen og trak længe ud. Professor Rasmus Nielsen ledede forhandlingen, og de to kandidater talte først. Derefter fik de menige vælgere ordet, og herunder rykkede oppositionen mod David frem.[7]) Kaptajn A. B. Hoffmeyer åbnede angrebet ved at gøre gældende, at man med hensyn til Davids politiske anskuelser »mærkede en Vaklen, som mere syntes at hidrøre fra personlige Hensyn af forskjellig Art end fra en Overbevisning, udgaaet af Sagens egen Natur«. Det var derfor både uforsvarligt og farligt at vælge denne mand, der var en parlamentarisk begavelse. David hørte til det farlige doktrinære parti, der for en stor del var skyld i Europas ulykker. Dette parti »havde benyttet sine overlegne Aandsgaver til, paa en for den mindre skarptseende Mængdes Øine umærkelig Maade, at anbringe saa fine Vendinger og Bøininger i Lovens Ord og Meninger, at denne kunne benyttes som Vaaben, ofte i aldeles modsat Retning af den oprindelig tilsigtede, naar nemlig Omstændighederne, det vil sige Magthavernes egennyttige og herskesyge Planer, krævede det. Men de Doctrinaire have derved bidraget til at undergrave den offentlige moral i eet af dens væsen-

ligste Momenter, og denne Undergraven maatte blive Udgangspunct for Anarchi. Derfor maatte man hos Folkets Talsmænd sætte den høieste Pris paa politisk Ærlighed, stræng Retsindighed og fast, uafhængig Characteer«. Hoffmeyer angreb derefter David for hans stilling til det danske sprog i Sønderjylland og hans stilling til forfatningssagen i 1846. Han havde i begge sager udtrykt sin varme sympati og derefter frarådet stænderne at gå videre med sagerne under henvisning til Christian VIII's uvilje mod at indrømme stændernes ønske. Der var derfor god grund til at vise mistillid til David ved det forestående valg.

David fik påny ordet og søgte i et langt foredrag at bevise, at han stedse havde fulgt sin overbevisning og aldrig smigret magten. »Var han endnu Andet, end hvad han var for 16 Aar siden: Professor«. Fra publikum optrådte yderligere den kendte bondepolitiker og fremragende agitator, skolelærer A. Gleerup, der efterlyste en klar udtalelse fra David om spørgsmålene om valgret og valgbarhed. Hårdt trængt af denne afgav David den erklæring, at han ville arbejde for den størst mulige udvidelse af valgbarheden, og at valgretten efter hans mening måtte indskrænkes til visse ejendomsbesiddere, og hvis dette ikke kunne opnås, til alle mandlige personer over 30 år. Der var efterhånden blevet talt så meget, at forsamlingen utålmodigt forlangte afslutning. Ved prøvevalget opnåede David 258 stemmer og Kayser 175.

Prøvevalget var en stor skuffelse for den kreds, der samlede sig omkring »Fædrelandet«, og man besluttede at afholde et nyt møde i Casino d. 3. oktober om aftenen. Begge kandidater blev indbudt, men kun Kayser mødte. Mødet beherskedes ganske af Davids modstandere.[8]) Hovedtalerne blev holdt af arkitekt Krarup og kandidat Schack, og man beklagede, at David var udeblevet. »Man havde berømmet Davids store Evner og Indsigter,« udtalte Schack, »men først og fremmest maatte man vælge Candidaterne efter deres Viljes Renhed«. Senere havde kammerråd Drewsen fra Strandmøllen og konsul Hage ordet,

og mødet sluttede med, at den ivrige københavnske politiker, finérskærer H. P. Frederiksen, der havde hørt til Davids omgang under pariseropholdet 1835-36, indstændigt advarede vælgerne mod på valgdagen at lade sig henrive af »Professorens Talegaver og dialectiske Færdighed«.

Torsdag den 5. oktober 1848 oprandt valgdagen. Vælgere i Københavns 8. distrikt, omfattende kvarteret mellem Købmagergade og Gothersgade samt gaderne omkring Gråbrødretorv, styrede deres skridt mod den store sal i Rosenborg brøndanstalt. Valget lededes her af brygger Bjerre som valgbestyrelsens formand. Valget var ordnet på den måde, at kandidaterne først trådte frem og udviklede deres anskuelser, hvorefter vælgerne kunne stille spørgsmål. Da David som første taler trådte frem, udbrød der uro forskellige steder i salen. Der blev råbt, at David havde vist forsamlingen ringeagt ved ikke at modtage indbydelsen til Casinomødet.[9]) Omsider lykkedes det Bjerre ved hjælp af besindige medlemmer at få ro i salen, og David, der »under hele Tumulten havde viist en Koldblodighed og Holdning, der ligeledes ikke lidet bidrog til at imponere hans Modstandere«, fik omsider ordet.

Han begyndte sin tale med at afvise den fremsatte kritik. Hans fraværelse fra Casino skyldtes, at mødet var arrangeret af personer, der ikke hørte hjemme i kredsen og var hans politiske og personlige fjender, såsom kandidat Schack, kammerråd Drewsen og konsul Hage. Med hensyn til sin virksomhed i stænderne mente han at kunne fastslå, at »Folkets og Landets Udvikling laae ham nok saa meget paa Hjerte som Nogen«. Han havde i stænderne indbragt forslag om toldgrænsens ophævelse ved Kongeåen og en forandret skillemøntsinddeling. »Han troede, at disse Forslag vare nok saa vigtige, netop med Hensyn til vore internationale Anliggenders Ordning som noget Forslag, der var fremkommet i Stænderne, og han ansaae det som et af de største Misgreb, der var begaaet fra Regjeringens Side, at man ikke tidligere havde tænkt paa at sammenknytte Kongerigets og Hertugdømmernes materielle Interesser, og at

man havde ladet den Bom bestaae, der var et synligt Tegn paa Statens Søndersplittelse, men han kunde heller ikke andet end beklage, at der fra Folkets Side ikke var viist den samme Interesse for Toldgrændsens Ophævelse som for Sprogsagen. Vel erkjendte han Sprogets Vigtighed og nationale Betydning, men det immaterielle Bindemiddel brister, hvor alle materielle Baand overhugges«. Med hensyn til sin stilling til forfatningssagen henviste han til sine tidligere udtalelser og tilrådede påny, at man gik frem med lempe. Den sande folkefrihed kunne kun bygges på lovlighed og orden, og en stærk regering var en lige så nødvendig betingelse for samfundets betryggelse som de i folkets udvikling rodfæstede frie institutioner, der skulle værne om dets rettigheder. Han ville derfor »Kronens Magt og Folkets Rettigheder i lige Grad betryggede, ingen Ulighed for Loven, ingen ubegrændset Frihed i nogen Retning, men en ved det almene Vel betinget, paa Orden og Lovlighed bygget Frihed i hver Retning«.

Davids tale varede en times tid og blev efter »Berlingske Tidende«s referent modtaget med lydeligt bifald. Derefter fik Kayser ordet. Han holdt en ganske kort tale, hvorefter enkelte vælgere stillede forskellige forespørgsler. Begge kandidater fik atter ordet for afsluttende bemærkninger, og valget kunde begynde. I henhold til bestemmelserne afholdtes der først en en-bloc afstemning, hvori deltog både vælgere og ikke-vælgere, og Kayser opnåede majoriteten af stemmerne. David forlangte derefter afstemning til protokollen, og resultatet blev 378 stemmer for Kayser og 361 for David. Kayser blev derefter proklameret som distriktets kandidat. For anden gang havde den københavnske vælgerbefolkning vraget David som deres repræsentant.

Efter nederlaget 5. oktober måtte David sætte sin lid til, at regeringen ville udnævne ham til kongevalgt medlem af den forestående rigsforsamling. Disse valg fandt sted kort efter folkevalgene og offentliggjordes i »Berlingske Tidende« 13. oktober. Blandt de udvalgte var David. Bladet knyttede den kommentar til valget, at man måtte glæde sig over, at valget var faldet på »mange frisindede og oprigtigt fædrelandssindede

Mænd, hvis Dygtighed og Erfaring, efterat de vare beseirede i Folkevalgene, ikke burde savnes«.

For udadtil at markere betydningen af den grundlovgivende rigsforsamlings arbejde henlagdes dens møder til Christiansborg slot.[10]) I C. F. Hansens slotsbygning fandtes i den søndre fløj under riddersalen det lokale, hvor den højtidelige åbning af højesteretssessionen plejede at finde sted. Denne prunksal kom til at danne rammen om rigsforsamlingens møder.[11]) Indgangen til højesteretssalen for rigsforsamlingens medlemmer og og for publikum fandtes i buegangen i den vestlige forbindelsesbygning mellem slottet og det kgl. bibliotek, medens kongen ankom til salen ad slottets indre trapper og gange. Selve salen fandtes i stueetagen med 7 fag vinduer ud mod kavalergården, den nuværende rigsdagsgård. Salen, der gik gennem to etager, var holdt i dorisk stil, med et fladt hvælvet loft inddelt i kasetter. I salens østlige ende var en halvrund fordybning, hvor tronen var anbragt på en forhøjning. Foran tronen og på hver side af denne var anbragt de tre sølvløver, der nu har deres plads i riddersalen på Rosenborg. Over tronen var der et galleri for det diplomatiske korps, medens der over indgangsdøren mod vest var et galleri for dronningen. For enden af salen — modsat tronen — var der trinvis anbragt bænkerader for publikum. Foran disse var stillet borde til journalisterne, og disse var atter ved en skranke adskilt fra selve salen. Medlemmerne af den grundlovgivende rigsforsamling sad ved en dobbelt række borde langs salens langsider. På den korte side foran journalisterne var der indrettet en enkelt række borde, formodentlig bestemt for de mest fremtrædende repræsentanter inden for det national-liberale parti. Midt på gulvet fandtes et stort rundt bord for stenograferne, og ved siden heraf — nærmere tronen — et specielt bord for ministeriets medlemmer. Foran tronen var endelig anbragt et højt tværbord med plads for forsamlingens præsident og for sekretærerne.

Det er karakteristisk for datidens presse, at den overhovedet

ikke interesserede sig for det ydre sceneri, der omgav rigsforsamlingen. Den så det kun som sin opgave at bringe udførlige referater fra forhandlingerne. Constantin Hansens berømte billede — malet 1860-64 på bestilling af grosserer Alfred Hage til ophængning i hans bolig i den Harsdorffske gård på Kongens Nytorv, nu på Frederiksborg — giver dog et vist indtryk af den arkitektoniske ramme og navnlig en personlig karakteristik af forsamlingens medlemmer. De kendteste skikkelser var alle trukket frem i forreste række, medens de mindre kendte blev placeret i baggrunden. David var på billedet placeret sammen med Algreen-Ussing. Medlemmerne var alle i festdragt, men dette har formodentlig kun været tilfældet ved åbningsmødet og måske også ved det afsluttende møde, hvor kongen var til stede. Til de almindelige møder har man formodentlig optrådt i daglig påklædning.

Forud for forsamlingens åbning gik en festgudstjeneste i Slotskirken, hvor biskop Mynster prædikede. Derefter vandrede medlemmerne til fods over slotspladsen gennem kavalergården og buegangen op i mødesalen. Kl. 12 indfandt kongen sig, ledsaget af sit følge og af ministeriet. Medens kongen tog plads på tronen, anbragte ministrene sig ved bordet foran denne. Kongen oplæste selv trontalen, der formede sig som en velkomsthilsen til de deputerede. Da talen var afsluttet, forlod kongen og følget atter salen, hvorefter konseilpræsident A. W. Moltke indledte forhandlingerne med en tale, der redegjorde for landets politiske stilling. Forsamlingen konstituerede sig derefter og foretog valg af formand. Hertil valgtes professor J. F. Schouw, der i sin tid havde fungeret som præsident for begge de kongerigske stænderforsamlinger og herved lagt grunden til dansk parlamentarisk forhandling. Da dette valg var foregået, vedtog man en detailleret forretningsorden. Forsamlingens egentlige arbejde kunne derefter tage sin begyndelse.

Rigsforsamlingens fornemste opgave var at behandle det forslag til en ny grundlov, som på regeringens vegne blev forelagt af justitsminister Bardenfleth. Man vedtog straks at nedsætte et

udvalg til at gøre indstilling. I første omgang fik David ikke sæde i dette vigtige udvalg, men da man på et senere tidspunkt fandt det nødvendigt at udvide antallet af medlemmer, valgtes han ind. Medens udvalget arbejdede, debatterede forsamlingen et forslag fra regeringen om indførelse af almindelig værnepligt. Endvidere behandlede man en redegørelse fra finansministeren om rigets økonomiske stilling, og medlemmerne fik lejlighed til at stille forespørgsler til ministrene om emner, der interesserede dem. Først i slutningen af februar 1849 kom grundlovsudkastet til behandling i salen. Overvejelserne tog det meste af 3 måneder. I begyndelsen af juni nåede man til vejs ende. I et højtideligt statsråd 5. juni 1849 satte kongen sit navn under Danmarks Riges Grundlov. Samme dag opløstes forsamlingen.

Hvor lidt »Fædrelandet«s agitation havde formået at rokke ved Davids anerkendte position som en saglig kraft af rang, viser den omstændighed, at han ikke blot indvalgtes i finansudvalget, men endog blev udpeget som dets ordfører.[12]) Udvalget blev nedsat i anledning af finansminister Sponnecks forslag om optagelse af et udenlandsk lån på 7 mill. rbd. og udstedelse af for 4 mill. rbd. kreditbeviser, der senere skulle indløses ved hjælp af en særlig krigsskat. Forslaget gav ikke anledning til større debat. Dog fandt udvalget det nødvendigt at tilkendegive, at man forventede, at kongen ikke ville lade det fulde beløb, som civillisten kunne kræve, opkræve, sålænge vigtige provinser var adskilt fra kongeriget. Da forslaget kom til behandling i salen, tog Sponneck straks ordet for at meddele, at kongen havde til hensigt at nedsætte civillisten. Det havde derefter været Davids mening at rejse sig for at tilkendegive, at udvalget trak sin indstilling tilbage, men venstrepartiets dygtige taktiker, skolelærer Gleerup, kom ham i forkøbet med en erklæring om, at venstre ville stemme imod indstillingen. Bondevennerne tiltvang sig herigennem en taktisk sejr, idet man i agitationen kunne gøre gældende, at man havde vist større økonomisk imødekommenhed over for den tidligere enevældige konge end det af centrumspartierne og højregrupperne beherskede finans-

udvalg. David formåede ikke at skjule sin fortrydelse over dette lille taktiske uheld.

I værnepligtssagen, som satte sindene i stærk bevægelse, deltog David med enkelte indlæg.[13]) Sammen med professor J. E. Larsen kæmpede han for, at den provisoriske septemberanordning af 23. september 1848, der bemyndigede krigsministeren til at udskrive soldater af de befolkningsgrupper, der hidtil havde været fritaget for værnepligt, skulle forelægges forsamlingen. Forslaget blev forkastet med 77 stemmer mod 67. Nederlaget rokkede dog ikke David i hans faste overbevisning om, at det var regeringens pligt at forelægge rigsforsamlingen de provisoriske love til godkendelse, en opfattelse han senere fik lejlighed til pány at forfægte.

Da regeringen i begyndelsen af november forelagde et lovforslag om almindelig værnepligt, koncentrerede David sine anstrengelser om at hindre, at værnepligten blev tungere for købstadbeboerne, end den hidtil havde været for bondestanden. Selv om det var uretfærdigt, at landbostanden længe havde båret værnepligtens byrde alene, måtte man ikke glemme, at der havde været pålagt købstæderne større finansielle byrder til forsvaret end landbostanden, f. eks. indkvarteringsskat. Alligevel ville David stemme for loven og for godkendelse af den provisoriske anordning af 23. september, efter at krigsministeren havde udtalt, at landet behøvede dette nye mandskab. På den anden side måtte man ikke lade de nye bestemmelser ramme hårdere, end de behøvede. Han måtte samstemme med Algreen-Ussing og professor Larsen, når de foreslog, at alle, der havde indgået ægteskab inden 1. januar 1848, skulle fritages for udskrivning, ligesom de, der havde vundet borgerskab, var ansat i livjægerkorpset eller skulle op til embedseksamen iår. Ved afstemningen blev alle disse forslag nedstemt. Under forhandlingerne havde David adskillige sammenstød med sin tidligere ungdomsven, nu krigsminister Tscherning, og tilhørerne gav højlydt både bifald og mishag til kende. David lod sig dog ikke gå på af disse. Særlig opsigt vakte en udtalelse om, at han

(David) ligesom mange andre ønskede, »det gabende Svælg tillukket, som nu er aabnet mellem de forskjellige Classer af Borgere i Staten; men hvad vi ønske, det er, at dette Skridt bliver opfyldt med Retfærdighed og Broderkjærlighed, og at man ikke skal søge at opfylde dette Svælg paa den første den bedste Maade for at tilfredsstille eensidige Fordringer og saaledes troe at have gjort Alt, naar man har gjennemført et eensidigt Lighedsprincip«.[14]) Det var udtalelser af denne art, der navnlig opirrede forsamlingens venstre fløj imod ham.

Endnu en enkelthed i forbindelse med værnepligtssagen bør omtales. Med megen kraft bekæmpede David en bestemmelse om at, personer, der var blevet dømt på æren eller havde lidt straf af offentligt arbejde, skulle udelukkes af hær og flåde. En sådan bestemmelse ville vanskeliggøre stillingen for en frigiven person, der pány skulle vende tilbage til det borgerlige liv. Sammen med sognepræst C. H. Visby stillede han et ændringsforslag gående ud på, at alle, der var idømt straf for en i den offentlige mening vanærende handling, skulle have adgang til specielle afdelinger inden for hæren. Forslaget blev forkastet med 112 stemmer mod 10.

Forhandlingerne om værnepligtssagen og statens finanser hørte til rigsforsamlingens udenværker. Hovedslaget kom til at stå om regeringens grundlovsforslag. Gennem flere måneder behandlede det nedsatte udvalg udkastet, og utålmodigheden blandt de øvrige medlemmer og i offentligheden var stigende. Hertil bidrog den omstændighed, at den internationale situation var ved at undergå en mærkbar ændring. Pány syntes de reaktionære kræfter at skulle vinde overtaget over de befolkningskredse, der i foråret 1848 havde kæmpet for liberale og nationale reformer. Ville denne udvikling få skæbnesvangre følger for Danmark, og ville det ikke være rigtigt at fremskynde grundlovsarbejdet og bringe den kostbare høst i lade? Således spurgte man i liberale kredse. Under tryk af denne stemning besluttede man, at udvalget skulle forelægge sin betænkning over de dele af forslaget, som var færdigbehandlet. Resten

kunne komme efterhånden. 22. februar 1849 forelå betænkningen til de første 6 afsnit samt det 8., og mandag den 26. februar begyndte den store debat.

Til udkastet var stillet et betydeligt antal ændringsforslag omfattende store og små spørgsmål. Også David havde været virksom i så henseende. Som regel optrådte han ikke alene, men havde følgeskab af en eller flere rigsdagsmænd. Der var således i adskillige punkter nøje overensstemmelse mellem hans og Tage Algreen-Ussings synspunkter. Endvidere kom han tit i selskab med de to københavnske rigsdagsmænd, professor J. E. Larsen og vinhandler H. P. Hansen, samt højesteretsassessor P. D. Bruun, overretsprokurator Dahl fra Århus, etatsråd C. Neergaard til Gunderslevholm, overretsprokurator C. M. Jespersen fra Viborg og Pastor I. Schurmann. De vigtigste ændringsforslag, David var delagtig i, var følgende.

Sammen med Hansen, Larsen og Schurmann foreslog han, at kongerne skulle krones, og at denne handling skulle finde sted i landets hovedkirke med de ceremonier, som kongen fastsatte (§ 8). Endvidere forslog David sammen med Hansen og Ussing, at rigsdagen skulle sammenkaldes hvert 2. år (§ 23). Man anerkendte gerne, at det var af vigtighed, at der ikke fremkom for lange mellemrum mellem de enkelte rigsdage, og man frarådede det norsk-svenske system med rigsdage hvert 3. år. »I de store Stater i Europa, der øve en afgjørende Indflydelse paa Verdensforholdene, kunne vigtige Grunde tale for, at Folkerepræsentationen sammentræder hvert Aar, men i en saa liden Stat som den danske, gjælder dette ikke«.[15]) Det var en for stor byrde at lægge på den enkelte rigsdagsmand, som havde sin private gerning at passe, og regeringen fik for kort tid til at forberede lovene.

Hovedpunktet var reglerne for valgret og valgbarhed. I dette vigtige spørgsmål optrådte David sammen med Hansen, Jespersen, Neergaard og Ussing med følgende indstilling. Valgret til folketinget har enhver uberygtet fuldmyndig 25-årig mand, som har indfødsret, og hvis bo ej er under opbuds- eller fallit-

behandling, når han enten er borger i en købstad eller i det sidste år har ejet eller haft i brug en jordejendom, matrikuleret i det mindste til 2 skp. hartkorn eller i det sidste år har svaret i direkte kongelige og kommunale skatter ialt 5 rbd. Valgbar til folketinget er enhver uberygtet fyldmyndig mand, som har indfødsret, og hvis bo ej er under opbuds- eller fallitbehandling. Valgene finder sted i kredse for 3 år, og folketingsmændene får et dagligt vederlag. De samme med undtagelse af Jespersen indstillede med hensyn til landstinget, at de samme personlige krav burde stilles til en landstingsvælger. Desuden skulle valgret til dette ting være afhængig af en årlig skat på 40 rbd. Med hensyn til valgbarheden gjaldt de samme regler som til folketinget, blot skulle landstingsmanden være fyldt 35 år. Landstinget skulle bestå af 63 folkevalgte medlemmer, 11 valgt af en række højere læreanstalter, domstolene og gejstligheden og 6 valgte af kongen. Valgene skulle finde sted for 8 år, men hvert 4. år skulle halvdelen afgå. Alle valg skulle være umiddelbare, og landstingsmændene skulle ligeledes have diæter.

Som motivering for disse forslag udviklede David og hans kolleger, at man tilfulde erkendte tidens fordring, »at der bør indrømmes det hele Folk en væsentlig Andeel i den lovgivende Magt«, hvorfor valgretten til folketinget ikke burde begrænses mere »end det for Statens Bestaaen og rolige Udvikling er nødvendigt, ved at forhindre, at de, hos hvilke ikke den Grad af Selvstændighed og Agtelse for Samfundsordenens Bestaaen tør forudsættes, der ere nødvendige Betingelser for at kunne udøve Valgretten til Fædrelandets sande Tarv, skulle erholde en fordærvelig Indflydelse paa Valgene, og for at forebygge, at den vigtigste politiske Rettighed, i hvilken det hele Folk skal deelagtiggjøres, i Virkeligheden gives i Hænderne paa den i numerisk Henseende langt overveiende Klasse, der besidder mindst Selvstændighed, og der lettest kan lade sig mislede af dem, som af eensidige eller egoistiske Hensigter maatte stræbe efter at lede Vælgerne«.[16]) Man måtte derfor fraråde udkastets bestemmelser om almindelig valgret for alle 30-årige og i stedet for give den til

alle fuldmyndige mænd på 25 og gøre den betinget af en census, »der ikke er høiere, end at det med Sikkerhed tør antages, at enhver Mand, hvis Livsstilling skulde tilbyde nogen Garanti for hans Selvstændighed, ogsaa vil svare en saadan, eller af at den Vedkommende har en saadan Besiddelse, som det med ikke mindre Sikkerhed tør antages, at den, der i sin Virkekreds arbeider stræbsom og flittig, i Almindelighed vil kunne erhverve«.[17]) Borgerskab i en købstad burde ligeledes give valgret. »En saadan Begrændsning af Valgretten er, efter vor Overbeviisning, vel forenelig med det sande Lighedsprincip, og vilde være et langt tryggere Værn for Folkets sande Frihed, end den i Lovudkastet fastsatte Begrændsning«.[18]) Med hensyn til valgbarheden holdt man på, at den størst mulige frihed var det gavnligste, og at vælgernes tillid var den bedste borgen for den valgtes værdighed.

Hvad landstinget angik, havde man sluttet sig til udkastets grundtanke, at tokammersystemet burde foretrækkes. Formen for denne tankes udførelse i praksis kunne man dog ikke anerkende, og man måtte protestere imod, at de samme vælgere skulle udpege begge tings medlemmer. De to kamre burde have en forskellig oprindelse, hvis »de forskjellige Anskuelser, Synsmaader og Bestræbelser, som røre og bevæge sig paa Samfundets forskjellige Høidepuncter« skal sikres indflydelse på lovenes tilblivelse. Det var af største vigtighed, at landets forskellige hovedvirksomheder betryggedes ved landstingets sammensætning »mod den Fare, som udspringer af vore eiendommelige Forhold, at nemlig Handel og Industri, fordi Kjøbstadsbefolkningen, der især lever af og for disse Virksomheder, er saa ringe i Antal mod Landbefolkningen, og desuden er saa adsplittet i vore mange mindre Kjøbstæder, kunde komme til at savne sine Talsmænd i Thingene, og saaledes vilde gaae Glip af den Indflydelse, som ogsaa de i Statens Interesse bør have paa Lovenes Tilblivelse og Skatteforholdenes Ordning. Og ikke mindre vigtigt forekommer det os at være, ved Landsthingets Sammensætning at sørge for, at den høiere Culturs og den høiere

Videnskabeligheds Repræsentanter aldrig vilde kunne savnes i et Thing, i hvis Bestemmelse det ogsaa maa ligge at vurdere Statens Anliggender fra et høiere Standpunkt end det, hvorfra Folkethingets Medlemmer i Alm. kunne antages at ville betragte dem; og ligeledes at sørge for, ved at indrømme Kronen Ret til at udvælge enkelte af dette Things Medlemmer, at der altid i samme vil findes Mænd, der med et høiere Overblik over Staten forene specielle Kundskaber i forskjellige Fag, hvorved Landsthingets Overveielser og Beslutninger ville erholde større Vægt og Betydning«.[19])

Sammen med Hansen, Larsen, Neergaard og Ussing gik David endvidere kraftigt imod flertallets indstilling om, at finanslovforslaget skulle forelægges et fællesudvalg, valgt af begge ting, forinden det behandledes af den samlede rigsdag. Efter mindretallets opfattelse ville landstingets betydning svækkes herved, og det ville blive berøvet magten til at modsætte sig ensidige beslutninger i folketinget. Endvidere mente man, at majoritetens forslag ville åbne mulighed for konflikter mellem de to ting, idet »Landsthinget langt snarere vil være rede til at erkjende Folkethingets sande Stilling til Budgetsagen, end til at indrømme, at det paa Grund af dets mindre Talrighed er samme underordnet«.[20])

Medens udvalgets flertal ville åbne ministrene adgang til rigsdagen og lade dem få ordet, så ofte de ønskede det, indstillede en minoritet, bestående af David, Bruun, Dahl, Hansen, Jespersen, Larsen, Neergaard og Ussing, at det udtrykkelig skulle fastslås, at begge ting kunne forlange ministrenes nærværelse (§ 50). Man henviste i denne forbindelse til den belgiske grundlov og gjorde gældende, at en sådan bestemmelse ville udelukke alle konflikter.

Forhandlingerne om grundlovsudkastet blev meget vidtløftige. På et vist tidspunkt så det ud til, at hele sagen skulle strande. Når forslaget alligevel blev bragt frelst i havn, skyldtes det, at venstregrupperne i sidste øjeblik bøjede sig og med klar erkendelse af det politisk mulige kastede deres stemmer på de

af centrum anbefalede forslag. For forsamlingens venstre fløj betød udkastet minimum af de krav, som man måtte ønske gennemført, medens centrumpartiet i det væsentlige sluttede sig til forslaget. Dog var man interesseret i, at udkastet kom til at rumme visse garantier for en rolig politisk udvikling. Regeringsudkastet havde søgt denne garanti i forslag om, at landstingsmændene ikke skulle have diæter, at valgene skulle finde sted i større kredse end folketingets, og at valgbarhedsalderen blev sat til 40 år (folketinget 25 år). Under forhandlingerne viste det sig, at centrum foretrak at ofre diætløsheden og erstatte den med en valgbarhedscensus til landstinget. Herved håbede man, at dette ting ville blive sammensat af rolige og besindige mænd, der kunne danne en gavnlig modvægt mod folketinget. Regeringen gav omsider sin tilslutning til dette forslag, og da venstre blev klar over, at det måtte opgive sin yndlingstanke om et eetkammer-system, valgte man at stemme for dette forslag, der i alle tilfælde godkendte princippet om almindelig valgret til begge kamre.

Under hele forhandlingen havde de forskellige højregrupper en vanskelig stilling. Allerede i udvalget viste det sig, at de udgjorde et mindretal, og også i salen følte de en stridig modvind blæse. Alligevel tog de kampen op og kæmpede djærvt mod den almindelige valgret og forslagets andre liberale bestemmelser. Bagefter er det let at se, at kampen var håbløs, men da forhandlingerne begyndte, var stillingen endnu ret uigennemsigtig. Højregruppen var klar over, at der inden for centrum herskede en vis usikkerhed med hensyn til den almindelige valgret. De just overståede valg til rigsforsamlingen, hvor f. eks. den højtansete professor H. N. Clausen var faldet igennem over for en ganske ukendt lokal mand, havde vakt pinlig opsigt i de kredse, der navnlig støttede centrum. Desuden viste den internationale udvikling, at stemningen var ved at slå om. Den nationale og liberale løftelse fra det mærkværdige år 1848 forduftede langsomt, og det gamle styres mænd rejste påny hovedet. På den hjemlige scene følte man sig desuden trykket af forholdet til

hertugdømmerne. Alle disse forhold måtte opmuntre højregrupperne til at prøve på at vinde stemningen for mere vidtgående konservative garantier, end udkastet indeholdt.

Inden for forsamlingens højre fløj indtog David en fremtrædende plads, og han sparede sig ikke i kampen for de ideer, som han fandt rigtige og sunde. Medens Ørsted — i lighed med, hvad han havde været vant til som kgl. commissarius i stænderforsamlingerne — følte sig kaldet til at udtale sin mening om så godt som alle spørgsmål, der kom under forhandling, holdt David sig mere i baggrunden. Ligesom i Roskilde bad han kun om ordet, når problemer var under debat, der havde hans særlige interesse. De mange tilråb og den kraftige hyssen, der ofte fremkom, når han talte, vidner om, at hans udtalelser blev fulgt med opmærksomhed. I. A. Hansen kaldte David forsamlingens mest faste og udholdende modstander af den almindelige valgret. David optog denne karakteristik som en kompliment.[21]) Til det yderste bekæmpede han den almindelige valgret. Selv om han måtte indrømme for sig selv, at han havde ringe udsigt til at vende forsamlingen, anså han det for sin pligt at fortsætte.

Når man ville afgøre, om man skulle indføre almindelig valgret eller ikke, kunne man efter Davids mening gå to veje.[22]) Man kunne betragte »Menneskenaturen og udforske, hvorledes Mennesket i forskjellige Livsstillinger og Vilkaar i Almindelighed dømmer og handler, ikke det abstracte Menneske, som Tanken kan construere, men det virkelige Menneske, saaledes som han aander og lever i Staten, med sine Tilbøieligheder og Lidenskaber, hos hvem Lykke og Ulykke ikke blot indvirker paa hans udvortes Stilling, men ogsaa paa hans Dannelse og Bestræbelser«.[23]) Den anden vej, der kunne benyttes, var at rådspørge historien og undersøge staternes udvikling i fortid og nutid. I denne forbindelse bekendte David sin tro på, »at Verdenshistorien er Verdensdommen, at Gud, som hvisker gjennem Naturen, taler høit til os gjennem Historien«.[24]) Hvis man undersøgte den menneskelige natur, udviklede David videre, måtte man indrømme, at anlæg, evner og kræfter var forskellige, og at disse

forskelle øgedes under menneskeslægtens udvikling, »deels fordi den oprindelige Ulighed for en stor Deel netop ligger i den uligé Beqvemhed til Udvikling, og Staten altsaa, igjennem hvilken Udviklingen skeer, maa føre de forskjellige Mennesker til en høist forskjellig Grad af Udvikling, deels fordi til Kræfternes naturlige Udvikling endnu føier sig det forskjellige under Statens Beskyttelse af dem vundne Resultat, der selv begrunder en ny Forskjellighed, og saaledes forøger og forplanter den første«.[25]) Der må derfor i staten fremstå store misforhold, og skønt staten har hævet alle, også dem, der lever under ugunstige vilkår, til en bedre tilværelse, er det ikke givet, at de, der behøver at arbejde strengt for at tilfredsstille de absolutte livsfornødenheder, vil anerkende dette. De tænker heller ikke på, at deres tilstand ville være dårligere, hvis staten var mindre godt organiseret, og enten bliver de passive i deres interesse over for staten eller også giver de sig agitationen i vold, der kan anslå en for staten »fjendtlig bevægende Tendents«. Når ikke alle kan anerkende vigtigheden af statens bestående og urokkelig vil anerkende den grundvold, hvorpå den hviler, er det indlysende, at ikke alle kan få indflydelse på de beslutninger, der skal ordne statsforholdene.

»Da overalt, til alle Tider og paa alle Steder, Massen af Folket ikke har naaet et saadant Udviklingstrin, at Indflydelse paa Lovgivningen, nedlagt i dets Hænder, tør antages at kunne lede til Statens Tarv, saa er det saa meget mere farligt at indrømme almindelig Stemmeret, som det er aabenbart, at de nederste Stænder da ikke blot vilde blive deelagtige i denne Indflydelse, men ved deres overveiende Antal vilde komme til Eneraadighed i Staten, og at Magten i Virkeligheden vilde gaa over til dem, der bedst forstaae sig paa at lede og bruge Masserne. Indrømmelsen af de politiske Rettigheder maa derfor begrændses i Statens Interesse«.[26]) Når der fra forskellig side blev indvendt, at den, hvem man betroede våben i hånd til forsvar for fædrelandet, også burde indrømmes politisk stemmeret, måtte David protestere. Hos de fleste mennesker levede en indre stemme, der

lærte, at det var pligt at forsvare sit land mod vold og uret, men man kunne ikke være sikker på, at ikke ærgerrighed og forførelse kunne vinde indpas hos de samme mennesker, og at de faldt for fristelsen til at anvende våbnene for det, som staten havde erklæret at være »Vold og Uret«.[27]) Lyttede David til historiens tale, måtte han indrømme, at også den talte imod den almindelige valgret. Som støtte anførte han en række engelske statsmænds udtalelser og fremhævede navnlig Johs Russells dom: Almindelig stemmeret har været den sande friheds grav, tyranniets og tøjlesløshedens moder. Den almindelige valgret, fortsatte David, har ofte været en lygtemand, der har ledet statens ledere til afgrundens rand, og det sidste års begivenheder i Frankrig, Tyskland og Italien fortæller, at den almindelige stemmeret ikke har fremmet statens lykke, velstand og frihed. David måtte derfor slutte, at almindelig valgret var farlig for statens ro og sikkerhed og ikke »kan føre til den sande Borgerfrihed og det sande Borgerheld«. At indføre almindelig stemmeret ville være et »farligt politisk Experiment, der i sin overveiende og indgribende Betydning ikke vil kunne finde sin Retfærdiggjørelse deri, at det voves paa andre Steder, i andre Lande«.[28]) På den anden side burde valgretten ikke indskrænkes mere end nødvendigt, »thi ligesom jeg ønsker, at det størst mulige Antal i Staten maa være oplyste, dannede, forstandige, rige, lykkelige, sunde, med eet Ord kraftige paa Sjæl og Legeme, saaledes ønsker jeg ogsaa, at det størst mulige Antal i Staten maa kunne være Politiskberettigede. Men for dette Ønskes Skyld at glemme Historiens Lærdomme og at see bort fra Menneskets evige Natur, og for dette Ønskes Skyld at udvide Valgretten over de Grændser, som Statens Vel anviser, det vilde, efter min Overbeviisning, være at forsynde sig mod Orden og Frihed, mod Staten og Menneskene«.[29])

Davids ord kom naturligvis ikke til at stå uimodsagt, og med energi gik den meget talende A. F. Tscherning løs på Davids historiske argumenter. David blev ham ikke svar skyldig og benyttede lejligheden til fra sit historiske rustkammer at frem-

drage adskillige engelske og franske statsmænds udtalelser. Samtidig fik David lejlighed til at understrege, at statslivet som alt andet var underkastet en fremadskridende udvikling, og at den sundeste udvikling foregik uden spring. »Det er ikke ved Spring, at man kommer frem paa den politiske Bane, men det er ved en jævn, rolig, sindig og derfor ogsaa sikker og fast Fremadskriden,« slog David afsluttende fast.[30])

Trods det, at David ikke kunne være i tvivl om, i hvilken retning afgørelsen ville falde, anså han det dog for sin pligt endnu en gang ved den endelige behandling at fremsætte sin advarsel. »Hvad jeg her i Salen har hørt yttre,« udtalte han, »og hvad jeg i den Deel af Pressen, der er optraadt som denne Idees Forfægter, har læst til Forsvar for den almindelige Stemmeret, har ikke kunnet svække min Overbeviisning. Jeg har i Salen hørt endeel almindelige Talemaader og philantropiske Udgydelser og i Bladene fundet endeel Sophismer og megen skaanselløs Bitterhed mod anderledes Tænkende — men ingen Grunde. som kunne overbevise mig. Det er imidlertid hverken med Følsomhed eller Sophismer og Anathemer, at man afgjør de store og vigtige Spørgsmaal om Magtens Fordeling i det borgerlige Samfund«.[31])

Den kraftige modstand, som David og hans politiske meningsfæller mødte fra forsamlingens side, måtte hurtigt overbevise dem om, at hovedslaget var tabt. Både martsministeriet og dets efterfølger bekendte sig til den almindelige valgret, og bag kulisserne virkede D. G. Monrad med fremgang i samme retning. Det tjente derfor intet praktisk formål at fastholde de forslag, som man havde formuleret i udvalgsbetænkningen. Alle bestræbelser måtte derimod rettes på at nå frem til en eller anden kompromisløsning. Da venstregrupperne ivrigt forfægtede tanken om eetkammer-systemet, udarbejdede forskellige højrerepræsentanter forslag, bygget på dette grundlag. Sammen med Ussing og Hansen stillede David forslag om, at rigsdagen, der bestod af eet kammer, skulle vælges, dels ved almindelig valgret, dels af vælgere, der på landet havde rådig-

hed over en ejendom på mindst 4 td. hartkorn og i København og købstæderne ejede bygninger af assuranceværdi af henholdsvis 4000 og 1000 rbd. eller i årlig leje betalte henholdsvis 200 og 100 rbd. Endvidere krævede David sikkerhed for, at købstæderne blev politisk repræsenteret. Med den sociale sammensætning, der var karakteristisk for det danske samfund, måtte man frygte, at de forskellige købstadstemmer fra de mange små danske byer ville drukne i den brede strøm af landbostemmer. Kun på denne måde kunne der rejses værn »mod det Bonderegimente, som frygtes deroppe [i Norge], og som vi ogsaa sandeligen have Grund til at frygte for hernede.«[32])

Det var ikke med glæde, at David fremlagde dette forslag. I hans øjne var tokammersystemet langt at foretrække, men vel at mærke et ærligt tokammersystem, der skyldte forskellige vælgergrupper sin sammensætning. Under den foreløbige forhandling havde man kæmpet ihærdigt for dette og på det bestemteste modsat sig et forslag om, at en eventuel strid mellem de to kamre om finansloven skulle afgøres af begge ting i forening. Herved ville man ganske undergrave det mindre kammers selvstændige betydning. Efter Davids opfattelse var det absolut nødvendigt at skabe en modvægt mod de skadelige virkninger af den almindelige stemmeret. Dette skete bedst ved hjælp af valgcensus, medens forslag som diætløshed, valgbarhedscensus og indirekte valg kun var surrogater. Diætløsheden betegnede han rent ud som et blændværk og en kunstlet og usand indretning, og de andre hindringer ville en kraftig partiorganisation hurtigt kunne sætte over. Ved afslutningen af debatten trak han endnu en gang linierne op og pointerede påny sit principielle standpunkt således: Hvad det gjaldt om at blive klar over var, om forsamlingen ønskede en betryggelse for det fremtidige statsliv eller ikke. »Vil man ingen Betryggelse, og kan man kaste sig Demokratiet trøstig i Armene, saa skal man gjøre det, men saa skal man gjøre det aabent og frejdigt og blive staaende ved directe almindelige Valg; men vil man en virkelig Betryggelse, saa skal man ogsaa have Mod til at søge den, hvor den er at finde, om man end kommer til at afvige fra, hvad man

engang, enten paa Grund af det Opsving, som Ideerne havde taget i 1848, eller af andre Grunde, har udtalt, og som man har kaldt almindelig Stemmeret, og som man nu indseer, at man dog ikke kan gjennemføre uden at udsætte Staten for stor og truende Fare — saa skal man ikke komme frem med Palliativer, som ikke have noget virkeligt at betyde, saa skal man ikke anprise Valgbarhedscensus i Forbindelse med indirecte Valg, uden at man ordner disse paa en betryggende Maade, men have Mod til at sige, at man vil have en Valgretscensus til Landsthinget. Det er det, som jeg altid, og som jeg vedvarende har paastaaet, at man bør og skal gjøre, men det er det, som man ikke vil, og som man efter min Overbeviisning har Uret i ikke at ville« (sp. 2975).

Som man kunne vente, faldt alle konservative eetkammerforslag til jorden. I stedet for begyndte interessen at samle sig om et af rigsdagsmændene Bruun og Jespersen udarbejdet mæglingsforslag. Ifølge dette skulle rigsdagen bestå af to kamre, begge valgt ved almindelig valgret af alle 30-årige mænd. Medens folketinget blev valgt ved direkte valg, skulle landstinget vælges indirekte. I stedet for udkastets forslag om diætløshed indføjedes en bestemmelse om valgbarhedscensus på 1200 rbd. indtægt eller 200 rbd. i direkte skat. David var ingenlunde tilfreds med dette forslag, men når valget stod mellem dette og regeringsudkastet, som venstregrupperne og en del af centrum samlede sig om, gav han det første sin stemme, og det vedtoges med 68 stemmer mod 66. Ifølge forretningsordenen skulle det pånу til afstemning. Det var ved denne lejlighed, at Balthazar Christensen på venstres vegne proklamerede sin tilslutning, da han frygtede, at en forkastelse af dette forslag ville udskyde hele forfatningsarbejdet på ubestemt tid. For David og hans meningsfæller kom denne beslutning overraskende, og da der nu var sikret et overvældende flertal for forslaget, fandt David det ikke nødvendigt pånу at give det sin stemme. Han foretrak at demonstrere sin modstand og at stemme nej. Ved den endelige afstemning opnåede forslaget 127 stemmer, medens 13 stemte imod. Blandt disse var David, Ussing, Larsen og Neergaard. Ørsted og Tscherning afholdt sig

fra at stemme. Ved den endelige afstemning om hele grundloven i aftenmødet 25. maj holdt David sig borte. Når »Fædrelandet« i anledning af disse afstemninger benyttede lejligheden til at sigte David og Ussing for at have haft til hensigt at sabotere hele grundlovsarbejdet, er dette at stille forholdet på hovedet og at tillægge dem en indflydelse, som ikke svarede til virkeligheden.[33]) Det bør også omtales, at Davids forslag om kongekroning blev nedstemt med 79 stemmer mod 50, og at hans og Ussings indstilling om rigsdag hvert andet år ligeledes blev forkastet med 100 stemmer mod 41.[34])

Da grundlovsudkastet var færdigbehandlet, tog forsamlingen fat på udkastet til valgloven. Allerede under den foreløbige behandling af grundloven gjorde David gældende, at udkastet tilsidesatte købstadbeboerne. Der var derfor al mulig grund til ved valglovens udarbejdelse at hellige dette spørgsmål en særlig interesse og drage omsorg for, at købstæderne fik politisk mæle ved siden af landdistrikterne. »Jeg kan virkelig«, udtalte David, »uagtet Alt hvad der er blevet sagt i denne for Landbefolkningens Tarv saa nidkjære Forsamling om, at Kjøbstæderne kunne være forvissede om, at de ikke ville lide nogen Skade ved, at de overalt ved Valgene ville blive i Minoriteten — jeg kan, siger jeg, virkelig heller ikke indsee Andet, end at det vil og maa være til største Skade for Kjøbstæderne, især da der forestaar en Ordning af Næringsvæsenet og af Forholdene mellem Kjøbstad og Land, der griber dybt ind i Kjøbstædernes hele Tilværelse, og hvor det vilde være til deres aabenbare Tab, om denne Ordning blev voldgiven til de af Valgdistricterne i Virkeligheden valgte Rigsdagsmænd og ikke skete med tilbørligt Hensyn til deres Interesse«.[35])

Når der fra forskellig side blev gjort gældende, at de kommende rigsdagsmænd ville betragte sagerne fra det heles synspunkt, hævdede David sarkastisk, at han ikke troede meget på, at menneskene havde ændret sig så meget, selv i det mindeværdige år 1848. »Jeg troer,« fortsatte han, »at det vil vise sig practisk at være gjældende efter 1848, hvad der var practisk gjældende før 1848, at Mennesket ikke forandrer sin Natur, og

at Statsborgeren sandelig heller ikke gjør det, og at, saalænge der er forskjellige Hovedinteresser i Staten, og saalænge disse Hovedinteresser udspringe af Borgernes forskjellige Virksomhedsarter, saalænge ville de gjøre sig gjældende ved Valgene«.[36]). I overensstemmelse med disse udviklinger udarbejdede David ændringsforslag til valglovens bestemmelser om landstingsvalgene, idet han foreslog særlige købstadsvalgkredse, således at byerne var sikre på at få 10 pladser og København 6. »Jeg holder mig overbeviist om«, sluttede David sin forelæggelsestale, »at der i vore eiendommelige Forhold og i de Forskjelligheder, som bestaae hos os mellem Kjøbstad og Land, og som i den nærmere eller fjernere Fremtid maae søges udjævnede ved Lovgivningen, ligger tilstrækkelig og alvorlig Opfordring til ikke at oversee Kjøbstædernes Interesser og give dem til Priis for Landbefolkningens eensidige Bestræbelser og Anskuelser«.[37]) Ved afstemningen fulgte 25 rigsdagsmedlemmer David, medens 72 stemte imod. Ved den endelige vedtagelse af valgloven i aftenmødet 4. juni holdt David sig borte.

Dagen efter fandt rigsforsamlingens afsluttende møde sted under festlige former. Kongen indfandt sig pâny i forsamlingen og oplæste fra tronen en tale af følgende indhold: »Danske Mænd! Det Hverv, som var Eder overdraget, have I nu fuldført. Jeg har tiltraadt de Forandringer, som I have foreslaaet i det Udkast til en Forfatningslov, som jeg havde ladet Eder forelægge, og jeg har derfor idag vedtaget, underskrevet og til ubrødelig Efterlevelse ladet udgaae Danmarks Riges Grundlov. Dette Værk, der skal være Grundvolden for vort elskede Fødelands fremtidige Udvikling, er saaledes tilendebragt under det Samdrægtigheds Baand, som her saa lykkelig forener Konge og Folk; men endnu sukker Landet under den ligesaa uretfærdige som haarde Kamp, en overlegen Fjende har paaført det. Under disse Omstændigheder kan der indtræde Tilfælde, hvis Afgjørelse vil udfordre Medvirkning fra Folkets Side uden at kunne opsættes, indtil Rigsdagen grundlovsmæssigen kan sammentræde. I saadanne Tilfælde forbeholder jeg mig derfor, idet jeg herved i Naade opløser nærværende Forsamling, igjen

at kunne lade Eder sammentræde som Repræsentanter for Folket. Den Almægtige skjænke sin Velsignelse til det af os nu fuldendte Værk, at det maa blive til Danmarks sande Vel!« Efter at kongen havde afsluttet sin tale, udbragte rigsforsamlingens formand, professor Schouw et »Kongen leve«, og efter hurraråb gik forsamlingen fra hinanden.[38])

Det vil af den foregående fremstilling være fremgået, at David og hans meningsfæller ikke formåede at finde tilslutning til deres ideer hos forsamlingens flertal. Var David mødt op i håb om at kunne opnå noget i den retning, blev han grundigt skuffet. Det er imidlertid klart, at de angreb, der fra forskellig side rettedes mod ham for at have svigtet sit tidligere politiske standpunkt, ikke har hold i virkeligheden. Efter alt, hvad der har kunnet fremdrages til belysning af Davids politiske opfattelse, viser det sig tværtimod, at der er en sjælden fasthed og kontinuitet i hans anskuelser. Han var tidlig en overbevist tilhænger af, at den sociale og åndelige udvikling hos det danske folk havde nået det trin, hvor det var naturligt at indrømme det en afgørende politisk stemme, og han var faktisk den første herhjemme, der klart gav udtryk for denne overbevisinng. Det er ligeledes klart, at han altid havde været en modstander af almindelig valgret. Som påvist foran havde han ved forskellige lejligheder gjort sig til talsmand for denne opfattelse på en sådan måde, at ingen kunne være i tvivl om hans stilling. Det var derfor ganske grundløst, når politiske modstandere nu skød ham en anden opfattelse i skoene. Der er ingen tvivl om, at han med hensyn til sin opfattelse af den almindelige valgret stod ganske på linie med de fleste af de mænd, der inden tronskiftet i 1848 havde tænkt over disse spørgsmål og offentligt taget til orde i denne sag. Tanken om den almindelige valgret fødtes under indtryk af begivenhederne i foråret 1848 og brød igennem med en vårflods kraft. David lod sig i modsætning til de fleste ikke rive med af strømmen, og netop herved — og kun herved — førtes han ved det almindelige skred i den offentlige mening over på den konservative side.